

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Științe sociale)

TOMUL VI, ANUL 1960

ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III
(Științe sociale)
TOMUL VI, ANUL 1960

P. 46955/1972.

COMITETUL DE REDACȚIE

Conf. D. BERLESCU, Prof. I. DAVIDSOHN, Prof. G. ISTRATE, Conf.
E. JEANRENAUD, Prof. P. JITARIU, Prof. V. NECULCE, Prof. E. PAPAFIL,
Prof. N. I. POPA, Prof. M. SAVUL, Prof. I. ȘANDRU,
Conf. N. ȚĂȚOMIR, Prof. T. VESCAN

Acad. O. MAYER }
Prof. I. CREANGĂ } *Redactori responsabili*

C. NAGÎȚ *Secretar de redacție*
V. DUMISTRĂCEL *Tehnoredactor*

S U M A R

	Pag.
M. TODOSIA și MARIN ENE — Dezvoltarea creatoare a teoriei economice marxiste de către V. I. Lenin	I—XI
I. DAVIDSOHN — Pe drumul desăvârșirii construcției socialiste în țara noastră	XIII—XX
G. ISTRATE — La centenarul Universității	XXI—XXVIII
V. NECULCE și L. COPTIL — Aspecte ale mișcării muncitorești din Moldova în anii avântului revoluționar (1917—1921)	1— 15
G. ISTRATE — Gramatica lui Radu Tempea	17— 34
AL. ANDRIESCU — Influența cronicilor în limba „Scenelor istorice” ale lui A. I. Odobescu	35— 51
V. FLÖREA — Observații cu privire la logică și gramatică, pe baza operei lui I. Creangă — <i>Amintiri din copilărie</i>	53— 62
A. VRACIU — Cehov și problemele limbii	63— 72
AL. DIMA — Concepția marxist-leninistă despre istoria literară și esența ei: principiul partiniei	73— 81
V. ADĂSCĂLIȚEI — Principalele trăsături ale folclorului muncitoresc	83— 94
EM. LEVITCHI — Aspecte din arta de traducător a lui Mihail Sadoveanu	95—114
I. DAVIDSOHN — G. V. Plehanov, filozof marxist	115—130
P. BOTEZATU — Dezvoltarea logicii formale în raport cu logica clasică și cu logica matematică	131—137
E. STERE — Rolul clasicii marxism-leninismului în constituirea istoriei filozofiei ca știință	139—145
V. PAVELCU — Noțiunile fundamentale implicate în psihologia personalității și raporturile dintre ele	147—157
N. ȚĂȚOMIR — Problema mării teritoriale în dreptul internațional contemporan	159—171
B. BRAUNȘTEIN — Considerații asupra obiectului juridic al infracțiunii în Dreptul penal R.P.R.	173—181
V. NEGRU — Spre rezolvarea problemei locuințelor în Republica Populară Română	183—190
P. DEMETRESCU — Natura juridică a contractului din cadrul sistemului de contractări de produse agricole	191—196
I. BENDITER — Reglementarea juridică a muncii de organizare a activității științifice în instituțiile de învățământ superior	197—208
S. CIUREA — Rolul controlului preventiv în activitatea de execuție și de dispoziție a R.P.R.	209—216
RECENZII	217—222

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
М. ТОДОСИЯ и МАРИН ЕНЕ — Ленинское творческое развитие марксистской экономической теории	I—XI
И. ДАВИДЗОН — На пути совершенствования социалистического строительства в нашей стране	XIII—XX
Г. ИСТРАТЕ — Столетие нашего Университета	XXI—XXVIII
В. НЕКУЛЧЕ и Л. КОПТИЛ — Из борьбы рабочего класса Молдовы в годы революционного подъема (1917—1921 гг.)	1—15
Г. ИСТРАТЕ — Грамматика Раду Темпя	17—34
АЛ. АНДРИЕСКУ — Влияние летописей на язык „Исторических повестей“ А. И. Одобеску	35—51
В. ФЛОРИЯ — Замечания относительно логики и грамматики на основе произведения И. Крянгэ <i>Воспоминания детства</i>	53—62
А. ВРАЧУ — Чехов и вопросы языка	63—72
АЛ. ДИМА — Марксистско-ленинская концепция истории литературы и её сущности: принцип партийности	73—81
В. АДЭСКЭЛИЦЕЙ — Главные особенности рабочего фольклора	83—94
ЕМ. ЛЕВИЦКИЙ — Переводческая деятельность Михаила Садовяну	95—114
И. ДАВИДЗОН — Г. В. Плеханов, философ марксист	115—130
П. БОТЕЗАТУ — Развитие формальной логики в её отношениях с классической и математической логикой	131—137
Е. СТЕРЕ — Роль классиков марксизм-ленинизма в научном обосновании истории философии	139—145
В. ПАВЕЛКУ — Основные понятия психологии личности и их соотношения	147—157
Н. ЦАЦОМИР — Вопрос о территориальном море в международном современном праве	159—171
Б. БРАУНШТАЙН — К вопросу об юридическом предмете правонарушения в уголовном праве РНР	173—181
В. НЕГРУ — К разрешению проблемы жилищной площади в Румынской Народной Республике	183—190
П. ДЕМЕТРЕСКУ — Юридический характер заключенных договоров в системе контракций промышленных товаров	191—196
И. БЕНДИТЕР — Вопросы юридического урегулирования научной деятельности в высших заведениях	197—208
С. ЧУРЯ — Роль предварительного контроля в администрации Румынской Народной Республики	209—216
РЕЦЕНЗИИ	217—222

SOMMAIRE

	<u>Pages</u>
M. TODOSIA et MARIN ENE — Le développement de la théorie économique marxiste par V. I. Lénine	I—XI
I. DAVIDSOHN — Vers la construction socialiste dans notre pays	XIII—XX
G. ISTRATE — Au centenaire de l'Université	XXI—XXVIII
V. NECULCE et L. COTIL — Quelques aspects de la lutte de la classe ouvrière de la Moldavie pendant l'essor du mouvement ouvrier (1917—1921)	1— 15
G. ISTRATE — La grammaire de Radu Tempea	17— 34
AL. ANDRIESCU — L'influence des anciennes chroniques dans la langue des „Scènes historiques“ de A. I. Odobesco	35— 51
V. FLOREA — Observations sur la logique et la grammaire dans l'oeuvre de Ion Creangă — <i>Souvenirs d'enfance</i>	53— 62
A. VRACIU — Tchekhov et les problèmes de la langue littéraire	63— 72
AL. DIMA — La conception marxiste-léniniste sur l'histoire littéraire et son essence : l'esprit de parti	73— 81
V. ADĂSCĂLITEI — Les principaux traits du folklore ouvrier	83— 94
EM. LEVIȚCHI — Les traductions réalisées par M. Sadoveanu	95—114
I. DAVIDSOHN — G. V. Plékhanov, philosophe marxiste	115—130
P. BOTEZATU — Le développement de la logique formelle par rapport à la logique classique et à la logique mathématique	131—137
E. STERE — Le rôle des classiques du marxisme dans la constitution de l'histoire scientifique de la philosophie	139—145
V. PAVELCU — Les notions fondamentales de la psychologie de la personnalité et leurs corrélations	147—157
N. TĂȚOMIR — Le problème de la mer territoriale dans le droit international contemporain	159—171
B. BRAUNSTEIN — Considérations sur l'objet juridique de l'infraction dans le Droit pénal de la R.P.R.	173—181
V. NEGRU — Vers la résolution du problème des habitations dans la République Populaire Roumaine	183—190
P. DEMETRESCU — La nature juridique du contrat conclu dans le cadre du système des contrats des produits agricoles	191—196
I. BENDITER — Problèmes de la réglementation juridique de l'activité scientifique dans les institutions d'enseignement supérieur	197—208
S. CIUREA — Le rôle du contrôle préventif dans l'activité administrative de la R.P.R.	209—216
COMPTE-RENDUS	217—222

DEZVOLTAREA CREATOARE A TEORIEI ECONOMICE MARXISTE DE CĂTRE V. I. LENIN

(Cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin)

La 22 aprilie 1960 poporul sovietic, popoarele celorlalte țări socialiste și întreaga omenire progresistă sărbătoresc împlinirea a 90 de ani de la nașterea lui Vladimir Ilici Lenin, întemeietorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al statului sovietic, genialul gânditor revoluționar, conducătorul și învățătorul clasei muncitoare și oamenilor muncii din întreaga lume. V. I. Lenin

este continuatorul măreței opere a lui Marx și Engels, fondatorii socialismului științific, singura concepție care permite cunoașterea științifică a proceselor de dezvoltare a societății omenesti.

Marx și Engels au trăit în perioada capitalismului premonopolist, au stu-

diat legile generale de dezvoltare a societății capitaliste, și prin aceasta au demonstrat inevitabilitatea pieririi societății capitaliste și victoria unei noi societăți – societatea socialistă. În felul acesta ei au explicat nu numai trecutul și prezentul omenirii, ci au prevăzut și viitorul ei. Marxismul a apărut din necesitatea fundamentării științifice a sarcinilor de importanță istorică mondială ale proletariatului – clasă nouă, în ascensiune.

O dată cu trecerea la imperialism – epocă nouă în dezvoltarea capitalismului, caracterizată printr-o serie de fenomene și procese noi – capitalismul a intrat în faza decăderii sale, contradicțiile au atins punctul culminant, iar revoluția proletară a devenit o chestiune a practicii nemijlocite. În această epocă apare leninismul care exprimă năzuințele și sarcinile luptei revoluționare a clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii din întreaga lume. V. I. Lenin a dat răspuns la marile probleme ale luptei revoluționare pentru socialism în epoca imperialismului și a înarmat clasa muncitoare din Rusia și întreaga mișcare muncitorească internațională cu noua teorie a revoluției socialiste, cu învățătura despre dictatura proletariatului pe care el a dezvoltat-o în noile condiții istorice și cu un mare program științific al construirii socialismului.

V. I. Lenin a dezvoltat toate părțile constitutive ale marxismului – filozofia, economia politică și teoria comunismului științific, ridicându-le pe o treaptă superioară.

Viața a confirmat întrutotul justețea învățăturii leniniste. Astăzi peste o treime din omenire, adică aproximativ un miliard de oameni s-au eliberat pentru totdeauna de sub jugul imperialist, de exploatarea omului de către om și sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești făuresc o viață nouă socialistă, iar în Uniunea Sovietică are loc construcția desfășurată a societății comuniste. Ideile leninismului au pătruns în mințile atîtor oameni, au devenit o forță atît de uriașă în viața contemporană, încît sînt nevoiți să recunoască acest lucru pînă și cei mai înrăiți dușmani ai leninismului. Iată ce spune în această privință americanul Alfred Meyer, în cartea sa *Leninismul apărută în S.U.A. în anul 1957*: „Este inutil să demonstrăm cît de importantă este înțelegerea leninismului (care oglindește nu numai concepțiile lui Lenin, ci și ale tovarășilor săi de luptă) pentru a ne orienta în fenomenele care au loc astăzi în lume... Este incontestabil că în zilele noastre, ideile și activitatea lui V. I. Lenin, conducătorul revoluției ruse, au pus stăpînire pe mințile a milioane de oameni“¹⁾. *Burghezia contemporană, falimentară pe plan ideologic și moral, este incapabilă să opună leninismului idei care să aibă măcar un grăunte de adevăr științific, ci fel de fel de născociri și bazaconii în scopul de a înșela masele și de a le abate de la lupta revoluționară.*

În dezvoltarea teoriei economice marxiste de către V. I. Lenin distingem trei etape principale și anume: prima etapă ține din 1893 și pînă în preajma celui dintîi război mondial, cea de-a doua etapă cuprinde perioada primului război mondial imperialist, iar cea de-a treia etapă cuprinde perioada de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și pînă în anul 1924 cînd Lenin moare²⁾.

1) «Kommunist» nr. 5/1959 p. 5.

2) K. I. Grigorov, *Istoria economiceskile ucenia* – Sofia, 1956.

Prima etapă cuprinde la rîndul ei două perioade și anume : prima perioadă care ține din anul 1893 pînă în anul 1899, iar cea de-a doua perioadă din anul 1900 pînă în preajma primului război mondial imperialist.

În lucrările elaborate în cadrul primei perioade Lenin apără învățătura economică marxistă împotriva atacurilor narodnicilor și a marxștilor legali și o îmbogățește cu noi teze. Lenin a supus unei critici nimicitoare doctrina economică a narodnicismului care ignorînd legile obiective de dezvoltare a societății susținea în spiritul sismondismului că în Rusia nu-i posibilă dezvoltarea capitalismului, că această orînduire reprezintă un pas înapoi în comparație cu orînduirea „neaoșă” a Rusiei și de aceea trebuie „oprită dezvoltarea capitalismului” și menținută mica producție de mărfuri. Principalul argument invocat de către narodnici cu privire la imposibilitatea dezvoltării capitalismului în Rusia este acela că procesul de ruinare și sărăcire a țărănimii care însoțește în mod inevitabil capitalismul subminează piața internă, iar piețele externe fiind acaparate de către celelalte țări capitaliste, nu este posibilă realizarea produsului. Concluzia finală pe care o trăgeau narodnicii este aceea că marxismul nu are aplicabilitate pentru Rusia.

Lenin, pornind de la învățătura lui Marx despre reproducție, demonstrează posibilitatea dezvoltării capitalismului în Rusia, îmbogățind totodată cu noi teze științifice, teoria realizării și a piețelor.

Se știe că atunci cînd Marx elaborează schemele sale cu privire la reproducția capitalului social total face abstracție de progresul tehnic, presupunînd că compoziția organică a capitalului rămîne aceeași. Din aceste scheme nu se poate trage nici un fel de concluzie cu privire la felul în care se dezvoltă cele două sectoare.

Lenin, modificînd schema reproducției lărgite cu luarea în considerație a progresului tehnic, trage o serie de concluzii foarte importante cu privire la felul în care se dezvoltă cele două sectoare : „Vedem astfel că cel mai rapid crește producția mijloacelor de producție în vederea producerii mijloacelor de producție, apoi producerea mijloacelor de producție pentru producerea mijloacelor de consumație și cel mai încet crește producția mijloacelor de consumație”³⁾.

Creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție față de producția obiectelor de consum este o lege economică, care acționează în toate orînduirile sociale în care există o reproducție lărgită. În politica lor de industrializare, statele socialiste se folosesc de această lege economică, asigurînd dezvoltarea cu precădere a industriei grele cu pivotul ei, industria constructoare de mașini.

În a doua perioadă din cadrul primei etape V. I. Lenin se manifestă în special ca un mare teoretician în problema agrară. Lucrările sale Problema agrară și criticii lui Marx (1901-1907), Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905-1907 (1907), Date noi cu privire la legile dezvoltării capitalismului în agricultură (1914-1915) ș.a., constituie un strălucit exemplu de apărare și de dezvoltare creatoare a învățăturii marxiste.

În aceste opere de mare valoare, el a apărut și dezvoltat sub toate aspectele teoria marxistă a rentei funciare diferențiale și absolute, a combătut cu toată tăria așa-zisa „lege” a fertilității descrescînde a solului susținută de econo-

3) V. I. Lenin, *Opere* vol. I, Ed. P.M.R. 1950 p. 78.

miștii burghezi și a fundamentat problema naționalizării pământului în revoluția burghezo-democratică și în cea socialistă. De asemenea, Lenin a demonstrat în mod științific că în capitalism agricultura se dezvoltă după aceleași legi ca și industria și a reliefat totodată particularitățile acțiunii acestora în cadrul agriculturii.

Luptind împotriva tezelor revizioniste care negau acțiunea legii concentrării și centralizării capitalului în agricultură, pe baza unui bogat material faptic, Lenin a demonstrat netemeinicia acestei teze și a scos în evidență dezvoltarea capitalismului la sate.

Arătând că în capitalism agricultura se dezvoltă după aceleași legi ca și industria, că țărănimea este supusă unui continuu proces de diferențiere, Lenin a fundamentat problema necesității alianței clasei muncitoare cu țărănimea și a dat o lovitură zdrobitoare „teoriei” trăinicieii micii gospodării țărănești susținută de adversarii marxismului. Lenin a arătat că în relațiile cu țărănimea, proletariatul trebuie să urmeze o astfel de politică care să ducă la transformarea principalelor mase ale acesteia într-un aliat de nădejde al proletariatului revoluționar.

Întreaga desfășurare a evenimentelor ulterioare a demonstrat justetea învățăturii leniniste cu privire la problema agrară. Lucrările lui Lenin constituie baza teoretică a programului și politicii agrare a partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume.

O importanță covârșitoare pentru apărarea și dezvoltarea teoriei marxiste au avut-o lucrările: Imperialismul stadiul cel mai înalt al capitalismului, Socialismul și războiul, În jurul lozincii statelor unite ale Europei, Despre o caricatură de marxism și despre economismul imperialist, Imperialismul și scindarea socialismului, Programul militar al revoluției proletare, elaborate de V. I. Lenin în cea de-a doua etapă, prin care a fundamentat învățătura despre imperialism și criza generală a capitalismului.

Făcând o analiză profundă tuturor schimbărilor survenite în cadrul orînduirii capitaliste în ultimele decenii ale secolului trecut și primele decenii ale secolului nostru, V. I. Lenin a arătat că în această perioadă a avut loc procesul trecerii capitalismului de la capitalismul premonopolist la imperialism. Folosind cu măiestrie metoda dialectică materialistă în cercetarea fenomenelor economice și politice care au apărut în lumea capitalistă în această perioadă de dezvoltare a capitalismului, el a descoperit esența imperialismului, a cărui trăsătură economică fundamentală o constituie dominația monopolurilor și a precizat că imperialismul este capitalism monopolist. Meritul lui Lenin constă în aceea că el a analizat imperialismul în totalitatea trăsăturilor sale și a legăturilor dintre ele. El a arătat că transformarea capitalismului, bazat pe libera concurență, în capitalism monopolist este indisolubil legată de putreziciunea capitalismului, de accentuarea fără precedent a caracterului său parazitar, de uriașa intensificare a exploataării oamenilor muncii atât în țările imperialiste cit și în țările coloniale și dependente. În lucrările sale Lenin demonstrează că imperialismul nu desființează legile capitalismului, nu desființează schimbul, piața, concurența, crizele economice de supraproducție, șomajul etc., ci ascute și mai mult contradicțiile proprii orînduirii capitaliste. El arată că în aceste condiții noi de dezvoltare, legea economică fundamentală a capitalismului – legea plusvalorii – nu dispare, ci dimpotrivă, își intensifică și mai mult acțiunea, capitaliștii obținînd un profit ridicat, de monopol.

În analiza pe care o face capitalismului în această fază de dezvoltare, V. I. Lenin definește locul istoric al imperialismului. Determinând locul istoric al imperialismului față de capitalism în general, Lenin are meritul de a fi arătat că „Imperialismul este un stadiu istoric deosebit al capitalismului. Acest caracter deosebit are un triplu aspect : imperialismul este (1) – capitalism monopolist ; (2) – capitalism parazitar sau în putrefacție ; (3) – capitalism muribund“⁴⁾.

Lenin a făcut o analiză multilaterală a contradicțiilor capitalismului în epoca imperialismului. El a demonstrat în mod științific că în acest stadiu de dezvoltare a societății burgheze, contradicțiile capitalismului se ascut la maximum, fapt care face inevitabilă revoluția proletară.

În lucrările sale din etapa a II-a, Lenin acordă o deosebită atenție problemei capitalismului monopolist de stat, subordonării aparatului de stat burghez de către monopoluri. Prin analiza pe care o face capitalismului monopolist de stat, Lenin a dat o lovitură nimicitoare concepțiilor revizioniste și reformiste care încercau să prezinte capitalismul monopolist de stat drept socialism. El a demonstrat că capitalismul monopolist de stat în condițiile deținerii puterii de către burghezie nu înseamnă cîtuși de puțin socialism. Oricît de înalt ar fi gradul de concentrare a producției și de centralizare a capitalului în condițiile capitalismului monopolist de stat, aceasta nu modifică cu nimic cadrul relațiilor capitaliste, nu creează decît premisele obiective ale trecerii la socialism. „Capitalismul monopolist de stat – scrie Lenin – reprezintă cea mai deplină pregătire materială a socialismului, constituie pragul lui, este cea treaptă a scării istorice între care (treaptă) și treapta numită socialism nu există nici o treaptă intermediară“⁵⁾.

Elaborînd învățătura despre imperialism, V. I. Lenin a descoperit legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului. El arată că spre deosebire de capitalismul premonopolist, cînd capitalismul se dezvoltă relativ lin, cînd unele țări le întreceau pe altele în decursul unei perioade îndelungate de timp, cînd pe glob existau teritorii întinse încă neacaparate, cînd lucrurile se rezolvau fără conflicte militare pe scară mondială, în condițiile imperialismului, ca urmare a schimbărilor petrecute în producția capitalistă, are loc o dezvoltare economică inegală a țărilor capitaliste. Inegalitatea dezvoltării economice în epoca imperialismului determină și inegalitatea dezvoltării politice. Aceasta înseamnă că în țările capitaliste nu poate avea loc o coacere simultană a premiselor politice ale revoluției proletare. În fiecare țară, ca urmare a unei dezvoltări economice inegale, se va întîlni un anumit grad de dezvoltare a luptei de clasă, un anumit nivel al conștiinței de clasă, al organizării politice și hotărîrii revoluționare a proletariatului, o anumită capacitate a acestuia de a duce după sine masele principale ale țărănimii.

Pornind de la legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în imperialism, Lenin a tras concluzia că este posibilă ruperea lanțului imperialismului mondial în veriga lui cea mai slabă și a formulat teza de însemnătate istorică cu privire la posibilitatea victoriei socialismului, la început în cîteva țări sau chiar într-o singură țară și la imposibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate țările. „Inegalitatea dezvoltării economice și politice este

4) V. I. Lenin, Opere vol. 23, E.S.P.L.P. 1957 p. 99.

5) V. I. Lenin, Opere vol. 23, E.S.P.L.P. 1954 p. 353.

o lege absolută a capitalismului. Rezultă deci că victoria socialismului este posibilă la început într-un mic număr de țări capitaliste sau chiar într-o singură țară"⁶).

Prin crearea acestei noi teorii a revoluției socialiste Lenin a îmbogățit și dezvoltat în mod creator marxismul. În același timp el a deschis o perspectivă revoluționară proletarilor din toate țările, le-a descătușat inițiativa, îndemnându-i să pornească asaltul împotriva burgheziei proprii, le-a întărit credința în victoria revoluției proletare.

În lucrările sale din această etapă V. I. Lenin a creat și teoria crizei generale a capitalismului. Din analiza pe care o face imperialismului, el ajunge la concluzia că epoca dezvoltării relativ pașnice a capitalismului a luat sfârșit, că primul război mondial care a fost rezultatul ascuțirii tuturor contradicțiilor capitalismului a însemnat o uriașă criză istorică, începutul unei noi epoci, a epocii de prăbușire a orinduirii capitaliste și de victorie a revoluțiilor proletare, începutul crizei generale a capitalismului.

Lenin a arătat că criza generală a capitalismului nu este un act simultan, ci o perioadă îndelungată de furtunoase zguduiri politice și economice, de ascuțită luptă de clasă, perioada „prăbușirii capitalismului în ansamblul lui și a nașterii societății socialiste”⁷). O dată cu aceasta, Lenin a tras concluzia și a fundamentat problema posibilității necesității coexistenței pașnice a țărilor cu sisteme social-economice diferite, problemă de o deplină actualitate.

Lenin a elaborat teoria sa cu privire la imperialism luptând împotriva tuturor curentelor ideologiei burgheze. El a demască conceptiile revizioniste și reformiste care încercau să „demonstreze” că învățătura lui Marx și Engels s-a învechit, că ea nu ar mai avea „valabilitate” în noile condiții de dezvoltare a societății. Lenin a demonstrat că fenomenele noi apărute în capitalism în condițiile imperialismului nu dezmint, ci dimpotrivă confirmă întru totul legile de dezvoltare a capitalismului descoperite de Marx. El a scos la iveală baza economică și rădăcinile sociale ale oportunismului, în care el vedea principalul dușman în sinul mișcării muncitorești și a spulberat pentru totdeauna teoria „ultra-imperialismului” susținută de Karl Kautsky și variantele acesteia.

Ideologii burhezi și slugile lor revizionisti și reformisti contemporani, mergând pe drumul precursorilor lor, susțin că orinduirea capitalistă contemporană s-ar fi schimbat radical, că ea ar fi în slujba poporului, că deosebirile de clasă ar fi dispărut, că muncitorii s-ar fi ridicat la rangul de capitaliști, iar șomajul și crizele ar fi fenomene din domeniul trecutului.

Teoria „capitalismului popular” și a tuturor variantelor sale, susținute cu ardoare de către ideologii burhezi contemporani nu sînt decît niște simple născociri ale economiștilor burhezi, apologeti ai capitalismului care urmăresc să ametească masele muncitoare și să le abată de la lupta lor revoluționară îndreptată împotriva societății capitaliste. Realitatea capitalistă infirmă aceste născociri ale apologetilor capitalismului dovedind substratul lor de clasă și confirmă și de zi adevărul marxismului, justetea teoriei leniniste despre imperialism și criza generală a capitalismului.

6) V. I. Lenin, *Opere* vol. 21 E.S.P.L.P. 1958 p. 336.

7) V. I. Lenin, *Opere* vol. 27 E.S.P.L.P. 1955 p. 114.

Problemele economiei politice marxiste au fost dezvoltate de Lenin și în lucrările elaborate în cadrul celei de-a III-a etape. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Lenin a condus munca de construire a socialismului în U.R.S.S. În același timp, pe baza generalizării experienței istorice a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a practicii construcției socialiste în U.R.S.S., el a îmbogățit economia politică cu o profundă analiză a legilor transformării socialiste a societății.

În lucrările sale Statul și revoluția, Revoluția proletară și renegatul Kautsky, Stingismul – boala copilăriei comunismului, Economicul și politicul în epoca dictaturii proletariatului și altele, sprijinindu-se pe tezele lui Marx și Engels, Lenin a creat învățătura despre perioada de trecere de la capitalism la socialism care cuprinde o întreagă perioadă istorică în decursul căreia are loc o schimbare a tuturor relațiilor sociale și a elaborat sub toate aspectele problema dictaturii proletariatului, definind-o ca o formă deosebită a alianței de clasă dintre proletariat și masele principale ale țărănimii, sub conducerea partidului, și ca cel mai înalt tip de democrație proletară, care exprimă interesele maselor de oameni ai muncii.

Aceste lucrări conțin o profundă analiză științifică a structurii economice și de clasă a societății în perioada de trecere de la capitalism la socialism, precizează caracterul și rolul claselor sociale și a luptei de clasă în această perioadă și indică căile de lichidare a claselor exploatatoare și de desființare a exploatării omului de către om. Lenin precizează aici, că construirea socialismului are loc în condițiile unei înverșunate lupte de clasă.

Un merit deosebit al lui Lenin constă în aceea că a văzut în dictatura proletariatului esența puterii de stat pentru toate țările care vor trece la construirea socialismului.

„Toate națiunile vor ajunge la socialism. – spune V. I. Lenin – aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale“⁸⁾. El arată că oricare ar fi forma politică, esența ei va fi inevitabil aceeași: dictatura proletariatului.

Experiența istorică a confirmat intrutotul această teză genială a lui V. I. Lenin. În prezent, pe lângă forma sovietică de reorganizare a societății pe baze socialiste, există forma democrației populare.

În lucrările Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluție, Catastrofa care ne amenință și cum să luptăm împotriva ei și altele, Lenin fundamentează programul naționalizării mijloacelor de producție din industrie, a băncilor, a comerțului exterior ca una dintre cele mai importante măsuri ale dictaturii proletariatului în vederea luării în stăpânire de către clasa muncitoare, a posturilor cheie din economie. În fundamentarea acestei probleme Lenin a pornit de la teza marxistă referitoare la exproprierea expropriatorilor ca sarcină primordială a revoluției proletare.

În lucrările Sarcinile imediate ale Puterii Sovietice, Cum trebuie organizată întrecerea?, Marea inițiativă, Despre planul economic unic, Despre impozitul în natură, Despre cooperatie etc. V. I. Lenin a pus bazele teoretice și a trasat

8) V. I. Lenin, Opere vol. 23, E.S.P.L.P. 1953, p. 60.

căile politicii economice în perioada de trecere de la capitalism la socialism și a făcut un plan concret de construire a socialismului în U.R.S.S., plan care are o însemnătate istorică mondială.

Noua politică economică elaborată de Lenin are drept scop construirea socialismului prin folosirea de către stat a schimbului de mărfuri și urmărește dezvoltarea prin toate mijloacele a industriei de stat, întărirea legăturii ei cu gospodăria țărănească, transformarea socialistă a agriculturii, îngrădirea și apoi lichidarea sectorului capitalist din economie. El arată că baza acestei politici este alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, alianță necesară pentru atragerea maselor țărănești în construcția socialistă.

În planul său de construire a socialismului Lenin acordă o atenție deosebită problemei industrializării socialiste a țării. El arată că victoria și statornicirea socialismului pot fi asigurate numai pe baza marii producții mecanizate atât la oraș cât și la sat. „Baza materială a socialismului – scria Lenin – poate fi numai industria mecanizată, care este capabilă să reorganizeze și agricultura”⁹⁾.

Lenin a fundamentat de asemenea calea trecerii țărânimii pe făgașul socialismului și rolul nou al cooperăției ca formă de transformare socialistă a micii producții de mărfuri, formă corespunzătoare naturii țărânimii.

În lucrările elaborate în această ultimă etapă Lenin a dezvoltat esența legii economice fundamentale a socialismului, a fundamentat necesitatea dezvoltării pe bază de plan a economiei naționale în socialism, a stabilit principiile gospodăririi socialiste, a fundamentat necesitatea desfășurării comerțului și folosirii banilor pentru dezvoltarea economiei, pentru întărirea legăturii dintre oraș și sat, a fundamentat necesitatea evidenței și a controlului riguros al întregului popor asupra producției și repartiției produselor, a creării unei discipline noi, socialiste a muncii. Dezvoltând și îmbogățind învățătura marxistă despre comunism, Lenin a elaborat tezele de bază cu privire la căile de construire a societății comuniste. Formulând principiile călăuzitoare ale programului partidului comunist, Lenin spunea: „Începând transformările socialiste, noi trebuie să avem clar în fața noastră țelul pe care-l urmăresc în ultimă analiză aceste transformări, și anume țelul creării societății comuniste, care nu se mărginește numai la exproprierea fabricilor, uzinelor, a pământului și a mijloacelor de producție, nu se mărginește numai la o evidență și la un control strict al producției și repartiției produselor, ci merge mai departe spre înfăptuirea principiului: de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi”¹⁰⁾. În opera sa, Lenin a dezvoltat însemnătatea electrificării țării, a progresului tehnic și a creșterii productivității muncii pentru crearea bazei materiale a comunismului și a arătat totodată căile de transformare a muncii socialiste în muncă comunistă caracterizată de el ca fiind o muncă neplătită pentru societate, muncă fără norme stabilite în prealabil, muncă privită ca o necesitate a unui organism sănătos, ca o treaptă superioară a dezvoltării muncii omenesci.

După moartea lui V. I. Lenin, învățătura marxist-leninistă este apărută și dezvoltată în mod creator în documentele Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale celorlalte partide comuniste și muncitorești.

În dezvoltarea creatoare a teoriei economice marxist-leniniste, o contribu-

9) V. I. Lenin, *Opere* vol. 32, E.S.P.L.P. 1956, p. 465.

10) V. I. Lenin, *Opere* vol. 27, E.S.P.L.P. 1955 p. 111.

ție valoroasă au adus Congresele al XX-lea și al XXI-lea al P.C.U.S. La aceste congrese au fost analizate multilateral, în spirit leninist o serie de probleme teoretice care au o covârșitoare importanță practică.

Astfel la Congresul al XX-lea, au fost analizate multilateral, sub toate aspectele, problemele coexistenței pașnice a celor două sisteme, a posibilității preîntâmpinării războaielor în epoca actuală și a formelor de trecere a diferitelor țări la socialism.

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a arătat că principiul leninist al coexistenței pașnice a statelor cu orinduri sociale diferite a fost și rămâne linia generală a politicii externe a U.R.S.S. Acest principiu se bucură de o recunoaștere internațională tot mai largă, el devenind o piatră unghiulară a politicii externe a tuturor țărilor de democrație populară. Acest principiu este tradus în viață de Republica India, Uniunea Birmană și alte state.

Apărind principiul coexistenței pașnice a statelor cu orinduri sociale diferite, P.C.U.S. arată că coexistența pașnică nu exclude, ci presupune lupta între cele două ideologii, între cele două concepții despre lume. Lupta ideologică și deosebirile fundamentale dintre cele două sisteme nu trebuie să constituie un obstacol în calea luptei comune a statelor socialiste și capitaliste pentru pacea și securitatea generală a popoarelor. Toate statele, indiferent de deosebirea între orinduirile sociale, trebuie să găsească un limbaj comun, să depună cele mai mari eforturi pentru a asigura viața pașnică a popoarelor, pentru a preîntâmpina un nou război.

Analizând problema posibilității preîntâmpinării războaielor în epoca actuală, Congresul al XX-lea al P.C.U.S. arată că teza lui V. I. Lenin potrivit căreia, din moment ce există imperialism se menține și baza economică pentru izbucnirea războaielor, rămâne în vigoare și astăzi. În același timp însă Congresul demonstrează că în epoca noastră războaiele nu mai sînt o inevitabilitate fatală, că „în prezent există puternice forțe sociale și politice care dispun de mijloace serioase ca să nu îngăduie dezlănțuirea unui război de către imperiaști, iar dacă aceștia vor încerca să-l înceapă, să dea agresorilor o ripostă nimicitoare, să zădărnicească planurile lor aventuriste. Pentru aceasta este necesar ca toate forțele care luptă împotriva războiului să fie vigilente și gata mobilizate, este necesar ca ele să acționeze într-un front unit și să nu slăbească eforturile în lupta pentru menținerea păcii. Cu cît popoarele vor apăra mai activ pacea, cu atît sînt mai mari garanțiile că nu va mai fi un nou război”¹¹⁾.

Problemele teoriei marxist-leniniste legate de trecerea de la socialism la comunism au căpătat o nouă dezvoltare în documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. care a trasat linia construcției desfășurate a comunismului în U.R.S.S.

Generalizînd experiența bogată a poporului sovietic și răspunzînd problemelor ridicate de construirea desfășurată a comunismului, Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a dezvoltat în mod creator învățătura marxist-leninistă referitoare la cele două faze ale societății comuniste.

Pornind de la învățătura marxist-leninistă cu privire la cele două faze ale societății comuniste, Congresul al XXI-lea arată că trecerea de la stadiul socialist de dezvoltare la faza superioară este un proces logic care nu poate fi încâl-

11) N. S. Hrușciiov, Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. la Congresul al XX-lea al Partidului, E.S.P.L.P., 1956 p. 45.

cat sau ocolit în mod arbitrar, că cu toate deosebirile dintre comunism și stadiul socialist, între ele nu există un zid care să despartă aceste faze ale dezvoltării sociale, că comunismul se naște din socialism, că este continuarea lui directă. De asemenea Congresul precizează că trecerea treptată la comunism nu trebuie înțeleasă ca o mișcare încetinită, ci dimpotrivă, aceasta este o perioadă de dezvoltare rapidă a industriei moderne, a marii agriculturi mecanizate, a întregii economii și culturi, cu participarea activă și conștientă a milioanele de constructori ai societății comuniste. Procesul legic al transformării socialismului în comunism poate fi și accelerat pe baza unei înalte dezvoltări a producției materiale, care se realizează încă în perioada socialismului.

O strălucită rezolvare marxistă a dat Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. problemei privind căile de dezvoltare și de apropiere a formelor de proprietate socialistă: proprietatea colhoznică și proprietatea întregului popor. Congresul precizează că formele de proprietate nu se schimbă în mod arbitrar, că se dezvoltă pe baza legilor economiei, ele depinzând de caracterul și de nivelul de dezvoltare a forțelor de producție. Contopirea proprietății cooperatist-colhoznice cu proprietatea de stat în proprietatea unică a întregului popor înseamnă în ultimă analiză soluționarea problemei profunde a lichidării deosebirilor esențiale dintre oraș și sat și de aceea ea nu poate fi rezolvată dintr-o dată prin măsuri administrative.

O dată cu rezolvarea acestor probleme la care se mai adaugă și problema creării bazei tehnico-materiale a societății comuniste și cea a repartiției bunurilor materiale și spirituale produse de societate între toți membrii ei, Congresul al XXI-lea a mai dezvoltat și formulat și unele teze privind organizarea politică a societății, structura și conducerea statului în perioada construcției desfășurate a comunismului, precum și problemele teoretice ale luptei pentru victoria socialismului și comunismului.

Abordarea marxistă a problemei statului în cursul trecerii de la socialism la comunism constituie o ripostă argumentată, dată născocirilor revizioniste care minimalizau importanța statului socialist și cereau să se renunțe la rolul conducător al clasei muncitoare și al partidului ei în construirea socialismului și comunismului. Clasicii marxism-leninismului au formulat după cum se știe teza științifică după care în comunism statul va dispărea treptat. Dezvoltând această teză, N. S. Hrușciiov a spus la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. că problema dispariției treptate a statului, înțeleasă în mod dialectic, este problema dezvoltării statului socialist până la trecerea la autoadministrarea obștească comunistă. Și în comunism vor rămâne unele funcții sociale, analoge cu funcțiile actuale ale statului, dar caracterul lor și modul de exercitare a lor va fi altul decât în actualul stadiu de dezvoltare socialistă.

Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a îmbogățit marxismul și cu ideea științifică a înaintării țărilor lagărului socialist în front comun spre comunism, idee care are o uriașă importanță teoretică și practică. În raportul tov. N. S. Hrușciiov se arată că datorită legilor proprii sistemului mondial socialist, nivelul general al dezvoltării economice și culturale a țărilor care fac parte din acest sistem se egalează, și că de aici înainte în aceste țări se vor crea în ritm accelerat premisele trecerii de la prima fază a comunismului la cea de-a doua fază. Țările socialiste, folosind cu succes posibilitățile proprii orînduirii socialiste, vor trece mai mult sau mai puțin simultan la faza superioară a societății comuniste. Această

teză înfățișează perspectivele dezvoltării sistemului mondial al socialismului, arată necesitatea întăririi continue a unității, colaborării și ajutorului reciproc al țărilor acestui sistem, stimulează popoarele lagărului socialist să folosească la maximum posibilitățile progresului rapid oferite de orinduirea socialistă.

O mare contribuție la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste aduc partidele comuniste și muncitorești din țările de democrație populară care generalizează experiența construirii socialismului în țările lor, precum și partidele comuniste și muncitorești din țările capitaliste care conduc lupta proletariatului pentru pace, democrație și socialism.

V. I. Lenin a creat o operă nemuritoare, care constituie un tezaur cu adevărat inepuizabil de cunoștințe despre legile de dezvoltare a societății, care luminează calea tuturor popoarelor în lupta pentru construirea viitorului luminos al omenirii – comunismul.

Genialele idei leniniste au stat la baza politicii P.C.U.S. care a condus cu fermitate poporul sovietic în lupta pentru construirea bazei economice a socialismului în U.R.S.S. Sub steagul leninismului poporul sovietic luptă astăzi pentru îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

Îndeplinirea planului septenal, îndeplinirea sarcinilor de creare a bazei tehnico-materiale a comunismului, de întărire continuă a puterii economice și de apărare a U.R.S.S., de satisfacere tot mai deplină a cerințelor materiale și spirituale crescînde ale poporului sovietic vor avea o importanță deosebită nu numai pentru Uniunea Sovietică, ci vor duce și la consolidarea întregului sistem mondial al socialismului, vor asigura superioritatea lui absolută asupra sistemului mondial capitalist.

Indicațiile pline de înțelepciune ale lui Lenin sînt o călăuză sigură pentru toate partidele comuniste și muncitorești și pentru oamenii muncii din întreaga lume.

Sub steagul leninismului atotbiruitor, Partidul Muncitoresc Român conduce cu fermitate poporul nostru pe drumul păcii, democrației și socialismului.

M. Todosia și Marin Ene

PE DRUMUL DESĂVÎRȘIRII CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE ÎN ȚARA NOASTRĂ

Între 20 și 25 iunie 1960 s-au desfășurat, în Capitala țării, lucrările celui de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român, eveniment de însemnătate istorică pentru partid și pentru toți oamenii muncii din patria noastră, constructori ai socialismului. Congresul a făcut bilanțul marilor realizări din perioada care a urmat Congresului al II-lea și a trasat calea dezvoltării viitoare a țării, pe drumul desăvîrșirii construcției socialismului, prin adoptarea directivelor privitoare la îndeplinirea planului de șase ani și la programul economic de perspectivă, pe cinsprezece ani. În lumina unei strălucite analize marxist-leniniste, raportul Comitetului Central, prezentat Congresului de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, înfățișează tabloul adîncilor schimbări social-economice care s-au produs în țara noastră, prin îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al II-lea, și al mărețelor perspective care se deschid poporului muncitor, prin îndeplinirea obiectivelor stabilite pentru noua etapă istorică de Congresul al III-lea. Perioada dintre cele două congrese, prin realizările excepționale ale muncitorilor, țărănilor muncitori și intelectualității noastre, a însemnat, în esență, perioada victoriei socialismului. Munca eroică și entuziastă a oamenilor muncii, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, a înregistrat succese strălucite în domeniul industriei și agriculturii, în dezvoltarea culturală și creșterea continuă a nivelului de trai material și cultural al maselor. În țara noastră, baza economică a socialismului a fost făurită. A devenit realitate idealul pentru care a luptat vitejește, în fruntea clasei muncitoare și tuturor oamenilor muncii, ericul nostru partid. Victoria socialismului în țara noastră se întemeiază, în primul loc, pe dezvoltarea impetuoasă a industriei noastre socialiste, pe creșterea puternică a industriei grele și cu deosebire a industriei constructoare de mașini, pe dezvoltarea forțelor de producție și ridicarea productivității muncii. A fost lichidată înapoierea economică în care burghezo-moșierimea a ținut țara, condamnînd-o la situația jalnică de dependență față de țările capitaliste din Occident. Industrializarea socialistă a făcut cu puțință dezvoltarea viguroasă a agriculturii, a deschis drumul colectivizării rapide, a înzestrat agricultura cu o puternică bază tehnică, a ridicat-o la nivelul agriculturii înaintate moderne. A fost astfel realizată victoria relațiilor socialiste în industrie și agricultură, la orașe și la sate. Lichidarea ca clasă a chiburimii a însemnat lovitura hotărîtoare aplicată sectorului economic capitalist care și-a sfîrșit astfel existența. Procesul obiectiv al dezvoltării economiei socialiste și politica înțeleaptă, marxist-leninistă, a partidului au determinat masele largi ale țărănimii muncitoare să se îndrepte cu hotărîre spre formele socialiste ale economiei agricole, spre gospodăriile agricole colective și întovărășiri. Cooperativizarea agriculturii a fost realizată în liniile

ei esențiale. Aproape 85% din totalul gospodăriilor țărănești și din suprafața arabilă a țării aparțin actualmente sectorului socialist al agriculturii. Sectorul micii producții a fost astfel sensibil redus și a pierdut, în cea mai mare măsură, însemnătatea și ponderea lui economică. Industria, comerțul, sistemul financiar și de credit, transporturile în întregime și agricultura în cea mai mare parte reprezintă sectorul socialist învingător. În țara noastră socialistă s-a pus capăt exploatarei omului de către om. Bogățiile țării aparțin celor ce muncesc, al căror nivel de trai material și cultural cunoaște o creștere neîncetată. Creșterea salariului real și dezvoltarea continuă a producției bunurilor de consum asigură oamenilor muncii condiții din ce în ce mai bune, creează posibilitatea unei continue sporiri și satisfaceri a nevoilor. Statul socialist afectează fonduri foarte mari construcției de locuințe confortabile și pune la dispoziția muncitorilor și țăranilor bunurile culturii, construind numeroase școli de toate gradele și făurind o largă rețea de așezăminte culturale. Un vast sistem de instituții sanitare este chemat să asigure protecția sănătății celor ce muncesc.

Regimul de democrație populară, statornicit pe temelia trainică a alianței de nezdruccinat dintre clasa muncitoare și țărănime, se bucură de sprijinul întregului popor muncitor care, sub conducerea partidului, a construit baza economică a socialismului și a pornit pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste.

În Republica Populară Română a fost smulsă rădăcina vrajbei naționale și s-a asigurat, prin rezolvarea problemei naționale, dezvoltarea conlucrării armonioase, frăția tuturor oamenilor muncii de toate naționalitățile, legați prin lupta lor comună pentru socialism. În perioada dintre cele două congrese s-a manifestat cu sporită vigoare rolul statului nostru democrat-popular în opera de construcție socialistă. El s-a dovedit a fi cel mai însemnat și mai eficace instrument de care dispun muncitorii și țăranii, pentru a dezvolta industria socialistă, pentru a realiza transformarea socialistă a agriculturii, pentru a determina creșterea continuă a forțelor de producție, pentru a înfăptui revoluția culturală și a ridica nivelul general de trai. Democrația socialistă și-a dovedit din plin caracterul ei larg, popular, asigurând cetățenilor țării exercițiul real al drepturilor și libertăților și mobilizînd, prin sfaturile populare, prin sindicate și prin toate organizațiile de masă, uriașa energie creatoare a milioanele de oameni ai muncii la opera de construcție socialistă.

Realizarea mărețelor succese ale oamenilor muncii a fost însă posibilă numai fiindcă întreaga lor activitate constructivă s-a desfășurat sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, sub îndrumarea politicii lui juste, marxist-leniniste. Congresul al III-lea a subliniat rolul hotărîtor al partidului în victoria socialismului în țara noastră, înțelepciunea, tăria și consecvența cu care a aplicat creator, în condițiile țării noastre, tezele leniniste privitoare la construirea socialismului, energia de care a dat dovadă în rezolvarea problemelor construcției economice și culturale, în îndepărtarea piedicilor și greutăților care s-au ivit. În condițiile construcției socialiste, s-a manifestat cu toată forța legătura dintre țara noastră și țările lagărului socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, al căror ajutor dezinteresat, acordat în spiritul internaționalismului proletar, a constituit un sprijin foarte valoros.

Congresul al III-lea al P.M.R. a marcat intrarea țării noastre într-o nouă și însemnată etapă istorică, aceea a desăvîrșirii construcției socialiste. Pentru atingerea acestui înalt țel, Congresul a dezbătut larg și a aprobat directivele pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960-1965 și pentru

programul economic de perspectivă. Precum se arată în raportul Comitetului Central prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, obiectivul principal al planului economic pe anii 1960-1965 este dezvoltarea tehnico-materială a socialismului, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, în vederea desăvârșirii construcției socialiste. Congresul al III-lea și-a îndreptat atenția, în primul loc, către rezolvarea problemei centrale, fundamentale a desăvârșirii construcției socialiste, aceea a dezvoltării bazei tehnico-materiale, care va asigura soluționarea cu succes a celorlalte probleme și sarcini subsidiare, economice și social-culturale. Pentru atingerea acestui obiectiv esențial, Congresul al III-lea, prin directivele aprobate, a elaborat un program grandios de creștere considerabilă și impetuoasă a tuturor ramurilor economiei naționale, începând cu intensificarea ritmului de dezvoltare industrială și punind accentul, în conformitate cu tezele leniniste privitoare la industrializarea socialistă, pe creșterea industriei grele, a industriei constructoare de mașini în primul loc. Anii următori vor însemna o perioadă de fremătătoare activitate în această direcție și vor aduce industriei noastre un însemnat număr de noi și foarte importante unități, în diferite ramuri ale industriei grele. Țara va avea noi uzine și combinate metalurgice, centrale electrice, combinate chimice. Se prevede, ca obiectiv pentru viitorii 10 ani, construirea, cu ajutorul Uniunii Sovietice, a unui uriaș combinat siderurgic la Galați, care va produce, în etapa finală, patru milioane de tone de oțel anual. Realizarea acestui gigant al industriei fierului va avea o însemnătate considerabilă pentru dezvoltarea industriei în genere, prin furnizarea cantităților necesare de metal. În anii ce vin o atenție deosebită se va da aplicării largi a tehnicii celei mai înaintate în producția industrială. Referindu-se la relația indisolubilă dintre progresul tehnic și dezvoltarea bazei materiale a socialismului, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că „numai prin dezvoltarea marii producții mecanizate – întemeiate pe tehnica cea mai înaltă – în toate ramurile economiei naționale, poate fi atins acel obiectiv suprem spre care tinde partidul: făurirea bunăstării poporului muncitor, asigurarea unui înalt nivel de viață materială și culturală oamenilor muncii din patria noastră” (G h. G h e o r g h i u - D e j, Articole și cuvântări 1955-1959, Editura politică 1959, p. 27).

În conformitate cu directivele Congresului, se va înfăptui extinderea mecanizării și automatizării producției, noile întreprinderi vor fi înzestrate cu utilaje și agregate de cel mai înalt nivel tehnic, iar întreprinderile existente vor fi reutilitate. Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romine cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producției concretizează sarcinile trasate prin directivele Congresului al III-lea și arată căile făuririi celor mai bune condiții, pentru aducerea lor la îndeplinire. Realizarea planului de șase ani va însemna victoria integrală a relațiilor socialiste și în economia agrară, prin terminarea procesului de colectivizare. În felul acesta, se va încheia procesul de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. Direcțiile dezvoltării procesului unic de desăvârșire a construcției socialiste în agricultură vor fi acelea ale transformării întovăririlor în gospodării agricole colective, ale reunirii micilor gospodării agricole colective în gospodării mari, întinse și ale consolidării economico-organizatorice a gospodăriilor colective, pentru a ridica pe cele mai puțin dezvoltate la nivelul celor mai dezvoltate și a asigura avântul general al agriculturii noastre socialiste. De pe acum succesele obținute de gospodăriile agricole colective constituie un imbold foarte puternic pentru țărani întovăriți, spre a-i determina

să treacă la forma superioară a cooperăției agricole, la gospodăria agricolă colectivă. Acest proces decurge în mod necesar din dezvoltarea forțelor de producție, din întrebuițarea pe scară largă a mașinilor agricole, care determină continua sporire a producției agricole și oferă țăranilor întovărășiți perspectivele unui trai îmbelsugat. Realizarea sarcinilor planului de șase ani privitoare la agricultură, la terminarea procesului de colectivizare, va însemna crearea condițiilor favorabile unei dezvoltări impetuoase a agriculturii, aplicării pe scară largă a mecanizării și chimizării, ceea ce va asigura o producție abundentă de produse agricole. Îndeplinind cu succes prevederile planului șesenal de dezvoltare economică, prima etapă a planului de perspectivă, oamenii muncii din țara noastră vor deschide poarta trecerii treptate spre comunism. Trasînd liniile directoare ale programului de dezvoltare a economiei naționale în perspectivă, Congresul al III-lea a deschis în fața poporului nostru orizonturile luminoase ale viitorului comunist. Schița-program prevede o dezvoltare viguroasă, un puternic avînt al economiei, pe baza unei accentuate intensificări a industrializării socialiste care va permite țării noastre să se ridice, într-o perioadă scurtă, pînă la nivelul țărilor înaintate din punctul de vedere al producției și consumului calculat pe cap de locuitor. Îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al III-lea este garantată de activitatea entuziastă a milioanele de oameni ai muncii, îndrumați de avangarda clasei muncitoare, de Partidul Muncitoresc Român, al cărui rol conducător în construcția de stat, economică și social-culturală va cunoaște, în noua perioadă de dezvoltare, o afirmare mai puternică. Organele de partid sînt chemate să folosească și să sporească experiența lor în munca de construcție economică, să studieze profund și să cunoască temeinic toate aspectele activității economice, pentru a realiza o conducere eficientă, capabilă să mobilizeze toate forțele creatoare, să determine folosirea din plin a tuturor posibilităților existente, să asigure dirijarea și întrebuițarea investițiilor în cele mai bune condiții de eficiență economică, să realizeze o continuă întărire a legăturilor cu masele, printr-o susținută muncă politică și organizatorică, prin conducerea și îndrumarea temeinică a sfaturilor populare, a sindicatelor, a organizațiilor de tineret, de femei și celorlalte organizații ale oamenilor muncii, prin continua ridicare a nivelului politic și ideologic. O deosebită însemnătate și atenție va trebui să fie acordată de organizațiile de partid ca și de organizațiile de masă activității politico-educative, pentru ridicarea nivelului conștiinței socialiste a oamenilor muncii și pentru răspîndirea în mase a cunoștințelor științifice. Difuzarea cunoștințelor economice, propagarea largă a teoriei economice marxist-leniniste în rîndurile membrilor și candidaților de partid ca și în rîndurile tuturor muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor, va trebui să constituie de asemenea o preocupare constantă.

Congresul al III-lea a subliniat totodată importanța deosebită a activității partidului în domeniul ideologiei și culturii, în vederea realizării unei strînse legături între dezvoltarea ideologică și culturală și sarcinile practice ale construcției socialiste, a căror sporită complexitate impune membrilor de partid și tuturor oamenilor muncii, participanți la marea operă de construcție, o permanentă preocupare și un interes susținut pentru studierea și cunoașterea învățăturii marxist-leniniste și pentru lărgirea orizontului cultural. În raportul prezentat în fața Congresului, tov. Gh. Gheorghiu-Deja stăruie asupra sarcinilor deosebite de însemnătate ale științelor, artei și literaturii în perioada ce urmează. Probleme de mare însemnătate și actualitate vor trebui să fie tratate, aprofundate și soluționate de

cercetătorii din domeniul științelor sociale. Construirea socialismului și desăvîrșirea construcției socialiste reprezintă un proces vast și complex ale cărui aspecte variate și multiple trebuie supuse unei profunde analize teoretice de către economiști, filozofi, istorici, juriști, în lucrări de sinteză științifică, în studii în care întinsa experiență acumulată de partid și de poporul muncitor să-și afle o adîncă interpretare și generalizare, pe linia învățăturii marxist-leniniste. Pentru a da activității teoretice o direcție rodnică, va fi necesar să se întărească legătura ei cu problemele muncii practice a partidului, cu munca vie a construcției economice și culturale. Cercetătorii din domeniul științelor sociale trebuie să elaboreze lucrări de înaltă finută teoretică, prin care să se aducă un aport la rezolvarea problemelor fundamentale ale muncii de partid și de stat, care să aibă o pronunțată tangență cu problematica operei de desăvîrșire a construcției socialiste. Pentru aceasta, legătura strînsă a institutelor de cercetare din domeniul științelor sociale cu organele economice de stat este absolut necesară. Institutele de învățămînt superior, prin facultățile, secțiile și catedrele lor de științe sociale, sînt în măsură să aducă o importantă contribuție la dezvoltarea domeniilor respective, prin punerea de acord a tematicii activității științifice cu directivele Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, printr-o orientare susținută spre probleme de înaltă semnificație teoretică și practică. Elaborarea unor planuri largi de activitate științifică pentru întreaga perioadă de șase ani oferă posibilitatea unei asemenea orientări fecunde. În felul acesta, colectivele de cercetători vor putea să-și consacre eforturile îndeplinirii unei sarcini de deosebită însemnătate, aceea de a duce pînă la capăt munca începută de întocmire a manualelor de științe sociale pentru învățămîntul de partid și de stat, și vor aduce astfel o contribuție valoroasă la opera de răspîndire a învățăturii marxist-leniniste și experienței partidului nostru, a celorlalte partide comuniste și muncitorești și în primul loc a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în rîndurile oamenilor muncii. Un cîmp larg de activitate pentru cercetătorii din domeniul științelor sociale va fi de asemenea acela al unei analize profunde a proceselor economice și manifestărilor ideologice ale capitalismului contemporan, pentru a da riposta cuvenită, de pe pozițiile intransigente ale partinității comuniste, construcțiilor apologetice, false ale filozofilor, economiștilor, sociologilor, istoricilor, juriștilor burghezi, scutieri spirituali ai imperialismului. Demascarea și combaterea energică a falsificărilor revizioniste și a interpretărilor dogmatice ale tezelor marxism-leninismului vor trebui de asemenea să se găsească permanent în centrul atenției și preocupărilor cadrelor de cercetare pe terenul științelor sociale.

Științele naturii și științele tehnice cunosc, în țara noastră, o dezvoltare fără precedent, determinată și stimulată de condițiile noi ale construcției socialiste. Oamenii de știință din institutele de cercetare ale Academiei Republicii Populare Romîne, din institutele de învățămînt superior ca și din institutele diferitelor ministere au adus, prin cercetările și lucrările lor, un aport însemnat și prețios la opera de construire a bazelor socialismului. Activitatea de cercetare științifică se bucură de cel mai larg și mai cuprinzător sprijin din partea Partidului Muncitoresc Român și guvernului țării noastre. Înconjuțați de stimă și încredere, oamenii de știință se bucură de cele mai bune condiții de muncă și creație științifică. Ajutorul activ al partidului, pe linia unei juste orientări ideologice, prin organizarea studierii profunde a concepției marxist-leniniste, dă cercetării un suport trainic și-i imprimă o direcție sigură și fecundă. Rezulta-

tele obținute pînă în momentul de față, a căror însemnătate a depășit adesea hotarele țării, constituind o contribuție valoroasă la dezvoltarea științei universale, ne îndreptătesc să credem că cercetarea științifică din țara noastră va înregistra, în viitor, succese mai mari. Folosind experiența strălucită a științei și tehnicii sovietice, legînd strîns cercetarea teoretică de cerințele construcției socialiste și considerînd legătura teoriei cu practica, cu producția, drept legea fundamentală a progresului științific, oameni de știință din patria noastră vor putea făuri opere de înaltă valoare teoretică și eficiență practică. Planul de șase ani și programul de dezvoltare a economiei naționale în perspectivă prevăd sarcini importante pentru cercetarea științifică și deschid în fața oamenilor de știință orizonturile largi ale unei activități vaste și rodnice. Cercetătorii sînt chemați să-și îndrepte studiile spre rezolvarea științifică a problemelor legate de realizarea sarcinilor dezvoltării economice, de asigurarea progresului tehnic, de folosirea unor metode mereu mai eficiente în tehnologia producției, de descoperirea unor noi resurse economice, de valorificarea înaltă a posibilităților economiei naționale. Pentru atingerea acestor obiective, este necesar să se îndepărteze unele lipsuri care mai stăruie constituind aspecte negative și piedici în calea afirmării și mai viguroase a cercetării științifice. Trebuie să fie combătute tendințele, ce se manifestă în activitatea unor oameni de știință sau colective de cercetare, de a da cercetărilor un caracter abstract îndepărtat de cerințele practice, de necesitățile producției. O legătură mai strînsă încă a muncii științifice cu problemele practice ale întreprinderilor și unităților economice trebuie să constituie o grijă permanentă pentru institutele de cercetare și pentru catedrele și colectivele din învățămîntul superior. De asemenea, Congresul al III-lea a arătat necesitatea îndepărtării paralelismelor, pe baza precizării profilului și tematicii diferitelor institute de cercetare și organizării temeinice a colaborării și coordonării judicioase a activității.

De o mare însemnătate este aportul pe care sînt chemați să-l aducă scriitorii și artiștii, în condițiile luptei pentru desăvîrșirea construcției socialismului. Arta și literatura sînt chemate să immortalizeze, prin opere bogate în conținut ideologic și realizate cu o înaltă măiestrie artistică, uriașul avînt creator al oamenilor muncii, eroismul lor în lupta pentru biruința vieții noi, socialiste. Pentru a răspunde înaltelor exigențe artistice și ideologice, scriitorii și artiștii vor trebui să studieze și să cunoască profund, prin legătură directă, vie cu realitățile, aspectele pline de măreție ale muncii și luptei poporului.

Desfășurarea cu succes a muncii științifice și a activității literare și artistice depinde în cea mai largă măsură de justa orientare marxist-leninistă a oamenilor de știință, scriitorilor și artiștilor, de situarea lor fermă pe poziția partinității comuniste, de respingerea hotărîtă a obiectivismului burghez, a oricăror concesiuni făcute ideologiei dușmanului de clasă. Coexistența pașnică, pentru afirmarea căreia luptă acum țările lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică, nu include armistițiul ideologic, nu pune capăt luptei de idei, ciocnirii dintre cele două concepții opuse despre lume, care constituie o manifestare neîntreruptă a luptei dintre proletariat și burghezie, cît timp capitalismul n-a fost lichidat pe plan mondial. Oamenii de știință, reprezentanții literaturii și artei, conștienți de marea importanță a misiunii pe care o au de îndeplinit, ca participanți activi la opera de construcție socialistă, nu vor precupeți nici un efort, pentru a duce pînă la capăt, sub îndrumarea partidului, sarcinile de cinste trasate de Congresul al III-lea, în vederea promovării muncii științifice și culturale

și desfășurării ei în strinsă legătură cu nevoile producției materiale, cu dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului.

Lucrările Congresului al III-lea au avut loc într-o perioadă în care problemele politicii internaționale prezintă o importanță excepțională. Precum a subliniat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „problema fundamentală a zilelor noastre este apărarea păcii în lume”. Țara noastră, împreună cu toate țările lagărului socialist, promovează cu fermitate și consecvență o politică îndreptată spre micșorarea încordării internaționale, spre realizarea unui climat de apropiere și colaborare între toate țările, spre îndepărtarea războiului din viața societății contemporane, spre înfăptuirea planului de dezarmare generală și totală propus de Uniunea Sovietică, spre asigurarea păcii în lume. Politica de pace a țărilor lagărului socialist se întemeiază pe principiul leninist al posibilității coexistenței pașnice a țărilor cu orinduirii sociale și de stat diferite și pe dezvoltarea creatoare a acestui principiu, ce și-a găsit expresia în teza formulată de Congresele al XX-lea și XXI-lea ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, potrivit căreia războiul a încetat de a mai fi inevitabil în condițiile actuale, putînd fi evitat și eliminat din viața societății încă înainte de biruința revoluției socialiste în întreaga lume.

Împotriva uneltirilor războimice ale clicilor imperialiste agresive și politicii provocatoare a imperialismului american și celorlalte state imperialiste se ridică politica leninistă de pace a Uniunii Sovietice și țărilor lagărului socialist, care se bucură de aprobarea sutelor de milioane de oameni cinstiți din toate țările lumii. Această politică statornică și-a găsit expresia în numeroase inițiative internaționale pentru promovarea păcii, ale Uniunii Sovietice și țărilor lagărului socialist. Dar, precum se știe, provocările Statelor Unite și uneltirile imperialiste au determinat eșuarea conferinței la cel mai înalt nivel și încetarea lucrărilor Comitetului celor zece state pentru dezarmare de la Geneva. Din inițiativa Uniunii Sovietice, problema dezarmării a fost adusă în fața Organizației Națiunilor Unite cu prilejul celei de-a XV-a sesiuni a Adunării Generale, care și-a început lucrările la 20 septembrie 1960. La începutul sesiunii, delegațiile țărilor socialiste și multe alte delegații au fost conduse de șefii guvernelor din țările respective. Delegația țării noastre a avut în fruntea ei pe cel mai iubit fiu al poporului nostru, pe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, prin al cărui glas autorizat s-a exprimat năzuința fierbinte de pace a poporului român, dorința lui de a contribui la soluționarea celei mai arzătoare probleme a contemporaneității, problema dezarmării. Cuvîntarea istorică rostită în fața Adunării Generale, în ziua de 23 septembrie, de tovarășul Nichita Sergheevici Hrușciov a stîrnit un interes uriaș și a găsit o largă aprobare în întreaga lume. În această memorabilă expunere, el a chemat toate guvernele să proclame imediat abolirea totală și definitivă a rușinosului regim colonial, să cadă de acord asupra prevederilor unui tratat cu privire la dezarmarea generală și totală, să condamne acțiunile agresive ale Statelor Unite care primejdiesc pacea lumii și să procedeze la reorganizarea secretariatului general al O.N.U., pentru a face din această organizație un instrument al voinței tuturor statelor reprezentate. Luînd cuvîntul în fața adunării generale, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, într-o expunere strălucită, documentată și convingătoare, a subliniat cu tărie justetea punctelor de vedere susținute de conducătorul delegației sovietice, exprimîndu-și adevărată totală la propunerile acestuia. În același timp el a prezentat, în numele delegației țării noastre, propunerile referitoare la acțiuni pe plan regional, în

vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite și la măsuri pentru promovarea în rândurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare. Imensa majoritate a omenirii doritoare de pace și coexistență pașnică salută cu cea mai puternică simpatie eforturile depuse de delegația sovietică, de delegațiile țărilor socialiste și ale celorlalte țări iubitoare de pace, pentru a face să triumfe spiritul înțelegerii internaționale, cauza sfântă a păcii și libertății popoarelor.

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român a prilejuit o caldă și puternică manifestare, în spiritul internaționalismului proletar, a solidarității și frăției partidelor comuniste și muncitorești din toate țările lumii, a coeziunii și tăriei mișcării comuniste internaționale care, precum a subliniat tovarășul Gh. Gheorghe-Dej, se dovedește a fi o forță uriașă a progresului în viața societății contemporane. Prin glasurile reprezentanților lor sau prin mesaje trimise Congresului, au fost exprimate cu căldură sentimentele de încredere reciprocă și de frățescă solidaritate ale partidelor comuniste și muncitorești, a fost arătată unitatea indestructibilă a tuturor partidelor frățesti în lupta lor comună pentru pace, democrație și socialism.

Congresul al III-lea a subliniat cu tărie valabilitatea și actualitatea tezelor conținute în Declarația Consfătuirii de la Moscova din noiembrie 1957 și în Manifestul Păcii, documente de o excepțională valoare care exprimă tăria și unitatea partidelor comuniste și muncitorești și constituie, prin generalizarea creatoare a experienței lor, cartă mișcării comuniste internaționale contemporane. Partidul Muncitoresc Român, care a participat la elaborarea acestor documente, a dat din nou, de la tribuna Congresului al III-lea, întreaga sa aprobare tezelor privitoare la necesitatea combaterii revizionismului contemporan, principala primejdie în sinul mișcării muncitorești internaționale, și respingerii interpretărilor dogmatice, la problemele de bază ale dezvoltării sistemului socialist, ale formelor variate de trecere de la capitalism la socialism, ale construcției comuniste, la posibilitatea coexistenței pașnice a țărilor cu sisteme sociale diferite și evitării războiului în condițiile actuale. Schimbul de păreri care a avut loc la București, în zilele Congresului al III-lea, între reprezentanții partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, cu privire la problemele situației internaționale, a prilejuit o puternică și elocventă reafirmare a adeziunii lor la tezele cuprinse în Declarația de la Moscova și în Manifestul Păcii. Poziția partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, limpede exprimată în comunicatul publicat, s-a bucurat de aprobarea unanimă a reprezentanților partidelor frățesti din țările capitaliste.

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, consfințind victoria socialismului în țara noastră, a inaugurat o nouă etapă a dezvoltării, etapa desăvârșirii construcției socialismului. Dezbaterile rodnice și principiale au dus la adoptarea hotărârilor și elaborarea sarcinilor care constituie mărețul program de muncă și luptă al oamenilor muncii, pentru îndeplinirea prevederilor planului de șase ani și a prevederilor privitoare la dezvoltarea economiei naționale în perspectivă.

Prin munca lor plină de avânt, oamenii muncii, mobilizați și conduși de partid, vor îndeplini cu cinste obiectivele stabilite de Congresul al III-lea, vor dezvolta puternic economia și cultura, vor asigura victoria deplină a socialismului în patria noastră.

I. Davidsohn

LA CENTENARUL UNIVERSITĂȚII

În toamna acestui an Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași a împlinit un veac de existență. Ea a luat naștere, după cum se știe, la 26 octombrie 1860. Învățământul superior din Moldova este, însă, ceva mai vechi. Încă din primele decenii ale secolului trecut a funcționat, aici, o academie domnească dar aceasta n-a putut ține pas cu vremea fiindcă s-a dovedit a fi refractară tendințelor înnoitoare și, foarte curînd, a devenit cu totul necorespunzătoare. Era nevoie de un învățămînt în limba națională.

În anul 1835 a luat ființă Academia Mibăileană care, în condițiile neprielnice de atunci, nu s-a putut dezvolta nici ea și, la 1847, a fost transformată într-un colegiu cu limba de predare franceză, ceea ce însemna, de fapt, desființarea ei. Boierimea ruginită și retrogradă nu vedea cu ochi buni ascensiunea unei tinerimi noi care se pregătea, sistematic, în școală, în vederea instaurării altor principii în societate.

Au mai trecut cîțiva ani și învățămîntul superior nu reușea să se refacă. Pe baza unei legi din 1852 a fost înființată, abia în anul 1855, facultatea juridică (deschisă, de fapt, în februarie 1856), iar în 1858 a luat ființă și secția literară a facultății de filozofie.

La 1860 existau, așadar, două facultăți.

Sarcina de a completa învățămîntul superior a revenit lui M. Kogălniceanu, sfetnicul cel mai apropiat și colaboratorul statornic al lui Al. I. Cuza.

Începînd din luna aprilie 1860, el a luat o serie de hotărîri privitoare la întregul învățămînt și, în special, la învățămîntul superior. Au fost completate catedrele de la facultatea juridică precum și cele ale secției literare de la facultatea de filozofie. A fost înființată secția a doua, de științe, din cadrul facultății de filozofie, care avea să se transforme, mai tirziu, în facultate de științe. Au început pregătirile pentru înființarea unei facultăți de medicină. Kogălniceanu n-a putut înfrînge, însă, rezistența unor medici, care se temeau de o serie de greutăți și s-au opus înființării. Această facultate va lua ființă abia la 1879.

Cînd toate pregătirile au fost gata, au fost elaborate, sub îndrumarea lui Kogălniceanu, statutele de organizare a Universității, iar la 26 octombrie 1860 Al. I. Cuza a semnat decretul de înființare a ei.

Dar greutățile adevărate s-ar putea spune că abia acum încep. Politica reacționară față de școală și, în mod special, față de învățămîntul superior, a monstruoasei coaliții a frînat, pentru multă vreme, desfășurarea normală a lucrurilor.

Clădirea Universității, fost palat domnesc, era cu totul nepotrivită pentru adăpostirea facultății, a bibliotecii centrale și, pentru cităva vreme, și a muzeului de pictură. Nu erau încăperi pentru instalarea laboratoarelor și nici cadre corespunzătoare, la o serie de discipline.

Abia în 1898 condițiile materiale au fost îmbunătățite prin construirea actualiei clădiri (numai partea în care este adăpostită astăzi Politehnica!).

Universitatea a început să funcționeze cu 94 de studenți. Numărul lor a crescut foarte încet din cauză că masele muncitoare nu aveau posibilitatea să-și trimită fiii la studii superioare. Numărul burselor era cu totul neînsemnat. O cantină cu foarte puține locuri ia ființă abia în anul 1902, iar primul cămin studentesc în 1918. Nici cantina, nici căminul nu erau corespunzătoare, din moment ce clădirile respective fuseseră destinate, inițial, pentru alte scopuri. E suficient să amintim, aici, că, puțin înainte de începutul celui de-al doilea război mondial, lucrurile nu se prezentau mult mai bine. Cele două cămine, unul pentru studenți și unul pentru studente, nu corespundeau nici din punctul de vedere al capacității nici din cel al confortului, iar cantina era cu totul improprie. Ea nu avea nici instalațiile corespunzătoare de bucătărie, pentru pregătirea mesei, și nici magazinele ori sufrageria absolut necesare. Studenții mâncau într-o încăpere absolut nepotrivită care servea, în timpul liber, și ca sală de lectură. Căminul de băieți funcționa într-o fostă închisoare.

Cu toate că regimurile trecute n-au sprijinit Universitatea noastră și n-au creat, aici, condiții prielnice de studiu, noi avem mindria să pomenim, astăzi, nume de oameni care și-au făcut un ideal din munca la catedra pe care o dețineau și au știut să învingă toate greutățile câte le stăteau în cale. Au renunțat la confortul personal și n-au precupețit nimic pentru că erau animați de dorința sinceră de ridicare a poporului de care se simțeau legați. Cu laboratoare improvizate, sau chiar fără ele, cu biblioteci cu totul necorespunzătoare, lovindu-se de neînțelegerea oficialității ori de lipsa ei de bunăvoință, profesori ca Petre Poni, Dragomir Hurmuzescu, Grigore Cobilcescu, Simion Bărnuțiu, Dr. Cantacuzino și alții au fost cei dintii care au arătat că și rominii sînt capabili să desfășoare activitate științifică și să onoreze o catedră universitară.

Universitatea noastră n-a contribuit, prin adevărații ei profesori, numai la progresul științei în diversele specialități. Ea a îndeplinit un rol educativ și cetățenesc de prim ordin. Numărul profesorilor progresiști, care au luptat de pe poziții materialiste, a fost totdeauna apreciabil aici: Alexandru Philippide, și Dr. C. I. Parbon, Traian Bratu și Petre Mibăileanu, G. Ibrăileanu și Iorgu Iordan, Alexandru Xenopol și Paul Bujor, doctorul Leon și Ioan Borcea, Petre Bogdan și Al. Myller, Radu Cernătescu, Mibai Ralea, G. Călinescu, A. Oțetea, I. M. Marinescu, C. Balmuș și V. Mirza sînt numai cîțiva dintre aceia care au contribuit, la stabilirea renumelui Universității din Iași, atît prin ideile înaintate pe care le-au răspîndit de la catedră cît și prin atitudinea consecvent democratică de care au dat dovadă.

Universitatea din Iași numără printre „profesorii” ei și pe unii scriitori sau oameni de cultură care n-au ținut niciodată vreo lecție și n-au semnat vreun stat de plată. Generații întregi de studenți și-au desăvîrșit pregătirea de specialitate sub emoția întîlnirilor, reale ori numai literare, cu scriitorii dintre cei mai mari, care au dat un impuls nou literaturii naționale și au adus o contribuție, dintre cele mai importante, la închegarea limbii literare moderne. Numărul

tinerilor care au ales Iașul, pentru pregătirea lor în specialitate, tocmai din motivul că aici exista o atmosferă specială, prielnică studiilor literare și istorice, este foarte mare. Ei erau atrași de fosta capitală a Moldovei prin faptul că aici tradiția culturală era mai puternică decât oriunde.

De la bătrînii cornicari Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, a căror activitate a dat strălucire nu numai istoriografiei noastre, ci și tinerei limbi literare în formare, la Dimitrie Cantemir și Nicolae Milescu, primii români care au dus vorba cunoscută a cronicarului „nasc și în Moldova oameni” departe peste hotarele țării, în continuare la cărturarii din prima jumătate a secolului trecut, în frunte cu Asachi și cu patruzecioptiștii care au meritul, printre altele, că au pregătit unirea celor două țări la 1859 și au adus aportul cel mai important la închegarea limbii literare moderne, toți au contribuit la crearea unor condiții deosebite pentru pregătirea viitorilor studenți de la filologie și de la istorie. Unora dintre ei le revine meritul de a fi sprijinit pe Alexandru I. Cuza la înființarea Universității noastre.

Șirul oamenilor de litere care au dat strălucire orașului nostru și au întărit o mare tradiție literară aici se completează, în a doua jumătate a secolului trecut, cu două nume ilustre: Eminescu și Creangă, iar după 1900 cu M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, M. Codreanu și alții.

Scriitori ieșeni, care și-au desfășurat activitatea după 1900, și-au legat numele și activitatea lor de perioadă de glorie a revistei «Viața Românească» al cărei animator a fost, după cum se știe, G. Ibrăileanu, cel mai mare profesor de literatură dintre cîți a cunoscut învățămîntul românesc. Căldura pe care o pune în expunerea problemelor, cunoașterea adîncă a lucrurilor, legătura pe care o avea cu s-o stabilească între scriitorul de care se ocupa și epoca în care a trăit acesta, modul în care și-a însușit ideile dominante în epocă, măsura în care el corespundea aspirațiilor publicului cititor etc., toate erau expuse cu o claritate și cu o putere de convingere care dădeau impresia auditoriului că Ibrăileanu desprinde faptele respective din propria-i viață, în așa măsură știa să pună în lumină elementul fundamental în fiecare lecție.

Prin activitatea sa, G. Ibrăileanu a depășit, cu mult, obligațiile stricte care-i reveneau din deținerea unei catedre de literatură. El a înțeles, mai mult decât oricine, că turnul de fildeş în care se izolau mulți din colegii săi este cu totul dăunător. Din cauza aceasta a coborît în arenă și condeiul lui s-a transformat în armă de luptă împotriva tuturor ideilor învechite. Ibrăileanu a reușit să convingă, pe cei tineri mai cu seamă, că între munca de la catedră și cea din redacția revistei «Viața românească» nu trebuie făcută nici un fel de deosebire, că amîndouă reprezintă un singur front apărât de aceeași luptători. În felul acesta «Viața românească», sub influența catedrei, a putut să se mențină tot timpul la un nivel cu adevărat înalt, de ținută academică, iar catedra, sub influența «Vieții românești» a beneficiat, în permanență, de o continuă primenire a atmosferei, de legătură cu un public larg care nu se rezuma la studenții propriu-ziși.

Munca lui Ibrăileanu a fost continuată, pe aceleași fronturi, de o serie de specialiști mai tineri în rîndul cărora trebuie pomeniți aici Octav Botez, Mihai Ralea și G. Călinescu. Toți aceștia, și împreună cu ei mulți alții, în diverse domenii de activitate, s-au folosit de coloanele revistei «Viața românească» tocmai în vederea realizării unei legături trainice între munca pe care o desfășurau la catedră și aceea de difuzare a cuceririlor științifice în rîndul maselor

largi de cititori. Ei duceau mai departe buna tradiție a periodicelor moldovenești începînd cu «Albina românească», «Dacia literară» și «Propășirea», prin «Rominia literară», pînă la «Contemporanul» și «Evenimentul literar».

Pe lîngă tradițiile literare glorioase ale Iașului există aici și puternice tradiții legate de studiul limbii romine. Dacă lăsăm la o parte preocupările constante și atît de rodnice ale lui Alecu Russo, în acest domeniu, pe motivul că autorul Cugetărilor și al Cîntării Romîniei era, totuși, un amator în problemă și, în același timp, un izolat, nu putem să nu subliniem rolul hotărîtor pe care l-au avut în studierea limbii noastre primii cercetători autorizați în materie, cu excepția ardeleanului Timotei Cipariu. Alexandru Lambrior și H. Tiktin și-au desfășurat amîndoi activitatea în orașul nostru. Tiktin n-a rămas aici pînă la capăt, dar începutul activității sale științifice este legat de Iași. Amîndoi au fost profesori la Liceul Național care poartă, astăzi, numele marelui scriitor M. Sadoveanu. Amîndoi au luptat pentru impunerea principiului fonetic în ortografie.

În afară de faptul că Lambrior ne-a lăsat o serie de studii legate direct de Istoria limbii romine, cunoscute în general, de toți specialiștii¹⁾, un auditor al prelegerilor sale²⁾ a transmis posterității și problemele pe care le-a expus învățatul lingvist la Universitate³⁾.

Dar activitatea lui Lambrior, sporadică și așa, întrucît el nu făcea decît să suplinească pe un titular prea ocupat cu treburile politice, se curmă printr-o moarte prematură (20 noiembrie 1883) și, în modul acesta, studiul limbii romine la Universitate devine, pentru încă o bucată de vreme, mai mult formal.

Starea aceasta de lucruri ia sfîrșit o dată cu numirea ca profesor suplinitor, la noua catedră de Istoria limbii romine și filologia (1892), a lui Alexandru Philippide. În anul 1896 el este numit profesor provizoriu iar, în 1899 definitiv.

Nu avem răgazul să stăruim, aici, pe larg, asupra activității lui Philippide. Lucrul acesta a fost făcut, în două ocazii deosebite, de cel mai cunoscut elev al său, academicianul Iorgu Iordan⁴⁾. Nici nu putem insista asupra activității tuturor celor care au predat cursuri de limba romină la Universitate. Ne vom opri doar, la reprezentanții de frunte ai disciplinei noastre și vom arăta numai direcțiile în care și-au îndrumat elevii și rezultatele pe care le-au obținut în activitatea lor științifică. Prezentarea noastră nu poate avea, se înțelege, decît caracterul unei schițări cu totul fugitive.

Philippide are meritul incontestabil de a fi orientat, alături de Al. Lambrior și H. Tiktin, cercetarea științifică în domeniul lingvisticii pe un drum care avea să se dovedească foarte roditor. Dușman neîmpăcat al improvizăției, exi-

1) Vezi D. Gafițanu, *Concepția lingvistică a lui Al. Lambrior* (în «Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași», s. III, 1956, p. 35-51).

2) Ed. Gruber!

3) Două lecțiuni ținute la Universitatea din Iași, de Al. Lambrior (în «Contemporanul», VI, 1886-1887, p. 169-175).

4) Vezi «Viața românească» din 15 ianuarie 1934, p. 5-20 și «Viața românească» februarie 1960, p. 72-82. Cf. și articolul lui D. Gafițanu din «Limba romină» nr. 3, 1959, p. 3-11, precum și „medalionul”, scris tot de acest elev al lui Philippide, în volumul al doilea din lucrarea *Contribuții la istoria universității din Iași, 1860-1960*, Buc., 1960, p. 250-256.

gent pînă la extrem cu el însuși, e de la sine înțeles că pretindea aceeași exigență colaboratorilor mai tineri pe care a știut să-i îndrumeze cu o autoritate puțin obișnuită. Patriot, în cel mai frumos înțeles al cuvîntului, Philippide a transmis elevilor săi pasiunea pentru studiul limbii naționale, respectul pentru părerile altora, curajul de a spune adevărul în toate împrejurările, încrederea în forța de creație a poporului nostru.

De la apariția lucrării sale de tinerețe, Încercări asupra stării sociale a poporului român în trecut (1881)⁵⁾, pînă la opera monumentală, Originea rominilor (1923-1928), Alexandru Philippide și-a petrecut viața între Universitate și bibliotecă, descifrînd înțelesurile, ascunse de multe ori, ale rostului nostru în lume, din documentele scrise, cite i-au putut sta la dispoziție, ca și din documentele nescrise care sînt dialectele și graiurile limbii romine.

În Introducere în istoria limbii și literaturii romine (1888), mai întii, în Principii de istoria limbii (1897) după aceea, în lucrările pregătitoare pentru Dicționarul limbii romine (1898-1906) ca și în studiile cu caracter polemic Specialistul român (1907) și Un specialist român la Lipsa (1909), Philippide nu face decît să-și organizeze materialul în vederea realizării unei opere de mare întindere, la care autorul a lucrat, cu mici întreruperi, aproape toată viața. Este vorba de lucrarea, pomenită deja, Originea Rominilor, apărută la Iași, în două volume.

În primul volum, Philippide urmărește izvoarele istorice pentru a lămuri ce fel de populații au trăit în trecut pe pămîntul patriei noastre, care au fost relațiile dintre ele, în ce proporție a contribuit fiecare la încheierea poporului și a limbii romine.

Al doilea volum este un studiu, de peste 800 pagini asupra istoriei sunetelor limbii romine și a morfologiei rominești, pe baza comparației stărilor de lucruri din cele patru dialecte principale.

Prin moartea lui Alexandru Philippide (12 august 1933), este numit titular al catedrei de Limba romină și dialectele ei academicianul Iorgu Iordan (1 martie 1934 care funcționase, pînă atunci, la catedra de Filologie romanică (începînd cu anul 1926). El deține această catedră pînă în octombrie 1946, cînd este transferat la Universitatea din București.

Academicianul Iordan a continuat activitatea pe care o începuse fostul său profesor încă în anul 1892 și a lărgit preocupările catedrei prin înscrierea, în planul ei de lucru, a studierii aspectelor contemporane ale limbii noastre. Philippide a îndrumat cercetările elevilor săi, în mod special, spre fazele mai vechi ale limbii romine, întocmai ca alți colegi de specialitate din acel timp.

Academicianul Iordan a pus bazele Institutului de Filologie Romină „Alexandru Philippide” și a condus, în vremea cît a funcționat la Universitatea noastră, revista acestui institut intitulată: «Buletinul Institutului de Filologie romină „Alexandru Philippide”». Volumul I a apărut în 1934. În această revistă și-au publicat primele contribuții științifice o serie de tineri care s-au format sub îndrumarea directă a academicianului Iordan.

După ce, în teza de doctorat, academicianul Iordan, a tratat un subiect de istoria limbii (Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e, Iași, 1920) și

5) Lucrarea aceasta a fost apreciată, în mod pozitiv, de revista «Contemporanul», (I, 1881-1882, p. 781-784).

apoi a întârziat asupra numelor de locuri (Rumänische Toponomastik, Bonn, 1924-1926) ori asupra întregului domeniu al filologiei romanice (Introducere în studiul limbilor romanice, Iași, 1932), el s-a îndreptat spre cercetarea limbii romine contemporane, domeniu în care ne-a dat o serie de lucrări dintre cele mai importante cum sînt : Gramatica limbii romine, București, 1937 (apărută, în ediție nouă, la București în 1948). Limba romină actuală. O gramatică a greșelilor, Iași, 1943 (ediția a doua București 1948) ; Stilistica limbii romine, București, 1944.

În anii puterii populare au fost continuate direcțiile principale ale activității academicianului Iordan. Profesorul nostru se găsește, astăzi, în fruntea cercetărilor referitoare la studiul limbii romine și, în calitate de director al Institutului de Lingvistică din București, a condus și conduce, o serie de lucrări cu caracter colectiv. Dintre lucrările personale trebuie amintite, aici, Nume de locuri rominești în R.P.R. (1952) ; Limba romină contemporană (1954, 1956), precum și numeroasele studii referitoare la limba romină literară, unde aportul adus de academicianul Iorgu Iordan a fost, de asemenea, deosebit de substanțial.

La Universitatea din Iași a profestat, o bună bucată de vreme, învățatul A. D. Xenopol, cel dintîi istoric care ne-a făcut cunoscuți peste hotare. Lui i se datorește crearea unei metode științifice de cercetare în acest domeniu după cum tot el are meritul de a fi dat un impuls deosebit cercetărilor de istorie în țara noastră. A știut să depășească stadiul de publicare de documente și să deschidă un orizont filozofic cercetătorilor aplecați asupra paginilor prăfuite în care erau consemnate faptele de seamă săvîrșite de poporul nostru, în trecut. El a fost nu numai cel dintîi teoretician asupra problemelor de istorie, ci și primul romîn care a știut să se ridice la lucrări de sinteză. Și dacă nu tot ce ne-a rămas de la el mai poate fi preluat în momentul de față vina nu-i numai a lui Xenopol, ci și a vremii în care a trăit și a școlii la care s-a format. Să nu uităm că, prin cuceririle cu care clasicii marxism-leninismului au îmbogățit cultura și știința mondială, concepția asupra istoriei avea să sufere transformări de-a dreptul revoluționare.

Amintirea marilor cărturari care au profestat la catedrele de aici, a scriitorilor și îndrumătorilor literari care au visat și au creat în orașul nostru, dîndu-i o strălucire puțin obișnuită, constituie un adevărat imbold pentru tineretul entuziast venit să studieze la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“. De la an la an sînt tot mai numeroși cei atrași de monumentele în stare să vorbească, celui care nu-i prea grăbit și știe să le „citească“, ori de muzeele create în ultimii ani în vechea capitală a Moldovei.

Dar tradițiile mari ale Iașului nu sînt legate numai de studiul literaturii sau al limbii romine. Aici au fost frămîntate, cu mai multă ardoare decît în alte părți, ideile progresiste ale vremii și tot aici s-au stabilit legături, din ce în ce mai strînse, cu acțiunile de emancipare ale omului care ne veneau din Rusia veche, mai întîi, și, apoi din Uniunea Sovietică. La Iași s-au reflectat mai repede, și cu mai multă putere, ideile vestitoare ale lumii noi care s-a încălzit și a crescut sub flacăra nestinsă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Iașul prezintă un interes deosebit pentru cei care se dedică studiului istoriei. Nicăieri nu există atîtea monumente legate de trecutul poporului romîn ca aici. De la perioada de glorie a lui Ștefan cel Mare pînă la luptele eroice ale ceferiștilor conduși de Ilie Pintilie, Iașul vorbește tuturor acelor care sînt în stare să-i descifreze „istoria“, scrisă pe hîrtie ori cioplită în piatră sau în bronz.

Sub pasul trecătorului de astăzi poate fi descifrat nu numai ecoul trecerii, pe aici, al ostaşilor care au înscris pagini de neuitat în istoria ţării, din secolul al XIV-lea pînă în zilele noastre. ci şi bucuria cu care muncitorii, ţăranii şi intelectualii din anii puterii populare au ştiut să lege o veche tradiţie de preocupările de acum şi să dea glas sirenelor care unesc într-o singură voinţă, şă într-o singură forţă, puterea de creaţie a unui popor chemat, în sfîrşit, să-şi hotărască el singur soarta.

Cu toată prigoana cercurilor guvernamentale, exercitată după victoria Revoluţiei Socialiste din Octombrie, împotriva elementelor democratice, majoritatea profesorilor şi studenţilor ieşeni au rămas credincioşi tradiţiilor progresiste ale Universităţii şi au militat pentru apărarea culturii, împotriva fascismului, împotriva asupririi naţionalităţilor conlocuitoare.

Majoritatea cadrelor didactice de la Universitate colaborează, intens, la revistele cu orientare democratică «Viaţa Românească», «Însemnări ieşene», «Manifest» etc. Mulţi fac parte din asociaţia „Amicii U.R.S.S.” ori din Societatea studenţilor în litere şi îşi exprimă, cu tot curajul, împotriva riscurilor care erau dintre cele mai mari, ideile şi gândurile pînă la capăt.

Împotriva exmatriculării unor studenţi, sau a destituirii unor cadre didactice, atitudinea democratică nu a scăzut, în Universitate, ci dimpotrivă. Catedrele erau nu numai focare de cultură, ci şi izvoare de energie cetăţenească şi atitudine democratică. Şi în vreme ce fascismul se răspîndea, ca o adevărată molimă, într-o serie de ţări din apusul şi centrul Europei, numeroşi profesori ai Universităţii noastre apărau poziţiile democratice cîştigate de predecesorii şi indicau studenţilor lor drumul care trebuia urmat. În această perioadă, deosebit de grea pentru educarea tineretului, Facultatea de Litere şi Filozofie avînd ca decan pe Iorgu Iordan, a conferit diploma de doctor honoris causa lui Mihail Sadoveanu. Prin acest gest se recunoştea nu numai valoarea artistică şi naţională a operei sadoveniene, ci şi ataşamentul pe care marele scriitor îl dovedise faţă de cauza democraţiei. Profesorii noştri răspundeau, în modul acesta, atitudinii buliganice a unor descreieraţi care începuseră să pună sub interdicţie literatura lui Sadoveanu, să-i adune volumele în pieţele publice şi să le dea foc.

Universitatea din Iaşi a intrat, în ultimii ani, într-o perioadă de mare înflorire. Ritmul rapid de dezvoltare a economiei, succesele tot mai mari pe care ţara noastră le-a cunoscut, de la eliberare încoace, au dovedit justetea politicii pe care o duce statul democrat popular sub conducerea Partidului Muncitoresc Român. Reforma învăţămîntului (1948) a constituit o cotitură importantă în dezvoltarea şcolii care a pornit şi ea pe un drum nou. Învăţămîntului superior i se acordă o atenţie deosebită. Universitatea din Iaşi s-a încadrat, cu avînt, în noua viaţă culturală a ţării şi aduce o contribuţie dintre cele mai importante la creşterea intelectualităţii noi, devotată poporului muncitor.

Prin reforma învăţămîntului, ştiinţa şi cultura au devenit, într-adevăr, bunuri ale maselor celor mai largi.

Spre deosebire de trecut, cînd statul burghez dădea o atenţie deosebită pregătirii juridice prin ajutorul căreia se putea menţine, în continuare, starea de exploatare şi de oprimare, noi acordăm, astăzi, sprijin egal tuturor specialiştilor, în funcţie de necesităţile economice şi culturale ale ţării.

Învăţămîntul de toate gradele şi-a schimbat structura. Marea majoritate

a studenților provine din rîndul fiilor de muncitori și de țărani, care constituie mai bine de trei sferturi din populația țării.

Între anii 1948-1959 institutele noastre universitare au dat aproximativ 110.000 absolvenți.

A fost creat un învățămînt universitar seral care asigură legătura permanentă cu unitățile productive și, în același timp, dă un sens cu totul deosebit rolului pe care îl are universitatea în țările de tip socialist. Și aici avem, pînă în momentul de față, aproape 6.000 de absolvenți.

De la an la an a fost extinsă rețeaua de institute și facultăți și a fost mărit în mod apreciabil, numărul de locuri pentru candidații în învățămîntul superior.

Este deosebit de importantă constatarea că pe cînd în anul 1938 aveam 16 institute, cu 33 de facultăți, în patru centre universitare, în 1960 au funcționat 38 de institute, cu 93 de facultăți, în nouă centre universitare. De la an la an, crește nu numai nivelul de pregătire al studenților, ci și baza materială prin care li se asigură condiții optime de lucru. Se prevede ca, în viitorii ani, numărul bursierilor care reprezintă, astăzi, la universitatea noastră, un procentaj de 65,87 la sută, să crească în mod simțitor. Se prevede, de asemenea, ca în 1965 numărul studenților din anul întii să fie cu 38% mai mare decît în 1959.

În toate centrele universitare din țară a fost extins spațiul de învățămînt, s-au clădit noi cămine și cantine moderne, au fost înzestrate, la nivelul cerințelor actuale, laboratoarele și bibliotecile. S-au ridicat case de cultură pentru studenți și multe grupuri sociale și complexe sportive. Fondurile alocate de partid și guvern, pentru învățămîntul superior, între anii 1951-1959, se ridică la aproape 600 milioane lei. Statul cheltuiește, pentru fiecare student, aproximativ 11.000 lei anual.

Pentru asigurarea nuncii noastre, statul democrat-popular nu precupește nimic. Niciodată nu au existat condițiile de muncă, didactică și științifică, pe care le avem astăzi. Niciodată, pînă acum, studențimea nu a fost înconjurată de mai multă dragoste și simpatie și nu i-a suris un viitor mai liniștit. Conducerea statului nostru a pus și pune în permanență, la dispoziția ei, nu numai laboratoare și biblioteci bine înzestrate, ci și cămine confortabile și cantine moderne. În timpul vacanțelor, mulți dintre studenți sînt trimiși în stațiuni de odihnă, la munte sau la mare.

Exploatații de ieri au toate drumurile deschise spre lumină. Poporul este stăpîn pe destinele sale. Lupta lui, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, a descătușat energiile creatoare și le-a orientat pe drumul construirii socialismului în scumpa noastră patrie, Republica Populară Romînă.

G. Istrate

ASPECTE ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN MOLDOVA ÎN ANII AVÎNTULUI REVOLUȚIONAR (1917—1921)

DE

V. NECULCE și L. COPTIL

În timpul primului război mondial-imperialist, în care a fost tirită țara noastră, mizeria, foametea și suferințele maselor populare s-au accentuat și mai mult. După terminarea războiului, deși s-a mărit teritoriul României (prin unirea Transilvaniei, a Banatului, prin cucerirea Bucovinei de nord și Basarabiei), și puterea industrială, economia țării se găsea într-o grea situație. Capitalul anglo-franco-american pătrunde tot mai mult în economia țării noastre unde ocupă poziții dominante înleudind-o intereselor trusturilor imperialiste străine. Ziarele din 1920 arată că 71,90% din capitalurile investite în industria petrolieră din țara noastră aparțineau capitalului străin, și numai o mică parte celui românesc¹). Țara noastră era tot mai mult aservită capitalului străin. În acest sens Lenin, la începutul anului 1921, a arătat că România și Polonia erau vindute cu amănuntul și cu ridicata cercurilor imperialiste, că aceste țări erau înglobate în datorii și nu aveau cu ce să le achite²). Datoriile de război ale României burghezo-moșierești se ridicau la aproximativ 29.687.807.230 lei³). Producția industrială scade simțitor. Ca urmare situația economică a țării era tot mai grea. Clasele stăpînitoare din țara noastră căutau să iasă din această situație prin intensificarea exploatării clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare. Pauperizarea muncitorilor și țăranilor era tot mai accentuată. Salariile scădeau continuu, concomitent cu scumpirea într-un ritm vertiginos a mărfurilor.

Chiar din relatările unor politicieni burghezi din acea vreme rezulta că „la Galați foamea bate la ușă... nu există făină de păpușoi, alimentul de bază al populației, care cu nimic nu poate fi înlocuit. Nu mai vorbesc de piine, care a devenit un articol de mare lux”. Slujbașii se plîng: „venim flămânzi și goi la slujbă, ne mor copiii de foame. Nu putem răbda.

---

1) Constantin Georgescu, *Problema capitalurilor străine în România*, București 1933, p. 7.

2) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, Ed. din 1956, p. 101—102.

3) G. Dobrovici, *La dette publique de la Roumanie*, București 1927, p. 19.

100 pînă la 150 lei pe lună adică 3 lei pînă la 5 lei pe zi să măninci, să te îmbraci, să plătești chiria, să ții copii la școală" ⁴⁾ etc.

Datele oficiale arătau că în primele luni ale anului 1920 salariile erau de trei ori mai mari decît înainte de război, iar prețurile produselor alimentare și îmbrăcăminte erau de 8 ori mai mari. Nu exista nici un fel de asigurare pentru cazuri de boală, pentru naștere etc., nu exista asistență medicală gratuită. Condițiile de trai ale muncitorilor deveniseră mai grele ca oricînd.

Această situație grea era caracteristică nu numai proletariatului, ci și țărănimii. Situația proprietății asupra pămîntului, după cum reiese dintr-o statistică antebelică, se prezenta în felul următor: în timp ce 95,4% din proprietarii de pămînt aveau între 0,5 și 10 ha. stăpîneau numai 40,29% din suprafața arabilă, 4,6% din proprietarii de pămînt cu peste 10 ha. dețineau 59,71%. Fărămițarea mici proprietăți și pauperizarea țărănimii muncitoare au continuat și s-au accentuat după primul război mondial. Țărănimea muncitoare nu dispunea de pămînt, el fiind în mîinile moșierimii. Sărăcia țărănimii era accentuată și de lipsa de vite de muncă, de unelte, de griu, de porumb etc. Aceste greutăți și lipsuri au provocat extinderea unor boli groaznice ca: pelagra, tuberculoza, tifosul exantematic etc. Ca urmare a acestui fapt în Moldova într-un singur an (în 1918) au încetat din viață 241.720 de persoane din populația civilă. Toate acestea scot la iveală — așa cum spune Lenin — „o înăsprire mai pronunțată decît cea obișnuită a sărăciei și a mizeriei claselor asuprite" ⁵⁾.

Acest realități dovedeau că în economia țării noastre domnea dezorganizarea, ruina și haosul financiar, că sărăcia și mizeria maselor muncitoare se accentuasera în timp ce profiturile claselor exploatatoare creșteau în mod simțitor. Toate acestea au dus la adîncirea contradicțiilor capitalismului, adîncire care a fost baza crizei politice a regimului burghezo-moșieresc din anii 1917—1921. Criza politică s-a manifestat în primul rînd prin creșterea fără precedent a luptelor revoluționare. În anii 1917—1921 întreaga orînduire social-politică existentă era zguduită din temelii ca urmare a ridicării unui uriaș val de lupte revoluționare a poporului în frunte cu proletariatul.

Pozițiile politice ale claselor de la conducere erau tot mai mult zdruncinate. Clasele dominante nu mai puteau să se mențină la putere și să conducă cu vechile metode, iar masele populare erau hotărîte să ducă lupta pînă la capăt împotriva burgheziei.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat un puternic impuls mișcării muncitorești din țara noastră. Sub influența directă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie mișcarea muncitorească este ridicată pe o treaptă superioară. Datorită acestor condiții obiective și subiective se creează pe teritoriul Moldovei o adevărată situație revoluționară. În aceste condiții — în perioada 1917 — Iașul a jucat rolul unui adevărat centru politic pentru mișcarea muncitorească. Sub influența Marii Revoluții din Octombrie activitatea grupurilor revoluționare ilegale din Moldova se intensifică. Manifestele și celelalte materiale răspîndite în mod

4) Trancu-Iași, *Din activitatea mea particulară*.

5) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, E. P. L. P. 1955, p. 202.

ilegal în Moldova de grupurile revoluționare popularizau revoluția socialistă din Rusia, chemau masele populare din țara noastră să-i urmeze exemplul. Începînd din noiembrie—decembrie 1917, în activitatea grupurilor revoluționare din Moldova se observă o orientare tot mai hotărîtă spre marxism-leninism.

Burghezia și moșierimea din țara noastră înspăimîntate de avîntul revoluționar recurg la o serie de manevre ca : promisiunile privind împrietărirea țăranilor, tratative de pace cu Germania. În acest scop, în decembrie 1917, se semnează armistițiul de la Focșani. Armistițiul de la Focșani a fost încheiat pentru a împiedica avîntul revoluționar al muncitorilor și țăranilor, pentru aruncarea trupelor burghezo-moșierești împotriva tinărului stat socialist. În scopul înăbușirii luptelor revoluționare și pentru apărarea ordinii interne guvernul a retras de pe front 8 divizii și le-a împărțit în Moldova în 8 zone, cu centrele la Iași, Bacău, Bîrlad, Vaslui, Botoșani, Roman, Fălticeni și Podul Iloaei (în fiecare zonă era amplasată cîte o divizie).

Politica dusă de burghezia și moșierimea din țara noastră a dus la ascuțirea contradicțiilor de clasă mărind nespuse de mult nemulțumirile oamenilor muncii. Clasa muncitoare și țărănimia și-au manifestat solidaritatea cu tinărul stat sovietic, prin sprijinirea gărzilor roșii împotriva contrarevoluționarilor, prin participarea activă a unor unități revoluționare românești la lupta armată împotriva trupelor intervenționiste. Unități militare formate din soldați din armata românească s-au alăturat Armatei Roșii și au luptat alături de ea la Odesa, Poltava, Kiev și în alte regiuni. În 1917 a luat ființă la Odesa sub conducerea lui Bujor și Nicolau un comitet de acțiune, organ revoluționar politic și apoi un comitet militar revoluționar român. Comitetele de acțiune a răspîndit în țară și mai des în Moldova mii de manifeste, printre care primul a fost manifestul adresat de Sovietul din Petrograd tuturor popoarelor lumii (Decretul asupra păcii). Comitetele de acțiune ținea legătura în special cu muncitorii din Galați. Acest comitet a editat la Odesa ziarul «Lupta» și prin diferite mijloace a făcut să fie distribuită în Moldova literatura revoluționară ce ducea o campanie violentă⁶⁾ contra regimului politic din România și pentru revoluția socialistă⁶⁾.

Sub conducerea elementelor revoluționare : Bujor, Stroici, Munteanu, marinarii romîni formează pe vasele românești comitete revoluționare. Comitetele revoluționare pun stăpînire și preiau conducerea majorității vaselor flotei românești. Ele înlătură pe vechii comandanți, pun în fruntea navelor o conducere revoluționară. Datorită activității comitetelor revoluționare, au avut loc răscoale ale marinarilor și soldaților romîni, care au menținut pe catarge timp de trei luni steagul roșu. Răscoalele marinarilor și soldaților au arătat că burghezia și moșierimea nu au putut să izoleze armata de lupta poporului. Lenin a arătat că „văpaia insurecției proletare a cuprins Finlanda, flăcările s-au extins și asupra Romîniei”⁷⁾.

Simultan cu luptele revoluționare din armată, au loc mari lupte gre-

6) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fd. nr. 1, dosar 2793.

7) V. I. L e n i n, *Opere*, vol. 27, E. S. P. L. P. 1955, p. 45.

viste cu un pronunțat caracter politic. În luna martie 1918 la Atelierele C.F.R. Nicolina Iași, are loc o grevă care durează peste trei săptămîni. Cu greviștii s-au solidarizat muncitorii de la Pirotehnie, de la uzinele „Haug“, „Wolf“ din București etc., întreprinderi care lucrau armament de război și care erau evacuate în Moldova. Greva de la Nicolina a influențat mișcarea muncitorească din restul Moldovei. Astfel au loc greve ale muncitorilor de la C.F.R. la Pașcani și Galați. Ulterior se alătură acestor greve muncitorii întreprinderilor militare și de la docurile din Galați.

Ca urmare a faptului că traiul lor devenise insuportabil, au loc în luna mai o serie de greve parțiale ale celeriştilor și muncitorilor de la întreprinderile militare din Moldova. Numai la Iași de exemplu, în luna mai au fost înregistrate greve în zilele de 4, 14 și 25 mai 1918⁸⁾ ale lucrătorilor de la C.F.R. La Hirlău de asemenea situația muncitorilor era grea, salariile nu le ajungeau nici pentru cele necesare traiului. La 28 mai 1918 muncitorii din gara Hirlău au declarat grevă⁹⁾. În august 1918, au loc o serie de greve la Galați și Birlad, care au îngreuiat operațiile militare antisovietice.

Grevele muncitorilor moldoveni din martie—august 1918 au impus încetarea militarizării întreprinderilor și a „mobilizării pe loc“, precum și recunoașterea organizațiilor muncitorești. „Muncitorii au desființat cu de la sine putere legile de război care interziceau organizarea în sindicate. În afară de cele arătate, muncitorii au obținut o oarecare mărire a salariilor și o îmbunătățire a aprovizionării. Muncitorii tipografi de la Iași au impus ca ziua de lucru să fie de 8 ore. Ca urmare a nenumăratelor greve în lunile mai—iunie 1918 în Moldova a reînceput activitatea legală a organizațiilor muncitorești“¹⁰⁾. În iulie 1918 a avut loc Congresul regional al mișcării socialiste și sindicale din Moldova. Lucrările și rezoluțiile acestui congres au fost pătrunse (deși elementele oportuniste au încercat să slăbească influența tot mai crescîndă a grupurilor comuniste) de spirit revoluționar, de revendicări ca: reducerea zilei de lucru, libertatea presei și a întrunirilor. Curentul sindical devine și în Moldova ca și în întreaga țară tot mai puternic. Se înființează o serie de sindicate la Iași, Huși etc. care caută de la bun început să îmbine revendicările economice cu cele politice, să fie mai combative.

În condițiile avîntului mișcării muncitorești, al creșterii influenței elementelor revoluționare, elementele socialiste de dreapta se opuneau înființării unui partid unic în întreaga țară. În ziarul «Scînteia» din 17 august 1919, este demascată cunoscutul act de slugarnică dezaprobare a manifestărilor revoluționare de către o serie de elemente oportuniste din Iași ca: Sion, Ghelerter, Gheler¹¹⁾.

Comuniștii — se arată în articol — au în această situație datoria de a veghea ca nu cumva criza din partid să se rezolve în favoarea elemente-

8) Arhivele Statului—Iași, dosar nr. 6024—Tribunalul militar Iași.

9) Arhivele Statului—Iași, dosar nr. 1838.

10) Institutul de istorie a partidului de pe lângă C. C. al P. M. R.—Lecții în ajutorul celor ce studiază Istoria P. M. R., Ed. pol. 1960, p. 146.

11) Al. Nicola u, *Datoria Partidului Socialist din România*, «Scînteia» din 17 august 1919.

lor reformiste din interiorul partidului și a intrigilor burgheze din afară. Partidul, se subliniază în presă, trebuie să renunțe la programul de compromis al Internaționalei a II-a, devenită galbenă, și să adere la Internaționala a III-a comunistă în jurul căreia se allă toată vigoarea, gândirea și revoluționarismul proletariatului din lumea întreagă.

„Este o datorie de onoare pentru Partidul Social-Democrat de a părăsi Internaționala a II-a ajunsă un instrument în mâinile burgheziei internaționale, care vrea să pună forța organizată a clasei muncitoare în serviciul întăririi statului burghez. Aderarea la Internaționala a III-a ar fi însemnat că partidul și-ar fi însușit platforma comunistă a unui organ de conducere a proletariatului internațional, și ca urmare ar fi inaugurat tactica revoluționară intransigentă pentru înlăptuirea scopului său final — instituirea socialistă a Sovietelor de muncitori și țărani. A rămâne în afară de rindurile Internaționalei a III-a ar însemna pentru partidul clasei muncitoare din România, izolarea sa completă de lupta cea mare începută, sub cutele steagului roș de la Moscova, de proletariatul mondial”¹²).

Are loc în această perioadă răspindirea tot mai largă a învățăturii marxist-leniniste. Elementele revoluționare luptau împotriva curentului reformist care căuta pe toate căile să slăbească avântul mișcării muncitorești, să o subordoneze intereselor burgheziei și să o transforme într-o remorcă a ei. Se intensifică organizarea de grupuri comuniste în cit mai multe orașe din Moldova: Iași, Galați, Birlad etc. și se desfășoară o intensă muncă în sinul partidului socialist pentru cucerirea majorității membrilor de partea ideilor marxist-leniniste.

Atitudinea oportunistă a unor elemente social-democrate a stîrnit vii proteste din partea multor membri de rînd ai partidului. De exemplu, — într-un document denumit „Jos masca”, semnat de Partidul socialist-comunist revoluționar și sindicatele muncitorești din Galați-Brăila, se scria: „Punînd mîna pe gazeta mișcării socialiste din București (e vorba de oportuniștii din conducerea partidului socialist) vor să producă zăpăceală în spirite, propovăduind întoarcerea înapoi către social-democrația adormitoare și trădătoare”, iar mai departe continua: „Muncitorimea din Galați și Brăila ține pururea sus steagul socialismului comunist revoluționar”¹³).

Clasa muncitoare lupta cu tot mai multă hotărîre pentru crearea unui partid marxist-leninist. Muncitorii, în lupta pentru crearea partidului comunist, au legat tot mai mult acțiunile politice cu cele ideologice, de demascare a oportuniștilor, care se împotriveau și împiedicau lupta de lăurire a partidului comunist. Pe plan ideologic, un rol important în intensificarea mișcării muncitorești l-a avut presa revoluționară răspîdită în întreaga Moldovă și în special în localitățile: Iași, Roman, Podul Iloaiei, Galați etc. Tot mai mulți muncitori din Iași, Roman, Piatra Neamț etc. aderă la mișcarea revoluționară, ridicîndu-se împotriva politicii re-

12) Al. Nicolau, *Datoria Partidului Socialist Român* (articol din ziarul „Scînteia” din 17 august 1919).

13) Al. Nicolau, *Republica socială*, nr. 824 din februarie 1919.

gimului burghezo-moșieresc, împotriva exploatării și asupririi capitaliste și moșierești¹⁴).

Paralel cu grevele și întrunirile muncitorilor, cu mișcarea muncitorească, au loc lupte ale țăranimii pentru pământ în întreaga Moldovă și în special în lăsele județe: Iași, Suceava, Roman, Birlad etc. Țăranii au intrat cu forța pe pământurile moșierești, împărțindu-le.

Grupurile comuniste, muncitorii înaintați, răspindeau în sinul țăranimii muncitoare manifeste revoluționare, prin care țăranii erau îndemnați să lupte cu hotărîre pentru dobîndirea drepturilor și libertăților, pentru eliberarea de exploatare¹⁵).

Au loc mișcări revoluționare în rîndurile armatei. În vara anului 1919 a fost pregătită o răscoală a flotei dunărene, care în ultima clipă a fost trădată. La Galați, 24 de marinari au fost judecați pentru încercarea de a organiza un complot revoluționar.

Luptele muncitorești, țăărănești și ostășești din 1919 au înregistrat o serie de succese. Trebuie subliniat faptul că neexistînd încă un partid revoluționar, în stare să conducă mișcarea muncitorească, aceste lupte din 1919 nu au putut duce la victoria definitivă a proletariatuului în țara noastră. Partidul Social-Democrat nu era capabil să stea în fruntea mișcării muncitorești, să conducă mărețele acțiuni ale muncitorilor și țăranilor. În timp ce clasa muncitoare era lipsită de un detașament de avangardă, înarmat cu învățătura marxist-leninistă, clasele conducătoare au reușit să asigure o conducere centralizată pe întreaga țară. De aceea tot mai mult se impune cu necesitate obiectivă crearea partidului comunist. Întregul proces al dezvoltării mișcării muncitorești arătase poporului muncitor că, fără un partid comunist, nu este posibilă răsturnarea regimului burghezo-moșieresc în țara noastră, instaurarea dictaturii proletariatuului și construirea unei vieți fericite, lipsită de exploatare.

Mișcarea muncitorească creștea și se extindea, masele muncitoare deveneau tot mai conștiente și mai combative. În 1920, mișcarea grevistă crește în intensitate.

În luna ianuarie 1920, a avut loc o grevă generală a tipografilor din Iași. Greva a continuat mai multe zile și muncitorii erau decisi să reziste pînă la primirea revendicărilor formulate¹⁶).

Concomitent cu greva tipografilor, are loc greva de la fabrica „Textila” din Iași. Luptătorii refuză să între la lucru — pînă la satisfacerea completă a cererilor lor. În luna februarie, muncitorii de la fabrica de postav din Buhuși au declarat grevă. Condițiile grele de muncă au determinat pe muncitori să înainteze un memoriu de revendicări. Neprimind nici un răspuns, 1400 de muncitori au declarat grevă. Muncitorii de la fabrica de postav din Buhuși, ca și cei din întreaga țară, primeau salarii de mizerie¹⁷).

La 17 februarie 1920 a avut loc greva de la fabrica „Textila” Copou.

14) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 1, dosar nr. 2793.

15) Ibidem, fond nr. 8, dosar nr. 1594.

16) Ziarul „Socialismul” din 28 ianuarie 1920.

17) Ziarul „Socialismul” din 5 februarie 1920.

Un grup de lucrători și lucrătoare cu un drapel roșu au trecut la Clubul din str. Ghica Vodă Nr. 32, intonind cîntece revoluționare.

Elementele înaintate ale sindicatelor din Iași s-au adunat în sala din Ghica Vodă, cerînd muncitorilor să manifesteze pe străzi, la primărie și la regie împotriva patronilor, îndemnîndu-i la revoluție și cerînd aderarea la Internaționala a III-a¹⁸⁾.

Autoritățile orașului Iași, pentru a împiedica răspîndirea ideilor revoluționare, lansează un apel către societățile romînești, prin care le cer să manifesteze contra mișcării muncitorești¹⁹⁾. În ciuda acestei diversiuni a conducerii orașului Iași, muncitorii frecventau tot mai mult Clubul din str. Ghica Vodă nr. 32 — unde exista o atmosferă de îndemn la revoluție, la comunism, de creare a partidului comunist și de afiliere la Internaționala a III-a. În această perioadă și o serie de intelectuali, în frunte cu Constantinescu-Iași, au luptat pentru răspîndirea marxism-leninismului în Moldova, pentru crearea unui partid comunist, fapt pentru care autoritățile locale cereau să se ia măsuri aspre împotriva acestui profesor și scoaterea lui din învățămînt²⁰⁾.

Pînă în vara anului 1920, aproape toate organizațiile socialiste locale votaseră moțiuni prin care cereau Consiliului general să afilieze partidul la Internaționala Comunistă și să convoace un congres care să consînțească crearea partidului comunist. Consiliul general al partidelor socialiste, alcătuit în cea mai mare parte din centristi și din social-democrați de dreapta, nepronunțîndu-se pe față împotriva transformării partidului socialist în partid comunist, alirma că această chestiune poate fi rezolvată numai prin convocarea unui congres, dar în același timp tergiversa convocarea lui, căutînd să împiedice în felul acesta crearea partidului comunist. Sub presiunea militanților revoluționari, Consiliul general este obligat însă, în aprilie 1920, să anunțe în mod oficial rupearea cu Internaționala a II-a. Datorită luptei intense dusă de aripa de stînga a partidului socialist, conducerea partidului a fost obligată să trimită o delegație care să asiste ca observatori la Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste din iulie 1920²¹⁾.

În vara anului 1920, au loc o serie de greve la Iași: la fabrica „Textila” Copou, la fabricile de la Holboca, la Pașcani, Piatra Neamț, la Atelierele C.F.R. Bacău, la Botoșani etc. În ziua de 27 iunie 1920, fiind înălțurați doi lucrători de la Depoul de mașini C.F.R., 25 de muncitori au declarat grevă de solidaritate, care a ținut o zi întreagă²²⁾. La Tecuci a apărut în luna iulie o broșură intitulată *În preajma revoluției*, cu conținut comunist, revoluționar. În luna august 1920 au loc greve la

18) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. fd. nr. 1, dosar nr. 18.

19) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., dosar nr. 8, fila 46.

20) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fd. 8, dosar nr. 1594, fila 96.

21) Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R. Lecții în ajutorul celor ce studiază Istoria P. M. R., ed. pol. 1960, p. 175.

22) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. 8, dosar nr. 776.

fabrica „Țesătura“ Iași și la fabrica de sticlărie „Lespezi“ din județul Suceava. În materiale se arată că „spiritele vremii sînt mai agitate printre socialiștii roșii, care țin întruniri de protest contra regimului și a slăbirii actuale de lucruri, îndemnind populația la revoltă, pentru a se întrona același fel de guvernămint ca și în Rusia”²³). Spiritul revoluționar crește tot mai mult. Astfel, frământările muncitorești și mișcările greviste continuă în întreaga Moldovă, au loc întruniri de protest și greve la Piatra Neamț, Roman și în alte orașe ale Moldovei. La Iași, lucrătorii frinari, acari, conductori și șeli de tren, înscrși în sindicatul național, au luat hotărîrea de a se înscrie în sindicatul roșu. La Roman, tot în acest interval de timp, a avut loc o grevă a brutarilor²⁴).

Numărul mare de greve din vara și toamna anului 1920 demonstrează că mișcările muncitorești au din ce în ce mai mult un caracter politic, fiind îndreptate împotriva autorităților locale ale regimului burghezo-moșieresc.

În ziua de 30 septembrie 1920 toți muncitorii din Iași, atît cei care lucrau în atelierele și întreprinderile statului, cît și cei din fabricile și întreprinderile particulare au declarat o grevă de solidarizare cu muncitorii de la C.F.R. și R.M.S., cerînd guvernului și autorităților locale să rezolve cît mai urgent revendicările formulate de aceștia. S-a protestat vehement față de refuzul guvernului de a rezolva revendicările juste ale muncitorilor și s-a arătat hotărîrea muncitorilor de a face o grevă generală în toată țara, în care să lupte pentru cauza lor pînă la sînge (aceasta a spus-o un muncitor de la Atelierele C.F.R. Nicolina, adresîndu-se către armată și poliție). Apoi muncitorii s-au îndreptat din nou spre sediul sindicatului, manifestînd și cîntînd pe străzi cîntece revoluționare, printre care și Internaționala. În ziua următoare grevei generale de solidarizare, avînd loc o puternică ciocnire între muncitorii de la Regie și armată, greviștii au convocat în ziua de 3 octombrie o întrunire de protest în sala cinematografului „Elisabeta“ la care au participat circa 1000 de muncitori de la toate fabricile și întreprinderile din Iași. Alături de muncitorii care au luat cuvîntul demascînd politica de reprimare și teroare dusă de regimul burghezo-moșieresc față de muncitori, a vorbit și profesorul Constantinescu-Iași. În zilele următoare declară grevă muncitorii de la întreprinderile C.F.R. și de la Regie²⁵).

Ca urmare a intensificării exploatării de către capitaliști, muncitorii din Iași, Bacău, Piatra Neamț, în frunte cu grupurile revoluționare, se ridică în număr tot mai mare la luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc. Lupta muncitorilor capătă un caracter din ce în ce mai violent, ca răspuns la mijloacele folosite de burghezie și moșierime pentru înăbușirea mișcării muncitorești, care pentru a reprimă lupta muncitorilor recurge tot mai mult la forța armată. Au fost luate, de asemenea, măsuri de rechiziționare și mobilizare a greviștilor, precum și a celor negreviști care au răspuns ordinelor de mobilizare. Autoritățile au dat ordin ca să-i

23) Ibidem, dosar nr. 1957, fila 161.

24) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. 8, dosar nr. 776.

25) Ibidem, fd. nr. 8, dosar 1597, fila 90.

ridice cu forța pe acei muncitori care nu s-au prezentat la serviciu. Cei care nu s-au supus ordinului de mobilizare au fost ridicați cu forța. În Bacău au fost ridicați din 100 de greviști 41 de muncitori²⁶). Numărul mare de greve și demonstrațiile muncitorești erau în amploare și culminează cu greva generală.

Izbucnirea grevei generale din 20 octombrie 1920 în întreaga țară (deci și în Moldova) a fost urmarea grelei situații economice a muncitorilor și a hotărârii de luptă a muncitorilor de a se opune măsurilor represive ale guvernului — starea de asediu, evacuările forțate din sediile muncitorești, înmulțirea arestărilor, teroarea politică etc.

Din documentele tribunalului Vaslui din 1920, rezultă că în lunile septembrie și octombrie 1920, la Vaslui au avut loc o serie de întruniri ale muncitorilor de la C.F.R. și că s-au găsit diferite broșuri și un manifest la Clubul Socialist Internațional.

În manifest se arată că: „Muncitorii, ca producători, sînt plătiți cu salarii de foame, ca cetățeni, împovărați cu biruri înzecite, lăsați fără lumină, străzi, apă, în noroi și mizerie“. Se subliniază în același manifest că: „nu se mai poate acorda nici o încredere șarlatanilor de la guvern, nu mai e posibilă nici o așteptare. Lupta hotărîtă poate da singură scăpare din condițiile mizerabile de viață“.

Este scos în relief rolul muncitorilor în lupta împotriva exploatatorilor — arătîndu-se că: numai muncitorii sînt „singurii chemați să chezășniască acestui popor libertățile de care are nevoie și drepturile pentru care s-a jertlit“.

Manifestul, chemînd pe toți muncitorii la greva generală, arată că aceasta va fi o „grevă cum încă n-a știut-o și n-a simțit-o clasa stăpîntoare pînă acum. Prin lupta hotărîtă și cu prețul oricărui jertle sîntem gata să cucerim dreptul la viață. Pregătiți-vă la primul semnal la datorie, la primul strigăt de alarmă la posturi. Pornim la luptă cu credința că avem o lume de cîștigat“.

Din același document rezultă că au fost găsite asupra luptătorilor greviști de la Vaslui o serie de materiale editate în scopul propagării învățăturii marxist-leniniste (broșuri intitulate *1 Mai*, *Teoria lui Marx*, *Munca salariată și capital* și *Marxism-leninism*), precum și un drapel roșu²⁷).

La Iași, în seara zilei de 18 octombrie 1920, au fost convocați toți membrii din comitetele fiecărei bresle și delegații din atelierele speciale pentru a lua cunoștință despre situația grevei generale, despre situația în care se găsea țara după război și cum suferă muncitorimea din cauza scumpetei.

Vorbitorii au subliniat că statul patron este cel dinții care nu vrea să recunoască nevoile muncitorilor și nu răspunde la cererea lor dreaptă. Elementele revoluționare au arătat că muncitorii în timpul grevei generale trebuie să dea dovadă de hotărîre și de voință de fier — pentru a învinge, și să explice în fabrici cauzele care determină greva generală.

26) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 8, dosar 776, fila 69.

27) Arhivele Statului din Iași—dosar nr. 263/1920 Tribunalul militar Vaslui.

Cu ocazia grevei generale, la Iași a apărut un manifest „către cetățenii cinstiți ai Iașului” semnat de muncitorimea din organizațiile socialiste din Iași.

În acest manifest se arată suferințele la care au fost supuși muncitorii de către toate guvernele care s-au perindat la cîrma țării de la terminarea războiului și pînă în 1920 și cheamă pe toți muncitorii cinstiți să lupte împotriva capitaliștilor, să participe la greva generală.

„Muncitorimea secătuită și istovită după un război de doi ani de zile s-a întors în uzine și fabrici pentru ca prin muncă cinstită să-și câștige existența”. Însă patronii și stăpînii de la cîrma țării, deprinși să se îmbogățească peste noapte, au dat muncitorilor un salariu de mizerie și foame.

Se arată mai departe că făgăduințele din timpul războiului neîndeplinite, pe de o parte, mizeria de după război, pe de altă parte, au împins pe muncitori la organizare și la luptă pentru a-și asigura un trai omenesc. Dar ori de cîte ori muncitorii au căutat prin greve și lupte să obțină revendicările lor drepte, tot de atîtea ori stăpînii lacomi le-au răs-puns cu gloanțe, cu bătaie și cu alte chinuri.

Rezultatul demersurilor făcute la toate ministerele, deși s-a recunoscut justetea lor, n-a fost altul decît cenzura și starea de asediu, militarizarea fabricilor, schingiuirea muncitorilor, foamea și mizeria în casele lipsite de lumină și de aer ale muncitorilor, în mahalalele pline de praf și noroi, uitați de acei care trăgeau toate foloasele de pe urma muncii lor. În schimb, ministrii, cămătarii și zarații din țara romînească au subscris la bănci capitaluri de milioane. Tilharii militari și civili au frustrat bunurile statului obținute prin munca poporului, au acaparat totul numai pentru ei.²⁸⁾

Sub presiunea grevei, capitaliștii au fost pe alocuri nevoiți să satisfacă unele revendicări ale muncitorilor. Burghezia romînă, avînd sprijinul efectiv din partea social-democrației și ajutorul imperialismului străin, a întreprins o cruntă represiune și — cu toată rezistența hotărîtă a muncitorilor — greva generală din octombrie 1920 a fost înăbușită. Sediile muncitorești au fost sigilate, iar fruntașii grevei și muncitorii revoluționari au fost arestați. „În Iași au fost arestați peste 4500 de muncitori și maltratați îngrozitor”²⁹⁾. La fel la Bacău, Piatra Neamț și în alte orașe din Moldova (ca și în întreaga țară), muncitorii au fost arestați și maltratați. Social-democrații au trădat cu josnicie greva generală a muncitorilor. Pentru a o înăbuși, social-democrații trădători au lansat lozincă dezorganizatoare. „În timpul grevei, toată lumea să stea acasă, nu se face nici o manifestație”.

În timpul desfășurării grevei, conducerea ei, în urma arestărilor efectuate în rândurile muncitorilor înaintați, și în primul rînd al comuniștilor, a fost preluată de către elementele oportuniste, elemente dușmane. Această situație a făcut posibilă înfrîngerea grevei de către regimul burghezo-moșieresc.

28) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C. C. al P. M. R., fd. nr. 8, dosar nr. 1957, filele 86 și 87.

29) Clara Cușnir - Mihailovici, *Despre situația revoluționară din România în perioada 1918-1920*, E. Ș. P. L. P. 1918, p. 102.

Politica dusă de guvern, atitudinea oportunistă a șelilor social-democrați au făcut ca greva generală din octombrie 1920 să fie înfrântă.

Dar cu toate că greva generală a fost înfrântă, experiența ei a arătat că proletariatului din țara noastră pentru a ieși victorios îi trebuie un partid comunist, care să fie capabil să-l conducă în marile bătălii de clasă împotriva burgheziei și moșierimii. În manifestul ilegal tipărit în luna decembrie 1920 și semnat de „Comitetul central al grupurilor comuniste din partidul socialist“, care se închegease, se arată necesitatea transformării partidului socialist într-un puternic partid politic comunist, afiliat la Internaționala a III-a comunistă³⁰). În același manifest se subliniază că greva generală și urmările ei ne arată că muncitorimea trebuie să rupă cu sistemul vechi. Însăși lupta pentru reforme mici și imediate nu se mai poate da decât prin lupte deschise contra burgheziei, prin acțiuni de masă, prin demonstrații, prin mișcări de stradă³¹).

Elementele muncitorești înaintate, comuniștii, ocupându-se de cauzele înfringerii grevei generale, au arătat în alt manifest editat tot în toamna anului 1920, că: „Dacă guvernul a fost în stare să dezlănțuie această teroare contra noastră, dacă greva generală nu s-a putut termina cu câștig, vina este a noastră. Din cauză că ne-a lipsit curajul, am fost blinzi, prea blinzi, partidul nostru a rămas un partid de paie, fără program, fără tactică, fără disciplină, fără puterea de a da educație revoluționară marilor mase de muncitori“³²).

Greva generală a dovedit că proletariatul este o forță politică puternică. Ea a arătat necesitatea imediată a luptei pentru un partid de tip nou. Învățămintele grevei generale au constituit o premisă importantă în dezvoltarea mișcării muncitorești, în lupta pentru crearea partidului marxist-leninist.

Greva generală din 1920 a scos în relief în toată puterea cuvântului situația revoluționară din Moldova și din întreaga țară; greva generală a constituit punctul culminant al luptelor muncitorești de masă sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Ea a constituit un moment important în lupta pentru crearea partidului comunist.

După greva generală, grupurile comuniste au continuat lupta cu și mai multă forță pentru crearea partidului comunist și au trecut la o serie de acțiuni practice pentru pregătirea nemijlocită a creării partidului comunist. Ca rezultat al acestei munci, tot mai multe secții ale partidului socialist aderă la ideea afilierii la Internaționala Comunistă. Problema centrală care se punea în fața grupurilor comuniste, în fața proletariatului, era de a lupta pentru transformarea partidului socialist în partid comunist. În acest scop se duce lupta pentru întărirea și înliințarea de noi grupuri comuniste. Ele începeau să cuprindă un număr din ce în ce mai mare de oameni și să influențeze nenumărate organizații ale partidului socialist.

Astfel în Moldova exista o puternică mișcare revoluționară ilegală;

30) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, vol. I, Ed. pentru literatura politică 1953, p. 234—237.

31) Ibidem, p. 236.

32) Ibidem, p. 234.

existau cinci grupuri comuniste și patru grupuri în formație la data de 25 aprilie 1921³³). Creșterea aripii revoluționare, a cărei nucleu îl constituiau grupurile comuniste în partidul socialist și în alara lui, a permis ca sub conducerea Comitetului central comunist, să se ducă o intensă activitate propagandistică: să se editeze și să se răspândească zeci de mii de manifeste, broșuri legale și ilegale etc. De exemplu în luna ianuarie 1921, în garnizoana Iași, brigada specială de siguranță, în urma unei informațiuni, a făcut o percheziție la laboratorul de chimie al Universității „Al. I. Cuza” din Iași unde a găsit aproape 100 de manifeste intitulate „Un strigăt de druere”³⁴).

Într-o telegramă a prefectului poliției Iași din 1921 se arată de asemenea că s-au găsit manifeste în Iași prin care se îndemna la revoluție și la pace cu Uniunea Sovietică³⁵).

Un rol important în lupta pentru crearea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră l-a avut consfătuirea pe țară a grupurilor comuniste din noiembrie 1920.

Ea a contribuit la clarificarea în lumina învățaturii marxist-leniniste, a sarcinilor imediate care stăteau în acea perioadă în fața mișcării muncitorești. La consfătuire s-a menționat că numai un partid comunist va putea conduce clasa muncitoare în lupta împotriva regimului burghezomonoșieresc, pentru instaurarea dictaturii proletarietului. Consfătuirea a cerut comuniștilor să lupte în toate secțiile partidului socialist pentru atragerea membrilor partidului de partea învățaturii marxist-leniniste, ca în felul acesta să se impună convocarea congresului partidului și să ceară transformarea partidului socialist în partid comunist. Consfătuirea a menționat că curățirea partidului de elementele oportuniste va duce la întărirea mișcării muncitorești, va înlătura obstacolele care împiedică crearea partidului comunist³⁶).

În vederea conducerii activității revoluționare din întreaga țară a fost ales Comitetul central al grupurilor comuniste (numit apoi în mod curent Comitetul central comunist).

În luna ianuarie, elementele reformiste din conducerea centrală a mișcării muncitorești au convocat Consiliul general al partidului socialist și al sindicatelor, cu scopul de a lua măsuri îndreptate împotriva aripii revoluționare, care se pronunța pentru crearea partidului comunist. Comitetul central comunist, printr-un manifest adresat secțiilor partidului socialist, a demascat această manevră a elementelor oportuniste³⁷) luând măsuri pentru ca ședința Consiliului general să fie transformată într-un for care să ia hotărâri pe linia luptei pentru crearea partidului comunist.

Dezbaterile ședinței Consiliului general au avut loc în zilele de 30 ianuarie — 3 februarie 1921 și au reflectat faptul că: „în sinul partidului

33) Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C. C. al P. M. R., fd 8, dosar nr. 1929.

34) Ibidem, fd. 8, dosar nr. 776, fila 15.

35) Ibidem, fd. 8, dosar 1929.

36) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, E. S. P. L. P. 1956, ed. a II-a, p. 221—240.

37) Documente din istoria P. C. R. 1917—1922, E. S. P. L. P. 1956, ed. a II-a, p. 268—272.

socialist... grupurile comuniste câștigă teren în favoarea afilierii la Internaționala Comunistă, reușind să înfrângă tezele oportuniste și reformiste ale reprezentanților curentului socialist de dreapta și a curentului centrist, revoluționar în vorbe și trădător în fapte³⁸⁾). La ședința Consiliului general toți delegații prezenți s-au declarat de acord cu convocarea Congresului pentru ziua de 8 mai 1921. Comuniștii au propus o mișcare care aproba principiile Internaționalei Comuniste și trasa Consiliului general sarcina de a milita pentru ca apropiatul congres al partidului socialist să decidă transformarea partidului socialist în partid comunist. Acțiunea propusă de comuniști a întrunit o majoritate zdrobitoare de voturi.

Un alt moment important în lupta pentru crearea partidului comunist îl constituie conferința tuturor grupurilor comuniste din România care s-a ținut la Iași în 3-6 martie 1921. La conferință au participat reprezentanți ai grupurilor comuniste din toate regiunile țării.

Conferința s-a deschis sub președinția de onoare a doi comuniști care zăceau în ocele singeroase ale reacțiunii române. Au fost prezentate rapoartele delegațiilor diferitelor organizații. Din rapoarte se poate constata că mișcarea comunistă din țara noastră a făcut progrese, că reacțiunea este în toate regiunile țării la iel.

Scopul conferinței a fost de a discuta problema unirii tuturor organizațiilor comuniste din țară.

Conferința a subliniat că nu s-au depus suficiente eforturi pentru unirea și subordonarea tuturor comuniștilor din mișcarea legală ca: fracțiunea parlamentară, Comitetul executiv etc., că nu s-a depus o activitate susținută în rândurile țăranilor și soldaților.

Toți delegații au susținut necesitatea creării imediate a unui partid comunist unic, centralizat, care să îndrumeze proletariatul și țăranimea muncitoare pe drumul revoluției. Formarea unui partid unic, pentru toată România se arată în discuții la conferință, a devenit de mult o necesitate și s-ar fi realizat de mult, dacă mișcarea comunistă n-ar fi primit lovitura din vara anului 1920, când elementele cele mai bune ale organizațiilor comuniste au fost arestate în frunte cu Alexandru Constantinescu.

Era nevoie de un partid comunist — singurul în stare să impună disciplina, să conducă lupta clasei muncitoare pentru instaurarea dictaturii proletariatului. Conferința a manifestat un viu interes pentru Congresul Partidului Socialist din România din mai 1921. Toate grupurile comuniste au fost unanime în a declara că sînt gata să dea tot sprijinul concret și să ajute Partidului Socialist să intre pe drumul trasat de Internaționala Comunistă. Delegații la conferință au votat o rezoluție prin care se arăta că luînd cunoștință de statutele și rezoluțiile celui de-al doilea Congres al Internaționalei Comuniste și de cele 21 de condiții, reînnoiesc afilierea lor și salută Internaționala Comunistă, ca pe singura și adevărata conducătoare a proletariatului revoluționar.

Conferința a trimis un salut eroicului popor sovietic, care a apărut statul socialist de criminala intervenție a celor 14 state capitaliste.

Conferința din martie de la Iași a trasat tuturor comuniștilor sarcina

38) Gh. Gheorghiu - Dej, *Articole și cuvîntări*, E. S. P. L. P., 1956, ed. a IV-a, p. 367.

de a deslășura o activitate politică intensă, care să contribuie la intrarea în rindurile aripii stîngi a partidelor socialiste, a tuturor aderenților Internaționalei a III-a și de a activa toți membrii în lupta pentru convocarea Congresului menit să înființeze partidul comunist și să înfăptuiască alinierea la Internaționala a III-a Comunistă. Ordinea de zi a Congresului a fost fixată în ziua de 17 martie 1921 de către consiliul comun, la care au participat reprezentanți ai partidului socialist și ai Consiliului general al sindicatelor din România, și a fost publicată în ajunul congresului, la 7 mai («Socialismul» nr. 83 din 7 mai 1921).

Pe baza programului dat de ședința Consiliului general al partidului socialist și al sindicatelor din România care a avut loc între 30 ianuarie și 3 februarie 1921, aripa revoluționară, grupurile comuniste au asigurat convocarea congresului pentru ziua de 8 mai 1921, la care a fost creat Partidul Comunist din țara noastră. Crearea P.C.R. a constituit o victorie istorică a marxism-leninismului asupra oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din țara noastră. Crearea P.C.R. a ridicat pe o treaptă superioară lupta muncitorilor și țăranilor muncitori împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru răsturnarea lui și instaurarea dictaturii proletariatului³⁹).

Oamenii muncii din țara noastră, din momentul înființării partidului marxist-leninist, au căpătat un stat major revoluționar puternic, capabil să conducă cu fermitate și competență lupta clasei muncitoare în alianță cu țăranimea muncitoare pentru lichidarea exploatării omului de către om, pentru răsturnarea capitalismului și instaurarea unei noi ordini lipsită de exploatare, socialismul.

P.C.R. a fost de la bun început singurul detașament de avangardă al clasei muncitoare. Avînd la bază învățătura marxist-leninistă și experiența P.C.U.S. el a condus masele de oameni ai muncii pe drumul luptei împotriva burgheziei și moșierimii, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și pentru instaurarea dictaturii proletariatului.

Partidul clasei muncitoare a condus și conduce cu înțelepciune poporul nostru muncitor pe drumul socialismului.

În documentele Congresului al III-lea al P.M.R., care constituie un eveniment de importanță deosebită în viața poporului nostru, se arată că socialismul a învins în patria noastră și că „înăfăptuirea prevederilor planului de 6 ani, — prima etapă a programului de perspectivă, a cărui schiță a fost întocmită în ultimii 2 ani, va deschide în fața poporului nostru noi orizonturi și mai luminoase: desăvîrșirea construcției socialiste și perspectiva trecerii treptate la construirea comunismului⁴⁰).

39) Arhiva Centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C. C. al P. M. R.

40) Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la Congresul al III-lea al P. M. R.*, p. 78.

ИЗ БОРЬБЫ РАБОЧЕГО КЛАССА МОЛДОВЫ В ГОДЫ РЕВОЛЮЦИОННОГО ПОДЪЕМА (1917-1921 гг.)

Краткое содержание

В первой части статьи освещается общее экономическое и политическое положение нашей страны после первой мировой войны. Затем авторы специально останавливаются на изучении положения рабочего класса Молдовы. Кроме того, в работе показывается тот исключительный подъём рабочего движения в Молдове, рост которого объясняется непосредственным влиянием Великой Октябрьской Социалистической Революции.

Особенно подчёркивается в статье роль коммунистических ячеек в мобилизации рабочих на борьбу против буржуазно-помещичьего строя.

Более подробно исследуются в работе следующие вопросы: общая забастовка, происходившая в октябре 1920 г., мартовская конфетения 1921 г., упорная борьба коммунистических ячеек и значение создания Румынской Коммунистической Партии.

QUELQUES ASPECTS DE LA LUTTE DE LA CLASSE OUVRIÈRE DE MOLDAVIE PENDANT L'ESSOR DU MOUVEMENT OUVRIER (1917 - 1921)

Résumé

Le travail présente premièrement quelques aspects de la situation économique et politique, en général, de notre pays après la première guerre mondiale et en particulier de la Moldavie, ainsi que des aspects de la situation difficile dans laquelle se trouvait la classe ouvrière. Ensuite, le travail met en relief l'essor vigoureux du mouvement ouvrier de Moldavie, sous l'influence directe de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre.

Les auteurs relèvent spécialement le rôle des groupes communistes dans l'action de mobiliser les ouvriers dans la lutte contre le régime bourgeois-agrarian.

Enfin, le travail s'occupe plus amplement de la grève générale d'octobre 1920, de la conférence de mars 1921, de la lutte acharnée menée par les groupes communistes et de l'importance de la création du Parti Communiste Roumain.

GRAMATICA LUI RADU TEMPEA

DE

G. ISTRATE

Împotriva tuturor exagerărilor de care pot fi acuzați latiniștii, ei au meritul de a fi cei dintii care s-au gândit la alcătuirea de gramatici și dicționare. Au perseverat în această direcție și au stimulat cercetarea filologică.

Prin activitatea lor, foarte susținută, ei au menținut interesul pentru studiul gramaticii și al lexicologiei și au influențat, vreme aproximativ de o sută de ani, pe toți cei care s-au lăsat atrași de aceste preocupări, indiferent de școala a căreia aparțineau.

Deschizătorul de drumuri, și în această direcție, este Samuil Micu, autorul celei dintii gramatici tipărite, creatorul ortografiei latinești care se va menține, în diferite cercuri, până după 1900, cel dintii român care caută să stabilească mai multe legi fonetice privitoare la transformările suferite de o serie de sunete, în trecerea lor de la latină la limba română.

Scrisă în latinește (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*) cartea lui Micu a apărut la 1780, la Viena, cu o prefață de Gh. Șincai, și a avut meritul că a scos în evidență originea latină a limbii noastre, origine contestată, până atunci, de o serie de istorici străini.

Această gramatică a fost republicată, de G. Șincai, la 1805, cu unele modificări:

„Ediția din 1805 se deosebește de cea din 1780 mai mult în privința ortografică. Pe *a* îl scrie cu *ă*, iar pe *ă* cu *a*; pe *i* îl înseamnă cu *â*, *ê*, *î*; diftongul „oa“ îl scrie cu *oa*, nu cu *o*“¹⁾.

Tot de la Ionașcu aflăm că în locul pronumelui *eu* apare, în ediția din 1805, *io*, *mene* este înlocuit cu *mine*. În schimb, în locul acuzativului *pe noi*, apare arhaicul *pre noi*. Șincai scrie *sint*, *iești*, *e*, *sintem*, *sintefi*, *sint*, forme populare în care principiul ortografic pare să fie cel fonetic, în locul latinismelor *sent*, *ești*, *e*, *sentem*, *senteți*, *sent*, din prima ediție a lui Micu.

Până la 1780 n-am avut decît gramatici manuscrise și ele dovedesc existența preocupărilor respective, în țările noastre. Se citează, de obicei,

---

1) Romulus Ionașcu, *Gramaticii români. Tratat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbii de la 1757 pînă astăzi*, Iași, Institutul de arte grafice N. V. Ștefăniu et Co., 1914, p. 57.

o asemenea gramatică datind din septembrie 1757, provenită de la Dimitrie Eustatie Brașoveanul²⁾, ori aceea a lui Macarie³⁾ alcătuită cam în același timp. Acestea au fost considerate, până acuma, drept cele mai vechi încercări de gramatici. Se pare, însă, că s-au descoperit, în vremea din urmă, și altele, anterioare celor pomenite. E vorba, bineînțeles, tot de lucrări în manuscris care se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R.

Toate gramaticile pomenite, precum și multe altele, despre care va fi vorba, au fost descrise în lucrarea, deja citată, a lui Romulus Ionașcu. Unele dintre ele au atras și atenția altor cercetători, pe care îi vom pomeni, de asemenea, acolo unde va fi cazul.

Cartea lui Ionașcu este și rară și învechită. Autorul face mai mult o descriere rezumativă a fiecărei gramatici, insistă asupra terminologiei, fără a ne da, peste tot, o imagine completă a acesteia, arată în ce măsură unii autori mai vechi i-au influențat pe cei care au venit după dinșii.

O probă evidentă asupra caracterului „învechit” al cărții lui Ionașcu găsim în studiul recent, al unui cercetător tânăr, asupra preocupărilor gramaticale ale lui I. Buda-Deleanu, publicat în *Omagiu lui Iorgu Iordan*⁴⁾, p. 333:

„Cit de puțină atenție s-a acordat acestui aspect al operei lingvistice a scriitorului, ca și întregii opere de altfel, ne-o demonstrează aventura filologică a lui R. Ionașcu care, citind titlul manuscrisului *Temeiurilor*....., a confundat pe *cu* *M*, pe *E* cu *O* și fără să mai continue silabisirea, a obținut în loc de *Temeiurile gramaticii rominești*, — *Memoriile gramaticii rominești*”.

O privire istorică a dezvoltării gramaticii la noi ne-a dat, în ultima vreme, academicianul Iorgu Iordan, în a doua ediție a cărții sale *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățămîntului, 1956, p. 749—783. Capitolul acesta nu este, în intenția academicianului Iordan, decît o completare, istorică, la manualul său de gramatică descriptivă. Din cauza aceasta, autorul nu se oprește decît la momentele mai importante din istoria gramaticii rominești, la acele care au determinat anumite curente și care, deci, au dominat concepția uneia sau mai multor generații de specialiști, „numai asupra acelor lucrări gramaticale rominești (relativ puține la număr) care prezintă un interes deosebit privite din punctul de vedere istoric sau din acela al nivelului științific atins de disciplina noastră în momentul de față” (p. 749).

Prima gramatică rominească, tipărită (în limba latină, cum am spus), nu se găsește în bibliotecile din Iași⁵⁾. Din această cauză va trebui să

2) Romulus Ionașcu, *op. cit.*, p. 6—11. Cf. și Iosif Pervain, *Dimitrie Eustatievici* («*Studia Universitatum Victor Babeș et Bolyai*», Tomus III, nr. 6, series IV, fasciculus 1, p. 27—47.

3) Romulus Ionașcu, *op. cit.*, p. 11—16.

4) Ion Gheție, *Prima gramatică rominească modernă*, volumul omagial citat, p. 333—343.

5) Nu se găsește nici ediția a doua de la 1805, îngrijită de Gheorghe Șincai. În ultima clipă sînt informat că Biblioteca Universității a achiziționat un exemplar din ediția I, dar n-am mai avut răgazul să-l utilizez în vederea unor concluzii pentru acest studiu.

mă rezum numai la spusele altora despre dînsa și să nu pot face aprecieri personale decît în măsura în care ar trebui corectate o serie de afirmații ale celor care s-au ocupat de această carte.

În *Introducere la Istoria Filologiei Romîne*, București 1895, Lazăr Șăineanu caracterizează în felul următor activitatea lui Samuil Micu și a Școlii Ardelene:

„A trecut un secol, de cînd părintele Samuil Klain de la Sad și Marele Vistier al Principatului Valahiei, Ianache Văcărescul, publicară, la scurte intervale și independent unul de altul, primele lucrări gramaticale asupra limbii romîne. Anii 1780 și 1787, cînd apărură «Elementele limbii daco-romîne» și «Observațiile asupra Gramaticii romînești» sînt date memorabile în istoria filologiei romîne.

Din primul moment se accentuează un mod de a vedea fundamental diferit în cercetarea materialelor limbii și această divergență se perpetuă în timp de un secol, constituind o barieră neînvingătoare între două direcțiuni gramaticale extreme.

Una se afirmă mai întîi cu zgomot, reușește mulțumită unor apucături erudite, a cîștiga o parte inteligentă a națiunii și, tocmai în momentul cînd ajunge singură dominantă, sucombă lăsînd puține urme durabile. Cealaltă, cu o înfățișare mai modestă, trece la început aproape neobservată, se continuă în tăcere cu Eliad și Goleescu, apoi, disprețuită cîțva timp, revine iarăși la onoare; prezentul îi aparține și e sigură de viitor.

Pe cînd Văcărescu, observator conștiincios, se mărginește la înregistrarea obiectivă a faptelor lingvistice, călăuzindu-se de uzul, ce-l consideră ca unicul criteriu în materie de limbă; Klain și urmașii lui introduc în filologia romînă principiul subiectivismului, împropiind procedurile (sic!) analogiștilor antici și adoptînd ideile filozofice ale secolului al XVIII-lea despre caracterul artificial al graiului.

Acest mod de a vedea unilateral justifică în aparență orice inovațiune. Gramaticul, din simplu observator, devenea legislatorul suprem al limbii, ce o putea reforma după placul sau vederile sale. De aici o tendință sistematică de ameliorări din ce în ce mai radicale: cu cît gramaticul poseda mai multă erudițiune, cu atît mai îndrăzneată devenea opera-i de transformare lingvistică. Lucrul ajunsese acolo, încît evoluțiunea finală nu mai recunoaște punctul de plecare: lipsindu-i în cele din urmă orice măsură și înlăturînd cu dinadinsul orice sprijin temeinic, clădirea, ridicată după vederi subiective, rămase planînd în vid și se spulberă la prima ciocnire cu realitatea“, (p. 1—2).

Pentru Samuil Micu limba romînă nu-i decît o corupțiune a limbii latine. El susține că prin stricarea unui cuvînt latin se poate obține forma corespunzătoare, celuiui cuvînt, din limba noastră.

Ideea de bază a etimologiștilor, care constă în apropierea cît mai mare a formei cuvintelor romînești, de forma lor latinească, apare cu totul clară la Micu. El era atît de convins că se găsește pe drumul cel adevărat, încît nu-și dădea seama că această metodă poate duce la rupearea limbii noastre în două, poate ușura crearea unei limbi artificiale, neînțeleasă de popor.

Micu, întocmai ca majoritatea latiniștilor, n-a înțeles că la baza limbii

noastre stă latina populară, nu cea clasică. Apropierea sistematică, a limbii romine, de aceasta din urmă, raportarea formelor noastre la cele corespunzătoare din latina clasică nu făcea decît să accentueze greșeala în care alunecase Micu.

Strădaniile lui au fost, în mare parte, zădărnicele din cauza sistemului ortografic pe care l-a creat, bazat, în prea mare măsură, pe principiul etimologic. Așa cum au arătat unii specialiști mai vechi, tendințele pronunțat latiniste ale lui Micu, și, bineînțeles, ale urmașilor săi au îngreunat mult înțelegerea textelor respective.

„Sunetele *ă* și *î* le înlătură din scris, dînd totdeauna vocalele corespunzătoare din latină: scrie astfel: *camp*, *pane*, *barbat*, *fen*, în loc de *cîmp*, *pîne*, *bărbat*, *fin*. Cu privire la consoane urmează același sistem, căutînd să redea felul de scriere din latină: de aceea îl vedem introducînd forme ca *glacię*, *cauall*, *clauę*, *rogaciune*, *eli* etc., în loc de *ghiață*, *cal*, *cheie*, *rugăciune*, *ei*, pentru ca, firește, originea latină a lor să pară mai evidentă. Reforma ortografică era deci preocuparea lui de frunte și ea pleca de la credința că limba noastră trebuie să-și reia aspectul latin prin felul cum e scrisă, revenind la caracterul ei original”. (Ovid Densusianu, *Lit. rom. modernă*, 1925, p. 32).

Elementele lui Micu au, totuși, meritul de a fi pus în circulație o sumă de idei, de a fi atras atenția, străinilor, asupra limbii și poporului nostru. Influența lor nu a fost numai imediată (cum se vede din *Istoria Daciei transalpine*, a lui Sulzer, Viena 1781, II, 154 urm., din *Gramatica* lui Molnar, Viena⁶), din *Gramatica* lui Radu Tempea, Sibiu, 1797 etc.), ci și de lungă durată. Am arătat, deja, că ortografia lui Micu stă la baza celor mai multe dintre sisteme, pînă după 1900.

Se justifică, așadar, întru totul afirmația academicianului Iordan:

„Cu toate lipsurile ei, gramatica lui Micu trebuie socotită ca o realizare vrednică de atenție, și nu numai pentru vremea în care a apărut. Pe lângă faptul că este prima gramatică tipărită a limbii noastre, ea are meritul de a fi servit multor străini, cunoscători ai limbii latine, să învețe rominește și mai ales să-și dea seama de originea latină a limbii romine”⁷).

Cu toate greșelile săvîrșite de Micu, el are meritul de a fi stabilit primele legi fonetice în limba romină. Să ne oprim la cîteva, după cartea pomenită a lui Romulus Ionașcu, p. 18—19, și după D. Măcrea, *Linguști și filologi romini*, București, 1959, p. 28: *A* neaccentuat *ă*: *capra* > *capră*.

A, *e*, *i*, înainte de *n*, *mb*, *mp*., se fac în *î*: *pane*, *camp*, *amblu*, *coeperement*, *imperat* > *pîne*, *cîmp*, *îmblu*, *coperemînt*, *împărat*.

E și *o* accentuați se prefac în *ea* și *oa*, cînd în silaba următoare se află *a* sau *e*, de exemplu *porta*, *mortem*, *sorte* > *poartă*, *moarte*, *soarte*.

E accentuat, înaintea lui *n*, se schimbă în *i*, dacă în silaba următoare se află *e* sau *i*, de exemplu *bene*, *cuvente*, *dentem* > *bine*, *cuvînte*, *dînte*.

⁶) Nu trebuie uitat nici Friedrich Diez, cu *Grammatik der romanischen Sprachen* (1836—1843), care se conduce, în primul rînd, după cartea lui Micu.

⁷) *Op. cit.*, p. 751.

O accentuat, urmat de *n*, *mp*, *mb*, s-a prefăcut în *u*, de exemplu *montem* > *munte*.

O neaccentuat, în aceeași situație, s-a prefăcut în *u*, de exemplu *compar*, *dominica* > *cumpăr*, *duminică*.

G și *c*, înainte de *e* și *i*, se prefac în *gi*, *ci*: *cruce*, *cine*, *legi*, *geme*.

L, între două vocale, s-a prefăcut în *r*: *mola* > *moară*.

L, urmat de *i*, plus altă vocală, s-a înnuiat și apoi s-a schimbat în *i*: *liepure*, *muliere*, *filiiu* > *iepure*, *muier*, *fiu*.

T, urmat de *i*, plus *o* accentuat, s-a prefăcut în *ci*: *rogacione*, *inclinatione* > *rugăciune*, *închinăciune*. *Ct*, *cs*, *gn* > *pt*, *ps*, *mn*: *lactem* > *lapte*; *coxa* > *coapsă*; *lignum* > *lemn*.

T, *d* și *s*, înaintea lui *i*od, se transformă în *ț*, *z*, *ș*: *tibi* > *ție*; *dies* > *zi*; *resinā* > *rășină*. *Cl* și *gl* se transformă în *chi*, *ghi*: *clavem* > *cheie*; *glacies* > *ghiață*.

Am reprodus numai legile fonetice mai cunoscute și acceptate, în general, de toată lumea. Pe lângă acestea mai avem și altele, dar nu mai insist asupra lor.

Ideile lui Micu, referitoare la limba noastră și mai ales la ortografie, au fost răspindite și prin intermediul celei dintii cărți românești tipărite cu litere latine (*Carte de rogacioni*, 1779) a cărei a doua ediție, amplificată, avea să apară la 1801, la Sibiu, sub titlul *Acatist său carte cu multe rugățiuni pentru evlaviea fiesteqvarui creștin*.

Introducerea ediției din 1801, a acestei cărți, prezintă o valoare deosebită fiindcă aici și-a exprimat, Micu, ultimul său punct de vedere asupra ortografiei. Dar atât din cauza caracterului nefilologic al cărții, cât și din motivul că tendințele latiniste se accentuează pe măsură ce ne îndepărtăm de apariția primelor lucrări care stau la baza „Școlii Ardelene”, admiratorii și urmașii lui Micu s-au condus tot după cele afirmate în *Elementele...* de la 1780. Va fi contribuit la aceasta, poate, și faptul că sistemul ortografic de la 1780 a fost popularizat, înainte de 1801, prin gramaticile lui I. Molnar și Radu Tempea, eventual prin lucrările unor străini care, la rându-le, nu mai puteau renunța la *ceea* ce au afirmat în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Pentru aceștia din urmă, problema se pune și în alt mod: neștiind românește, ei nu aveau posibilitatea să ia cunoștință de modificările produse, între timp, în concepția lui Micu-Șincai.

În introducerea cărții de la 1801, Micu se arată mai conciliant decât la 1779, 1780. El introduce diftognul *oa*, în locul lui *ó* (*noastre*, nu *nóstre*!), renunță, în general, la consoanele duble și recomandă să se scrie *an*, nu *ann*; le păstrează doar acolo unde este nevoie, ca, prin ajutorul lor, să atragă atenția asupra pronunțării vocalei precedente: *pannura* (= *pănură*), *vennin* (nu *vănin*!), *inn* (nu *in*!). Sunt introduse semne speciale pentru *ș* (= *shi*), și *ț* (= *tzi*). Autorul întrebuințează și unii termeni slavonești, neîntâlniți în prima ediție a cărții: *slovă* (alături de literă), *glas* (alături de son), *glasnică* (în loc de vocală).

Spre deosebire de gramatica lui Văcărescu, alcătuită independent de *Elementele* lui Micu-Șincai, Radu Tempea s-a inspirat atât din acestea cât și din manualul lui Molnar (Morariu), *Deutsch-Walachische Sprachlehre...*, Wien 1788. Molnar însuși era influențat, la rându-i, de

cartea lui Micu-Şincai, așa cum au arătat Romulus Ionaşcu⁸⁾, George Pascu⁹⁾, Ōvid Densusianu¹⁰⁾ etc.

Că Micu, Molnar şi Văcărescu l-au influenţat pe Tempea, în alcătuirea *Gramaticii* sale, nu mai începe nici o îndoială. Toţi trei sînt citaţi în *Cuvîntare înainte* şi din fiecare putem urmări măcar cite o idee trecută în lucrarea lui Tempea. Marea asemănare între *Gramatica*¹¹⁾ de la 1797 şi modelele sale latiniste a fost deja subliniată, în mai multe rînduri, începînd cu primii ani ai secolului al XIX-lea pînă în vremea din urmă. S-a insistat mai puţin asupra rolului pe care l-a putut avea Ienăchică Văcărescu asupra elaborării *Gramaticii* lui Tempea. De aceea cred necesar să pun, aici, faţă în faţă cele două definiţii ale lui Văcărescu (una în proză şi alta în versuri!), cu cea pe care o găsim la Tempea:

„Gramatica este meştesugul cuvîntului care arată construcţiul sau syndaxis, adică alcătuirea părţilor cuvîntului, şi ortografia cu care să poată neştine a scriere bine şi meştesugeşte“ (p. 1)¹²⁾.

8) „În prefaţa Morariu aminteşte de *Gramatica* lui Micu lăudînd-o. Spune că a lăsat la o parte toate cercetările istorice etimologice, deoarece acestea trebuie să figureze mai mult în o gramatică amănunţită, ştiinţifică, decît în o gramatică populară“. (*Gramaticii romîni*, p. 43). „Fondul gramaticii este luat aproape întreg de la Micu, cu cîteva excepţiuni. . .“ (p. 44). În capitolul referitor la fonetică. . . „reproduce unele din legile fonetice descoperite de Micu, fără a face comparaţie cu limba latină. La declinări, pînă şi substantivele date ca exemple (*tată, cîne, domn* etc.) de declinat sînt luate după Micu“ (p. 44). „La numerele pe lingă cele cardinale, ordinale, multiplicative, mai are şi numerele colective (*o păreche, o duzină, un sfert*). De aici încolo urmează în totul pe Micu“ (p. 44). „La adverbele citate de Micu (p. 55—56) mai adaugă adverbele de cantitate (mult puţin, atîta, destul de prisosit), *adverbiile calităţii* (cu voie, nebucuros, dinadins, cu bine, neplăcut), *adverbiile de intensitate* (încet, înfricoşat, așa, mai bine, de abia)“ (p. 45). Sintaxa de asemenea e luată întocmai după Micu împreună cu exemple cu tot“ (p. 45).

9) În *Istoria literaturii romîne din secolul XVIII*. III, *Epoca lui Clain, Şincai şi Maior Iaşi* 1927, p. 26, George Pascu susţine, nici mai mult nici mai puţin, că Molnar a transpus, în nemţeşti, cartea lui Micu-Şincai. Cf. şi pagina 31, unde sînt reproduse cuvintele lui Gheorghe Şincai din prefaţa celei de-a doua ediţii a *Elementelor* (1805): „După opt ani, adică la anul 1788, Domnul Ioan Molnar de Müllersheim, revăzînd aceeaşi gramatică a noastră (de la 1870) şi completînd-o a tipărit-o la Viena în limbile nemţească şi romînească“. George Pascu consideră această lucrare drept a doua ediţie a *Elementelor* lui Micu-Şincai, iar ediţia, scoasă numai de Gheorghe Şincai, la 1805, ar fi, după el, a treia: „Această ediţie este în realitate a treia, a doua fiind *Deutsch-valachische Sprachlehre*, publicată de Molnar la Viena în 1788“, (p. 31). Nu putem stăruî prea mult asupra acestui amănunt, dar trebuie spus că punctul de vedere al lui Pascu nu poate fi împărtăşit.

10) Cfr. *Literatura romînă modernă* I, Bucureşti 1925, p. 70: „... gramatică înrocmită după planul celei a lui Micu şi Şincai (cu inovaţii de scriere ca *ae* pentru *i*, *dsch* pentru *ge*, *tsch* pentru *ce* etc.) şi avînd mai mult un scop practic“.

Pe lingă caracterul „popular“ al gramaticii lui Molnar (v. Romulus Ionaşcu, p. 43) sau, după expresia lui Densusianu, „practic“ acest manual se mai deosebeşte de cel al lui Micu-Şincai şi prin altceva. În primul rînd, ortografia lui Molnar are un caracter pronunţat fonetic, faţă de cea a lui Micu-Şincai. Gramatica sa e completată de un dicţionar german-romîn. Nu trebuie neglijat faptul că Molnar pune, înaintea lui Paul Iorgovici, problema neologismului şi a terminologiei ştiinţifice, şi preţuieşte, într-o măsură cu totul apreciabilă pentru vremea lui, limba populară.

11) *Gramatică romînească* alcătuîtă de Radu Tempea directorul şcolilor neoune naţionaleceşti prin marelă prinţipat al Ardealului, Sibiu, 1797.

12) *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulilor şi orînduinelor gramaticii romîneşti adunate acum întîi de Dumnealui Ienache Văcărescu*. . .“

Definiția oceasta este reluată, în poezie, la p. 167—170 :

*Gramatica este meșteșugul ce-arat' alcătuire
Și toți printr-însa pot afla veri ce povătuire.
Ș-a scrie încă într-ales cu reguli arătate,
Pă toți învață d-ale ști fără greșală toate.
Și versuri înmeșteșugite arată d-a să face,
Siliți-vă a o-nvăța sau faceți cum vă place.*

Definiția lui Tempea (p. 195) pleacă, cu siguranță, de la primele două versuri reproduse din *Observațiile...* lui Văcărescu :

*Gramatica e meșteșug ce arat alcătuire,
Și prin trînsa pot afla toți povătuire .*

Cu toate că Tempea se bazează, în primul rînd, pe *Elementele* lui Micu-Șincai, cum am arătat deja, în privința terminologiei, pe care nu i-o puteau pune la îndemînă latinistii precedenți din moment ce n-au scris în romînește, el continuă stări de lucruri mai vechi și menține, în mare măsură, terminologia de origine slavă, curentă în epoca respectivă. Cred că nu greșim cînd afirmăm că Tempea a fost influențat, aici, în primul rînd, de gramatica lui Văcărescu.

El se folosește, pretutindeni, de *slovă* (p. 2, 48, 50, 53, 57, 82, 177, 194, 197, 199, 200, 205, 206, 208, 209, 211) și niciodată de cuvîntul latinesc corespunzător, *literă*. Spune *glasnică* (p. 3, 63, 197, 199, 201, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212) și *glăsuitoare* (p. 3) vocalei și *neglasnică* (p. 3, 29, 30, 61, 62, 164, 197, 198, 200, 201, 205, 206, 207, 208), consoanei. Alături de latinescul *silabă* (p. 2, 4, 55, 63, 64, 87, 128, 164, 198, 205, 206, 207, 208, 209, 210), apare și *slovenire*, cu același sens : „din glasnice și neglasnice să naște *syllaba* sau *slovenirea* ; adică : cînd o slovă glasnică să împreună cu una sau cu mai multe neglasnice răspunzîndu-se deodată să numește *syllabă* : adică : *ac, arc, trag*“ (p. 4).

De asemenea, întîlnim, la Tempea, și termenul *slog*. „Grăirea să cuprindă din cuvînte, cuvintele din *syllabe* sau *sloguri*, *slogurile* din *slove*“ (p. 2, 208) ; „De dreaptă întrebuițarea slovelor în scrisoarea *syllabelor* (adecă *slogurilor*) și cuvîntelor“ (p. 194).

Autorul explică în felul următor, termenul în discuție :

„Numele *slog* este nume sirbesc, care la scurtata prosodie în bucare s-au obicinuit a să pune, însă romînește curat să numește *syllabă*, trăgîndu-să de la maica limbii noastre, unde să zice *syllaba*“ (p. 2).

Alături de *cuvîntul* latinesc apare și *vorba* slavă. Confuzia noțiunilor denumite cu acești termeni nu trebuie pusă numai pe socoteala lui Tempea, ci pe a epocii însăși. În adevăr, nu trebuie să uităm că, în această vreme, *cuvîntul* are pe lîngă înțelesul lui de astăzi și pe acela de propoziție. Alături de exemple ca :

„Din *syllabe* să face *cuvîntul* care este dintru una sau mai multe *syllabe* alcătuit, precum din *syllaba ta* și *tăl* se naște *cuvîntul tăl*“ (p. 4), în care substantivul în discuție are sensul de azi¹³), avem și altele unde se vede, bine, că el are sens de propoziție. Vorbind despre „trebu-

13) Cf. și p. 2, 7, 194.

înțarea slovelor mari", Tempea indică, pe lângă alte cazuri, și pe acela în care literele mari se folosesc „după înțelegere cuvânt, adică: *Cinstiți pre toți oamenii*" (p. 196). Aici cuvântul este sinonim cu propoziția, cum se poate vedea și din exemplul subliniat. Tot așa *vorba* este cînd parte de vorbire (p. 6), cînd propoziție:

„Din cuvinte să face *vorba*, care este din mai multe cuvinte alcătuită"¹⁴). Pentru acest de-al doilea sens, al lui *vorbă*, Tempea se mai folosește de *construcție* (v. pag. indicate în nota imediat precedentă) și de *întocmirea vorbii* (p. 176, 177).

Pe lângă terminologia de origine slavă, pe care vom vedea că o folosește pe scară mai largă Văcărescu, în *Gramatica* lui Radu Tempea întâlnim și cuvinte grecești, curente în epocă, dintre care unele ni s-au păstrat, întocmai, pînă în momentul de față, altele au căpătat alt înțeles, eventual altă formă. Deși e vorba, în general, de termeni curenți, ne vom opri la cîțiva dintre ei atît pentru a vedea cum îi definește autorul, cît și pentru a marca, în istoria gramaticii românești apariția lor¹⁵). Sîntem într-o perioadă în care se pun bazele terminologiei științifice în limba noastră și n-ar fi potrivit să trecem cu vederea tocmai peste cea referitoare la gramatică și limbă.

După ce autorul stabilește, chiar la pagina 1, definiția gramaticii: „măiestria a pricepe limba românească, a scrie, și a grăi bine, să numește *gramatică*, sau învățătura *grăirii*", el explică termenul în felul următor:

„Gramatică sau Γραμματική este nume grecesc care să trage de la Γραμμα ce să zice slovă, iară τέχνη 'măiestrie'; așa dară atît cît măiestria grăirii, sau a vorbirii".

„Diftongus¹⁶) este cuvînt grecesc, alcătuit din δύο 'duo' și φωνή 'glăsuitoare', adică: διόφωνος 'duoglăsuitoare' sau glasnice" (p. 3).

În loc de *morfologie* autorul nostru se servește de *etimologie* (p. 5, 6), termen menținut pînă după începutul secolului al XX-lea. Ion Slavici, spre exemplu, își subîntitulează primul volum din *Gramatica limbii romine* (București, Minerva, 1914), singurul apărut, de fapt, *Etimologia*.

Tempea o definește în felul următor:

„Numele *etimologia* este cuvînt grecesc, alcătuit din το ετυμον ce ce zice chiar ivire a unui lucru și λογος cuvînt" (p. 5).

„*Syntaxis* vine de la συνταξις ce să zice alcătuirea laolaltă" (p. 5).

„*Syntaxis* este cuvînt grecesc care înseamnă alcătuirea cuvintelor osebite laolaltă cu bună întocmire" (p. 172).

„*Ortografia* (care vine de la cuvîntul grecesc ορθοσ drept și γραφή scrisoare), este o învățătură, a scrie cuvintele drept, și cele scrise bine a le răspunde, a le despărți, și prin cuviincioasele semne a le osebi" (p. 194).

14) Cf. și p. 176, 177, 179, 181, 183—184, 216.

15) Ne referim, se înțelege, la „apariția” acestor termeni în lucrările scrise în limba română. Unii dintre ei au existat, fără îndoială, și mai înainte și au fost întrebuițați cu siguranță în școlile grecești din țările noastre.

16) La plural, *diftonghi* (p. 207).

Frecvența terminologiei slave și grecești este foarte scăzută în raport cu cea de origine latină. Conducându-se după Micu-Șincai, în ale căror *Elemente* el nu întâlnea decât terminologia cu care operau latini, Tempea n-a făcut, în cele mai multe cazuri, decât să o transpună pe aceasta în limba română. În calitatea lui de latinist, și anume de latinist care cel dintâi scrie o gramatică în limba noastră, Tempea va folosi multe cuvinte care nu se vor putea impune, vor rămâne ca simple încercări curioase.

Pentru a nu se îndepărta, prea tare, de modelele latinești pe care le avea în față, el indică, în paranteză, în toate cazurile, și cuvântul latinesc corespunzător celui românesc. Procedul se impunea, fără îndoială, și din motivul că unii dintre termenii științifici folosiți de Tempea erau întrebuițați, acum, pentru prima dată, în limba română scrisă.

Tendința latinizantă este vizibilă, la Tempea, în special în terminologie. Altfel gramatica sa este alcătuită pe baza limbii vorbite, pe care o folosește la tot pasul¹⁷).

Fiind printre primii care sînt puși în situația de a minui o terminologie proprie limbii noastre, Tempea recurge, adesea, la forme foarte puțin deosebite de cele latinești. Deși cunoștea gramatica lui Văcărescu, pe care o și citează, se vede că amestecul terminologiei de origini diferite din *Observațiile...* cărturarului muntean l-a derutat, într-o oarecare măsură, și l-a făcut să nu o întrebuițeze decât cu mare rezervă.

Lucrul acesta nu rezultă, direct, din *Gramatica* lui Tempea, dar îl putem desprinde din următorul citat, în care autorul explică traducerea liecării termen în latinește pentru ușurința învățării limbii latine de către cei care ar fi înclinați să facă acest lucru :

„...fiindcă la lieșcare parte și cap al acestei gramatici, am adăogat și *terminurile latinești*, ca cînd ar începe orice român a învăța limba latinească mai bine și mai cu lesnire să pîtă pricepe, și învăța“ (f. 5).

Nu începe nici o îndoială că în această explicație se ascunde, de fapt, tendința autorului de a apropia, cît mai mult, limba noastră de limba latină, de a merge pe un drum pe care îl străbătuse, înaintea lui, Samuil Micu.

Influența directă, a lui Micu asupra lui Tempea, se desprinde din rîndurile imediat următoare celor citate mai sus :

„Nici să te mire iubite cetitorule căci am schimbat sau scurtat unele cuvinte, care pînă acum într-alt chip s-au răspuns, căci în originalul limbii noastre mai întii așa s-au răspuns, trăgîndu-să de la latin, în l : d : pildă : *sore* (latin : *sol*) în loc de *soare*, *omeni*, (lat. *homines*) nu *oameni*, *duo* (lat. *duo*) nu *doao*, și alt : (f. 5).

Aspectul cît mai apropiat al cuvintelor românești de cel pe care îl aveau ele în limba latină cît și, mai ales, reluarea aproape a acelorași

17) Faptul acesta nu trebuie să surprindă pe nimeni. Să nu uităm că toți latiniiștii din secolul al XVIII-lea, precum și cei din primele decenii ale secolului următor, sînt puternic influențați de aspectul vorbit al limbii noastre. Studiarea amănunțită a elementelor populare, întâlnite în operele primilor latiniiști, ar putea duce la concluzii interesante care ar schimba, măcar parțial, părerile curente asupra rolului pe care l-au avut acești cărturari, nu numai în dezvoltarea culturii românești, ci și în formarea limbii noastre literare.

exemple, ne indică influența incontestabilă a lui Micu asupra lui Tempea. Substantivul și adjectivul sînt înglobate în categoria mare a *numelor*.

„Numele este cuvîntul care înseamnă o persoană, sau un lucru, sau feliul unui lucru, și primește la sine articol; adevă: *om, tată, mină, cal, bun* și primind la sine articol să face: *omu-l, tată-l, mină-a, calu-l, bunu-l*.

Numele sînt de două feluri, adevă: *starnice (substantiva)* sau *mutarnice (adjectiva)*.

Numele *starnic* este care nici *crește*, nici *scade*, ci pururea asemenea prin sine, și în sine fără de mutare stă: *om, lemn, carte, apă, piine*“ (p. 16).

Despre *numele starnic* ni se vorbește la paginile 10, 16, 17, 174, 178, 179, 190, 193, iar despre cel *mutarnic* la paginile 16, 17, 174, 175, 185, 190, 193.

În cadrul substantivului, autorul distinge *nume însușite* (sau osebite!) prin care trebuie să înțelegem substantivele proprii (p. 17, 175, 195¹⁸), *nume de obște* (apelative propriu-zise, substantive comune, p. 17), *nume cuprinzător*, substantive colective (17—18), *numele neamului*, nume proprii de popoare (18), „*numele țării sau a patriei și a moșiei*, adevă a locului unde este, ca: *ardelean, muntean, moldovean, roman*“ (18). Pentru diminutiv, Tempea se folosește de termenul *nume micșorător*¹⁹), (18). El spune *creștere* derivării cu sufixe augmentative și *scădere* celei cu sufixe diminutive (63—64).

Dacă nu uităm că diminutivul este *nume micșorător* constatăm o atitudine consecventă, la Tempea, în folosirea terminologiei de specialitate.

Referindu-ne, acum, la adjectiv constatăm, mai întii, că autorul definește comparația în felul următor:

„Comparația este un cuvînt care înseamnă alăturarea unui lucru cu altul, ca să știe cu cît este unul mai mare, mai mic, mai mult, sau mai puțin în ceva lucru decît altul“ (p. 64).

El insistă asupra faptului că numai adjectivalele se pot compara:

„A să compară; adevă: să crească sau să scadă să pót numai numele cele *mutarnice*, iară cele *starnice* nu, că omul (care este *nume starnic*) totdeauna este om, și poate să fie mai mare, mai tare, mai bun, mai rău, mai înțelept, mai prost, iară nu mai om. Așa lemnul totdeauna este lemn, și póate să fie mai móale sau mai vîrtós, mai grós sau mai supțire, iar nu mai lemn“ (p. 64—65).

Gradele de comparație sînt numite *treptele comparației* (p. 75).

„Cea dintii să chiamă *pozitiv* sau *temeialnică*, pentru că este temeiul celorlalte“ (p. 75); „cea de a două se chiamă *comparativ* sau *alăturătoare*, pentru că alăturîndu-se un nume cu alt nume, sau un lucru, cu alt lucru intră sau scade întru acel lucru pentru care faci alăturare“ (p. 75); „cea de a treia treaptă să zice *superlativ* sau *covîrșitoare* pentru că sau în creștere sau în scădere covîrșăște, cît ori mai mult ori mai puțin nu póate să fie și aceasta să face cînd înaintea numelui *mutarnic*

18) El cunoaște, totuși, și termenul *nume proprii* (p. 24, 175, 195).

19) Explicat, în paranteză, prin *Nomen Diminutivum*!

să pune *prea*²⁰⁾, *foarte* sau *cu totul*; *adecă*: *prea bun, cu totul bun, foarte bun, foarte mare, prea mare, prea mic*" (p. 76).

Să se observe că Tempea nu înregistrează, aici, nici superlativul relativ, format cu *cel mai*, nici pe cel absolut, de nuanță populară, întâlnit mai ales în Transilvania, format cu ajutorul lui *tare*.

La pagina 6, unde ni se înșiră *părțile vorbirii* (adică ale *vorbirii*!) autorul nu pomeneste nimic despre numeral:

„Vorba în limba românească, precum și în cea grecească și talie-nească, are noao părți: *adecă*: *articolul, numele, pronumele, verbumul, partițipiumul, prepoziția, adverbiumul, coniuția și interiecția*“.

E adevărat că la pagina 96 el vorbește de *numeri* din limba noastră, pentru care distinge mai multe categorii și anume:

temeintce 'cardinale' (96, 97—100)

rinduitoare 'ordinale' (96, 100—101)

numărătoare 'număralia' (96, 101)

înmulțitoare 'multiplicative' (96, 101)

potrivitoare 'proporționalia' (96, 101).

Nici Budai-Deleanu nu înregistrează, printre părțile vorbirii, numeralul²¹⁾. Spre deosebire de Tempea, și de alți autori contemporani, autorul Țiganiadei nu vorbește nici de *articol*.

După spusele lui Gheție (p. 337) „Numeralul nu e tratat nicăieri, nici în *Fundamenta...*, nici în *Temeiuri...* Singura mențiune a acestei părți de cuvânt o găsim în comentariul Țiganiadei²²⁾, unde autorul notează că *prim* e *adiectivă numerală*“.

Tempea vorbește, în schimb, întocmai ca alți numeroși autori de gramatici de un *partițipium*, numit în altă parte *partițipia* (p. 185).

Articolul, pe care îl mai întâlnim și la paginile 7, 8, 172, 173 etc., este numit și *încheietură* (p. 7).

El este *hotărîtor* (8, 12, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181) sau *nehotărîtor* (8, 172). Articolul *hotărîtor* este, după Tempea, *l, le, a, oa, ea*.

Pronumele (p. 10, 77), cu varianta *pronumenul* (p. 21, 77) este de mai multe feluri și anume:

personal sau fălesc (77, 78—80, 191).

posesiv sau stăpînitor (77, 81—83, 175)

demonstrativ sau arătător (78, 84—87, 175). La p. 27, 28 și 174 este numit numai *arătătornic* și *arătător*, bineînțeles ca determinative ale lui *pronume*.

interrogativ sau întrebător (78, 88—90)

relativ sau răducător (78, 90—92)

impropriu sau neînsușit 'nehotărît' (78, 92—95)

rețiproc (81).

Din prima categorie a pronumelor (*personale sau fățești*!) rezultă

20) În procedeele de formare a superlativului constatăm atit influențe culte cit și populare. *Prea*, pe care îl întâlnim, în mod exclusiv la Molnar (*Deutsch-Walachische Sprachlehre*, Viena, 1788, p. 107), nu poate fi decît popular.

21) I. Gheție, lucrarea citată, *Omăgiu Iordan*, p. 336.

22) Cfr. Țiganiada III, strofa 77, notă.

că *persoanei* (gramaticale), pe care autorul o întrebuințează o singură dată (p. 159), i se spune și *față* (p. 87, 102, 103, 159 etc.).

Chiar acolo unde apare *persoană*, termenul nu e singur ci însoțit de sinonimul, mai frecvent atunci : „a treia *persoană* sau *față*“.

Întrebuințarea ultimului iese cu deosebire în evidență la verb, în special la p. 107, unde citim :

Tot numărul are trei *fețe*, la care se deosebesc gramaticește unile de altele, adecă :

În numărul singuratec :

fața dintii *eu*

fața a dua *tu*

fața a treia *el*.

În numărul multoratec :

fața dintii *noi*

fața a dua *voi*

fața a treia *ei*.

Verbumul sau *verbul* (6, 58, 102, 180), plural *verburi* (150, 155, 183) este numit și *grai*, plural *graiuri* (156, 183), după cum pentru ideea de *timp* (103), autorul se servește și de *vreme* (102). În loc de *mød*, pe care îl întâlnim rar (103) apare mai ales *chip* (103) :

chipul *arătării* 'indicativ' (103, 109),

„ *poruncirii* 'imperativ' (103, 111, 182),

„ *poftirii* 'optativ' (104, 111),

„ *împreunăirii* 'conjunctiv' (104, 111),

„ *nehotărării* 'infinitiv' (104, 113).

Ca și în cazul numeralului, pe care am văzut că autorul nu-l trece printre părțile vorbirii, cînd le înșiră, la pagina 6, vedem și aici cum Tempea nu vorbește decît de cinci *chipuri* ale verbului, dintre cele opt. În altă parte, însă, le întâlnim și pe celelalte, fără cea mai mică explicație, pierdute printre *timpuri* sau „*vremi*“. Într-adevăr apare și *partițipia* (113, 118, 123, 141, 149) cu varianta *partițipium* (129, 134)

și *supinum* (113, 118, 123)

ori *supinul* (129, 134, 141, 148)

și *gerundia* (114, 118, 123, 129, 134, 142, 149).

Abia la sfîrșitul capitolului despre verb (p. 159—160), autorul revine asupra *partițipiei* și ne dă cîteva indicații, potrivite pentru fixarea punctului său de vedere, asupra acestui lucru.

Tempea vorbește de *verb lucrător* (activ, tranzitiv, p. 102, 184), de *verb pătîmîtor* 'pasiv' (p. 102), de *verburi pasive* (150, 155) care nu sînt, în realitate, decît verbe reflexive, de *verb neutru* (102, 155), *verb deponent* (103, 156), ori de verb *nefălesc* 'impersonal' (156). De asemenea, ne vorbește de *verburi regulate* 'regulate' (107), de *verb ajutător* (108, 109, 188) sau de *verb hotărît* (186).

„Verburile neutre sînt care nu să pot face passive, căci nu sînt nici lucrătoare, nici pătîmîtoare, ne arătînd un lucru căre să mi să pôtă face de altul, adecă nu pot să zic *eu mă șed*, ci *eu șed*, *stau*, *fug* și altele“ (155).

„Verburile deponente sînt ; care în limba latinească să apleacă și sînt numai pătîmîtoare, adecă passive, iară în limba romînească tot ca

cele lucrătore, adecă: *urmez* (secvor), *vorbesc* (locvor), *intrebuințez* (utor) și altele" (156).

„Sînt unile graiuri, căroră nu li să pun înainte *eu, tu, el* și au numai a tréa persónă a numărului, singuratéc prin tóte timpurile chipurilor arătării și pentru aceea să numesc *nefățéști* (impersonalia), unile sînt *lucrătore* (active), altele *pătimitore* (passive) (156).

Numărul singular este numit *singuratec* (8, 9, 11, 14, 15), iar pluralul *multoratec* (8, 9, 10, 11, 14, 15) și, mai rar, *numărul îmulfirii* (35)²³).

Tempea distinge numai două genuri (8, 19), *lămeiesc* și *bărbătesc*, pe care le mai numește și *feliul* (bărbătesc sau lămeiesc) (p. 61, 62, 63, 83, 99, 180)²⁴).

Cazul este numit *cădere*.

„*Căderi* (casus) la romîni sînt numai patru, și acelea numai în articuli, și în pronume au loc, căci numele totdeauna nemișcat rămîne, însă fiindcă în muma limbii noastre lalinească sînt șase căderi, și noi aicea punem șase. Iară căderi să zic, pentru că acuma așa, acuma altmîntrelea cad și să zic, adecă:

Căderea întii arată lucrul, adecă: *omul*.

Căderea a dua arată a cui, adecă: *omului*.

Căderea a treia arată cui, adecă: *omului*.

Căderea a patra arată pă cine, adecă: *pre om*.

Căderea a cincea arată cu cine grăiesc eu, adecă: *omule*.

Căderea a șasea arată de la cine, adecă: *de la om* (p. 7)²⁵).

În locul verbului *declina* avem, la Tempea, *apleca*, 9, 21, 22, 23, 26, 29, 85, 86, 89, 92, 99). Tot *apleca* apare și în locul verbului *conjuga* (102, 105, 107, 108, 124, 125, 126, 129).

Pentru declinare avem *aplecarea* (9, 11, 14, 15, 21, 24, 79, 84) și, foarte rar, *declinație* (21).

Adverbiumul (6), plural *adverbii* (163—169) are mai multe subdiviziuni și anume: *adverbii din firea su* (lat.: primitiva) (163, 165)²⁶).

adverbii trăgătoare (derivativa) (163)²⁷),

adverbii arătătoare locului (165—166),

adverbiile vremii (166),

adverbiile rindului (166—167),

adverbiile citimii 'cantitate' (167),

adverbiile feliului 'calitate' (167),

adverbiile lăsării și îmulfirii (167),

adverbiile întrebării (168),

adverbiile afirmăluirii sau a tăgăduirii (168),

23) I. Budai-Deleanu se va folosi de *multoreț* (*multureț*) și respectiv, *singureț* (I. Gheșie, *lucr. cit.*, p. 340).

24) Budai-Deleanu este cel dintîi lingvist român care vorbește despre genul neutru (sau de *niciun*) și amintește absența acestei categorii din gramaticile anterioare. (*Omăgiu lui Iorgu Iordan*, p. 336).

25) Despre cădere cfr. și paginile 9, 176, 177, 181, 183, 187.

26) Forma latinească explică fără nici o greutate termenul de *adverbe primitive*, întîlnit la I. Budai-Deleanu (v. I. Gheșie, *lucr. cit.*, p. 337).

27) La Budai-Deleanu: *adverbe purcăgătoare* sau *izvoreațe* (I.d. *ibid.*, 336).

adverbiile înoinii (168),

alte chipuri de adverbiu (168).

Prepoziția (6, 100, 161—163, 179, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193) este definită în felul următor :

„*Prepozițiile* să zic *puneri înainte* pentru că să pun înaintea numelui cu care să unesc, și nu să apleacă, unindu-se cu numele, cum este : *întru* început era cuvântul la Dumnezeu. Aicea este prepoziția *întru*, și s-au pus înainte de *început*, altă prepoziție *la*, și s-au pus înainte de Dumnezeu, cu care nume să unește” (p. 161).

Coniuncția (6, 169, 180), numită și *grai legător* (aici *grai* are sens de *parte de vorbire*, cuvânt !) are următoarea definiție :

„*Coniuncțiile* (sau *graiurile legătoare*) sînt *graiuri* neschimbătoare, care leagă la olaltă sau împreună *graiuri* singure, încheeturi sau perioduri întregi” (p. 169).

La aceeași pagină găsim următoarea „*Insemnare* : *Coniuncțiile* nu sînt alta fără adverbii, însă pricina căci poartă nume osebit, este numai pentru aceea, căci să întrebuițează la legăturile, și laolaltă împreunările *graiurilor* și a încheeturilor”.

Coniuncțiile sînt de mai multe feluri și anume :

care iau la sine chipul arătării (169),

care iau la sine chipul împreunării (170),

copulative (170),

disiunctive (170),

adversative (170),

causales (170).

Interiecția sau *graiul simțitor* (6, 171) este și ea de mai multe feluri :

interiecții ale rugării și indemnării (171),

interiecții minunătoare (171),

interiecții văierătoare (171),

interiecții mulțămitoare (172),

„mai sînt și altele” (172).

În *Gramatica* lui Tempea sînt prezente, deopotrivă, influența latinistă exercitată, în primul rînd, prin *Elementele* lui Micu, și cea a *graiurilor* populare care pleacă de la Văcărescu. Conducîndu-se după amîndoi acești autori de gramatici, Tempea reprezintă, de fapt, o poziție intermediară.

Să vedem cîteva dintre trăsăturile latinizante ale *Gramaticii* lui Tempea.

Cred că trebuie să începem cu traducerea întregii terminologii gramaticale în limba latină. Lucrul acesta dovedește, pe de o parte, influența lui Micu iar, pe de altă parte, nesiguranța folosirii limbii romîne într-un domeniu atît de nou.

Aspectul fonetic al unor termeni este foarte apropiat de cel latinesc : *syllabă*, *diftongus*, *verbumul*, *adverbiumul*, *coniuncția*, *interiecția participiumul* (și *participia* !), *pronumenul* (alături de *pronumele* !), *supinum*, *gerundia*.

Deși susține că în limba romînă există numai patru *căderi* (= cazuri !), autorul include în paradigmele respective și *ablativul* (= căderea a șasea !) și explică această atitudine în felul următor :

„...fiindcă în muma limbii noastre latinească sint șase căderi, și noi aicea punem șase“ (p. 7).

La fel procedează Tempea și în cadrul verbului cînd, plecînd de la situația din limba latină, crede că poate vorbi și în limba noastră de *verbe deponente* (p. 156).

Uneori autorul merge mai departe și explică, prin optica latinistă, de ce un cuvînt apare ortografiat într-o formă deosebită de cea în care se pronunță acesta. Un astfel de procedeu folosește Tempea în cazul numeralului *duoi, duo* :

„Precum au fost obicinuit pînă acum a să scrie *doi* sau *doao*, nu au fost bine, ci după rînduială trebuie să se scrie *duoi*, sau *duo*, căce să trage de la muma limbii noastre latinești, *duo*“ (p. 97)²⁸⁾.

Aceleași tendințe de a apropia, cît mai mult, limba noastră de limba latină, i se supune Tempea și atunci cînd pledează pentru ortografieri ca *portăm, jocăm*, în locul lui *purtăm, jucăm* (p. 127), pentru *ieau*, în locul lui *iau* (p. 128—129) ori pentru formele verbale *văd, șed, cad, rămîn, vin, țin*, în locul lui *văz, șez, caz, rămii, pui, viiu, țiiu* (p. 135)²⁹⁾. În sfîrșit, tot o tendință etimologistă îl face să afirme că „nu este bine“ să se spună *durmit*, în loc de *dormit* (p. 149).

Nu poate fi invocată influența latinistă în cazul confuziilor de gen cînd, adică, substantive ca *riu, curcubeu* sînt considerate ca fiind masculine, adică *bărbătești*, după expresia lui Tempea, și nu neutre (p. 19). Explicația acestui fapt trebuie căutată în concepția autorului asupra genurilor, în limba romînă. Din moment ce el nu admite decît două, așa cum am văzut (*bărbătesc și fămeiesc*!) e de la sine înțeles că toate cuvintele aparținînd celui de-al treilea gen vor fi înglobate, de Tempea, la acestea.

Influența limbii vorbite, în Gramatica lui Tempea, se exercită sub altă formă decît cea latinească și lucrul acesta se explică ușor. Din moment ce terminologia în limba națională era atît de săracă și, în același timp, exclusiv, de nuanță cărturărească, cel puțin în domeniul nostru, elemente populare apar, doar, în scrisul autorului, în categoria unor exemple pentru care n-a găsit material în gramaticile anterioare etc.

Scriindu-și Gramatica într-o perioadă în care limba literară modernă abia își găsisese calea pe care avea s-o străbată și date fiind preocupările autorului de a distinge vorbirea diferiților romîni, în funcție de influențele străine exercitate asupra fiecărei provincii, este de așteptat ca în scrisul său să întîlnim, în primul rînd, particularități lingvistice proprii graiurilor de acasă ale autorului³⁰⁾. Ne găsim, doar, într-o epocă în care nu se poate vorbi încă de unitatea limbii noastre literare; originea locală a cărturarilor este trădată, la tot pasul, de lucrările scrise ale acestora, de particularitățile regionale incluse în scrierile lor.

28) În conformitate cu acest principiu, autorul va scrie *duo puncturi*, în loc de *două puncte*, (p. 196 și 214), tot așa *duo* (p. 7, 16, 75 etc. . .).

29) Ideea aceasta va trece, mai tîrziu, la I. Heliade Rădulescu.

30) Constatarea aceasta rămîne valabilă și pentru alți contemporani ai lui Tempea care s-au ocupat de gramatică. Mă gîndesc, în primul rînd, la Paul Iorgovici în scrisul căruia găsim destul de multe trăsături proprii graiului bănățean.

Sub aspect fonetic întâlnim *tinărel* (18); *cătran* (38); *măidan* (38); *pă 'pe'* (37, 50, 53, 57, 136); *șurț* (44); *uspăț* (44); *verș-verșuri* (45); *geolgi* (48); *jucăreie* (numai pluralul *jucărei*!) (48); *mușinoi* (47); *grăunt* (44); *Sibii* (189); *titulă 'titlu'* (195); (limba) *talienească* (6, 7); *dirept* (2); *durini* (149); (în preajma) *căsii* (162).

Din punct de vedere moriologic trebuie remarcate forme ca *minzi* (plur.) (35), *obrazuri* (35), *ocoluri* (36) și chiar *gătejuri* (35) dacă, într-adevăr, acesta din urmă nu prezintă un simplu aspect ortografic, fără valoare reală în limbă. Aceeași observație pentru *biciuri* (pluralul lui *bici*!) (45).

Autorul indică, pentru pluralul unor substantive de felul lui *car*, *hotar*, *izvor*, numai formele *cară*, *hotară*, *izvoară* (p. 39), considerate ca singurele existente. Se știe că încă din secolul al XIX-lea ele au pierdut locul din limba literară și nu mai au decît o întrebuintare regională.

Tot aici trebuie pomenite formele verbale ca a *compărălui* 'compara' (64, 65, 160), *usc*, *uști*, *uscă* (126), *greblu* 'greblez' (126). *mincă* 'mănîncă' (179) (alături de *mănînc*, *mănînci*, 181, 187), ori *lucru*, *iern*, *împreun*, alături de *lucrez*, *iernez*, *împreunez* (128).

Poate tot regionalism, și nu arhaism, trebuie considerat, la Tempea, și verbul *custa* (126) deși n-ar fi exclusă inci influența latinistă.

O situație aparte prezintă o serie de substantive terminate la singular în *ău* și la plural în *auă*³¹⁾. Radu Tempea este, după cit se pare, cel dintîi care se oprește asupra lor:

„Iară cele ce să sfîrșesc în *ău* sau *ou*, în numărul multoratec să mută în *ao*, adecă: *părău-părao*, *mingălău-mingălao*, *vălău-vălao*, *tu-lău*, *călău*, *șercălău*, *ou*³²⁾, *lepedeu*, *hînteu*, *năcrăvălău*, *șircălău*, *heres-trău*, *hărșău*, *hurduzău*, *zărgălău*“ (p. 42—43).

Influența graiurilor populare nu se mărginește numai la „exemplele“ pe care le pune în discuție Tempea. Numeroase alte cuvinte sau fonetisme, din această categorie, întâlnim în expunerea propriu-zisă a autorului, în „limba“ pe care o folosește el însuși: *bute* („dă-mi vin din *bute*“) (186); *ciuhă* (59); *cloțan* (38); *cotoc* 'motan' (36), alături de *cotoi* (62); *glajă* (55); *lesne* (180); *muiere* (13, 25); *sînt*, *sîntem*, *sînteți*, *sînt* (109); *tistie* 'dregătorie' (195)³³⁾.

În sfîrșit, graiurile ardelenesti și bănățene vor fi impus în scrisul lui Tempea derivate feminine, pe baza masculinelor corespunzătoare, ca: *grecoaie*, *lupoaie*, *turcoaie*, *ursoaie*, în locul obișnuitelor *grecoaică*, *lupoaică*, *turcoaică*, *ursoaică* din limba literară și din alte graiuri. Formele

31) Nu poate fi vorba de o generalizare a acestor forme de plural, la toate cuvintele citate, dovadă că Tempea însuși indică numai singularul, la cele mai multe dintre ele. Pe de altă parte unele dintre ele se integrează în categoria respectivă numai sub aspectul terminației de singular. În sfîrșit, mai trebuie spus că Tempea pune într-o singură categorie substantive ca *părău*, *mingălău*, *hîrșău* etc., cu *hînteu*, *lepedeu* etc. ceea ce constituie, evident, o nepotrivire din punctul de vedere al limbii de astăzi, cînd nu toate aceste cuvinte merg împreună, sub aspectul formării pluralului.

32) Trecerea lui *ou* în această categorie, ne îndreptățește să credem, cu V. A. R. vînt, că răspîndirea terminației de plural în discuție, inovația propriu-zisă, a putut pleca tocmai de la acest cuvînt (cf. «SCL» X, 1959, p. 229 urm.).

33) Cuvîntul este explicat de Tempea însuși: „adecă dregătorie“.

de la Tempea, proprii graiurilor ardelenesti, trebuie explicate prin analogie după *găzdoaie*, întâlnit numai în Transilvania, fără o variantă în *-oaică* și menționat de Tempea însuși printre exemplele de care ne ocupăm (p. 62)³⁴).

ГРАММАТИКА РАДУ ТЕМПЯ

Краткое содержание

Данная работа является попыткой определить место, занимаемое грамматикой Раду Темпя среди других трудов, посвященных изучению румынского языка.

Вышедшая в Сибиу в 1797 году, эта книга занимает промежуточное положение между грамматикой Самуила Мику и Г. Шинкай, напечатанной в 1780 году на латинском языке, и грамматикой Вэкэреску, опубликованной в 1787 году. Кроме влияния первой грамматики, как в отношении орфографии, так и в отношении приводимых в ней примеров, на ней сказалось также и влияние грамматики Вэкэреску. Так, например, при определении грамматики Раду Темпя использовал определение, данное его предшественником, из книги которого была взята также нелатинская терминология (*slovă* вместо *literă*, *glasnică*, *glăsuitoare* вместо *vocală* и т. д.).

Автор данной работы не считает, конечно, грамматику Вэкэреску единственным источником, из которого Темпя мог позаимствовать нелатинскую терминологию. При этом он имеет в виду неопубликованные учебники, которыми пользовались преподаватели школ в 18 веке и которые также могли оказать известное влияние на автора исследуемой грамматики. Некоторые из этих грамматик сохраняются и теперь в крупных библиотеках нашей страны, в первую очередь в библиотеке Румынской Народной Республики.

Исходя из того, что грамматическая терминология еще не была достаточно изучена, автор пытается всесторонне осветить этот вопрос. Он отмечает, что на ряду с славянскими и греческими терминами, бывшими в большом употреблении в тот период, Темпя использует довольно часто латинскую грамматическую терминологию, приспособивая ее к румынскому языку. В ряде случаев он прибегает к калькам, которые, однако, в румынском языке не сохранились. В основном, терминология, которой пользовался Темпя, является теперь устаревшей, несмотря на то, что она еще широко употреблялась в некоторых грамматиках первой половины девятнадцатого века.

Далее отмечается влияние народного языка, которое наблюдается в книге Темпя. Незначительно это влияние сказалось на терминологии, которая еще лишь начинала складываться, и в большей мере оно заметно в языке автора, в парадигмах, в некоторых формах множественного числа имен существительных и т. д.

34) Că, în graiurile din Transilvania, este vorba de o preferință pentru derivatele în *-oaie*, în locul celor în *-oaică*, se poate proba și cu *lupoae* (în locul lui *lupoaică*!) din *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu (XII, 83, 84, 85 n). Cf. de asemenea, „jocul” de copii, pe cre îl cunosc din părțile Năsăudului: Urs, *ursoaie*, Lup, *lupoae*, Pîripui de *iepuraoae*.

В заключении, автор данного исследования подчеркивает сильное влияние книжной речи, которое объясняется отчасти тем, что Темпя был первым латинистом, написавшим грамматику румынского языка, а также не менее сильное влияние народной речи. Это свидетельствует о том, что язык народа наложил свой отпечаток даже на деятельность ученых, находившихся под сильным влиянием латинского течения, и что эти учения также внесли свой значительный вклад в формирование современного литературного языка.

LA GRAMMAIRE DE RADU TEMPEA

Résumé

L'auteur de ce travail fixe la place qu'occupe la *Grammaire* de Radu Tempea dans l'étude de la langue roumaine. Parue à Sibiu, en 1797, elle se situe entre la *Grammaire* de Samuil Micu et Gheorghe Sincai, publiée en latin, en 1780, et celle de Văcărescu, en 1787. Tributaire, en bonne partie, à la première, aussi bien dans l'orthographe que dans les exemples qu'elle donne, elle se ressent également de l'influence de la *Grammaire* de Văcărescu. Ainsi, par exemple, c'est d'après cette dernière que s'oriente Tempea dans sa définition de la grammaire; et c'est toujours là son point de départ dans l'emploi de la terminologie non-latine (*slavă* pour *lettre*, *glasnică* et *glăsuitoare* pour *voyelle*, *neglasnică* pour *consonne* etc.). L'auteur de l'étude n'attribue pas cette terminologie non-latine seulement à l'influence exercée par Văcărescu sur Tempea. Il n'exclut pas une influence des manuels manuscrits, dont se servaient les professeurs dans les écoles, pendant la deuxième moitié du XVIII-e siècle; certains sont parvenus même jusqu'à nous et on les conserve dans les grandes bibliothèques du pays, tout d'abord dans celle de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

En partant, de l'idée que la terminologie grammaticale n'a pas encore été étudiée chez nous dans toute son ampleur, l'auteur insiste particulièrement sur ce problème. Il constate qu'à côté des termes slaves et grecs, courants à l'époque, Tempea traduit souvent la terminologie grammaticale du latin. Il a recours assez rarement aux calques qui n'ont pu se maintenir dans notre langue. En général, la terminologie utilisée par Tempea est aujourd'hui périmée, bien que, en grande partie, elle ait servi encore à certains auteurs de grammaires de la première moitié du XIX-e siècle.

Enfin, une autre idée sur laquelle l'auteur insiste c'est celle de l'influence de la langue populaire sur celle de Tempea. Il va de soi que cette influence s'exerce assez peu sur la terminologie de spécialité, qui alors était à peine en train de se former, mais elle est présente partout, dans la manière de s'exprimer de Tempea, dans les paradigmes qu'il nous présente, dans les formes de pluriel de certains noms etc. On y constate donc une forte influence de caractère savant, explicable entre autres, par le fait que Tempea est le premier latinisant qui écrive une grammaire en roumain, et une influence aussi forte de caractère populaire, d'où il résulte que la langue du peuple a dit résolument son mot, même dans l'activité des intellectuels latinisants et que ceux-ci ont apporté une contribution importante à la formation de la langue littéraire moderne.

INFLUENȚA CRONICILOR ÎN LIMBA „SCENELOR ISTORICE” ALE LUI A. I. ODOBESCU

DE

AL. ANDRIESCU

Personalitate artistică deosebită, în multe privințe, de a lui Costache Negruzzi, Alexandru Odobescu și-a legat numele indisolubil de prozatorul moldovean prin acele *Scene istorice din cronicile românești*, *Mihnea-Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*. După cum arată acad. Tudor Vianu în studiul introductiv al ultimei ediții din operele lui Odobescu¹⁾, *Alexandru Odobescu pașoptist și umanist*, pe „Scenele istorice se întemciază partea cea mai întinsă a reputației literare a lui Odobescu” (p. 20). Acestea, după mărturisirea modestă a scriitorului, plin de admirație pentru opera lui Negruzzi, au ca model nuvela *Alexandru Lăpușneanu*: „După titlul și după cuprinderea acestui mic volum, fiecine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație, încercările mele sînt negreșit cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cit s-a putut, formele și limba *Letopisișelor* naționale cu care, în dreptate, se poate lăuda mai virtos țara Moldovei; să adun datine, nuniri și cuvinte bătrinești, spre a colora aceste două episoade culese din cronicile vechi”. (*Prefața la ediția a II-a*, 1860, p. 97). Filiația mărturisită a acestor *Scene istorice* cu nuvela lui Negruzzi este, fără îndoială, importantă. Importanța ei nu depășește, însă, istoria literară. Pentru ceea ce urmărim noi, prezintă, în schimb, un interes deosebit, precizarea minuțioasă a surselor limbii acestor scrieri: cronicile și folclorul. Scriitorul indică cu grijă, în notele din subsol, izvoarele. Sînt citați, fără alte amănunte: Constantin Căpitanul²⁾, cronicarul anonim publicat în «Magazin istoric pentru Dacia»,

---

1) A. I. Odobescu, *Opere*, 2 vol., ediție îngrijită de acad. Tudor Vianu, E.S.P.L.A., 1955. În continuare toate citatele vor fi date după această ediție.

2) *Istoriile domnilor Țării Românești scrise de Constantin Căpitanul*, «Magazin istoric pentru Dacia» tomul I, Buc., 1845. Cercetările mai noi au arătat că autorul acestei cronici este Radu Popescu. Cf. N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Buc., 1945, p. 250.

tom. IV³), Grigore Ureche, Miron Costin⁴), Dimitrie Cantemir, Șincai, fără să-i mai pomenim pe străini. Reținem faptul că Odobescu, întocmai ca Negruzzi, care a arătat practic acest lucru în *Alexandru Lăpușneanu*, socotește că povestirea istorică își culege materialul de limbă și din folclor, nu numai din cronicile menționate. Odobescu trebuie așezat, așadar, și în ceea ce privește limba literară, în descendența «Daciei literare», alături de ceilalți scriitori ai generației de la 1848. Poate fi invocată în acest sens și lupta sa împotriva latinismului. Garabet Ibrăileanu în *Spiritul critic în cultura românească* și recent Tudor Vianu, în studiul citat, au subliniat „pașoptismul” lui Odobescu: „Dezvoltând teme istorice și folosind, în acest scop, vechile cronici și folclorul, Odobescu îmbogățește seria narațiunilor și poemelor istorice, create în spiritul programului «Daciei literare». Scriitor democrat și patriot, Odobescu se alătură astfel lui Negruzzi, Alecsandri, Bolintineanu și multor alți scriitori ai rodnicei perioade din jurul anului 1848” (Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 26).

Materialul de limbă preluat de Odobescu de la cronicari în povestirile sale istorice este foarte divers și depășește zona de influență a cronicilor și perioadelor istorice care prezintă interesul cel mai mare din punctul de vedere al conținutului.

În nuvela *Mihnea-Vodă cel Rău* scriitorul folosește atît *Letopisețul cantacuzinesc*, atribuit lui Stoica Ludescu, de unde sînt luate unele elemente de bază în alcătuirea țesăturii epice, cit și cronica lui Radu Popescu, partea atribuită greșit, deși cu anumite rezerve, de redactorii «Magazinului istoric pentru Dacia» lui Constantin Căpitanul. Cronica lui Stoica Ludescu oferea, în unele privințe, un material de fapte mai potrivit pentru o povestire romantică în paginile referitoare la domnia lui Mihnea vodă. Radu Popescu trece mai ușor peste o serie de amănunte pitorești, înainte și după mazierea lui Mihnea, asupra cărora se opriese cu un interes deosebit, și chiar cu oarecare naivitate, Stoica Ludescu: nu mai menționează convorbirea dintre domni și Stoica în privința palatului, reduce la minimum peripețiile fugii lui Mircea, fiul lui Mihnea, de la Cotmeana etc. Cronicarul Bălenilor este, în schimb, mai învățat decît Stoica Ludescu, „bătrîna slugă” a Cantacuzineștilor. Limba cronicii sale este mai bogată și dispune chiar de o anume frumusețe și energie care o fac superioară celeia din cronica logofătului cantacuzinesc. Această cronică putea mai ușor oferi, așadar, un model de limbă veche, cu posibilități mai largi de valorificare artistică, unui scriitor modern și vom vedea, la locul potrivit, ce a reținut Odobescu din paginile ei.

Cele două cronici amintite formează izvoarele de bază ale nuvelei *Mihnea-Vodă cel Rău*. Ele vor fi folosite și în *Doamna Chiajna*, raportul de greutate stabilindu-se, de data aceasta, în favoarea cronicii lui Radu Popescu. Pe lîngă aceste două izvoare, mai trebuie menționate ca

3) Referirea lui Odobescu trimite la compilația lui Stoica Ludescu, *Istoria Țării Românești de cînd au descălecat românii* publicată fără numele autorului în «Magazin istoric pentru Dacia», tomurile IV și V, 1847.

4) Consultați de Odobescu în ediția lui M. Kogălniceanu, *Letopisețele Țării Moldovei*, Iași, 1845-1852.

surse posibile de îmbogățire a limbii celor două povestiri și cu deosebire a nuvelei *Doamna Chiajna*, cronicile brîncovenesti. Ne referim la cronică lui Radu Greceanu, care merge cu povestirea, în partea publicată în «Magazin istoric pentru Dacia», pînă la 1700⁵⁾ și la *Cronica anonimă*⁶⁾.

Scriitorul a putut folosi, dintre cronicile brîncovenesti, și cronică lui Radu Popescu, partea publicată sub acest nume în «Magazin istoric pentru Dacia», adică cea care cuprinde perioada Brîncoveanu—Mavrocordat, pînă la 1729, anul morții cronicarului⁷⁾. Pentru a realiza „culoarea” acelor timpuri îndepărtate, scriitorul nu și-a limitat documentarea numai la izvoarele care-l informau asupra secolului al XVI-lea. De aceea ne credem îndreptățiți să afirmăm că limba povestirilor istorice ale lui Odobescu are izvoare, mai evidente sau mai ascunse, în toate aceste scrieri, la care trebuie adăugate și marile cronici moldovenesti. O anumită strălucire orientală în lexic, căutată uneori cu prea multă insistență de Odobescu, se explică tocmai prin faptul că scriitorul s-a bazat atît de mult, uneori prea mult, pe izvoare din secolul al XVIII-lea, care povestesc evenimente trăite de autori. De altfel cuvîntul oriental apare în cronică și cînd este vorba de cele mai îndepărtate perioade istorice, așa fel încît poți citi cuvîntul *pașă* pentru *guvernator* pe vremea romanilor. Bineînțeles că nu se poate vorbi de astfel de nepotriviri în limba povestirilor istorice ale lui Odobescu. În general, *Scenele istorice* trebuie considerat ca o încercare reușită de reconstituire, la limita extremă permisă de literatură, a limbii romîne așa cum se înfățișa ea din secolul al XVI-lea, către sfîrșit mai ales, cînd influența turcească și grecească era în creștere, pînă în secolul al XVIII-lea, cînd aceste influențe ajung la apogeu, fără o intenție bine subliniată de a încerca o diferențiere între caracteristicile limbii romîne în secolul al XVI-lea și cele aduse de evoluția ulterioară în decurs de aproape două secole. De altfel scriitorul nici nu era obligat să reconstituie limba veche cu rigoarea filologului și problema a fost iscată numai de Odobescu, care a ambiționat să facă totuși lucrul acesta. Așa a ajuns la excesele cunoscute, care se fac simțite, din fericire, numai în lexicul oriental (inclusiv aici și cuvintele neogrecești pătrunse în aceleași condiții de dependență turcească) din nuvela *Doamna Chiajna*, cules cu grijă din cronicile secolului al XVII-lea și al XVIII-lea.

Din sursele pe care ne-am străduit să le precizăm mai sus, Odobescu a selectat, ajutat și de o bună cunoaștere a graiului viu, un material bogat, nu numai lexical, ci și fonetic, morfologic și sintactic, deschizînd după C. Negruzzi, un drum și mai larg limbii vechilor cronici în stilul beletristic. Să vedem, în continuare, ce fapte de limbă vechi, uneori și populare, i-au oprit atenția scriitorului, determinîndu-l să încerce valorificarea lor artistică în cele două nuvele.

Fonetica. În evocarea trecutului ocupă un loc destul de însemnat

5) *Istoria Țării Romînești, de la 1689—1700 de marele logofăt Radul Greceanu*, «Magazin istoric pentru Dacia», Tomul II, Buc., 1846.

6) *Istoria Țării Romînești de la anul 1689 încoace, continuată de un anonim*, «Magazin istoric pentru Dacia», tomul V, Buc., 1847.

7) *Cronica Țării Romînești de Radu Popescu*, «Magazin istoric pentru Dacia» tomul IV, Buc., 1847.

și fonetismul arhaic, mai ales la Odobescu, care încearcă să păstreze și sub acest aspect limba cronicarilor. Vom întâlni, de aceea, în povestirile sale istorice arhaisme fonetice ca: *răsipite* (99), *răsiți* (100); *rădica* (99); *coprindea* (99); *blăstem* (101); *fiul* (99); *Sibiiu* (116); *direapta* (100); *preste* (101); *pre* alături de *pe* (134); *priimește* (102); *hrăpitorilor*, *pohțesc* (102); *jăfuiască* (102); *trămite* (103); *sintul* (103); *pacinică* (100); *obicinuită* (104); *sehastru* (112); *svat* (114); *respindesc* (119); *reminea* (124); *strimtoare* (142); *strimță* (144); *bișugul* (117); *imbîșugată* (143) — (vechi și *bișug*, sau *bișug* forme neîntrebuințate de Odobescu, care o preferă pe cea citată din cauza susținerii ei populare)⁸⁾; *profionică* (102); *anin* „arin“ (143), variantă mai apropiată, după Ovid Densusianu, de forma latinească *anninus*)⁹⁾. Printre variantele arhaice trebuie notată și forma etimologică *poclon* (< vsl. *po-klonŭ*), p. 156 sau *nezdrăvănie* (137), în care este relăcută forma originară *ne+zdravăn+ie*.

Rămîne să fie clarificată acum problema unor fonetisme frecvente în cronicile moldovenești, moștenite de autorii lor din graiul natal. Se poate vorbi deci, în fonetică, de o influență a cronicilor moldovenești în *Scenele istorice* ale lui Odobescu? Sînt o serie de fapte, în afara admirației mărturisite față de cronicarii moldoveni, care pledează pentru această influență: rostirea dură a unor consoane: *roșală* (129); *țal* (130); închiderea lui *e* neac. > *i*: *prietin* (101); *galbine* (143); *judicătorii* (120); *capetile* (146); *clopotile* (123). Amintim că aceste fonetisme se întîlnesc și în copiile munteneste ale cronicii lui Grigore Ureche. Tot în această categorie încadrăm și forme ca: *părete* (100) pentru *perete*; *păreche* (137) pentru *pereche*, *răpezire* (113) pentru *repezire*, *răpede* (115) pentru *repede*; *răpausul* (139) pentru repaosul; *învălită* (144) alături de *îvelită* (144) etc., în care, după labiale și după *r*, apare *ă* în loc de *e*. Pentru o influență moldovenească în fonetica *Scenelor* pledează și prezența formelor fără *i* în cuvinte care nu se rostesc astfel în Muntenia: *cinii* (100). Lectura letopisețelor moldovenești și modelul moldovenesc urmat, nuvela lui C. Negruzzi, credem că sînt factori care nu pot fi trecuți cu vederea în explicarea prezenței unor fonetisme de felul celor citate în nuvelele lui Odobescu. Trebuie să avem în vedere, în afară de aceasta, și faptul că graiul moldovenesc, mai îndepărtat din punct de vedere fonetic de aspectul actual al limbii literare, este simțit implicit cu posibilități de arhaizare mai pronunțate. De altfel unele fonetisme, considerate în mod obișnuit ca „moldovenești“, aveau în limba veche și chiar în secolul al XIX-lea o arie de circulație mai largă, pentru că le întîlnim, ca fapte de limbă curente, și la unii scriitori munteni, fără să mai poată fi vorba de vreo intenție de a da textului un aer învechit ca la Odobescu.

8) Varianta *bișug* o întîlnim, de pildă, în *Cronica Terii Rominești* de Radu Popescu, «Magazin istoric pentru Dacia», tomul IV, Buc., 1847, p. 107.

9) *Histoire de la langue roumaine*, t. I, Paris, 1901, p. 119. De altfel etimologia cuvîntului, care trebuie raportat obligatoriu la lat. *albus* (cf. *Dicționarul Academiei*) este încă neclarificată. Pentru discuția noastră este importantă doar puterea lui de a arhaiza textul, ca și atîtea alte elemente populare. Aceasta justifică tratarea cuvîntului în cadrul influenței vechi, strîns legată de cea populară.

Adăugăm, pentru susținerea afirmației că Odobescu a folosit material fonetic și din cronicile moldovenești, faptul că unele capitole din cele două povestiri istorice se întemeiază pe aceste izvoare. Deosebit de semnificativ, din punctul de vedere, ni se pare capitolul IV din *Doamna Chiajna*, în care este folosită, pe larg, cronica vornicului Ureche, capitolele referitoare la domnia lui Ion vodă „ce-i zic Armeanul”. Bineînțeles că vorbirea pronunțată moldovenească a vornicului Dumbravă în dialog nu trebuie pusă pe socoteala influenței cronicărești, pentru că ea rezultă din intenția scriitorului de a localiza.

S-a putut observa că multe din exemplele citate în prima categorie, ca și cele din urmă, se mai găsesc astăzi în graiurile teritoriale, în Muntenia sau în Moldova. Aceasta nu le împiedică să servească foarte bine nevoile datării, din cauză că circulau în textele vechi, într-o perioadă foarte lungă, în care normele obligatorii astăzi nu erau fixate sau nu erau respectate cu strictețe. În felul acesta particularitățile populare muntenesti, reprezentate în *Scenele istorice* prin exemple ca : *dupe* (99) ; *d-oparte* (101) ; *p-a Basarabestilor* (101) ; *să cază* (101) ; *să vinză* (115) ; *deșchideți* (148), exemple frecvente și în cronicile muntenesti și chiar moldovenești (iotacizarea), pot evoca, cu succes, trecutul. Unele fonetisme, chiar și din cele citate, trebuie puse în legătură și cu oscilațiile existente încă în limba literară din vremea cînd și-a scris Odobescu povestirile.

Raportînd particularitățile fonetice arhaice, în care, după cum am văzut, trebuie încadrate și unele cu suport popular pînă astăzi, din cele două nuvele ale lui Odobescu, la situația acelorasi elemente în povestirile istorice ale lui C. Negruzzi, constatăm numărul lor mult mai ridicat la autorul lui *Mihnea Vodă cel Rău*. Evocarea trecutului îi prilejuieste lui Odobescu, după cum vom vedea cercetînd și alte sectoare ale limbii din cele două povestiri, o reconstituire adeseori amănunțită a unor aspecte de limbă vechi. În această muncă de reconstituire a trecutului, pe plan literar, Odobescu dovedește pasiune de istoric dar și de filolog.

Morfologia. În privința structurii gramaticale nu putem menționa un număr prea mare de forme vechi la Odobescu. Surprinde mai degrabă frecvența ridicată a unora din acestea. Reținem forma *copaci* la singular ; pluralul în *-e* ; *inimele* (108), *aripe* (136), *ramure* (144) și în *-uri* : *suspînuri* (101), *trataturi* (116), *druguri* (132) ; forma articulată a numelor de persoană masculine : *Radul* (118), *Basarabul* (114) ; așezarea articolului masculin *lui* la sfîrșitul numelor de persoană la genitiv-dativ : *Neagului* (109), năprasnica silnicie *a Ciobanului* (124), sînul *Radului* (128), *pieptul Radului* (140) ; declinarea numelor de persoană masculine terminate în *-a*, *-ea* ca cele feminine : trupul *Mircii vodă* (121), fiul *Dracii armașului* din Mănăști (103) ; articularea dublă la genitiv-dativ : *Dracii armașului* ; genitiv-dativul *țarei* (133), *inimei* (140) ; pronumele relativ *care* articulat *carele* (103), pe *carii* (124) ; pronumele nehotărît *ceva* transcris cu particule de înlărare *-și* : *cevași* (108) ; *voi* pentru *ureau* (109) ; boierii *sta* pentru *stăteau* (103) ; forma unică *au* și pentru singular și pentru plural : *s-au pristăvit* (101) pentru *s-a pristăvit* ; *se dete* (păstrat popular) pentru *se dădu* (102) ; *să pas* (141) pentru *să pășesc* ; *să n-aibi* (152) pentru *să n-ai* ; imperativul *pășai-vă* : „Pășai-vă

în cale! N-avem aici loc de găzduit" (p. 148); infinitivul lung cu valoare verbală: *gata a se amestecare* (150); reflexivul *se încearcă* pentru *încearcă*: „în zadar se încearcă a-și urma silnicile-i lucrări" (134); *incaile*, „măcar", răspîdit și popular: „Acum, incaile, prindeți la inimă" (p. 123).

Dintre toate părțile de vorbire, după cum s-a putut observa, verbul este reprezentat cu cele mai multe exemple. Tot aici ar putea fi adăugate și numeroasele cazuri de topică veche a auxiliarului: *păstra-vei* (134); *fi-vor* (148); *induratu-te-ai* (151) etc. sau o formă ca *ieșise*, pentru acordul pluralului, în loc de *ieșiseră*: „Mircea și Stoica încă nu *ieșise* din a lor amorțeală" (115). Multe din formele citate, la morfologia verbului în primul rînd, își găseau un suport puternic pînă astăzi în graiuri. Ca de obicei, scriitorul le preferă față de cele ieșite definitiv de multă vreme din vorbire. În rîndul formelor arhaice propriu-zise, adică fără susținere populară temeinică, mai rare, intră și infinitivul lung cu valoare verbală. Întrebuințarea lui era în descreștere chiar în cronicile consultate de Odobescu. Apariția infinitivului lung în textul lui Odobescu trebuie pusă în legătură cu urmărirea de către scriitor, uneori foarte strînsă, a cronicii lui Grigore Ureche în finalul nuvelei *Doamna Chiajna*. Cercetarea comparativă a celor două texte, urmînd chiar trimiterea scriitorului în josul paginii, este edificatoare. *Textul lui Odobescu*: „...iar aceștia [cazacia], cum is războinici și-n veci gata de *a se amestecare* în tot felul de vrăjbi și de slădiri, se adunară o mie două sute de oameni și veniră la dinsul" (p. 150). *Textul lui Ureche*: „Iară cazacia, cum și sînt ei gata de *a să amestecare* la toate, neîntrebîndu, s-au strîns 1.200 de oameni și au venit și la Ion Vodă" 10).

Cele cîteva particularități morfologice vechi pe care le-am semnalat, uneori repetate cu insistență în text, nu pot conduce la ideea unei arhaizări excesive, cu toate că și în această privință poate fi remarcată la Odobescu o rigoare, neîntîlnită la alți scriitori, de a reconstitui cu fidelitate limba veche, așa cum trebuie să se li vorbit ea aproximativ în vremea cînd au trăit eroii celor două nuvele. Limba cronicilor este „studiată" cu grijă de nuvelist și din punct de vedere gramatical, după cum vom vedea și în capitoul următor.

Sintaxa. În sintaxa cronicarilor pot fi distinse două linii principale de evoluție: una în direcția apropierii de limba vie și alta călurărească, alîrmătată mai ales în unele modele sintactice latinești. În povestirile istorice ale lui Costache Negruzzi influența stilului cronicăresc în sintaxă se face simțită mai ales în direcția moștenirii populare. Aici găsim elementele predominante, ca mai tîrziu la Mihail Sadoveanu. Din punctul acesta de vedere la Odobescu întîlnim o situație deosebită. Scriitorul cultivă și în *Scenele istorice* cunoscutul său stil periodic, care nu trebuie pus, neapărat, în legătură cu influența cronicilor nici măcar în povestirile istorice. Elemente de „stil scriptic", care se afirmă în mînuirea unor construcții sintactice complexe, dar nu întotdeauna bine stăpînite, întîlnim și la cronicari. Acumularea retorică nu lipsește din aceste construcții întinse. La Odobescu trebuie să avem în vedere, în special, formația sa de

om de știință în analiza construcțiilor sintactice dezvoltate, a perioadele amplificate de numeroase determinări. În alcătuirea lor se vedește un mare talent de scriitor, stăpîn pe o „gîndire complexă și nuanțată“, după cum ne atrage atenția acad. Tudor Vianu în studiul *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, vol. I din *Contribuții la Istoria limbii romine literare în secolul al XIX-lea*¹¹⁾. Ce a putut să moștenească Odobescu, în cazul particular al *Scenelor istorice* de care ne ocupăm, pe linia aceasta a stilului scriptic, reflectat în frază, de la autorii de cronici? Întorsăturile retorice transmise la cronicari din cărțile de istorie consultate, mai evidente în cuvîntările pe care le rostesc, cu diferite ocazii, personajele, dar și anumite elemente retorice sau numai sentențioase, prezente în cronici datorită contactului acestora cu literatura religioasă, trebuie menționate în primul rînd. Acestea sînt, de fapt, cele două surse livești care au dat rezultate sigure în sintaxa cronicarilor, alături de izvorul popular, foarte puternic la toți, mai evident la Grigore Ureche sau Ion Neculce. Credem că' este evidentă sursa cronicărească a unor construcții din acest discurs rostit de cel mai bătrîn boier din delegația care-l anunța pe Mihnea că a fost ales domn: „Ani mulți întru noroc și fericire urăm mării tale! allatu-li-vei din zvonul și jalea obștii că s-au pristăvit fericitul domn și bun creștin Radu-vodă, iar norodul, cerînd cu o glăsuire ca să-i fii măria la sprijin și părinte, boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie și pe noi, supusele mării-tale slugi, ne-au trimis ca să te rugăm din partea tuturilor în-deobște, să primești volnic și bucuros această sarcină. Deci fie-ți, doamne, milă de moșie și nu o lăsa în prada hrăpitorilor care de toate părțile poltose la dius ca să o strice și să o jăluiască. La măria ta alcargă toți cu nădejdea, ca puții la cloșcă. Nu-i lepăda; îndură-te, doamne, de pămîntenii mării tale și le deschide aripă de apărare!“ (p. 101—102). Formulele de urare și de adresare, inversiunile, exclamația, comparațiile populare, ca să nu mai vorbim de fonetismele și cuvintele vechi sau cu un sens vechi, apropie mult aceste fraze de cronică. Să nu uităm, în afară de aceasta, frecvența ridicată a frazelor introduse cu *deci* în sintaxa cronicarilor¹²⁾. În fragmentul citat avem și un astfel de exemplu. Altădată sursa alocuțiunii trebuie căutată, în ultimă analiză, în literatura religioasă, transmisă însă, în nuvelele lui Odobescu, tot prin mijlocirea cronicii. „Cînd cuparul îi aduse potirul de aur din care bea domnia, și cînd păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită pentru darul și mila dumnezeiască și rosti, cu glas întristat, un cuvînt în care arătă cum că „toate sînt trecătoare pe pămînt: tinerețe, pricopseală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale pronoiei; cum că se sculură ca frunzele toate bunurile cîte ni le dăruiește pentru o zi milostivirea cerească; dar mai virtos cum n-or să fie zadarnice și amăgitoare averile și bogățiile care le agonisim noi muritorii și care ne vin de la zadarnica omenire?“ (p. 107). Reținem, din fragmentul citat, amestecul vorbirii directe cu cea indirectă și o anumită stingăcie simulată în minuțierea elementelor de legătură ale frazei (repetarea lui *cum că* și

11) Cap. *Construcțiile*, p. 122—128.

12) Cf. Iorgu Iordan, *Introducere la ediția E.S.P.L.A.*, 1955, p. 63.

abandonarea acestei legături pentru conjuncția *dar*), încît avem impresia că ne aflăm în fața unui anacolut, construcție frecventă în cronici.

Influența sintactică a cronicilor se deslășoară la Odobescu mai ales în direcția înzestrării sale naturale, ca sprijin în tendința, generală în scrierile sale, de a construi fraza amplă. Bineînțeles că de la cronică la nuvelele sale istorice se petrece un proces substanțial de clarificare a frazei, oricîte determinări ar încărca-o, ca în acest exemplu: „Printre oamenii pe cari firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri sînt unii cari, prețuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcăsie care în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la violenții și la răutăți; alții iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sînt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie, d-o indoiioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă” (p. 227—228). Fraza aceasta amintește de cronică prin unele inversiuni (*de toți batjocorită pentru batjocorită de toți, nepregetată ciudă pentru ciudă nepregetată*), prin cîteva expresii și cuvinte arhaice și prin determinările care amplifică conținutul ei moralizator. Ne referim în primul rînd la cele introduse cu pronumele relativ *care*, din finalul celor două părți ale perioadei. Dispunerea simetrică¹³⁾ a membrilor perioadei, în care scriitorul excelează întotdeauna, este în afara influenței cronicilor. În realizarea ei, Odobescu dovedește nu numai talent, dar și cunoștințe de compoziție pe care nu le aveau cronicarii.

Vom observa în *Scenele istorice* ale lui Odobescu și fraze compuse din propoziții principale juxtapuse, așa cum am întîlnit, mergînd pe linia influenței populare și la cronicari: — „Ei! feții mei — le zise Mihnea — să trăiți! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea; toate-s trainice și curate; păreții spoiți; pe jos e așternut năsip neted și mărunț; buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor; tocitorile sînt așezate frumos pe căpătîie. Acum să vă vedem și vinurile! Ia trăgeți-mi încoa cîte o cinzeacă de la cep”. (p. 110); „De atunci înainte tiranul, lepădînd orice vâl de fățarnicie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora; avuțiile le lua; soțiile și fiicele le necinstea; dăjdii multe punea asupra țării” (p. 110—111). Astfel de construcții paratactice, pe care nu le vom întîlni în pasajele descriptive, poartă pecetea unei oralități la care scriitorul nu va recurge de multe ori. Așa cum a arătat acad. T. Vianu, „hipotaxa este instrumentul lui sintactic”¹⁴⁾.

În legătură cu ultima frază citată, în care sînt înfățișate, în propoziții principale juxtapuse, cruzimile lui Mihnea, ținem să facem cîteva considerații mai largi, cu scopul de a reliefa mai pregnant felul în care folosește scriitorul materialul de limbă din cronici. Ca și în alte situații vom proceda comparativ. Scriitorul folosește în fraza amintită cele două izvoare de bază: cronică lui Stoica Ludescu și cronică lui Radu Popescu. Să le urmărim în ambele variante, știind că Radu Popescu pornește, pentru perioada respectivă, de la cronicarul Cantacuzinilor. *Stoica Ludescu*:

13) Vezi paragraful *Simetria*, art. cit. al acad. T. Vianu, p. 124.

14) *Op. cit.*, p. 127.

„Și prinse pre toți boiarii cei mari și aleși, și-i munci cu multe munci și cumplite și le luă toată avuția și se culca cu toate jupâneasele featele lor înaintea ochilor lor“ (*Mag. ist.*, t. IV, p. 243). *Radu Popescu*: „...boiarii îi omora, îi muncea, avuțiile le lua, cu jupâneasele, cu featele lor se culca, dădii multe puneă asupra țării“ (*Mag. ist.*, t. I, p. 112). Se poate observa cu ușurință că Odobescu, care avea posibilitatea să se înformeze mai pe larg în cronica lui Stoica Ludescu asupra „muncilor“ la care-și supunea Mihnea boierii¹⁵⁾ este cucerit de stilul lapidar și energic al lui Radu Popescu. Stoica Ludescu este mai plângăreț și mai cucernic și adoptă un ton apologetic față de Basarabeștii înrudiți cu Cantacuzineștii sub protecția cărora se afla cronicarul. Odobescu, păstrînd poziția netă, în favoarea Basarabeștilor, din cronica lui Stoica Ludescu, pe linia conținutului, va fi influențat mai mult de fraza cu mișcare sigură a cronicarului partidei rivale, dispus, în schimb, oricînd, sfidînd adevărul istoric, să procedeze la „dibace micșurări“, cum spune Iorga¹⁶⁾, chiar cînd este vorba de familiile înrudite cu Cantacuzineștii și nu direct de aceștia.

Scriitorul folosește, ca și cronicarul și, fără îndoială, urmînd modelul oferit de Negruzzi în *Alexandru Lăpușneanul*, parimia populară, adeseori într-o formă prelucrată: „Astfel trăia la culmea puterii și a măririi familia răposatului Dracea armașul și nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i¹⁷⁾ astfel și lupul, cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănuî lațul ce-i va înstruna într-o zi pe toți“ (111). În astfel de fraze, care amintesc și de stilul cărților bisericești, credem că sursa cea mai evidentă trebuie căutată în cronica lui Stoica Ludescu, mereu dispus să țină lecții de morală creștină. Depășindu-l pe cronicar, scriitorul strecoară învățătura mai mult la adăpostul înțelepciunii populare. Mai amintim că al treilea capitol al nuvelei *Mihnea-Vodă cel Rău* are ca motto zicala: „Fuga e rușinoasă... dar e sănătoasă“ (111).

Am constatat și cu prilejul discutării construcțiilor hipotactice din sintaxa lui Odobescu cîteva schimbări în ordinea firească a cuvintelor. Nu putem vorbi, în general, de complicații topice prea numeroase, în care s-ar putea identifica modelele din cronici, în frazele scriitorului. Cîteva însă, merită să fie menționate: verbul plasat la sfîrșitul frazei: „... pentru mine ceasul acesta e mai presus de cîte aievea mintea-mi a visat!“ (p. 141); așezarea adjectivului posesiv înaintea substantivului pe care îl determină¹⁸⁾. „Acesta e cel mai mic al meu leciur, Dragomir (105); din a lor amorțală (115); al lor singe (115); a lor răzbunare (118). Preferința pentru antepunerea determinantului este ilustrată și de folosirea frecventă a adjectivului înaintea substantivului: *groaznică și cumplită boală* (102); *asprele plecări* (117); *acea semeață și groaznică strigare* (119); și *cu viclene jurăminte* (121); *nebiruită sfială* (131). Deși limba

15) Vezi urmarca la citatul de mai sus, p. 243 pînă la 245, *Mag. ist.*, IV.

16) *Istoria literaturii românești*, vol. I, ediția a II-a. Buc., 1925, p. 355.

17) Să se compare fraza aceasta cu următoarea din cronica lui Stoica Ludescu: „Ea el în toate zilele săpa groapa și cugeta cum va face să piarză și neamul lor“ (*Mag. ist.*, IV, p. 244).

18) Locul adjectivului posesiv putea fi discutat și la morfologie. Am grupat aici toate problemele privitoare la topică.

română nu cunoaște nici până astăzi reguli fixe în această privință, locul adjectivului fiind hotărît, de cele mai multe ori, numai de anumite stări afective, uzul ilustrat de exemplele de mai sus este simțit învechit, pentru că este răspîndit în literatura religioasă și istorică, în care, după cum se știe, și adverbul *foarte* cunoaște o topică specială.

Fără să mai intrăm în amănunte, menționăm, în încheierea considerațiilor asupra sintaxei din cele două nuvele ale lui Odobescu, privite din punctul de vedere al influenței cronicilor, câteva construcții care apar îndepărtate de uzul actual, amintind pe acela din textele vechi sau din graiuri. De cele mai multe ori este vorba de frecvența și de uzul particular al unor conjuncții, adverbe, mai rar alte părți de vorbire, cu valori sintactice diferite, ca elemente de legătură în frază: *și—de*: „Apoi seara se aprindeau prin piețe focuri mari de paie *și* zicea mereu tubalhanaua turcească *de* juca norodul; *și* uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei cite o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, *de* fugea lumea încotro putea *și* muierile speriate se îmbrinceau *și* alergau tipînd; iar bărbații, slobozind mereu pistoalele *și* desfundînd butile de vin, chiuiau *și* benchetuiau *și* se veseleau cu cîntările cimpoaielor *și* cobuzelor muntenesti *și* cu dibelele lăutărești” (138); „Nu știu *de* sînt alți oameni mai dedați cu fericirea...” (141); *ci*: „*ci* nu vă zăteniți din gustare” (107); *unde*: „Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău *unde* nu se pot înțelege d-a dreptul” (104); *cît*: „*Cît* ajunsese în Ardeal (...) gîndul cel d-întîi al domnului mazilit fu să stringă o adunătură de oameni cu simbrii” (116); *ce*: „...o femeie cam trupeșă, *ce* nu-i puteai zice nici tinăra nici frumoașă” (100); „Pelivilanii arapi *și* hindii, *ce*-i adusese din țara turcească, făcură *și* ei feluri de nezdăvănii *și* de jocuri minunate *și* nevăzute locurilor noastre” (137). Sursa ultimei fraze este tot în cronica lui Radu Popescu: „Adus-au pelivani de cei ce joacă pre iunii, *și* de alte lucruri, («Mag. ist.», I, 351—352).

Sintaxa celor două nuvele ale lui Odobescu, menținînd legătura cu limba vie, cum ne-o dovedesc și unele din construcțiile citate mai înainte și chiar folosirea unor sentințe populare, se încarcă cu anumite elemente retorice specifice cronicarilor, moștenite de aceștia din literatura religioasă și din scrierile istorice consultate. Fraza se dezvoltă, în felul acesta, dar nu-și pierde echilibrul. Scriitorul evoluează, prin urmare, și în povestirea istorică, unde se putea face simțită cu ușurință oralitatea populară în sintaxă, ca mai târziu la Sadoveanu, tot în cadrul „stilului scriptic” despre care a fost vorba și în altă parte. Pătrunderea unor elemente de esență populară în construcțiile culte, arhaizate cu pricepere de acest prozator atît de stăpin pe frază în toată întinderea ei, cu folosirea chibzuită a unor modele din cronică, șterge impresia de artificial, de limbă conecționată, pe cale de a se ivi din cauza solicitării prea insistente, în unele pasaje, a arhaismelor, după cum vom vedea îndată.

Lexical. Documentarea minuțioasă făcută cu răbdarea și știința istoricului, l-a determinat pe Odobescu să folosească numeroase cuvinte care numesc ranguri, funcții și obiecte din acea vreme. Atent la ceea ce se numește „culoare locală” se dovedise și Costache Negruzzi în *Alexandru Lăpușeanul*. Prozatorul moldovean nu și-a făcut, însă, niciodată, din zugrăvirea ei un scop în sine. Din această cauză, deosebirile, în ceea ce pri-

vește folosirea lexicului arhaic, de la un scriitor la celălalt, nu sînt numai de ordin cantitativ pentru că angajează valoarea artistică.

Termeni legați de condițiile vieții materiale.

Autorul navelor *Mihnea vodă* și *Doamna Chiajna* a realizat „cu-
loarea epocii” ca un istoric. Am cita, pentru ilustrarea celor spuse, de-
scrierea minuțioasă a caselor domnești din București, cu toate odăile,
sălile, acareturile și dependențele. Numai această descrierea arheologică
foarte întinsă, pe care n-o mai reproducem (p. 131—132) aduce o recoltă
de termeni ca *becerie* „încăpere boltită care servea de bucătărie la curtea
domnească”; *cuiuie* (culnie) „bucătărie”; *pitărie* „încăperea în care se
făcea pîinea”; *jicniță* „grinar”, „hambar de grîne”; *zaharea* „aprovi-
zionarea pentru hrana palatului și a oștirii cu alimente, provizie ali-
mentară”; *saie* „adăpost pentru vite”; *zalhana* „măcelărie”; *spătărie*
„cămara spătarului”, „camera de arme unde era și scaunul domnului”;
sacnasiu „balcon închis din toate părțile din care femeile palatului pri-
veau alară”; *bașcă* „încăpere boltită și dosnică”, „beci”; *hazna* „tezaur”;
horă „încăpere spațioasă la curtea domnească, servind ca sală de aștep-
tare sau ca loc de petrecere”. N-am mai pomenit nimic de explicațiile a-
mănușite pe care le dă scriitorul în legătură cu destinația precisă a
unor încăperi ca: *chilii*, *săli*, *cămări*, *odăi*, orînduite în *caturi*, ținînd sea-
ma de faptul că aceste cuvinte sînt cunoscute și astăzi. Cu aceeași aten-
ție scriitorul zugrăvește îmbrăcămintea mirilor țarigrădeni: Stamatie Pa-
leologul și Andronic Cantacuzenul, p. 135—136). Cel dintîi poartă „*fus-
tanelă* filiindă și strînsă la mijloc, cămașă de *filaliu* largă-n mîneci și
cusută cu *bibiluri*, *colciaci* și *cepchen* de *filendreș* stacojiu numa-n lîr și
mărgăritare, fesul la o parte, *iminei* mici și roșii, ș-apoi la briu două
pistoale ghintuite, luate în Veneția, numai cu sîrmă de argint și cu si-
deluri și o *pală* de *taban* cu apele negre pe tăiș și cu mîner de pietre
scumpe”. Cantacuzenul, ginerele mărunt și girbovit, alesul Chiajnei pen-
tru fiica sa Aneuța, se arată după îmbrăcămintea a fi „unul din nații dre-
gători ai bisericeii bizantine; în cap purta naltul *calpac* de *hirșie* luma-
rie cu fund de *serasir*; pe dînsul avea o hlanidă de *sevai* roșu cusută cu
palme de lîr pe poale și încinsă d-a curmezișul, pe sub subțiori, cu un
lat briu sau *omoșor*, semănat cu *matostaturi* în *șatrang*; iar d-asupra,
o largă mantie de *buhur* alb cu *ceaprazuri* de aur și îmblănită cu jder,
căci d-atunci începuse *kazaklii* să aducă în Țarigrad scumpele *blănuri*
de *mosc*”. Cuvintele acestea necesită, de asemenea, o glosare specială
pe care o și face Odobescu în notele ediției din 1894 a *Scenelor istorice*¹⁹⁾:
Justanelă = fustă de pînză, creață și scurtă, purtată de arnăuți; *bibil* =
un fel de dantelă lucrată cu acul; *colceaci* = ghele cu carîmbul nalt,
care se încheie cu copei; *cepchen* = vestă scurtă cu mîneci despicate
care se purta peste jiletcă; *filendreș* = catifea flamandă; *calpac* = că-
ciulă mare, sferică, purtată de înalții demnitari ai porții și de domni;
hirșie = blană de miel de astrahan; *serasir* = stofă de beteală țesută
brocart de aur; *sevai* = stofă de mătase și lîr; *omoșor* = patrahirul ar-
hiepiscopal; *șatrang* = pătrate ornamentale; *buhur* = stofă fină, caș-

19) Vezi nota la Glosarul alcătuit de Tudor Vianu la ediția de care ne folosim
(vol. II, p. 339). Noi urmăm acest glosar care se bazează pe notele lui Odobescu.

mir; *ceapraz* = găitan, brandenburg, fireț; *kazakliu* = neguțător care aduce din Rusia blănuri prețioase. Nu mai puțin împodobiți sînt *ienicerii*, *spahii* și *ciohodarii* împărătești care-i însoțesc pe țarigrădeni, iar darurile pe care aceștia le descarcă de pe caliri sporesc și mai mult mirarea norodului. Scriitorul imaginează o scenă de basm oriental, în care revarsă, ca dintr-un corn al abundenței, bogățiile curții otomane, numite cu aceeași precizie încît ai impresia că prozatorul a cedat din nou locul omului de știință preocupat să numească cu termenul potrivit fiecare obiect: „ici se vedeau sipeturi de sîdeț, pline cu *gheordane*, cu cercei, cu *leşturi* de *smaragduri*, de *balasuri* de rubini, de *zamfiri*; pline cu paftale de aur și de *matostat*, cu coloane și cu *sponciuri* de mărgean și de mărghitare, cu *surguciuri* de briliant; mai colo *boccealicuri* de stofă cu așternuturi de *agabaniiu*, cu primenele de borangic și de *șilaliu* cusute cu *bibiluri*, cu *gevrele* și cu brînișoare de beteală, cu *feregele* și *binișuri* de *buhur*, de *căndăv* și de *sevai*, cu blănuri de șder, de ris și de *samur*, cu *gearuri* și cu *taclituri* turcești; mai dincolo lăzi cu *covoare* de *Ispahan*, cu oglinzi de Veneția, cu *buhurdaruri* pline de scumpe *miresme* din *Hegias*, cu apărători de pene, cu *felege* de smalt, cu *zarașuri* de sîrmă, cu *tipsii*, *lighene* și *ibrice* de argint, cu *cohal* de *cleștar* de munte, cu linguri de fildeș săpat și cu ielurite alle bogății, care de prin toate țările le aduceau venețienii, armenii și ebreii în Țarigrad” (p. 136). Fraza este compusă, de fapt, numai dintr-o bogată enumerare de stofe și podoabe: *gherdane* = brățări salbe; *leşturi* = medalioane și bănuți de salbe; *balas* = piatră scumpă, de culoare roșie, bătînd în vînt; *zamfir* = salir; *surguci* = copcă și peniță formată din pietre scumpe care se punea la căciuliile boieresti sau domnești; *boccealic* = învelitoare, legătură cu așternuturi; *agabaniiu* = pinză foarte subțire de bumbac, stofă scumpă țesută cu argint; *gevre* = batislă cusută cu mătăsuri și fireturi; *ferege* = haină lungă și largă purtată de femei în Orient; *biniș* = manta mare pe care o purtau boierii și soțiile lor; *căndăv* = stofă grea și luxoasă; *sevai* = stofă grea și scumpă de mătase și fir; *gear* = șal foarte fin, de India; *taclit* = stofă de lînă servind ca învelitoare, cingătoare de stofă, vîrgată, legată peste mijloc sau la cap; *buhurdar* = vas de afumat cu mirodenii; *felegean* = ceașcă fără mîner; *zaraș* = păhăruș în gura căruia se așeza *felegeanul*; *cohal* = cupă fără picior. N-am notat aici cuvintele care ni s-au părut cunoscute. Trebuie să facem mențiunea, în afară de aceasta, că de multe ori sensul cuvîntului este precizat de autor în context, dacă nu se recurge la nota în josul paginii.

Se pune întrebarea, în ce măsură lexicul acesta, în majoritatea cazurilor de origine turcă, eventual neogreacă, urmează modele oferite de cronicari? În cronici se întîlnesc numeroase scene de fast oriental. Înscăunările, alaiurile domnești sau turcești²⁰), nunțile fiilor și fiicelor de domn sînt cele mai frecvente prilejuri. Citeodată relatarea este săracă: „Însă cîte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit” (139)²¹) notează Miron Costin despre nunta domniței Ruxanda cu Timuș; „după

20) Descriind un alai domnesc, Odobescu trimite în notă la Miron Costin (p. 104).

21) Ediția P. P. Panaitescu, Fundația pentru literatură și artă.

acel Radu beizadea dându-și pre lui-sa [Stanca, fiica lui Brîncoveanu] cu cînste și cu mare pompă nuntă au făcut, stringîndu-se toată boierimea țării și venind soli de la Moldova și dintr-alte părți mai virtos" (*Anonimul brîncovenesc*, p. 35)²²). În continuare este prezentat un oaspete țarigrădean, „dragomanul cel mare al împărăției”. Același anonim notează despre nunta Mariei, fiica lui Brîncoveanu, cu Constantin Vodă Duca: „iar și veselie ce s-au făcut în Iași, la Moldova, cum spun cei de au fost cîte una cu anevoie este a să povesti” (p. 56). Ion Neculce, tînăr postelnic pe acea vreme, după cum ne informează, va descrie în letopisețul său, cu simțul lui pentru culoare, mai pe larg, această petrecere domnească, făcînd loc și unor elemente lexicale a căror origine cronicărească la Odobescu încercăm s-o demonstrăm aici. Tot de la cronicarul moldovean avem și acel cunoscut portret satiric al lui Dumitrașcu-vodă Cantacuzino, grec țarigrădean. Podoabele orientale cu care domnul o copleșește pe Anița, pe care „o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, cu șlic de sobol și cu multe odoară împodobită” (166), trebuie să îi reținut atenția lui Odobescu, care avea, după cum am arătat, multă admirație pentru cronicarii moldoveni. Nu avem pretenția să stabilim izvoarele unor scene și tablouri ca cele citate din povestirile istorice ale lui Odobescu în cronică la Ion Neculce. Am arătat, în altă parte, că izvoarele principale se găsesc în cronicile muntenesti, din care scriitorul își extrage țesătura faptelor. Credem însă că în cronică moldoveanului Neculce, Odobescu a găsit un îndemn prețios în notarea, adeseori cu cuvîntul oriental, a unor amănunte peste care alți cronicari trec. De altfel modelul din cronică urmat de Odobescu în zugrăvirea nunții-lor celor două fiice ale Doamnei Chiajia, precizat de autor, se află tot în *Istoriile domnilor Țării Ruminești*: nunta Catrinei, fiica lui Duca vodă, cu Ștefan, fiul lui Radu vodă. Scriitorul urmărește cu multă fidelitate, în descrierea „nezdrăvăniilor” unor „pelivani arapi și hindii”, textul lui Radu Popescu, reproducînd cuvinte din cronică: „adusesese și un pelivan hindiu harap, care făcea jocuri minunate și nevăzute pe locurile noastre” (*Mag. ist.*, I, p. 352). Cu toată prudența, pentru că Odobescu nu indică niciodată această sursă, deși îi citează pe Grigore Ureche și Miron Costin, amintim că această nuntă, pe care o va descrie mai tîrziu și Sadoveanu în Zodia Cancerului, este povestită, într-o pagină din cele mai frumoase din literatura veche, și de Ion Neculce²³). Mai mult, din cronică sa rezultă, mai clar decît din aceea a lui Radu Popescu, caracterul convențional al acestei căsătorii, pe care fiica domnului, întocmai ca Ancuța din nuvela lui Odobescu, n-o dorea, „fiind feciorul Radului-vodă grozav la față”.

La fel de bine reprezentat în nuvelele lui Odobescu este și lexicul arhaic din alte sectoare, chiar dacă nu vom mai putea semnală enunțări atît de bogate ca în fragmentele citate. Repartizați în tot cuprinsul celor două nuvele, deși numeroși, acești termeni nu mai creează impresia de aglomerare în aceeași măsură ca cei menționați în prima categorie (descrierea interioarelor, haine, podoabe).

22) Ediția întocmită de Const. Grecescu, Editura științifică, Buc., 1959.

23) Ediția citată, p. 193-194.

Stat, administrație, viață socială:²⁴⁾, *aprod* (104); *arhonta* (131); *ban* (190); *boiarin* (146); *brăslăș* (123); *cămărășel* (107); *cluciar* (124); *cocon* (122); *cocoană* (130); *comis mare* (105); *copil de casă* (104); *cupar* (107); *divan* (129); *dragoman* (130); *firman* (147); *gelep* (123); *haraci* (128); *hاتیserif* (128); *hrisov* (134); *ispravnic* (146); *jupaniță* (101); *lipcan* (104); *logofăt mare* (106); *mazil* (117); *a mazili, mazilit* (116); *medelnicer* (107); *moșie „țară”* (101); *man-zup* (130); *jupan* (146); *padișah* (126); *păhârnicel* (107); *pitac* (134); *postelnic* (103); *raia* (130); *rumin* (144); *scutelnic* (104); *spătar* (118); *surghiun* (149); *vecini*: termenul este explicat de Odobescu în notă — „Așa se chemau sătenii robi în *vechime*; *vel* (128); *vistier* (146); *vizir* (120); *vornic* (104).

Față de termenii din prima categorie, observăm la cei din a doua o îmbogățire a limbilor de origine. Termenii turcești și grecești se alătură fondului slav sau chiar latin. De aceea unii dintre dișii, deși foarte vechi, nu sînt simțiți ca străini. Foarte răspinși în literatura veche, ei fac parte dintr-un fond comun în proza de inspirație istorică, cu excepția citorva turcisme care, din punctul acesta de vedere, s-ar putea alătura primei categorii. Odobescu se deosebește de alți scriitori care cultivă genul prin încercarea pe care o face, în cele două nuvele, de a da viață literară și unor termeni prea legați de epocile dispărute.

Armata (grade militare și arme): *armaș*²⁵⁾ (99); *armășel* (104); *beșliu* (125); *buzdugan* (102); *capudan-pașa* „marele amiral” (139); *călăraș* (102); *crucile de pedestrași* (127); *dorobanț* (104); *ferentar* (104); *fuștaș* (108) „ostaș care păzea cu fușta (sau sulita) la intrarea camerei domnești”; *gloată* (99); *grumăjer de zale* (100); *hanger* (127); *haramini levinți* (112) „tilhari, ostași nedisciplinați”; *harfă* (157); *ianicer* (131); *iatagan* (100); *jungher* (100); *leșegiu* (104); *ordie* (136); *oaste pedestră* (122); *palicar* (135); *panduri* (122); *pilc* (111); *pușcă* (103); *roșiori* (126); *satir* (100); *săneală* (100); *sărdar* (126); *serascher* (129); *simeni* (104); *singeac* (104); *spahiu* (127); *spată* (103); *stol de adunătură* (126); *șătrar* (132); *tui* (100); *vătaș* (104); *vinători* (112) etc.

În utilizarea acestor termeni, scriitorul se dovedește citeodată la fel de minuțios ca și cu cei din prima categorie. Organizarea unui *alai* îl preocupă la fel de mult ca și descrierea încăperilor sau vesmintelor personajelor. „Culoarea istorică” apare aici îngroșată cu o vădită tendință de prezentare aproape științifică a „scenei”. Iată un exemplu cif se poate de concludent din nuvela *Mihnea-Vodă cel Rău*, fragmentul referitor la înscăunarea voievodului, pe care nu-l cităm în întregime: „În cap mergeau, ca să le deschidă drumul, *dorobanții* cu gîrbace și *vinătorii* de plai și de Olt cu lungi *sănețe*; în urma lor veneau *roșiorii* și *verzișorii* călări, despărțiți în *căpitanii*, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roșii

24) Pentru că mulți din acești termeni sînt înregistrați de acad. Tudor Vianu în studiul citat, am renunțat, pentru evitarea unor repetiții, să-i mai prezentăm sub formă de glosar.

25) Funcția militară era, de multe ori, și administrativă. Această mențiune este valabilă și pentru alți termeni citați.

și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele *harșale* de fir și de mătăsuri; îndată dupe aceștia Mihnea, însoțit de patru viteji *ferentari* cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină cu *vătașii*, *aprozii*, *armășei* și *lipcanii* lor. Apoi urmau *copiii din casă*, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu *șavanele* și *cobanișe* de felurite stole scumpe, avînd mari podoabe și *folaze* la cai; ei și cu *aprozii* purtau *singeacul* sau steagul cel mare și două *tuiuri* turcești date de la împărăție. Dupe dinșii veneau *lefeșii* cu haine galbene, *simenii* și *scutelnicii pedestri*; apoi *gloata* boierilor *mazili* și *boiernașilor*, iar la sfîrșitul tuturilor *cetelor*, o grîmădire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni" (p. 104).

Deși le depășește în multe privințe, ca bogăție și varietate în primul rînd, printre sursele prime ale acestui vocabular trebuie menționate tot scrierile vechilor cronicari. Atît în cronica lui Stoica Ludescu, cit și în cronica lui Radu Popescu se găsesc detalii, asupra cărora alți cronicari se opresc mai puțin, cu privire la organizarea militară și chiar cu privire la îmbrăcămîntea ostașilor. În ambele cronici se povestesc, cu multe amănunte, tulburările seimenilor și dorobanților sub Matei Basarab și urmașul său, Constantin vodă²⁶), cu tot tratamentul avantajos de care se bucurau, dăruiți de aceștia, după cum spune Radu Popescu în limbajul său colorat, cu „lefi” și „cu postave lieștecăruia după obrazul lui”²⁷). Dacă Stoica Ludescu are, ca de obicei, pentru perioada aceasta, amănunte mai numeroase ca Radu Popescu asupra tulburărilor acestor „slujitori”, ultimul mulțumindu-se să rezume cele spuse de cronicarul Cantacuzinilor, în schimb de acolo de unde povestitorul se afirmă ca martor ocular, amănuntele, odată cu doza de subiectivitate, sporesc. Iată încîntarea vădită cu care descrie cronicarul oastea lui Grigore Ghica: „care stringîndu-și den toate *breslele călărașii, dorobanții, roșii, visternicei, postelniceii, stolniceii, vorniceii, păhărniceii*, le-au făcut *steaguri* și le-au dat tuturor *sulițe văruițe* și cu *prapure* feliuri, feliuri, lieștecare după breasla lor, și au făcut oaste frumoasă, atîta cit mergînd și făcînd *halai* înaintea împăratului, s-au mirat și împăratul și toți turcii de oști ce avea Grigorie vodă frumoase” (p. 370). Din astfel de însemnări ale vechilor cronici, la care scriitorul adaugă știința lui înaltă de cercetător al trecutului, s-a născut lexicul variat al celor două „scene istorice”, la lectura cărora, după opinia acad. G. Călinescu, „plăcerea cititorului este de ordin stilistic”²⁸) mai ales. Pentru zugrăvirea unor obiceiuri ale timpului, Odobescu se folosește de scrierea lui Cantemir *Descriptio Moldaviae*, culege terminologie tehnică din *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, 1844 și, fără îndoială, cunoaște și literatura de ceremonial atît de bogată în perioada de culme a influenței grecești. Bazat pe astfel de surse, care veneau să împlinească ceea ce-i olerea lectura atentă a cronicilor, scriitorul realizează un limbaj potrivit pentru povestirea istorică, uneori excesiv, dar nicio dată lipsit de culoare și de farmecul epocii.

26) Vezi cronica lui Stoica Ludescu «Mag. ist.», t. IV, 1847, p. 327 - 341 și cronica lui Radu Popescu, «Mag. ist.», 1845, p. 290—315.

27) «Mag. ist.», t. I, p. 290—315.

28) *Istoria literaturii romine de la origini pînă în prezent*, Fundații, 1941, p. 306.

Biserica: *arhontărie* (112) „arhondaric”; *blagoslovenie* (105); *blagoslovi* (112); *bogonisi*: un „biet călugăr bogonisea pe slovenește” (100); *mîr* (102); *obștescul sfîrșit* (112); *omofor* (103); *otîrnie* (113), „utrenie”; *pleoapă* (122), „capacul sîcriului” (comp. cuvîntul *plehupă* <bg. pohlupka „capac”) din cronica lui Stoica Ludescu, «Mg. ist.», t. IV, p. 255); *pogribanie* (125); *preastol* (103); *pristăvire* (122); *trapezărie* (113). Adăugăm și expresia *tebè boga hvalin!* (103) „pe tine doamne te lăudăm”. Pentru Ardeal sînt de semnalat și termenii *bărat*, „preot catolic”, și *organ*, „orgă”: „cîntările latinești ale *băratului* și răsunsetului măreț al *organului*” (119). Sursa celor mai mulți termeni din această categorie trebuie căutată în primul rînd în cronica lui Stoica Ludescu, care, transcriind viața slintului Nifon, dovedește pasiune hagiografică în dauna purității istorice a letopisețului.

Termeni din sectoare diverse: *carte* (109); *conac* (113); *conăci* (138); *eunuh* (129); *gheaur* (129); (de) *iznoavă* (116); *leat* (99); *masala* (106); „făclie”; *năslire* (128) „dorință”; *oblici* (126); *paucă* (103) „țambal”; *pehlivan* (137); *pisanie* (110); *prostatic* (118); *sarai* (145); *tubalhana* (138); *zaharica* (106); *zavistie* (127); *zăcășie* (127); *zătici* (113) etc.

Adăugăm la sfîrșit și cîțiva termeni, aparținînd tuturor sectoarelor de care ne-am ocupat, folosiți de scriitor cu sensul lor *original, arhaic*: *a căzni*, „a tortura”: „pe slujitorii și pe preoții lor *ii căzni*” (110); *inchina*: „ar fi *inchinat* țara” (103); *învirtejire*, „întoarcere”: „să-mi faci *carte* către Barbu și poruncă de *învirtejire* Neagului (109); *a munci*, „a tortura”: „îi bîntuia și-i *munea* cu răutate” (121); *se petrecuse*, „tre-cuse”: „cu aceste întîmplări *se petrecuse* cîtăva vreme” (146); *sărman*, „orfan” (122); *a strica*, „a distruge”, „a omori”: „ca să o *strice* [țara] și să o jăfuiască” (102), „să nu *stricați* pe nimeni” (113); *ticăit*, „nenorocit”: „*ticăiții* călători ajunseră în cetate, doborîți cu totul de oste-neală și de feluritele încercări ale acestei groaznice nopți” (114); *tiptil*, „deghizat”: „un om *tiptil*” (107); *voie vegheată*, „bunăvoință”: „dar un lucru, mai ales, întoarce spre dînsul *voia vegheată* a sultanului” (140—150).

Fără a fi epuizat bogatul izvor al lexicului vechi din cele două povestiri istorice putem afirma, pe baza materialului prezentat, că Odo-bescu s-a străduit, cu toată priceperea lui de pasionat cercetător al trecutului, să dea viață artistică cuvintelor vechi pe care le întîlnea în izvoare, în cronicile țării în primul rînd. Acestea apar, cu precădere, în descrierea ceremoniilor, costumelor, clădirilor și încăperilor. Naivitatea cronicarului, care se miră bătrînește de fastul oriental de la curte, este depășită de severitatea omului de știință, care o descrie minuțios și detașat. Reconstituirea istorică și arheologică îl conduce pe scriitor la un fel de reconstituire lingvistică, excesul fiind — și într-un caz și în celălalt — evident într-o operă literară. Cele două compuneri nu se sting, ca opere de artă, din această cauză. Ele capătă, așa cum s-a arătat și cum a intenționat autorul, o anumită savoare stilistică cu ajutorul acestor elemente.

În zugrăvirea relațiilor sociale din acea vreme, aici aflîndu-se miezul rezistent al acestor nuvele, scriitorul s-a servit, sprijinit pe cronică,

de mijloacele lingvistice arătate. Analiza lor ne permite să conchidem că Odobescu are, pentru dezvoltarea limbii artistice românești, și meritul, pe lângă altele, de a fi contribuit, alături de Costache Negruzzi, la adăugarea unui drum nou al nuvelei istorice în ceea ce privește mijloacele de expresie. Acesta își are punctul de plecare în vechile cronici. Costache Negruzzi a fructificat cronică mai ales în latura legăturilor cu limba vie, iar Odobescu a dezvoltat-o mai ales în latura stilului scriptic²⁰), în care intră atât construcțiile sintactice întinse, perioadele ramificate, cit și enumerările, susținute pe lexicul epocii, la fel de bogate.

ВЛИЯНИЕ ЛЕТОПИСЕЙ НА ЯЗЫК „ИСТОРИЧЕСКИХ ПОВЕСТЕЙ“

А. И. ОДОБЕСКУ

Краткое содержание

Автор повестей *Михня Водэ чел Рэу* и *Доамна Чиажна*, имея образцом известную повесть *Александру Лăпушняну* писателя К. Негруцци, в отличие от молдавского писателя, использует больше элементы языка древних летописей. Это влияние проявляется в фонетике, морфологии и синтаксисе, а еще сильнее в лексике. Древние элементы всегда неразрывно сочетаются с народными. Богатые языковые явления, имевшие своим источником летописи и устное народное поэтическое творчество, показывают, что и с точки зрения литературного языка Ал. Одобеску является продолжателем литературного течения, возглавляемого журналом «Дачия литерарэ».

Автор данной работы ставит своей целью показать, на основе представленного языкового материала, в каком направлении Одобеску развил румынский литературный язык, исходя из языка летописей.

L'INFLUENCE DES ANCIENNES CHRONIQUES DANS LA LANGUE DES „SCÈNES HISTORIQUES“ DE A. I. ODOBESCU

Résumé

Ayant pris pour modèle la célèbre nouvelle de C. Negruzzi *Alexandru Lăpușneanu*, l'auteur des nouvelles à sujets historiques *Mihnea Vodă cel Rău* et *Doamna Chiajna* tâche de s'appropriier, avec bien plus de fidélité que l'écrivain moldave, la langue des anciennes chroniques. Cette influence est visible dans la phonétique, la morphologie, la syntaxe, mais surtout dans le lexique. Les éléments anciensavoisinent partout, dans les nouvelles de Odobesco, avec les éléments populaires que l'on ne saurait en séparer. Les abondants faits linguistiques sélectionnés par l'écrivain aux deux principales sources : les chroniques et le folklore nous permettent de situer Odobesco, sous l'aspect de la langue littéraire, encore parmi les successeurs de la «Dacia literară», à côté des écrivains de la génération de 1848.

A l'aide du matériel linguistique étudié, l'auteur se propose de marquer le sens de développement qu'Odobesco a imprimé, en partant des chroniques, à la langue roumaine artistique.

29) Întrebuințăm termenul cu accepția dată de acad. T. Vianu în studiile citate.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA LOGICĂ ȘI GRAMATICĂ, PE BAZA OPEREI LUI I. CREANGĂ — AMINTIRI DIN COPILARIE

DE

V. FLOREA

Gramaticile vorbesc adesea, teoretic, despre legătura ce există între logică și gramatică. Între gândire și limbă este un raport dialectic de necontestat. Dialectica acestui raport se manifestă pe de o parte prin concordanța deplină dintre limbă și gândire, pe de alta, prin contradicțiile, nepotrivirile dintre aceste două.

Concordanța are un caracter general, dată fiind relația strictă dintre limbă și gândire, contradicțiile sînt cazuri particulare, explicabile prin aceea că gîndirea este unică, într-un anumit sens, iar limba, ca formă, are variate posibilități de exprimare. Sau, uneori, nu exprimă în modul cel mai fericit conținutul.

Analiza sintactică este instrumentul cel mai fin și sigur de a pătrunde în această conexiune, abstractă la prima vedere, dintre limbă și gîndire. Ea constată concordanțele și contradicțiile, în ultimul caz pune de acord forma cu fondul în scopul unei analize gramaticale juste.

Nu ne vom opri asupra „identității” dintre logică și gramatică, lucru foarte ușor de constatat, ci asupra „dezacordului” dintre ele. Practic, gramaticile vorbesc în acest sens de subiect logic, în opoziție cu acela gramatical și de propoziții care nu sînt judecări. La acestea s-ar putea adăuga dativul posesiv cu rol de atribut, complementul de agent și complementul sociativ, complementele gramaticale fiind logic subiecte — de aici și terminologia distinctă față de categoria complementului indirect din care fac parte etc. Analiza sintactică scoate la iveală multe și variate situații de acest fel. De pildă: „...căci ei bat, *cit bat* (e vorba de cîinii lui Trăsnea — n.n.) și de la o vreme te părăsesc și se duc”. După formă *cit bat* este o propoziție, care, însă, nu răspunde nici unei întrebări gramaticale, felul ei fiind greu de precizat pentru că în realitate nu este propoziție. *Cit bat* nu spune nimic decît dacă este considerată fie ca mijloc de indicare a acțiunii durative *a bate*, din prima propoziție, fie ca este înlocuită cu adverbul *un timp, o vreme* (în ciuda faptului că aceeași idee este reluată în propoziția imediată) — acestea fiind echivalentele logice ale propoziției. *Cit bat* este o falsă propoziție, în

prima interpretare, nu are rol sintactic, în a doua, este complement circumstanțial de timp. Într-o altă formulare: *cît bat* (cîinii) stai pe loc! *cît bat* este propoziție. Același conținut poate fi redat în forme diferite, pe de o parte, pe de alta, aceeași formă corespunde unor conținuturi diferite. A analiza o parte de propoziție, o propoziție, frază, numai din punctul de vedere al formei, înseamnă a face o analiză în sine. A nu ține seama că raporturile sintactice reflectă raporturile de pe planul gândirii, ar fi un nonsens, o contradicție între teoria gramaticală și aplicarea ei.

Limba caută să fie cît mai expresivă. Alături de sensul concret noțiunile dezvoltă și unul abstract. „Și n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din aminar;” propoziția *nici cît ai scăpăra din aminar* nu are scopul să facă o comparație. Creangă vrea să spună că n-a închis ochii deloc (sau absolut deloc). Într-o asemenea construcție, inițial, *nici cît ai scăpăra de aminar*, avea valoarea unei comparații, cu timpul însă, printr-un proces de abstractizare, comparația s-a transformat în metaforă, propoziția servind la exprimarea unei noțiuni, cu funcție de complement circumstanțial. La fel se întîmplă și cu fraza: „Așa eram eu la vîrsta cea fericită și așa cred că au fost toți copiii, *de cînd e lumea asta și pămîntul...*” Ultima propoziție înlocuiește complementul circumstanțial de timp *de totdeauna*, (*de foarte multă vreme*), vorbitorul nevoind să stabilească nici o relație cu momentul apariției lumii și pămîntului. Dacă analizăm propoziția respectivă, ca și pe cealaltă anterioară, observăm că nu poate fi stabilită valoarea sintactică a părților ei, pentru că acestea împreună sînt o unitate sintactică. Noțiunea de *totdeauna* este redată prin sensul ei figurat, care rezultă din imbinarea cuvintelor în propoziție, lucru de care trebuie să ținem seama.

(Tot așa cum propoziția *cît e lumea și pămîntul* într-un ex. ca: nu vine *cît e lumea și pămîntul* joacă același rol de expresie-noțiune: nu vine *cît e lumea și pămîntul*, însemnînd nu mai vine în vecii vecilor, (niciodată); folosirea propoziției are, fără îndoială, mai multă expresivitate).

În aceeași situație sînt toate propozițiile consecutive, modale, cu valoare de superlativ, însemnînd *foarte, grozav, îngrozitor* etc. ..., noțiunile acestea reieșind din sensul figurat al propozițiilor care le suplinesc: „...leneș *de n-are pereche*”, „face o hodorogală și un tărăboi, *de-ți ie auzul*”, „...cîntă aliluia și Doamne miluiește, popa prinde pește *de te scot din casă*”, „...și vă croiesc *de vă merg peticile*”. Propozițiile respective, formal consecutive, îndeplinesc rolul unor complemente circumstanțiale de mod, spre deosebire de consecutivele propriu-zise de felul: „Și asta în toate zilele de cîte două — trei ori, *de-ți vine citeodată să-i coșești în bătaie...*”.

În: „Dar cînd auzeam de legănat copilul, *nu știu cum* îmi venea, căci tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați”, *nu știu cum* poate fi luată drept propoziție — disocierea cuvintelor care-i aparțin duce la diformarea înțelesului: *nu știu cum* îmi venea înseamnă *îmi venea într-un anumit fel (rău, nu tocmai bine)* sau mai simplu *nu-mi convenea*. Din respect pentru mamă, cum se vede mai jos în text și pretutindeni, vorbitorul evită formularea categorică obiectivă, *nu știu cum* întrunind evaziv sensul lexical al circumstanțialului de mod, cît și ati-

tudinea aceluia care vorbește. Că *nu știu cum* se prezintă în această situație ca o unitate semantică și sintactică, o dovedește aceeași formă, în care afectivitatea nu mai este prezentă: *nu știu cum să fac* — aici interpretarea este cu totul alta în funcție de „mișcarea” gândirii.

Uneori propozițiile țin locul unui complement direct. În slîrșit, facem noi *ce facem*..., „...mîncăm *ce mîncăm*”..., „...măcar să zică cine *ce-a zice*”. Propozițiile *ce facem, ce mîncăm, ce-a zice* înseamnă în toate cazurile *ceva*, complement direct.

Și complementul indirect se poate găsi în aceeași împrejurare: „Oșlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva *cu cit e negru sub unghie*”. Propoziția din urmă nu permite a fi analizată decît luată *în totalitatea ei* de complement indirect, în forma: ...dar să nu-l atingă cineva *cu nimic*. Altfel, *cu cit e negru sub unghie* nu ne-ar comunica gîndirea aceluia care vorbește, ci altceva.

În „Și găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit*”..., după verbele predicative sînt două propoziții. Dar componentele propoziției *nu se poate mai nimerit* sînt imposibil de analizat, propoziția *în întregimea ei* fiind un atribut. La origine construcția va fi fost: și găsim un mijloc (așa de bun) (încît sau cum) nu se poate (altul) mai nimerit. Propoziția consecutivă și-a pierdut nuanța de consecuție, asimilîndu-și nuanța modală a adjectivului de dinaintea ei, pe care-l înlocuiește, în virtutea minimului de efort, propoziția devenind atribut. Consecuția a rămas doar în ideea de superlativ a acestui atribut: și găsim un mijloc, *nu se poate mai nimerit* avînd sensul de: și găsim un mijloc foarte nimerit (cel mai nimerit mijloc).

Propozițiile subiective și predicative au o situație specială; chiar dacă în realitate ele nu ar fi propoziții, în ultima instanță sînt considerate sintactic subiecte sau predicate — (împreună cu verbul copulativ) — ale unei propoziții și nu propoziții de sine stătătoare. Prin urmare nu poate fi vorba de vreo contradicție, cum se vede din: „Și de-acum înainte, ducă-se din partea mea *cine știe*...” (din *Harap Alb*) și fraza, care nu-i aparține lui Creangă: *cine știe cîștigă*. În ambele condiții *cine știe* are funcție de subiect. În prima exprimare însă ea nu reprezintă o propoziție, ci o noțiune: ducă-se din partea mea *oricine*, în a doua, calitatea ei de propoziție subiectivă nu poate fi contestată, deși în ultima instanță în mod forțat *cine știe* poate fi înlocuit cu *știutorul*. (Dar să ne gîndim la exemple mai convingătoare, care să ilustreze a doua posibilitate: „Că dă, e păcat să rămii *fără leac de învățătură*... Cînd vuia în sobă tăciunile aprins, care se zice că *face a vînt și vreme rea*”...).

Posibilitatea de a reda noțiunea *oricine* printr-o propoziție, pe lângă cauzele cunoscute, se mai datorește și etimonului, în latină, pronumele nehotărit fiind reprezentat adesea de un pronume alături de o formă verbală: quivis, quaevis, quidvis = orice vrei, quilibet, quaelibet, quidlibet = oricine-ți place etc.

În „...căci venea cu fuga iarîmarocul de Folticeni, care acela, este, *ce este*”, *ce este* nu are sens decît alcătuiind alături de *este*, de dinainte, predicatul nominal al propoziției *care acela este ce este* (adică *cel mai important*), *ce este* echivalînd cu un adjectiv, fie și la gradul superlativ.

Trebuie remarcat faptul că între subiectivă și predicativă există o

deosebire atît gramaticală cît și logică. Subiectiva, în orice situație, se prezintă ca subiect prin ea însăși, fără ajutorul unei părți din propoziția de care depinde. Predicativa nu are această independență, ea complinind un verb nepredicativ, avînd valența logică și gramaticală, a unei singure noțiuni, prin excelență adjectiv, nume predicativ. Adică, dacă subiectiva valorează uneori ca propoziție, alteori ca noțiune, predicativa, în cele din urmă, numai ca noțiune. Faptul se ilustrează prin exemple date și prin oricare altele — și prin terminologia de „propoziție predicativă” care, dacă nu s-ar menține paralela cu „propoziție subiectivă”, ar trebui să fie înlocuită cu aceea de „propoziție — nume predicativ” pentru ca să corespundă realității.

Faptele de mai sus trebuie puse în comparație cu locuțiunile substantive, adjectivale, verbale etc. Semantic și sintactic între propozițiile aparente și locuțiuni este o identitate perfectă: și unele și altele exprimă noțiuni prin grupuri de cuvinte echivalente cu o unitate sintactică. Numai că locuțiunile, ca unități sintactice sînt subiecte, predicate, atribute, complemente și nu propoziții ca în cazul nostru. Dacă locuțiunile nu contravin analizei gramaticale, astfel de propoziții contravin; în aparență sînt propoziții, în esență, noțiuni. Aceste propoziții-„noțiuni” sînt considerate gramatical propoziții, ca și comunicările propriu-zise — cu funcția sintactică respectivă. Spre deosebire de propozițiile autentice, însă, aceste propoziții — „noțiuni” (care scot la iveală potența de abstracție și sinteză a limbii), ca și locuțiunile, nu pot fi analizate sintactic în părțile constituante, ci ca un întreg — logic și gramatical. Acest tratament sintactic deosebit rezultă din valoarea logică diferită a celor două feluri de propoziții. A ignora gîndirea care stă la baza limbii, ca mijloc de expresie a gîndirii, înseamnă a cădea în formalism.

Se întîmplă și fenomenul invers: propoziții logice nu sînt și propoziții gramaticale. „Atunci noi *la fugă*, băieți...” și „Iar el *zvîrr!* cu o scurtătură în urma noastră...” sînt comunicări la fel ca și propozițiile gramaticale cu predicat propriu-zis, substantivul cu prepoziție și interjecția avînd valori predicative. (Și vocativul, în afară de apelativ, poate să țină locul unei comunicări: Ioane! Ioane! poate să însemne, după împrejurări: vino, ajută-mă!; ce bine sau ce rău îmi pare!; bine că te-am găsit!; nu mă așteptam la asta! etc., după cum Doamne, Doamne! poate însemna o gamă întregă de idei și sentimente: nu știu ce să fac, m-am saturat, mă tem, sînt fericit! mă minunez! ș.a.m.d.).

De aceea asemenea exemple sînt considerate propoziții, în analiza gramaticală și pe drept cuvînt. Dacă în acest caz nu se ține seama numai de formă, ci de conținutul exprimat de ea, nimic nu ne împiedică să fim consecvenți în aplicarea acestui principiu, de la caz la caz, în chip creator și nu mecanic.

Tot propoziții sînt de fapt și unele aparente părți de propoziție: *cu gîndul* în contextul: *Cu gîndul că n-ai să vii*, am plecat, reprezintă o propoziție subordonată (exemplul ne aparține, V. F.).

Asemănătoare ca aspect cu fraza anterioară sînt și acestea: „Ș-o luăm noi de la popa Oșlobanu, tocmai din capul satului din sus, *cu gînd* să umblăm tot satul”, și „Mă abat pe la tei, *cu gîndul* să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dinsa”. De data aceasta cu *gînd* și *cu gîndul*

sînt conjuncții subordonatoare, întrebuințate în locul lui *în scopul, ca să*, fiind mai sugestive.

Uneori vorbitorul își exprimă gîndirea în mai puține cuvinte decît ar trebui pentru ca între logică și gramatică să fie un echilibru perfect: „...; văru-meu Ion Mogorogea, cu vătrarul subsuoară se punea de pricină că nu ură“. În zădar vom referi pe *cu vătrarul subsuoară* la *văru-meu* sau la *se punea de pricină*. Partea de propoziție în discuție nu este dependentă de propoziția în care este intercalată, ci are rol de complement circumstanțial pe lîngă verbul *a sta* din propoziția atributivă neexprimată: *văru-meu Ion Mogorogea, care sta cu vătrarul subsuoară*, se punea de pricină...“. Cu toate că gramatical exprimarea nu este completă, logica nu suferă în acest caz. Prin uzul îndelungat al limbii, vorbitorii ajung să subînțeleagă conținutul pe care, forma, din comoditate, nu-l mai exprimă, de aceea comunicarea deplină se realizează. Așa sînt numeroase construcții cît și propoziții de felul lui: *foc!* Aceasta comunică un conținut foarte bogat printr-un singur cuvînt. Experiența socială produce adesea asupra limbii un proces de simplificare a formei.

La dezarmonia dintre logică și gramatică intervin adeseori alături de brevilocvență și altele. În: „Și cînd colo mă vede *tologit* cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul; apoi *în picioare*, ținînd la urechi cîte o lespegioară fierbinte...“, *tologit* și *în picioare* nu sînt nici circumstanțiale de mod pe lîngă *vede*, nici atribute pe lîngă pronumele *mă* (*vede*) — asemenea interpretări nu rezistă. *Tologit* și *în picioare* nu sînt complemente ale verbului *a vedea* și totuși este între ele o legătură ușor de sesizat și anume că *tologit* și *în picioare* fac parte dintr-o propoziție dependentă de *a vedea*, neexprimată însă, în felul: Și cînd colo, (*mă*) vede că stau *tologit* cu pielea goală pe năsip... apoi (că stau) *în picioare*... Acum rolul de complemente circumstanțiale în propoziția dependentă de *vede*, apare vizibil. De ce am făcut transformarea așa și nu altfel? Cum poate să urmeze după *a vedea* o completivă directă, în situația cînd există deja un complement direct *mă* (*vede*)? Aproximarea cu aceeași construcție, dintr-o frază comunicată complet, clarifică lucrurile: „Și cînd m-a văzut bunica *în ce hal mă aflam*... cît pe ce să se prăpădească plîngînd“. Propoziția *în ce hal mă aflam* este completivă directă corespunzînd întru totul propoziției eliptice din fraza comentată înainte. În asemenea ocazie trebuie să ținem seama de exprimarea pleonastică a pronumelor în limba noastră. Această dată posibilitatea vorbitorului să anticipeze într-o propoziție, ceea ce ar trebui să spună în următoarea. Pronumele în acuzativ ar trebui să îndeplinească rolul de complemente directe, în realitate, aici, ele sînt lipsite de funcții sintactice, întărind doar pronumele din propoziția următoare lor (exprimate sau subînțelese). De data aceasta, formei nu-i corespunde un conținut propriu-zis, ea întărește un alt conținut, subliniind o anumită atitudine din partea aceluia care vorbește, adică, exprimă un altfel de conținut decît acela obișnuit. În loc de: Și cînd *m-a văzut* bunica în ce hal *mă aflam*! s-ar putea spune, fără pagubă: Și cînd a văzut bunica în ce hal *mă aflam*... Prin analogie cu pronumele situația s-a extins și asupra substantivelor: „...și vād pe *mama* cum se dă în vînt după trebi...“, în loc de *și vād cum* (sau *că*) *mama se dă în vînt după trebi*. Cauza constă nu numai în puțința

exprimării pleonastice a pronumelor și de aici și aceea a substantivului. Pentru vorbitor este uneori mai importantă persoana, ființa, lucrul despre care spune ceva decît ceea ce vrea să spună despre acestea și de aici anticiparea lor, fie prin pronume, fie prin substantiv.

Constatările de mai sus ne duc cu gîndul — cu riscul lipsei de sistematizare a observațiilor — la situația analogică într-un fel al particulelor gramaticale, lipsite și ele de valoare sintactică, contribuind doar la sensul general al unei propoziții, fraze: „Ara! *d-apoi* aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul”. *Apoi* nu mai este decît morfologic adverb, sintactic, nu are funcția acestuia, ci arată pur și simplu atitudinea de neîngăduință a mamei față de isprăvile copiilor. În: „Și *unde* nu ne trezim într-o bună dimineată plini ciucur de riie căprească”, particula *unde* mai păstrează ceva din conținutul adverbului *deodată*, care putea fi folosit în locul particulei. Vorbitorul însă a simțit că nu e suficientă această redare obiectivă a situației în care se afla și a recurs la particula cu valoare dinamică, subliniind așa atitudinea sa de surprindere și lipsă de adepziune. Adică a comunicat mai mult decît ar fi putut-o face prin întrebuintarea adverbului *deodată*. Deși gramatical particulele, fiind lipsite de funcții sintactice, sînt neanalizabile, ele sînt logice în sensul unei comunicări depline din punct de vedere obiectiv și subiectiv. Limba, avînd în vedere această realizare deplină a comunicării, printr-un proces de abstractizare, golește cuvintele de conținutul obiectiv, acordîndu-le o valoare nouă, afectivă, care îmbogățește comunicarea, aceasta constituind un progres.

Sub același raport trebuie privită și interjecția. În cazul cînd acesta nu are posibilitatea de a denumi noțiuni, ea împlinește sensul comunicării prin caracterul său emoțional, afectiv: „Ei, ei! ce-i de făcut Ioane?”. Ca și la particule logice și gramaticale nu se împacă, interjecția avînd corespondent logic, un sens, dar nu și valori sintactice. Comunicarea însă cîștigă în plenitudinea ei (afirmația este valabilă numai pentru interjecțiile care exprimă stări fizice și psihice. Cele volitive nu mai „semnalează” nici un fel de conținut, ele apropiindu-se de vocative: — „Nu-i rău, *măi* Ștefane, să știe și băietul tău o leacă de carte...”: — „Ia tăceți, *bre...*”) În aceeași ordine de idei poate fi obiectiv de discuție și vocativul. În cazul cînd el nu ține locul unei propoziții, cum am văzut, ci este simplu apelativ: „Ție, *omule...*, așa ți-i a zice...” vocativului nu-i corespunde un conținut, nici obiectiv, nici subiectiv și nu stabilește nici un raport sintactic, — între logică și gramatică fiind o perfectă armonie. (Existența și necesitatea vocativului sînt legate de actul vorbirii pentru indicarea persoanei căreia i se adresează vorbitorul, în felul acesta, aducîndu-se precizie, claritate, comunicării. Dovadă că vocativul aduce servicii, în înțelesul acesta, este însăși menținerea sa îndelungată în uzul limbii. (Apariția vocativului trebuie pusă în legătură cu aceea a comunicării între oameni. Așa se explică vechimea lui la fel cu a nominativului, figurînd ca un „caz al chemării” ca un alt aspect al nominativului în gramaticile celor mai vechi limbi. Vocativul pentru substantivele neînsuflețite este o creație ulterioară, analogică. Obiectiv vorbind, acest vocativ este ilogic, subiectiv, însă existența lui este motivată).

Observații interesante din punct de vedere logic și gramatical pot fi

lăcute și asupra raporturilor dintre propoziții. Aceeași nepotrivire între formă și conținut se manifestă în chip diferit: „Toată ziulica bate prundurile *în loc* să pască cei cirlani și să-mi deie ajutor la trebi” — propozițiile sînt principale, *în loc* substituindu-se aici unei conjuncții coordonatoare negative: *și nu* pască cei cirlani *și nu-mi* dă ajutor la trebi.

O principală se poate înfățișa sub forma unei secundare, în felul: „ori mai în grabă *lua* lîningenă de la gura sobei, *zicînd*... Gerunziul nu lămurește predicatul principalei ca fiind circumstanțial de timp. În realitate ambele acțiuni au loc simultan: *lua*... și *zicea*, *zicînd* nearătînd timpul în care se face acțiunea *lua*. (La fel: „și-mi bătea din pumni, *poreclindu-mă* Ion Torcalău“, *poreclind* este propoziție gerunzială — principală).

Și secundarele, la o vedere superficială, pot fi luate drept principale, după formă: „*Încă una-două de aiestea*, și ne scot oamenii afară ca pe niște lăieși”. În afară de punctuație nu este o altă posibilitate de discernere. Gîndirea este însă aceasta: *Dacă mai facem încă una-două de aiestea*, ne scot oamenii din sat afară..., rezultînd calitatea de ipotetică a primei propoziții. În „Știu că doar nu-s babe *să chirotească din picioare*” ultima propoziție este circumstanțială consecutivă, chiar dacă prin aspect nu spune lucrul acesta dintr-o dată.

Cînd o secundară se supune la mai multe interpretări, aceasta se datorește fie vorbitorului, care a avut în conștiință nuanțele de gîndire respective, fie că limba nu întotdeauna este o haină potrivită.

Tot aici ne-am putea referi la propozițiile secundare, identice aparent dar cu funcții sintactice distincte; întrucît acestea sînt lucruri prea bine cunoscute, nu mai insistăm asupra lor.

Aceste abateri de la logică trebuie privite, în general, ca modalități diferite de comunicare și în special, ca variație a mijloacelor de expresie din partea scriitorului, conștient de aceasta.

Merită a fi luate în discuție, în chip deosebit, propozițiile incidente. După atitudinea pe care vorbitorul o are față de o comunicare, distingem două aspecte: obiectiv și subiectiv. Așa cum obiectivitatea, în această accepție, poate fi redată prin propoziții independente sau subordonate, tot așa, elementul subiectiv din comunicare poate lua aceleași forme. Incidentele se prezintă fie ca principale fie ca secundare, în ultima postură înpunîndu-se observațiile necesare. Cîteva exemple ilustrează cele două alternative: „Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucru, ca să ne luăm de urît, *ceea ce la țară se cheamă șezătoare și se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său*...”, „...și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care *drept să vă spun* nu-mi era urîtă, lăcea adeseori în ciuda mea...”, „Și *după cum am cîntea a vă spune*, multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine”; incidentele independente nu au nevoie de comentarii. *După cum am cîntea a vă spune*, introdusă cu conjuncția subordonatoare, nu este o circumstanțială de mod, cum s-ar părea, nu lămurește cealaltă propoziție și nu depinde de ea, ca și în cazul: „În slîrșit, *ca să nu-mi uit vorba*, toată noaptea... m-am frămîntat...” unde *ca să nu-mi uit vorba* de asemenea nu este o subordonată ci o independentă. Subordonarea formală trebuie înțeleasă aici ca o legătură stabilită de vorbitor și simțită de el ca atare în de-

cursul vorbirii — unitară pentru el din punctul de vedere al comunicării, dar nu și pentru noi, care trebuie să sesizăm planurile deosebite pe care stau, sintactic, propozițiile.

După exemplele date de *Gramatica limbii romine*, volumul al II-lea, Edit. Acad. R.P.R., 1954, 259, s-ar părea că incidentele pot fi subordonate și logic: „În zadar, *ca s-o mai cate*, tu trimiți în lume crainic. Nimeni n-a aflat locașul unde ea s-ascunde tainic” (Eminescu), „Și toți, *cînd grăiau acum cu căpitanul*, luau poziție de dreptți”. (Camilar, N. I. 53), susținându-se că propozițiile, subliniate și de noi, sînt circumstanțiale (prima, de scop, a doua, temporală) — care pot fi incidente. Prin topica lor și prin faptul că, formal vorbind, propozițiile în discuție, ar putea lipsi din frază, se apropie de incidente. Spunem formal pentru că în realitate prezența acestor propoziții subordonate este necesară prin raportul de scop, respectiv de timp, pe care îl exprimă — numai în felul acesta realizîndu-se o comunicare deplină. Propozițiile: *ca s-o mai cate* și *cînd grăiau acum cu căpitanul* nu sînt deci incidente.

Spre deosebire de incidentele cu caracter obiectiv (explicații, paranteze), care pot să apară și ca propoziții dependente, incidentele care exprimă un afect, întotdeauna se prezintă ca independente. De data aceasta, cum e și firesc, vorbitorul simte trecerea de la comunicarea obiectivă la cea subiectivă, și această trecere de la idee la sentiment este marcată sintactic prin incidente principale „rupte” complet de celelalte propoziții. Astfel ele concordă gramatical și logic: „Și numai așa se putea liniști biata mamă de răul nostru, *biată să fie de păcate!*”, „A murit sărmanul înainte de vreme înecat cu pronumele conjunctive, *peritu-le-ar fi numele să le piară, că au mîncat juvaier de flăcău*” și „Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda, *dormire-ai somnul cel de veci să dormi!*”

În situația incidentei pot fi uneori mai multe propoziții: „Cit pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită, *vede-l-am dus pe năsalie la biserică Sfîntului Dumitru de sub cetate, unde slujește: curat Ucigă-l crucea l-a colăcit să vie să-și facă budiacea casă la noi în sat. Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu ninica de la biserică, în vecii vecilor. Și pînă-l mai menim noi pe popă, pînă-l mai boscorodim, amurgește bine*”. Dacă între incidente și restul frazei nu pot fi stabilite legături sintactice, din motivele cunoscute, nu se poate face abstracție însă de raportul ce există între propozițiile incidente înseși, ele urmînd a fi analizate sintactic și nu luate în bloc, ca incidente — pe motivul că sînt comunicări — subiective — dar comunicări. Altfel ar însemna să tratăm incidentele ca pe vocative. Între acestea există asemănarea că se comportă independent (pentru incidente oarecum independent) față de fraza din care fac parte, dar nu poate fi vorba de o identitate funcțională. (Vocativele — apeiative nu intră în discuție. Vocativele — propoziții nu au nici o legătură cu altfel de propoziții și nici între ele înseși. Pentru că vocativele de felul acesta exprimă în așa fel conținutul încît ele nu mai au nevoie de compliniri logice și nu pot avea, prin forța lucrurilor, nici compliniri gramaticale, fiind întotdeauna propoziții independente — vezi ex. date anterior).

După atîtea contradicții dintre limbă și gîndire semnalate în *Amin-tiri*, s-ar putea crede că aducem vreun prejudiciu autorului, ceea ce ar fi

absurd, sau, că noi vorbitorii, trebuie să fim atenți să nu „comitem“, vreo nepotrivire între logică și gramatică. În realitate asemenea decalaje sînt inevitabile și chiar necesare pentru progresul limbii. Între limbă și gîndire este o legătură indisolubilă în sensul că limba este expresia nemijlocită a gîndirii. Contradicțiile dintre ele sînt aceleași care se manifestă în genere între formă și conținut — între limbă privită gramatical și logică, în cazul nostru. Altfel spus unitatea dialectică dintre limbă și gîndire se realizează în varietatea acestor contradicții dintre formă și conținut. În afară de aceasta limba exteriorizează nu numai gîndirea ci și sentimentele omenești, acestea influențînd asupra ei „stricînd“ ordinea logică obiectivă (să ne amintim printre altele și de topica afectivă care se opune aceleia logice).

Dacă limba operelor cu caracter științific poate întruchipa corelația perfectă dintre logică și gramatică, limba operelor literare și limba vorbită, după cum am văzut, nu poate respecta această condiție. De aici nu rezultă o piedică în comunicare, dimpotrivă, bogăția, varietatea și precizia comunicării.

Contradicțiile de felul aceloră discutate relevă așadar „căutările“ scriitorului de a folosi o limbă cît mai expresivă, mai evocatoare, mai plastică, pentru a se realiza pe planul comunicării cît mai deplin, obiectiv și subiectiv. La această deplinătate au contribuit gîndirea, imaginația, simțirea poporului, cu care I. Creangă s-a identificat, acestea putînd fi exprimate numai prin minunatele și nesecatele posibilități ale limbii populare.

Contradicțiile dintre limbă și gîndire sînt o dovadă de dezvoltare, de îmbogățire a limbii, de perfectare continuă a funcției sale de comunicare și nu o latură negativă a ei. Putem spune, fără a face vreo statistică specială, că în perioada de început a oricărei limbi asemenea contradicții vor fi fiind neînsemnate, pentru ca în decursul timpului ele să oglindească procesul continuu de prelucrare a limbii, o etapă superioară în dezvoltarea acesteia, în strînsă legătură cu aceea a societății.

Aceste observații izvorite din analiza gramaticală a operei lui Creangă pot fi îmbogățite și completate cu prisosință.

ЗАМЕЧАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ЛОГИКИ И ГРАММАТИКИ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И. КРЯНГЭ „ВОСПОМИНАНИЯ ДЕТСТВА“

Краткое содержание

Данная статья ставит своей целью осветить противоречия между формой и содержанием, то-есть между языком и мышлением. Эти противоречия прежде всего зависят от того, что одно и то же содержание может быть выражено в самых различных формах. Они могут происходить также и из синтаксической эволюции лингвистических конструкций, их образного смысла и реже от их этимологии.

Очень многие противоречия объясняются аффективностью, поскольку язык не только средство выражения мыслей, но и средство выражения человеческих чувств.

Связь между мышлением и языком рассматривается с помощью анализа как части предложения, так и предложений различных типов, причем, особое внимание обращается на инцидентность.

Противоречия между логикой и грамматикой, обнаруженные на примерах языка произведения Крянгэ, свидетельствует об обогащении и усовершенствовании способов выражения в языке, художественного мастерства молдавского писателя.

В заключение следует сказать, что диалектическая связь между языком и мышлением выражается через многообразие противоречий между формой и содержанием, противоречий, которые являются основой развития всякого языка.

OBSERVATIONS SUR LA LOGIQUE ET LA GRAMMAIRE
DANS L'OEUVRE DE ION CREANGĂ „SOUVENIRS D'ENFANCE“

R é s u m é

L'article a le but de mettre en lumière les apparentes contradictions entre la forme et le contenu, respectivement entre la langue et la pensée. Ces contradictions sont dues, en général, à la possibilité de rendre le même contenu d'idées sous diverses formes. Elle sont provoquées aussi par l'évolution sémantique de quelques constructions linguistiques, par le sens figuré de ces dernières, plus rarement, aussi par l'étymon.

Un grand nombre de ces „discordances“ trouvent leur explication dans l'affectivité, la langue servant à exprimer non seulement la pensée, mais aussi les sentiments de l'homme.

On poursuit la liaison entre la langue et la pensée, en tenant compte des éléments de la proposition, ainsi que des divers types de propositions ; on insiste particulièrement sur les propositions incidentes.

Les contradictions entre la logique et la grammaire, relevée dans l'oeuvre de Creangă, constituent une preuve de l'enrichissement et du perfectionnement des moyens d'expression de la langue, de la „maîtrise artistique“ de l'écrivain moldave.

En conclusion, l'unité dialectique entre la langue et la pensée se réalise par la variété de ces contradictions entre la forme et le contenu — contradictions nécessaires au progrès de toute langue.

CEHOV ȘI PROBLEMELE LIMBII

DE

A. VRACIU

La 29 ianuarie 1960 întreaga omenire progresistă a sărbătorit o sută de ani de la nașterea marelui scriitor clasic rus Anton Pavlovici Cehov, a cărui operă ocupă un loc de frunte în istoria literaturii universale.

În schițele, nuvelele, povestirile și dramele sale acest remarcabil artist ne-a zugrăvit un tablou vast și veridic al vieții din Rusia prerevoluționară, biciuind fără milă crunta realitate a vremii în care a trăit și luind apărarea celor oropsiți. Iată cum, prin glasul doctorului Koroliiov, personaj din povestirea *Un caz din practică*, înfățișează Cehov capitalismul și exploatarea, exprimându-și protestul său legitim împotriva asupririi și a nedreptăților sociale: „O mie cinci sute sau două mii de muncitori trudesc fără hodină, într-un aer nesănătos, duc o viață de mizerie și nu se trezesc din acest vis urit decât din când în când la circumă. Vreo sută de inși supraveghează munca și viața lor și această sută de inși nu fac altceva decât să toarne amenzi și ocări și să comită tot felul de nedreptăți...”. Militari, nobili, moșieri, baroni, conți, fabricanți, negustori, burghezi, meseriași, funcționari, polițiști, fețe bisericești, intelectuali și alți exponenți ai societății ruse de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sînt prinși în pana ascuțită a satirei cehoviene mai ales pentru viața banală, trivială și vulgară în care se complac. Am putea chiar spune că demascarea trivialității și a meschinăriei constituie tema principală a satirei lui A. P. Cehov¹⁾. Această caracteristică a unei bune părți din creația scriitorului a fost bine surprinsă de A. M. Gorki care, vorbind despre Cehov, releva că „...nimeni înaintea lui n-a știut să înfățișeze oamenilor într-un mod atît de necruțător de veridic tabloul sumbru al vieții lor în haosul posomorît al platitudinii burgheze”²⁾. Numai poporul trudit, reprezentanții intelectualității demo-

---

1) Cf. și B. A. Ковалев и Л. М. Розенблум, Язык персонажей А. П. Чехова как средство обличения пошлости и хамелеонства, «Русский язык в школе», № 1, 1960, p. 9.

2) М. Горький, Собрание сочинений в тридцати томах, vol. 5 Moscova, 1950, p. 428. Traducerea ne aparține.

crate și copiii nu fac parte din lumea aceasta imensă de oameni de prios, meschini și triviali³⁾.

Trebuie să recunoaștem că Cehov n-a indicat căile care duc spre o viață nouă, dar întreaga lui creație întârea în oamenii înaintați ai epocii convingerea că numai prin luptă se va putea ajunge la o schimbare radicală a situației existente⁴⁾. De aceea, Gorki era îndreptățit să afirme că A. P. Cehov „deștepta conștiința și intelectul cititorului, formînd la acesta năzuința de a răsturna viața”⁵⁾. „Drama lui cea mare, — spunea Eusebiu Camilar într-un articol consacrat centenarului nașterii lui Cehov, — stă în neorientarea către mișcarea proletariului, dar cu ce forță a pregătit arta lui, drumul către revoluție!”⁶⁾. Ca o prevestire a acesteia răsună cuvintele doctorului Koroliov, eroul povestirii *Un caz din practică*: „Noi, generația noastră, ne frămîntăm, discutăm mult și căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Ce frumoasă o să fie viața peste vreo cincizeci de ani și ce păcat că n-o s-o mai apucăm...”⁷⁾. Intr-adevăr, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a adus popoarelor din Rusia eliberarea de sub jugul sălbatic al exploatării țariste și a creat condițiile necesare unei vieți luminoase și fericite pentru toți oamenii muncii.

Ca toți marii artiști ai cuvîntului, A. P. Cehov a acordat o atenție deosebită problemelor limbii, atît pe plan teoretic, cit și practic. Este, credem, unanim recunoscut însemnatul rol jucat de scriitor în dezvoltarea limbii ruse literare⁸⁾. Măiestria lui în minuirea procedeeleor de limbă și stil au stîrnit admirația unor scriitori ca Lev Tolstoi, N. Leskov, A. Kuprin, V. Korolenko, M. Gorki, V. Maiakovski, M. Șolohov, K. Fedin ș.a. În legătură cu aceasta, A. M. Gorki scria: „Ca stilist, Cehov este neîntrecut, și viitorul istoric al literaturii, vorbind de evoluția limbii ruse, va spune că limba aceasta au creat-o Pușkin, Turgheniev și Cehov”⁹⁾.

A. P. Cehov scrie într-o perioadă cînd în literatura nobilimii și a burgheziei cultivarea limbii era în vădită descreștere. În revistele burghezo-liberale și liberalo-narodnice, pe scena teatrelor „imperiale” se înrădăcinaseră retorismul, frazeologia abstractă, șabloanele, un limbaj rudimentar, naturalist. În același timp, pe arena vieții literare își făceau

3) În privința creației lui A. P. Cehov, vezi culegera de articole *Творчество А.П. Чехова*, Ed. de Stat pentru literatură pedagogică, 1956 și monografia lui В. Ермилов, Антон Павлович Чехов, 1860–1904, ed. a II-a, Moscova, 1949 (în prezent autorul pregătește o nouă ediție). Vezi și traducerea românească *Anton Pavlovici Cehov*, publicată în Editura „Cartea Rusă”, 1954.

4) Cf. și Н. В. Кокольцев, В. В. Литвинов, *Русская литература*, ediția a V-a, Moscova, 1959, p. 161 și 189.

5) *Traducerea noastră*.

6) «*Romînia liberă*», nr. 4752 (24 ianuarie 1960).

7) De aceea, ne miră faptul că А. И. Ефимов, în *История русского литературного языка*, ed. a III-a, Moscova, 1957, nu pomenește nimic despre locul lui А. П. Чехов în istoria limbii ruse literare.

8) М. Горький — А. Чехов, *Переписка. Статьи. Высказывания*, Moscova, 1951, p. 124 sau А. М. Горький, *Собрание сочинений в тридцати томах*, vol. 23, Moscova, 1953, p. 316. Traducerea proprie. Vezi și traducerea românească a culegerii Gorki — Cehov — *Scrisori. Articole. Extrase*, Editura „Cartea Rusă”, București, 1954.

apariția curentele decadente și simboliste, ai căror reprezentanți cultivau tendințele spre artificii lingvistice, barocul, stilul afectat, preferința spre cuvinte și imagini obscure, un ermetism voit și o lipsă de claritate în stilul poetic care, adeseori, ar fi putut rivaliza cu unele mostre ale futurismului din secolul al XX-lea.

În aceste condiții Cehov se impune ca un continuator demn de mărețele tradiții promovate de Pușkin, Turgheniev și Tolstoi în lupta lor pentru cultivarea limbii ruse literare. Apărind corectitudinea, puritatea și eleganța limbii, A. P. Cehov chema la luptă împotriva artificierilor prin care unii credeau că se realizează limbajul distins (acestor pretenții scriitorul le opunea simplitatea realistă și exactitatea stilului), la luptă neobosită împotriva rutinei, militind pentru căutarea celor mai noi, mai concise și mai eficiente forme de expresie a pasiunilor și emoțiilor umane, a afectivității cu ajutorul mijloacelor oferite de limba literară a epocii.

Trebuie să menționăm de la început că Cehov n-a scris articole speciale despre limbă și stil, dar numeroasele opinii exprimate de el în aceste probleme alcătuiesc un sistem bine încheiat.

Părerile sale despre limbă Cehov și le-a expus în scrisorile adresate fratelui său, Alexandru, precum și în corespondența purtată cu scriitorii contemporani (formați sau în devenire), care-i trimiteau manuscrisele cu rugămintea ca autorul să-și spună părerea în legătură cu conținutul și forma lor. Un loc aparte îl ocupă aprecierile lui A. P. Cehov asupra scrierilor tinărului Gorki, aprecieri cuprinse atît în scrisorile lui Cehov către A. M. Gorki, cit și în memoriile păstrate de creatorul realismului socialist cu privire la sărbătorit⁹).

Considerate în ansamblu, opiniile lui A. P. Cehov despre limbă ne dau posibilitatea să delinim poziția scriitorului realist, luptător pe două fronturi: pe de o parte, împotriva naturalismului în limbă, iar pe de altă, împotriva prețiozității stilului. Ele relevă, de asemenea, exigențele lui Cehov — artistul — față de limba operei beletristice, ca element al forme¹⁰).

Preocupările manifestate de scriitor față de problemele limbii și ale stilului sînt variate și multilaterale. Astfel, A. P. Cehov și-a exprimat opiniile sale, judicioase și valabile și astăzi, în chestiuni ca:

1. raportul dintre limbă și cultură;
2. limba ca unealtă a gîndirii;
3. limba literaturii, care, firește, ocupă la el un loc central. Dintre chestiunile ce se încadrează aici subliniem:
  - a) problemele măiestriei lingvistice a scriitorului;
  - b) exigențele față de limba operei artistice;
  - c) limba ca mijloc de caracterizare a personajelor;
  - d) puritatea limbii literare, claritatea și exactitatea expresiei;
  - e) conciziunea;
  - f) atitudinea față de vulgarisme;

9) Cit privește părerile lui Anton Pavlovici Cehov în legătură cu creația artistică, vezi *A. P. Cehov despre munca literară* (traducere din limba rusă), Editura „Cartea rusă”, București, 1957.

10) În problema limbii literaturii artistice, vezi *monografia* acad. B. B. Виноградов, *О языке художественной литературы*, Москва, 1959.

- g) împotriva caracterului pseudo-popular al limbajului;
- h) problema provincialismelor și a dialectismelor;
- i) stilul cancelaristic;
- j) folosirea cuvintelor străine ori rare;
- k) împotriva cuvintelor clișeu sau a construcțiilor monotone și artificiale;
- l) muzicalitatea cuvântului și a frazei;
- m) particularitățile lingvistice ale diferitelor genuri literare;
- n) limba operelor dramatice;
- o) munca scriitorului asupra limbii operei de artă;
- 4. atenția față de aspectul vorbit al limbii;
- 5. limba criticii literare;
- 6. limba operelor științifice;
- 7. simplificarea ortografiei ruse;
- 8. studiul limbilor străine¹¹⁾.

11) În legătură cu părerile lui A. P. Cehov despre limbă și stil și realizarea lor în opera scriitorului, vezi și: B. В. Гурбанов, О мастерстве диалога Чехова, «Русский язык в школе» 1939, nr. 1, p. 22—30 — Id., О стиле А. П. Чехова, «Литературная учеба», 1940, nr. 2, p. 30—52. — О синтаксисе прозы А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1941, nr. 2, p. 36—40. — Б. Яголин, Природа в творчестве Чехова, «Литературная учеба», 1940, 1, p. 31—40. — И. Страхов, Внутренняя речь в изображении А. П. Чехова, «Научный бюллетень Ленинградского государственного университета», 1946, nr. 10, p. 44—46. — П. Г. Стрелков, О речевых стилях в пьесе А. П. Чехова „Вишнёвый сад“, «Известия Академии Наук СССР. Отделение литературы и языка», 1951, fasc. 2, p. 136—152. — В. А. Мамонов, Высказывания А. П. Чехова о языке, «Русский язык в школе», 1951, nr. 6, p. 9—16. — Л. Мышкова, Художественное мастерство Чехова—новелиста, «Октябрь», 1953, nr. 2, p. 153—165. — М. Орлов, Язык Чехова (к пятидесятилетию со дня смерти писателя), «Октябрь», Chișinău, 1954, nr. 4, p. 65—71. — Н. М. Шанский, О языке и слоге рассказов А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1954, nr. 4, p. 9—15. — В. А. Ковалёв и Л. М. Розенблум, Речевые характеристики основных персонажей пьесы А. П. Чехова „Вишнёвый сад“, *ibidem*, p. 16—22. — В. В. Литвинов, Изучение языка произведений А. П. Чехова в IX классе, *ibidem*, p. 23—29. — Н. В. Трунев, О языке письма Ваньки Жукова (по рассказу А. П. Чехова „Ванька“), *ibidem*, p. 30—32. — Н. И. Бражник, Изучение языка пьесы А. П. Чехова „Вишнёвый сад“, «Литература в школе», 1954, nr. 3, p. 45—52. — В. В. Гурбанов, Орфография как стилистический приём в рассказах А. П. Чехова, «Ученые записки Краснодарского педагогического института», fasc. 13, 1955, p. 117—127. — А. Г. Стрелков, Работа Чехова над языком своих произведений, «Вопросы языкознания», 1955, nr. 1, p. 42—59. — Н. П. Люлько, Язык и стиль драматургии А. П. Чехова «Изучение языка писателя» (*culegere de articole*) Leningrad, 1957, p. 157—198. — И. И. Блинов, А. П. Чехов и живое слово, «Ученые записки Московского государственного педагогического института им. В. И. Ленина», vol. cxxxii, fasc. 8, 1958, p. 35—44. — А. Чудаков, Стиль и язык рассказа Чехова „Ионыч“, «Русский язык в школе», 1959, nr. 1, p. 64—69. — Е. М. Галкина Федорук, О языке А. П. Чехова, «Русский язык в школе», 1960 nr. 1, p. 2—9. — В. А. Ковалёв и Л. М. Розенблум, Язык персонажей А. П. Чехова как средство обличения пошлости и хамелеонства, *ibidem*, p. 9—15. — Н. Н. Кохтев, Работа А. П. Чехова над текстом рассказа „Толстый и тонкий“, *ibidem*, p. 15—17. — А. П. Чудаков, Язык и стиль рассказа А. П. Чехова „Толстый и тонкий“, *ibidem*, p. 18—21. — Д. Е. Горелик, О языковом мастерстве А. П. Чехова в рассказе „Злоумышленник“, *ibidem*, p. 22—24. — К. С. Горбачевич, Работа А. П. Чехова над языком прозы, *ibidem*, p. 24—28. — С. А. Копорский, О стиле рассказа А. П. Чехова „Хирургия“, *ibidem*, p. 23—31. — Н. С. Валгина, Использование фразеологических средств языка в ранних рассказах А. П. Чехова, *ibidem*, p. 35—38. — И. А. Белчиков и Е. Л. Карпов, Наблюдения над стилем авторского повествования в рассказах А. П. Чехова, *ibidem*, p. 39—43. — С. Е. Шаталов, Комические имена как элемент юмо-

Intr-o scrisoare adresată la 12 octombrie 1892 ziaristului Mihail Osipovici Menșikov (1859—1919) în legătură cu articolul *Despre lectură*, publicat de acesta în «Cărțile săptămânii» (1892, nr. 10, oct.), A. P. Cehov, după ce relevă unele calități, și anume faptul că articolul este interesant, scris inteligent și convingător, scoate în evidență și lacune serioase. El arată că: „Dumneavoastră acordați foarte puțin spațiu naturii limbii. Or, este important ca cititorul dvs. să știe de ce un sălbatic sau un alienat folosește o sută — două sute de cuvinte, în timp ce Shakespear utilizează zeci de mii”. Cehov nu este de acord nici cu afirmația lui Menșikov, după care, „cum e limba, așa e și gradul de cultură al unui popor”. Cu alte cuvinte, ar rezulta, de aici că, cu cât e mai bogată limba, cu atât e mai înaintată civilizația unui neam de oameni. Dimpotrivă, spune A. P. Cehov, raportul este invers: „cu cât cultura e mai înaltă, cu atât e mai bogată limba”. În continuare, scriitorul precizează că: „Numărul cuvintelor și al grupelor de cuvinte se află în cea mai strictă dependență de suma impresiilor și a reprezentărilor: fără acestea din urmă nu pot exista nici noțiuni, nici definiții și în consecință, nici prilejuri de îmbogățire a limbii”¹²).

Din aceste indicații ale scriitorului putem trage concluzii cu privire la modul materialist în care interpretează el relația existentă între limbă și cultură, ca și asupra limbii privită ca mijloc de exteriorizare a gândirii.

Spuneam mai sus că în înțelegerea problemelor de limbă Cehov continuă tradițiile literaturii clasice ruse. Adăugăm aici că în măiestria sa el nu numai că a atins simplitatea pușkiniană a limbii, dar a cizelat-o și mai mult, valorificând tot ceea ce a fost creat mai de preț începând cu Pușkin și terminând cu finele veacului trecut.

Cehov a avut de învățat multe de la premergătorii și contemporanii săi, tot scriitori de mîna întâi: Pușkin, Lermontov, Turgheniev, Tolstoi, Korolenko ș.a.

O foarte mare importanță acorda el iscusinței artistului în minuirea limbii. În concepția lui, cine nu are limbaj propriu, stil individual, oricît s-ar strădui, niciodată nu va putea deveni scriitor. Cehov însuși posedă, în cel mai înalt grad, ceea ce considera inerent artistului de valoare.

În rîndul opiniilor lui A. P. Cehov despre limbă și stil distingem cîteva exigențe fundamentale:

1. simplitatea și expresivitatea;
2. conciziunea;
3. puritatea și exactitatea aspectului semantic al limbii;
4. muzicalitatea și eufonia limbajului¹³).

Exigența formulată de Cehov încă la începutul activității sale lite-

---

ристического стиля А. П. Чехова, *ibidem*, p. 43—47. — В. П. Вомперский, Повторы как прием создания речевых характеристик персонажей в рассказах А. П. Чехова, *ibidem*, p. 47—51.

12) Citatele le dăm după crestomațiile: Русские писатели о языке (XVIII—XX вв.) (sub redacția lui B. V. Томашевский și I. D. Levin), Leningrad, 1954 și Русские писатели о языке (sub redacția lui A. M. Докусов), Leningrad, 1954. Traducerea pasajelor de față, ca și a celor ce urmează, ne aparține.

13) Pentru discuția care urmează, vezi și N. P. Liulko, *op. cit.*, p. 153—170, al cărui material l-am folosit.

rare — „Limba trebuie să fie simplă și elegantă” — devine principală și determinantă nu numai pentru el, ci și pentru toți scriitorii progresiști din etapa următoare. A scrie simplu, după părerea lui, înseamnă a renunța la șablon, la general, la stilul bombastic, baroc, într-un cuvânt, la tot ceea ce reține și obosește atenția cititorului. Simplitatea și expresivitatea se realizează prin cele mai obișnuite fraze, ca, de exemplu, *зашло солнце* „soarele apuse”, *стало темно* „se întunecă”, *пошёл дождь* „se porni pe ploaie”.

Simplitatea limbii este absolut necesară, după Cehov, în descrierea naturii. „În descrierile din natură, culoarea și expresivitatea — spune el — se dobîndesc numai prin simplitate”. Numai în felul acesta ne putem pătrunde de frumusețea și expresivitatea priveliștilor. Notăm că asemenea observații scriitorul le făcea pe marginea unor nuvele ale tinărului Gorki, în care perceperea tablourilor din natură era întinutată de expresii prea încărcate. Referindu-se la părerile lui A. P. Cehov ca maestru al peisagisticii, M. Semanova scrie: „În mărturisirile lui descoperim și personalitatea cehoviană și sfaturi utile pentru orice scriitor realist: descrierile din natură să nu fie încărcate cu detalii, să nu se facă abuz de comparații între natură și om, să se evite retorismul, monotonia”¹⁴).

Trebuie să observăm că Cehov, în prima decadă a creației sale literare (a doua jumătate a deceniului al VIII-lea), adeseori folosește, în descrierea naturii, metoda antropomorfismului. Procedeu constituia pe atunci o inovație. Cu timpul însă el capătă o largă răspîndire, devenind banal, ceea ce face ca autorul, în ultimele sale opere, să nu-l mai utilizeze. De aceea, Cehov nu mai acceptă acum expresii de tipul *море дышит* „marea respiră (răsufală)”, *небо глядит* „cerul privește”, *степь нежит* „steapa se răsfătă (se alintă)”, („în soare”), *природа шепчет, говорит, грустит* „natura șoptește, grăiește, se-ntristează” etc. Asimilările acestea între natură și om fac descrierile monotone, uneori dulcele sau neclare. *Море не смеется, не плачет, оно шумит, плещется, сверкает* „Marea, — spune Cehov, — nu ride, nu plînge, ea se agită, plescăie, scapără”.

După părerea lui A. P. Cehov, expresiile devenite clișeu și-au pierdut simplitatea. În acest sens scriitorul citează exemple ca: *заходящее солнце* „soarele care scapătă”, *купаясь в водах темневшего моря* „scăldîndu-se în valurile mării care se întunecase”, *заливало багровым золотом* „revărsa aur purpurii”, precum și descrierile din natură, unde apar constant *сумерки* „crepuscul”, *цвет свинца* „culoarea plumbului”, *серебристость тополей* „argintiuul plopilor” ș.a.

În descrierile naturii trebuie luate, potrivit concepției lui Cehov, detalii neînsemnate, dar grupate în așa fel, încît, după lectura operei, să-ți răsară în față tabloul exact al priveliștii din afară.

Fidel principiului de bază al simplității limbii, Cehov evită încărcarea frazei cu epitețe, comparații sau metafore inutile. Adevărata expresivitate se realizează prin întrebuițarea celor mai necesare epitețe. În opera lui Cehov, atunci cînd apar, epitețele sînt, de regulă, redată printr-un cuvînt obișnuit, care nu distrage atenția cititorului, nu-l obligă

14) M. S e m a n o v a, *Studiu introductiv la volumul 4. P. Cehov despre munca literară*, Editura „Cartea rusă”, București, 1957, p. 9.

la eforturi pentru a și-l reprezenta. Întrucît, după remarca scriitorului, „beletristica trebuie să aibă efect imediat, de secundă”, epitetul se cere bine ales, chiar din rîndul celor mai uzuale cuvinte, Ivan Bunin relatează că Cehov considera superbă descrierea mării într-un caiet de elev: „Marea era mare” (în rusește „Море было больше”).

Exigența privind simplitatea epitetului nu însemna în viziunea lui Cehov renunțarea la mijloacele expresive ale limbajului. El însuși știe să folosească cu rară măiestrie comparațiile și epitele: simplitatea și claritatea lor sînt rezultatul unei trude îndelungate a autorului asupra limbii operelor sale.

Jocul de cuvinte, stilul baroc distrug, după A. P. Cehov, simplitatea limbii, rețin atenția cititorului și-l obosesc. Ca atare, trebuie evitate.

Exigența cu privire la simplitatea și accesibilitatea expresiei se împletește la Cehov cu respectarea eleganței. Eleganța nu înseamnă, în concepția autorului, facilitate, rafinament ori prețiozitate. Stilul rafinat constituie, în fond, un tip de manifestare a șablonului, căci presupune utilizarea unui cerc restrîns de mijloace lingvistice și o manieră de baroc a expresiilor. Din același motive, scriitorul nu admite folosirea substantivelor derivate cu sufixele diminutive: птички „păsărele”, звёздочки „steluțe”, цветочки „floricele”.

Tot în prima perioadă a activității sale literare A. P. Cehov, în afară de cerința cu privire la simplitatea limbii, mai elaborează și un al doilea principiu fundamental în creația artistică: conciziunea. „Conciziunea este soră bună cu talentul”. Laconismul reprezintă una din trăsăturile esențiale ale manierei lui scriitoricești. Prin aceasta Cehov însuflă cititorului o percepere activă a operei. Explicațiile autorului sînt inutile. Personajele trebuie să ne relateze totul. Greșeala scriitorilor începători stă în faptul că se străduiesc să-l introducă pe cititor în nuvelă, recurgînd pentru aceasta la pagini de prisos.

O atenție deosebită acorda Cehov prelucrării minuțioase a începutului și finalului nuvelilor. „După mine, — spunea el, — odată nuvela scrisă, trebuie suprimat începutul și sfîrșitul. Aici noi, beletristii, mințim cel mai mult... Și mai concis, cît mai concis cu puțință trebuie povestit”.

Continuînd o tradiție ilustrată de Pușkin, Belinski și Turgheniev, Cehov a luptat pentru puritatea limbii ruse, împotriva invaziei cuvintelor străine, inutile, a elementelor dialectale și a expresiilor vulgare. Scriitorul admitea, ce-i drept, folosirea unor neologisme, dar numai în cazul cînd acestea erau absolut indispensabile în caracterizarea personajelor. Nu le accepta însă în descrieri.

Justă este atitudinea lui A. P. Cehov și în problema provincialismelor. Corectitudinea, după el, nu privează limba de spiritul ei popular. Același lucru se cuvine spus și în ceea ce privește cuvintele inventate. În acest sens Cehov dă ca exemplu pe Gogol și Tolstoi din a căror operă reiese că respectarea corectitudinii limbajului nu înseamnă îndepărtare de caracterul lui popular. Cît a locuit la Taganrog, Cehov a asimilat un număr apreciabil de provincialisme, pe care însă le evită. Ele nu apar în creația scriitorului.

Cît privește vocabularul profesional, acesta era admis de autor, ca și neologismele, numai în vorbirea personajelor, nu și în descrieri.

Lexicul tehnic nu trebuie să constituie însă în limbajul eroilor elemente exterioare, vide, ci să decurgă din caracterul personajelor, din structura lor intimă, din interior. Numai cu această rezervă Cehov era pentru introducerea, în opera literară, a elementelor specifice vocabularului profesional, care, după cum se știe, este una din ramificațiile sociale ale limbii.

Luptând pentru puritatea limbii ruse, scriitorul era împotriva cuvintelor din stilul familiar ori vulgar. De asemenea, el recomanda evitarea elementelor lexicale care și-au pierdut valoarea stilistică, expresivitatea. Aceeași atitudine față de cuvintele învechite. Trebuie arătat aici că Cehov era foarte atent la schimbările survenite în viața limbii. El sesiza modificările, dezvoltarea și perfecționarea graiului omenesc. Scriitorul observă cum, treptat, în chiar limitele generației sale, din vorbire sînt eliminate cuvinte care pînă nu de mult erau socotite absolut indispensabile.

O mare importanță atribuia Cehov întrebuirii corecte, exacte a cuvintelor.

El îi slătuia pe scriitori să se ferească de repetarea aceluiași cuvînt, deoarece cuvintele care se repetă prea des nu numai că distrug muzicalitatea frazei, dar slăbesc efectul emoțional, afectiv asupra cititorului. Astfel, scriitorului Dimitrii Vasilievici Grigorovici (1822—1899) îi reproșează că repetarea frecventă a cuvîntului *холод*, într-o nuvelă a acestuia, anihilează imediat sentimentul frigului la om.

Un rol cu totul important acorda Cehov muzicalității limbii. Frazele lui constituie un indiciu în acest sens. Cercetători ca N. Sretenski, V. Tatlankin, A. Derman, N. Liulko ș.a. au arătat că fraza preferată de Cehov e destinată spre a fi cîntată: ea nu-i amplă, dar niciodată nu e trunchiată. Ritmul caracteristic amintește de versul alb. Cehov folosește adeseori structura trimembră (trei atribute, trei complemente, trei circumstanțiale, trei predicate). De exemplu: *Ему (Коровину) хотелось чего-то гигантского, необъятного, поражающего*. „Ar fi vrut ceva *gigantic, nemărginit, uimitor*“. *Тощий, бледный, страшный Редька закрыл глаза „Slab, palid, îngrozit Redka închise ochii“*. (*Viața mea*). *Небольшого роста, бледная, тощая, так что ключицы видно; глаза широко раскрытые, темные, умные „Mică la stat, palidă, slabă, încît i se vedeau claviculele; ochii larg deschiși, întunecați, inteligenți“*, (*Călugărul negru*). *Выражение теперь холодное, безразличное, рассеянное „Fața-i acum rece, indiferentă, absentă“* (*O poveste plicticoasă*).

Aceeași structură trimembră apare și la personajele din dramaturgia cehoviană. De pildă, *Астров ... Да и сама по себе жизнь скучна, глупа, грязна „Și-apoi, în fond, viața ca atare e plictisitoare, stupidă, murdară“* (*Unchiul Vania*).

Войнички... а теперь работает одна Соня, а я сплю, ем, пью „...acum muncește numai Sonea, iar eu dorm, mănînc, beau“ (*Unchiul Vania*).

Тузенбах: У меня страстная жажда жизни, борьбы, труда „Am o sete grozavă de viață, de luptă, de muncă“ (*Trei surori*).

Ирина: Мне уже двадцать четвертый год, работаю уже давно, и мозг высох, похудела, подурнела, постарела, и ничего-ничего, ника-

кого удовлетворения „Am de-acuma douăzeci și patru de ani, muncesc de mult, mi-am stors creierii, *am slăbit, m-am prostit, am îmbătrinit*, și nimic-nimic, nici o satisfacție“ (*Trei surori*)¹⁵).

Una din particularitățile procesului de creație al lui Cehov o constituie, fără îndoială, alegerea extrem de scrupuloasă a ultimelor cuvinte în funcție de sonoritatea lor, ceea ce contribuie la desăvârșirea muzicală a propoziției.

O mare atenție acorda Cehov semnelor de punctuație, pe care le aseamua cu notele muzicale ce însoțesc lectura textului scris. Nu-i plăcea abundența interjecțiilor, a semnelor exclamării, punctelor de suspensie, semnelor citării ori cratimei. „Ghilimelele — spune Cehov — sînt folosite de două soiuri de scriitori: timizi și netalentați. Primii se tem de cutezanța și originalitatea lor, ceilalți (de felul lui Nefedov¹⁶), în parte Boborikin¹⁷) , luînd un cuvînt oarecare în ghilimele, vor prin asta să spună: privește, cititorule, ce cuvînt original, temerar și nou am născocit eu!“

Cehov considera că arta scriitorului constă în munca pe care acesta o depune în procesul de perfectare a frazelor. Pentru ca fraza să fie probantă, sonoră, simplă și expresivă, artistul trebuie s-o cizeleze cu multă migală. Înainte de a o așterne pe hîrtie, ea trebuie, după Cehov, frămîntată în minte două zile. Scriitorul are datoria să-și finiseze fără cruțare opera, travaliu meticulos și dificil, dar absolut necesar. Cehov însuși ne oferă un exemplu concludent de muncă asiduă de șlefuire a limbii operelor sale¹⁸).

Cu activitatea lui Anton Pavlovici Cehov se încheie o epocă importantă din istoria literaturii ruse — epoca realismului critic. Acest scriitor genial este prețuit în zilele noastre atît pentru critica nimicitoare îndreptată împotriva vechii orînduiri, cit și pentru profunzimea și finețea cu care știe să oglindească nuanțele cele mai subtile ale sentimentelor omenești. Alături de inovațiile introduse de Cehov în domeniul peisagisticii, al nuvelisticii și dramaturgiei, inovații care reprezintă o etapă importantă în dezvoltarea literaturii ruse și universale, preocupările lui de limbă și stil, ca și realizarea lor în opera scriitorului, ocupă un loc tot așa de însemnat în creația acestui artist de valoare.

15) Pentru exemple, vezi și N. P. Liulko, *op. cit.*, p. 168.

16) Nefedov Filip Diomidovici (1848-1902), scriitor și etnograf.

17) Boborikin Petr Dimitrievici (1835-1922).

18) În acest sens vezi studiul lui P. G. Strelkov, în «Вопросы языкознания» 1955, nr. 1, p. 42-59 și articolul semnat de N. N. Kohtev, în «Русский язык в школе», 1960, nr. 1, p. 15-17.

ЧЕХОВ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКА

Краткое содержание

Данная статья представляет собою обработанный текст доклада, прочитанного автором на торжественном заседании, организованном 25 января 1960 г. в Ясском университете им. „А. И. Кузы“ по случаю столетия со дня рождения великого русского писателя Антона Павловича Чехова. В работе рассматриваются как высказывания Чехова о языке художественных произведений, так и некоторые особенности языка и стиля его рассказов и, отчасти, пьес.

TOHÉKHOV ET LES PROBLÈMES DE LA LANGUE LITTÉRAIRE

Résumé

Le présent article reproduit le texte révisé de la communication tenue à l'occasion de la session scientifique organisée à l'Université de Jassy le 29 janvier 1960, session consacrée au centenaire de la naissance de Tchekhov. On y discute les opinions de l'écrivain sur la langue des oeuvres littéraires, aussi bien que certaines particularités de ses propres ouvrages.

CONCEPȚIA MARXIST-LENINISTĂ DESPRE ISTORIA LITERARĂ ȘI ESENȚA EI: PRINCIPIUL PARTINIC

DE

AL. DIMA

Vechile direcții ale istoriei literare burgheze au fost numeroase, variate și contradictorii reflectînd multiplele motive ale aceleiași concepții idealiste fundamentale în serviciul poziției de clasă respective. Pozitivismul, îndeosebi, în floare în a doua jumătate a secolului trecut și cu tentațiile ce nu încetează a se întinde pînă în zilele noastre, a făurit baze insistente cercetărilor de istorie literară despre care vorbim. În primul rînd a fost încurajată direcția *arhivistică* prin care istoria literară a devenit un vast depozit de fapte literare, opere, biografii, bibliografii etc. Vinarea amănuntului și cultivarea lui pînă la sațietate, dilatarea importanței lui și tehnica izolării ostentative au înămolit adesea chiar și rezultatele pozitive ale unei astfel de cercetări. S-a adăugat apoi critica restituirii textelor originale, operație foarte utilă de altfel, dar care absorbea exclusiv pe cercetători înecîndu-i în tehnicitate, după care urmau — în unele cazuri — laborioase investigații cu privire la paternitatea operelor cu autori îndoielnici, tendință ce acoperea de asemenea, pînă la uitare, obiectivele mai largi și mai profunde ale istoriei literare.

Pozitivismul a determinat, mai departe, dezvoltarea amplă a criticii surselor și influențelor, inundînd cîmpul disciplinei cu savante cercetări comparatiste menite a reduce aproape epuizator originea operelor la diverse modele străine, bucurîndu-se parcă ostentativ de îngustarea contribuției originale a scriitorilor.

Toate aceste variate procedee ale investigației burgheze aveau un caracter precumpănitor descriptiv și cu toate că, adesea, rezultatele lor' au fost utile ca stadiu preliminar al adevăratei cercetări științifice, ele au îndepărtat — în mod vădit — pe istoricii literari de la țelurile esențiale și ultime ale preocupării lor.

Alte direcții ale vechii istorii literare burgheze și-au propus însă depășirea poziției descriptive propriu-zise spre unele încercări explicative. Așa au procedat, de pildă, reprezentanții metodei biografice sau psihologice de tipul celei a lui Sainte-Beuve și ai metodei sociologice pozitivistice sau darwiniști de tipul lui Taine sau Brunetière. Descrierea

propriu-zisă a faptelor a început să fie însoțită de cercetarea naturalistă a „cauzelor” lor. Taine avea să expună, în mod caracteristic, concepția după cum urmează: „Metoda modernă pe care caut s-o urmez și care începe a se introduce în toate științele morale consistă în a privi operele umane și în special operele de artă ca fapte și produse cărora trebuie să li se determine caracterele și să li se caute cauzele: nimic mai mult” (Hippolyte Taine: *Philosophie de l'Art*, vol. I, 1904, p. 12).

„Cauzele”, după el „momentul, mediul și rasa”, după alții tot felul de ipoteze fără o bază reală, nu duceau însă la explicații luminoase și convingătoare. Erau doar variate încercări unilaterale care se opuneau deseori reciproc și care creau impresia haosului și nesiguranței. De aci vechea criză a istoriei literare burgheze „explicative”, de aci neîncrederea fundamentală în eficacitatea acestor metode.

Noua istorie literară, cu adevărat științifică, cea care a fost făurită pe bazele ideologiei clasei muncitoare, nu a respins — firește — cu totul roadele cercetării anterioare. Ea a preluat și aci — în mod critic — moștenirea istoriei literare a trecutului, reținând vastul material de fapte și date absolut necesare științei literare, recunoscând meritele indiscutabile ale criticii textologice, și uneori, și pe cele ale determinării izvoarelor și influențelor, cu toate imperfecțiunile și excesele metodei respective. Ceea ce a respins însă frontal noua orientare a disciplinei a fost, desigur, poziția ideologică retrogradă a istoriei literare burgheze, înămolișrea ei în factologie și descripție, ignorarea determinantelor sociale adevărate ale fenomenului literar, rămânerea la suprafață în ce privește cauzele.

Istoria literară marxist-leninistă a adus cu sine o nouă concepție despre lume și despre fenomenul literar, o concepție revoluționară așa cum este materialismul dialectic și istoric prin esența lui. S-a realizat astfel un salt calitativ evident pe care rindurile ce vor urma, își propun să-l explicitizeze în linii generale.

Mai întâi trebuie însă spus și subliniat, încă o dată, că urmele vechii metode sînt încă operante și astăzi și, că mai ales, tendința arhivistică se face resimțită uneori în paginile periodicelor noastre care după ce publică astfel de manifestări se văd — ele însele — nevoite a le combate, observînd — de pildă — atît de just cu Silvian Iosifescu că ne trebuie desigur „arhivă, dar nu numai arhivă” (*«Gazeta literară»*, 1958, nr. 18).

Noua metodă a istoriei literare marxiste s-a constituit nu numai prin contribuția teoretică evidentă a clasicilor, ci și prin numeroasele lor aplicații concrete. Dilemele lor lucrări filozofice, economice, istorice, corespondența lor, în sfîrșit, conține — după cum se știe — dese referințe cu privire la scriitorii trecutului sau la marile epoci ale istoriei literare.

Marx și Engels au vorbit astfel despre arta și literatura statelor despotice orientale, despre societatea antică și oglindirea ei în poemele homerice, despre tragedia lui Eschil, despre literatura latină și Horațiu, despre Lucrețiu și Lucian, apoi, trecînd la evul mediu și la Renaștere, s-au referit la poezia daneză din prima perioadă a feudalității, la lirica trubadurilor, la romanța spaniolă, la prerenașterea din Franța de sud,

la epoca Renașterii însăși pe care au caracterizat-o în unele din cele mai sugestive pagini ale lor, la Dante și Calderon, la Cervantes și Shakespeare; din secolul al XVII-lea s-au oprit la Burton și la Rochefoucauld, din semeața epocă luministă la Daniel de Foë, la Diderot, la Lessing, la Klopstock și Vico, apoi din romantism la Chateaubriand, W. Scott, Byron și Shelley, Lamartine și Victor Hugo etc., apoi în cadrul „mizeriei germane” la Goethe și Schiller, dintre realiștii francezi la Balzac mai cu seamă, fără a neglija însă nici literatura rusă din cuprinsul căreia au citat și comentat *Cîntecul lui Igor*, pe Derjavin și Pușkin, pe Cernișevski, Dobroliubov și Flerovski. Și nu am înșiruit aci decît o parte din fenomenele literare pe care clasicii le-au pomenit și analizat.

Lenin la rindu-i, în alte condiții economico-sociale și politice, a aruncat priviri adînc scrutoare asupra lui Herzen, Belinski, Cernișevski, Saltikov-Scedrin, Lev Tolstoi, Maxim Gorki, Maiakovski, Upton Sinclair, Henry Barbusse sau Taras Sevsenko, oferind istoriei și criticii literare pagini devenite cu adevărat clasice.

Toate aceste referiri, uneori doar incidentale și concise, altele mai dezvoltate, cuprind rodnice indicații metodologice și sugerează profunde îndrumări ce completează armonios observările și deducțiile teoretice care construiesc noua concepție marxist-leninistă despre istoria literară.

La baza teoriei disciplinei noastre stă, desigur, considerația pentru marile valori ale trecutului. Lenin a caracterizat astfel uriașa strădanie a lui Marx cu privire la moștenirea culturală: „Marx a prelucrat în mod critic tot ce a fost creat de societatea omenească, nelăsînd nici un punct să scape atenției sale. El a prelucrat, a supus criticii, a verificat prin mișcarea muncitorească tot ce a fost creat de gîndirea omenească și a tras concluziile pe care nu le-au putut trage oamenii îngrădiți de limitele burgheze sau legați de prejudecățile burgheze” (*Lenin despre literatură*, 1949, p. 191). Lenin, combătînd apoi ruperea culturii proletare de vasta evoluție a culturii universale, a afirmat de mai multe ori — cu fermitate și căldură — prețuirea sa pentru „tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gîndirii și culturii umane”, socotită drept bază a noii culturi „cu adevărat proletare”. Ca ramură specifică a culturii, literatura ne dăruiește și ea numeroase și valoroase contribuții la opera de construire a prezentului.

Istoria literară marxist-leninistă nu cultivă, prin urmare, în nici un fel paseismul, așa cum se înfățișau multe din cercetările vechi; nu e expresia unei simple curiozități ce și-ar propune dezgroparea unui trecut socotit defunct pentru totdeauna, ci alcătuiește un factor educativ de primul rang, menit să sprijine — cu forțele lui proprii și cu specificul lui — opera de făurire a culturii clasei muncitoare.

Atitudinea antipaseistă a noii istorii literare nu se manifestă, însă, numai prin transformarea trecutului în factor viu influențînd prezentul, prin așezarea glorioaselor opere înaintate ale epocilor dispărute la baza dezvoltării literaturii actuale și prin încadrarea trecutului în marșul triumfal al întregii evoluții literare. Însăși tematica disciplinei e afectată de această concepție întrucît, de fapt, istoria literară nu se mai îndreaptă astăzi exclusiv spre îndepărtatele perioade ale trecutului și numai spre ele, proclamînd necesitatea unei „distanțe” cît mai lungi față de trecut

cu scopul de a crea o prudentă perspectivă de valorificare în timp. Istoria literară marxist-leninistă urcă pe treptele cele mai apropiate ale actualității călcînd — de multe ori — hotarele prea rigid demarcate ale criticii literare. Cine ar putea studia, de pildă, pe marii noștri clasici în viață — pe maestrul Mihail Sadoveanu sau pe Tudor Arghezi — numai în cadrul istoriei literare în sens vechi sau numai în cel strict al criticii literare propriu-zise — referindu-se, în prima ipostază doar la operele dinaintea lui 1944 și în cea de-a doua doar la cele de după această dată?

Istoria marxist-leninistă a literaturii e concepută, de pildă, de către cercetarea sovietică și ca o istorie contemporană, ca un studiu foarte atent al prezentului în perspectiva generală a trecutului înaintat. De aceea au apărut istorii ale literaturii sovietice mergînd pînă în zilele noastre și s-au purtat discuții cu privire la cercetarea istorică a actualității literare ca, de exemplu, spre a cita doar un singur studiu ilustrativ — articolul semnat de A. Metcenko, A. Dementiev și G. Leonidze *Pentru o profundă elaborare a istoriei literare*, (în «Komunist», 1956, nr. 12) și care se ocupă exclusiv de problemele realismului socialist.

Față de concepția simplistă despre trecut și fenomenul literar a principalelor direcții ale istoriei literare burgheze, noua metodă încadrîndu-se materialismului dialectic și istoric privește apoi faptele printr-o prizmă realistă deosebit de complexă. Fenomenele literare — curente, școli, personalități, opere — sînt analizate ca aspect al suprastructurii și introduse în supul sistem dialectic al relațiilor cu toate celelalte forme suprastructurale și împreună cu acestea în raportările reciproce dintre suprastructură și bază care determină — în ultimă instanță — manifestările ideologice. Istoria literară devine astfel o disciplină socială larg cuprinzătoare care urmărește fenomenul literar de-a lungul orînduirilor și principalelor lor perioade, descriîndu-le și explicîndu-le în cadrul vastelor și complicatelor relații de care vorbeam. Numai în acest fel istoria literară dobîndește un caracter științific cercetîndu-și obiectul propriu pe toate fețele și în cuprinsul condițiilor istorice, economico-sociale respective. Înțelegem, în această lumină, semnificația reală a saltului calitativ pe care-l ilustrează concepția marxist-leninistă despre istoria literară în raport cu mecanicismul și unilateralitatea diferitelor concepții burgheze.

Reflectînd schimbările din bază, raporturile dintre clase, trecutul literar nu se mai prezintă cercetătorului ca o succesiune uniliniară de fapte, de opere și autori, de curente și școli literare, ca un „torent unic“, omogen, amestec anarhic și indiferent de poziții ideologice diferite. Determinînd suprastructura, baza îi imprimă opozițiile ei lăuntrice în orînduirile fondate pe clase antagoniste și fenomenele literare se separă și ele potrivit direcției pe care o reprezintă. Istoria literară se găsește astfel în fața unor serii distincte de fapte pe care — oricît de camuflat le-ar afla — e datorare să le distingă și să le descrie. Lenin, mergînd pe urmele lui Marx și Engels, a subliniat — cu mare tărie — existența permanentă a două linii fundamentale care se ascund uneori chiar sub masca celor mai abile formulări și terminologii. El a arătat încă din 1915 că în cadrul fiecărei culturi naționale se cuprinde de fapt două culturi naționale una a claselor exploatare, cealaltă a celor asuprite și că fiecare dintre acestea au o concepție fundamentală deosebită, cu răsfrîngeri literare de același

fel. Poziția materialistă și cea idealistă în filozofie, metoda realistă și antirealistă în istoria literară, reprezintă — după cum se știe — opoziția fundamentală pe care cercetătorii trebuie s-o aibă în vedere în mod permanent. Istoria literară și științifică devine astfel expunerea necurmatelor lupte dintre realism și antirealism cu adaosul imediat că istoricul literar nu are misiunea unei așa-numite descrieri imparțiale, centrale, obiectiviste de tipul lui Taine, de pildă, care sub influența, printre altele, a științelor naturii scria: „să expun fapte și să vă arăt cum s-au produs aceste fapte... Astfel înțeleasă știința nu proscribe și nici nu iartă; ea constată și explică” (*Philosophie de l'Art*, vol. I, 1904, p. 12) sau „se procedează ca în botanică unde cercetătorul studiază cu egal interes cînd portocalul și laurul, cînd bradul și mesteacănul” (*op. cit.*, p. 13). Faptele umane, fenomenele literare care sînt și ele astfel de fapte, nu pot fi privite însă cu aceeași indiferență ca portocalul sau bradul, ca laurul sau mesteacănul. Cercetătorul are, față de ele, altele de atitudini, fiindcă aceste fapte sînt creații umane exprimînd o inimă, o gîndire, o concepție de clasă despre lume pe care el o poate admite sau nu. În felul acesta se impune și istoricului literar principiul literaturii de clasă pentru care Marx și Engels au luptat o jumătate de veac și pe care l-a elaborat apoi Lenin cu profunzime și vigoare, în forma lui cea mai înaltă, în cea a partinității.

Principiul partinității alcătuiește și pentru istoria literară esența, simburile generator și norma ei fundamentală. Părăsind cu totul obiectivismul burghez, atitudinea aparent neutrală recomandată de vechea istorie literară, uneori o adevărată contabilitate dublă a valorilor și nonvalorilor — noua concepție marxist-leninistă își însușește principiul partinității ca pe o axă directoare. El se înfățișează ca o consecință inevitabilă a materialismului istoric însuși care stă la baza orientării generale a clasei muncitoare, ceea ce a arătat mai de mult Lenin: „Materialismul presupune, ca să zicem așa, spiritul partinic obligînd ca la orice apreciere a evenimentului să se adopte deschis și pe față punctul de vedere al unui anumit grup social” (*Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea lui Struve*, p. 78).

Istoricul literar, are prin urmare, de urmărit cele două linii în luptă cu accentuarea hotărîtă a celei care reprezintă curentele, școlile, operele și pe scriitorii legați de păturile asuprite, de năzuințele progresiste ale maselor care s-au recunoscut în scrierile lor. Ea va scoate în relief conținutul ideologic al acestor fenomene și le va aprecia în lumina epocii istorice respective, aducîndu-și astfel tributul pe de o parte adevărului, pe de alta creînd implicit — așa cum am mai observat odată — un important instrument educativ util construirii socialismului.

Data fiind însemnătatea fundamentală a principiului partinității nu ne poate mira faptul că revizionismul și-a îndreptat atacurile vehemente și împotriva lui, vizînd consecințe împlinite și pentru istoria literară. În primul rînd ne vom referi la concepția revizionistă a lui Georg Lukacs, după care partinitatea, explicit și combativ afirmată, nu-și are rostul odată ce funcționează de la sine o așa-numită „partinitate obiectivă” cuprinsă în realitatea însăși a faptelor și care se impune implicit, cu voie sau fără voie, cercetătorului. O astfel de opinie duce la concluzia că feno-

menele literare, privite în evoluția lor în timp, dezvăluie ele singure o astfel de „partinitate obiectivă” pe care cercetătorul urmează doar s-o înregistreze de la sine. Dar atunci, după această teorie a partinității implicite, oricare istoric literar ar trebui să devină partinic în mod spontan, fără a ni se preciza însă pe ce anume poziție ar trebui să se situeze. Este evident că ne aflăm în fața unei escamotări abile a principiului partinității, atitudine care trebuie refuzată frontal.

Un al doilea „argument” revizionist îndreptat împotriva partinității cu aplicație la istoria literară e cel care prezintă principiul ca împiedicând libertatea de gândire a istoricului literar și impunându-i să trădeze așa-numita obiectivitate a cercetătorului. Se știe însă ce se înțelege în genere prin această ipocrită libertate preconizată de fapt de istoricii literari burhezi, care ar dori să cufunde fenomenele literare în acel „torent unic” de care vorbeam mai sus și pe care să-l canalizeze apoi, pînă la urmă, în propriul lor interes, arătîndu-și camuflat simpatiile de clasă.

Care sînt, însă, formele concrete în care se investimîntă principiul partinității în studiile și cercetările de istorie literară?

În primul rînd, principiul partinității se manifestă prin atenția accentuată pe care o arată operelor cu un conținut ideologic înaintat, indiferent de epoca creației lor și de orînduirea din care fac parte. Trebuie adăugat însă că anume perioade ale istoriei literare sînt preferate față de altele, tocmai pentru că, în cuprinsul acestora, elementele progresiste apar cu mai mult relief și în cantitate mai mare. Așa se explică, de pildă, preferința pentru operele Renașterii, pentru Shakespeare, Cervantes sau Rabelais, pentru luminism prin Diderot, J. J. Rousseau, Beaumarchais, Lessing și Herder, pentru romantismul progresist prin Victor Hugo, Heine, Byron și Shelley, pentru realismul critic prin Balzac și Stendhal, prin Flaubert și Zola, prin Dickens și Thackeray, prin Gogol și Lev Tolstoi etc. sau, mai ales, pentru marile lucrări ale realismului socialist de la Gorki la Șolohov, de la Maiakovski la Surkov. De asemenea, cercetătorii literaturii noastre studiază precumpănitor tradițiile progresiste ale scrișului epocilor trecute. Difuziunea unor astfel de valori, în toate țările socialiste, și comentarea lor istoric literară, deosebit de amplă, exprimă cu limpezime manifestarea principiului partinic în forma lui cea mai vădită.

Un alt obiectiv al istoriei literare pe linia aplicării partinității se referă apoi la un nou fel de critică a restituirii. De data aceasta nu mai e vorba, ca în cazul istoriei literare burheze, pur și simplu de refacerea textologică a operelor, indiferent de conținutul lor ideologic sau de forma lor artistică. Se pune acum problema mai vastă și mai complexă a prezentării adecvate a operelor trecutului care au fost deformate intenționat de editorii burhezi și comentate tendențios de aceștia. Iată — de pildă — la noi cazul lui Mihai Eminescu, prezentat trunchiat de Titu Maiorescu fără bogăția postumelor pe care le-a înfățișat abia astăzi un cercetător pasionat de adevăr ca Perpessicius. Un Eminescu, dacă nu aproape nou, cel puțin cu mult mai complex decît cel pe care-l cunoșteam mai înainte, mai viguros ca luptător social, cu arme poetice mai variate și mai eficace, a apărut deodată în fața noastră. Istoria literară a reabilitat apoi, în ultimul deceniu, mișcarea cultural-literară a «Contemporanului», cufundat

în adîncă uitare de vechea cercetare burgheză, și chiar dacă s-a ajuns cu acest prilej la unele exagerări, înlăturate de altele mai tirziu, meritul relie-fării unui important curent progresist nu e — prin aceasta — mai mic. De asemenea se datorește tot aplicării principiului partinității prezentarea operei lui Th. D. Neculuță sau a celei lui Al. Sahia, spre a nu cita decît exemplele cele mai elocvente.

În sfîrșit, o altă modalitate a manifestării partinității e respingerea de către cercetarea istoric-literară a unor tendințe accentuat antirealiste din cuprinsul diferitelor epoci literare. Așa de pildă, deși s-au comis des-tute erori cu privire la scriitorii dintre cele două războaie ca, de pildă, cele referitoare la Matei I. Caragiale sau I. Minulescu, unii cercetători au știut să prezinte în adevărata lor lumină poezia mistică a lui Lucian Blaga sau ermetismul lui I. Barbu ale căror înrîuriri n-au încetat să se exercite dăunător uneori pînă în ultimul timp.

Nu trebuie să trecem cu vederea nici unele abateri ce exprimă o gre-șită aplicare a principiului partinic sau chiar ignorarea lui totală. Un a-devărat error fundamentalis l-a alcătuit desigur în primul rînd, îmbrăți-șarea necritică a valorilor trecutului, elogiate aproape fără limită în u-nele cercetări literare, ca de pildă cele privitoare la Delavrancea, apărute în ultima vreme. Evidentele calități ale acestui scriitor de seamă au fost hiperbolizate, deficiențele ignorate sau minimalizate, portretul ideologic și artistic idealizat. Dar s-a putut parcurge și calea întoarsă a exagerării limitelor, a dilatării insistente a defectelor în așa fel încît studiul dedicat reconsiderării unui scriitor devenea de fapt o adevărată operație de exe-cutare stridentă a lui, așa cum s-a întîmplat, de pildă, aceluiași mai sus citat Delavrancea într-o cronică din «Contemporanul» (1958, nr. 13).

Impotriva spiritului partinic în istoria literară mai operează uneori încă tendința insistenței asupra metodei descriptive, a detalierii factologice pînă la amănunte ne semnificative; a accentuării faptelor biografice fără înrîurire asupra operei. Exemple de acest fel sînt la îndemîna tuturor și ele au fost citate de numeroase ori în discuțiile literare din ultimul timp.

O greșită aplicare a spiritului partinic s-a produs apoi prin conse-cințele dăunătoare ale cultului personalității, relevat și lichidat la cel de-al XX-lea congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Și în domeniul istoriei literare se credea că sînt valabile ideologic și artistic doar operele elaborate de anumiți mari scriitori, ceea ce a putut duce la manifestările unui dogmatism tipic combătut, cu drept cuvînt, ulterior.

Unii dintre marii creatori ai curentelor literare din trecut, dar și din actualitate — au fost socotiți ca modele unice, exclusive, demne numai ele de a fi urmate cu fidelitate. Ei au devenit un fel de capete ale unor serii istorice construite, în fond, pe baza cultului personalității, ceea ce a trebuit să îngusteze artificial cîmpul creației originale a celorlalți scriitori.

Dar cultul personalității ar fi putut abate istoria literară către una din modalitățile ei pe care le combătuse încă de pe vremea lui Belinski. E vorba anume de transformarea istoriei literare într-o galerie de statui, într-o succesiune de monografii izolate între ele, menite să ignoreze rela-țiile dintre scriitori, gruparea lor în curente sau școli, solidaritatea lor cu spiritul colectiv al epocii respective. Firește, nu intenționăm să respingem

frontal metoda monografiilor, dar nu putem accepta nici utilizarea ei exclusivă în cadrul unui tratat de istorie literară. Concepția lui Belinski rămîne și astăzi valabilă, întrucît el recomanda, cu pătrundere, înbinarea măiestrită a tratării generale a evoluției literare cu studiul monografic, menit a aprofunda capodoperele și personalitățile reprezentative ale dezvoltării istorice.

Am mai putea pomeni, în sfîrșit, printre abaterile de la adevăratul spiritul partinic, aplicarea lui artificială și formală în acele studii care după ce insistă îndelung asupra cadrului economico-social al epocii abandonează legătură directă cu opera și nu dovedesc capacitatea explicării dialectice suplă și adecvate a scriitorului și operelor tratate.

Istoria noastră literară, istoria marxist-leninistă a literaturii, a izbutit totuși — în cei 15 ani de la eliberare — să-și demonstreze valoarea prin contribuția electivă pe care a adus-o editării scriitorilor înaintați ai trecutului. Tabloul moștenirii literare s-a îmbogățit astfel sensibil în acest răstimp, și numai pentru ultimii cinci ani putem reține 535 de titluri de lucrări reeditate și reconsiderate. Ediții cu bogat aparat critic, prefețe substanțiale cu note și bibliografii, cîteva monografii literare de toată lumea cunoscute, numeroase studii în laborioasă pregătire culminînd cu tratatul în elaborare al istoriei literaturii romine. dovedesc că istoria noastră literară a pornit pe un drum rodnic pe baza principiului partinității. Acesta îi va asigura succesul în măsura în care va fi aplicat cu fermitate și consecvență.

МАРКСИСТСКО - ЛЕНИНСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕЁ СУЩНОСТИ: ПРИНЦИП ПАРТИЙНОСТИ

Краткое содержание

В этой обобщающей статье автор излагает в общих чертах марксистско-ленинскую теорию истории литературы в отличии от основных буржуазных взглядов. Он резко критикует различные проявления позитивизма, дошедшие до предела, которые превратили историю литературы в архив широко описанных фактов, недостаточно убедительно объяснённых.

Далее, в статье показывается существенный вклад классиков марксизма-ленинизма в научное обоснование истории литературы: как прямые методологические указания, так и некоторые их конкретные исследования. Автор подчёркивает значение теории классиков о литературном явлении, входящем в систему надстроечных явлений, и отношения его к базису. Таким образом, подчёркивается сущность самой концепции: принцип партийности. В статье указываются способы применения этого принципа в истории литературы и опровергаются всякие попытки ревизионизма устранить этот принцип.

LA CONCEPTION MARXISTE-LÉNINISTE SUR L'HISTOIRE LITTÉRAIRE
ET SON ESSENCE : L'ESPRIT DE PARTI

R é s u m é

Dans cette étude de synthèse, l'auteur expose les grandes lignes de la théorie marxiste-léniniste de l'histoire littéraire, en l'opposant aux principales conceptions bourgeoises. Il critique en particulier les positivistes qui ont abouti à des excès et ont transformé l'histoire en une sorte d'archive de faits, amplement décrits, mais sans fournir des explications plausibles.

L'étude présente ensuite les contributions essentielles des classiques marxistes-léninistes à la fondation scientifique de l'histoire littéraire, tant par des indications de méthode que par des recherches pratiques.

On relève l'importance de l'introduction du phénomène littéraire dans le système des relations de la superstructure et de la base économique et on met en relief le point central de cette conception : l'esprit de parti.

La recherche expose les modalités d'application de ce principe dans le domaine de l'histoire et combat les diverses tentatives révisionnistes.

PRINCIPALELE TRĂSATURI ALE FOLCLORULUI MUNCITORESC

DE

V. ADÂSCĂLIȚEI

Înțelegerea esenței dialectice a creației folclorice constituie garanția principală a unei juste interpretări pe care o poate căpăta arta populară contemporană.

După părerea noastră, pentru că cercetările asupra fenomenului folcloric contemporan să fie într-adevăr încununate de succes, se simte nevoia rezolvării în prealabil a principalelor probleme teoretice ridicate de folclorul muncitoresc. Justificarea acestei teze stă în faptul că pe scara evoluției creației populare, folclorul muncitoresc are o apariție relativ recentă, apariție urmată de o dezvoltare pe care cunoscînd-o, am putea dispune de mai multe elemente necesare în vederea elucidării problemelor creației populare contemporane. Nu poate fi neglijat faptul că — în special în condițiile trecerii de la capitalism la socialism, în condițiile revoluției culturale socialiste — rolul de hegemon al proletariatului se resimte vădit și în direcția formării unei noi conștiințe artistice a maselor populare.

Abordarea chestiunilor teoretice ale folclorului muncitoresc este deci utilă din mai multe considerente, iar un aspect care trebuie discutat chiar de la început este cel al raporturilor existente între așa-numitul folclor urban sau orășenesc și folclorul muncitoresc. Identificarea celor două noțiuni este complet greșită și convine teoreticienilor care-și propun să servească interesele folcloristicii burgheze, idealiste.

Între folclorul orășenesc și folclorul muncitoresc este exclusă orice încercare de a strecura semnele egalității. Pentru că folclorul muncitoresc, chiar dacă în cele mai multe cazuri ne apare ca un produs artistic urban, nu acoperă întreaga sferă a noțiunii de folclor orășenesc. Dacă analizăm orașul capitalist — de pildă — constatăm că în cadrul acestuia, clasele și categoriile sociale de cultură folclorică, ori care consumă folclor, sînt mai multe. Numericeste, primul loc este ocupat de masa proletariatului, de clasa muncitoare. Dar nici mica burghezie nu este izolată de viața folclorică, ci consumă și chiar produce unele specii literare, muzicale, coregrafice, integrate în arta populară. În fața sa incipientă de existență, însăși burghezia — lipsită încă de o cultură de clasă, proprie — se află în strînse relații cu creația populară pe care a cunoscut-o exclusiv, cîtă vreme nu se diferențiasse de mase.

Chiar dacă repertoriul folcloric al acestor diverse clase și categorii sociale, caracteristice structurii social-economice a orașului capitalist, se identifică în multe din părțile sale, pe planul sensului său ideologic, diferențierile sînt deosebit de pregnante. Să luăm, în acest scop, cîntecul despre haiducul Tunsu, despre a cărui formă populară și despre al cărui conținut protestatar ne vorbește marea majoritate a variantelor, oprindu-ne la aspectul în care ne este prezentat de colecția lui Anton Pann, exponent al concepțiilor de clasă burgheze și al moralei feudale din al doilea sfert al veacului al XIX-lea. Finalul variantei lui Anton Pann sună astfel: „Multe rele a făcut / Dar în timp lung n-a ținut ; / Dumnezeu nu l-a răbd- dat, / Curînd în cursă l-a dat, / Cu moarte l-a pedepsit / Viața rău și-a slîrșit“¹⁾).

Folclorul muncitoresc reprezintă, sub raport ideologic, oglinda conștiinței sociale a acestei clase. Cum nivelul acesteia este deosebit de la o etapă la alta a existenței clasei muncitoare, însuși conținutul creației folclorice muncitorești — și de aici, forma pe care aceasta o va îmbrățișa — ne apare în mod diferențiat de la o epocă la alta. Etapele mari care pot fi distinse în evoluția folclorului muncitoresc nu sînt hotărnicite numai de trecerea de la o orînduire la alta. Transformarea proletariatului, dintr-o clasă în sine, într-o clasă pentru sine, marchează o cu totul nouă cultură folclorică, despre esența căreia vom relata mai încolo. Fără îndoială că victoria revoluției socialiste aduce în istoria folclorului muncitoresc o altă etapă însoțită de specificul său.

Deosebind deci existența a trei mari perioade caracteristice evoluției folclorului muncitoresc, vom urmări să creionăm trăsăturile fiecăreia dintre acestea.

Procesul de formare a proletariatului, început în condițiile perimării societății feudale, ne arată că, în general, primii muncitori au fost recrutați din țărani deposezați de pămînt. Acest adevăr demonstrat cu argumente istorice, economice etc. este confirmat o dată în plus de creația folclorică muncitorească din prima fază de existență a acestei clase. Într-adevăr, folclorul muncitoresc, la început, apare într-o organică legătură cu folclorul țărănesc de care poate fi deosebit doar prin tematica nouă pe care o atacă. De pildă, este ușor de observat că versuri ca :

„Vai de copilul străin !
Că muncește la stăpin
Și slujește cu dreptate
Și îmblă și zi și noapte
Îe simbrie-a treia parte“²⁾

ilustrează relații de producție de tip capitalist.

Ar fi însă deosebit de greșit să ne imaginăm că în perioada sa incipientă, proletariatul dispunea doar de cîteva piese folclorice, deoarece el consuma și întregul bagaj cultural al țărănimii. Numai așa se explică de ce conținutul ideologic al folclorului muncitoresc, din prima fază de exis-

1) Gh. Ciobanu observă acest fapt în prefața la *Anton Pann, Cîntece de lume*, Buc., 1955 p. 35—37.

2) Apud C. I. Gulian, *Sensul vieții în folclorul românesc*, Buc., 1947, p. 68.

tență a acestei clase, este caracterizat prin perspectivă analitică socială limitată. Sesizând acest aspect, folcloristul sovietic I. V. Cicerov sublinia că: „Ideologia mic-burgheză a țărânului care a devenit un semiproletar al satului și care apoi este nevoit să caute în oraș mijloace de existență, a determinat limitarea conținutului ideologic al unor asemenea opere, caracterul protestului însuși, lipsit de perspectivă în demascări”³⁾.

Organica legătură dintre folclorul țărănesc și cel muncitoresc s-a păstrat vreme îndelungată și s-a sudat mai ales prin elementele pozitive tradiționale, preluate și dezvoltate creator în noile condiții. Uneori s-au păstrat și elemente aparținând tradiției negative însă acest lucru s-a petrecut numai în mai mică măsură și mai ales în cea dintii etapă a folclorului muncitoresc.

Observînd cîteva amănunte asupra vieții culturale dintr-o fabrică burgheză, Gh. Vrabie — printre multe afirmații eronale — arată că „lucrătorii în cuprinsul fabricii duc în aspectul ei sărbătoresc — de jocuri, cîntece etc., viața strămoșească rurală”⁴⁾. Și Mihai Pop arată în 1938 că legătura dintre folclorul tradițional și cel muncitoresc nu exclude permanentizarea elementelor pozitive. O reprezentativă echipă de *călușari*, prezentă la un concurs internațional de dansuri populare, era alcătuită din muncitori celerști și țărani din Argeș⁵⁾.

Trebuie subliniat însă faptul că unele produse folclorice muncitorești își au izvorul în creația populară orășenească din timpul feudalismului. Breslașii, calfele acestora, au creat și consumat atît elemente folclorice concepute în stilul țărănesc cît și unele elemente dictate de specificul existenței lor. Mai ales în privința statornicirii unor ritualuri (ca sărbătorirea obținerii rangului de lucrător calificat etc.) această preluare poate fi ușor demonstrată. În cazul concret al folclorului românesc, deși lipsesc studiile în această direcție, nu poate exista totuși nici o îndoială.

Interesante sînt constatările care ne arată că, încă de la începuturile existenței sale, folclorul muncitoresc se cristalizează în majoritatea genurilor și speciilor deja existente. Intrucît folcloristica românească veche a trecut intenționat peste faptele privind subiectul discutat de noi, vom utiliza argumente furnizate de cercetători care au avut în vedere realitatea folclorică din alte țări. În folclorul rus, Bajov⁶⁾ identifică zicători și proverbe specifice muncitorești, cum ar fi de exemplu următoarele piese culese dintr-o fabrică de icone capitalistă: „Coronița domnului scînteiază frumos dar eu nu văd; am obosit de muncă” și „Cine lucrează pentru duminică? Noi, pentru antreprenorul Avdatov”. A. A. Kaiev constată existența unor cîntece și poezii muncitorești datînd de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, consemnînd fapte legate de viața și lupta muncitorilor și mi-

3) I. V. Cicerov, *Cîntecele și versurile proletarietului în perioada mișcării revoluționare muncitorești de masă (1890—1907)*, în *Creația poetică populară rusă, (Materiale pentru studierea concepțiilor social-politice ale poporului)*, p. 150—195.

4) Gh. Vrabie, *Folclorul. Obiect. Principii. Metodă*. Buc., 1947, p. 65—66.

5) Mihai Pop, *Călușarii rominilor la Londra și realitatea folclorică a Bucureștilor*, în «Sociologie românească», III, 1938, p. 561—564.

6) Bajov, *Pe drumul principal al creației orale*, în «Russkaia litteratura», 7 sept. 1949 (TIFF, 172, 3).

nerilor din industriile siberiene⁷⁾. Același autor găsește că în Urali au circulat minunate basme muncitorești⁸⁾.

Trebuie spus că aspectul relativ unitar al folclorului muncitoresc cu cel țărănesc, caracteristică de bază a primei faze din existența creației muncitorești, cu timpul își pierde din pondere însă în nici un caz nu dispare. În condițiile capitalismului, satul procură mereu mină de lucru orașului, asigurând prin aceasta comunitatea culturală folclorică a unor clase sociale cu poziție social-economică relativ identică, iar în condițiile socialismului legătura de care vorbim este hotărâtor realizată și menținută pe baza unor factori noi, conștiinți, asupra cărora vom insista mai târziu.

În istoria mișcării muncitorești, revoluțiile burgheze au reprezentat treptele de bază ale școlii proletarietului în ce privește lupta de clasă și formele adecvate utilizabile. Dar revoluțiile burgheze au contribuit substanțial și la creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor. Fără îndoială că această creștere nu se putea realiza în măsura în care a fost determinată de răspândirea socialismului științific, atunci când aceasta a devenit posibilă.

Participarea proletarietului la insurecția armată a făcut ca o specie folclorică nouă să-i caracterizeze acestuia cultura literar-artistică. Este vorba de cîntecul revoluționar.

Intr-adevăr, cîntecul revoluționar ad-hoc creat a însoțit principalele momente din viața de luptă a clasei muncitoare. Friedrich Engels⁹⁾ remarcă unele amănunte în legătură cu existența acestuia, cu specificul lui. Referindu-se la perioada chartistă din Anglia, el arată că: „Au fost multe cîntecele chartiste, dar astăzi ele nu mai sînt de găsit... au fost de mult uitate; de altfel, această poezie nu valora cîne știe ce... În general vorbind, poezia revoluționară din trecut, cu excepția Marseillezei, provoacă numai rareori o impresie revoluționară într-o perioadă mai nouă, deoarece pentru a impresiona masele ea trebuia să reflecte și prejudiciile oamenilor din acea vreme. Din această cauză, fleacuri religioase se găsesc chiar și la chartiști“. Oprindu-ne asupra fiecăreia din indicațiile date de Engels, putem sublinia cîteva din trăsăturile principale ale cîntecului revoluționar din primele lupte ale clasei muncitoare. Pentru că, așa cum vom vedea, ulterior — o dată cu radicalizarea conștiinței proletare — trăsăturile sale dominante vor fi altele.

Caracteristicile cîntecului revoluționar din primele momente ale cultivării sale sînt deci:

— relativ îngusta sa viabilitate, determinată de fenomenul social concret care-i imprimă anumite particularități și-l face greu adaptabil la atmosfera specifică altor fenomene sociale. (Este vorba de lipsa premiselor universalității).

— aspectul manifest fără de care cîntecul revoluționar n-ar mai fi revoluționar și datorită căruia — de obicei — este revoluționar o perioadă limitată de timp, dat fiind faptul că sarcinile revoluției nu pot fi aceleași în toate etapele sale.

7) A. A. Kaiev, *Folclorul rus*, Moscova, 1949, p. 218.

8) *Ibidem*, p. 223.

9) Marx și Engels, *Opere*, XXVII, p. 467—468 (ediția rusă).

— relativ insuficienta realizare artistică determinată de mai mulți factori, dintre care reținem însă circulația restrinsă în timp și spațiu, circulație care asigură de obicei folclorizarea și prin aceasta reduce ponderea contribuției colective la actul realizării artistice. (Tot în această ordine de idei se ridică și problema particularităților curente în cazul viabilității elementelor folclorice rezultate de pe urma intervenției active. Asupra acestei chestiuni vom insista însă mai încolo). Trebuie precizat însă un lucru: în marea majoritate a cazurilor, cîntecul revoluționar muncitoresc — însoțit și de alte categorii sociale — ne apare ca un bun folcloric, autorii săi fiind dați uitării; textul său literar îmbrățișind nenumărate variante (chiar cînd este vorba de „Marseilleza”); circulația făcîndu-se oral; contribuția colectivității la elaborarea sa fiind evidentă etc.

Așadar cîntecul revoluționar muncitoresc a existat și continuă să existe, înregistrînd deosebiri esențiale de la etapă la etapă. Apărut în condițiile revoluțiilor burgheze și burghezo-democratice, el se înfățișează peste tot înregistrînd anumite particularități. Referindu-se la prima lui fază, folcloristul francez Pierre Brochon¹⁰⁾ realizează o prezentare convingătoare a aspectelor sale din perioada patruzecioptistă și accentuează caracterul lui folcloric.

Este de remarcat faptul că în prima sa fază de existență, cîntecul muncitoresc revoluționar — ca în general folclorul epocii — este anonim, în marea majoritate a cazurilor, oral și în mare măsură colectiv prin însuși momentul creației. Ulterior, aceste trăsături vor apărea în postură esențial schimbată, fiind vorba mai mult de produse artistice folclorizate, a căror stare primară era totalmente cultă.

Însoși V. I. Lenin a scris două articole consacrate problemei importanței cîntecului revoluționar, pentru propagarea socialismului¹¹⁾. Marele dascăl al proletariatului remarcă universalitatea unora din piesele discutate (*Internaționala* lui Eugène Pottier). Observînd *Cîntecele și poeziile proletariatului* (n.n. rus) în timpul mișcărilor revoluționare dintre anii 1890—1907¹²⁾, un colectiv de folcloriști sovietici (V. I. Cicerov, S. D. Magid și P. G. Șiriovoi), „a scos în chip deosebit în evidență rolul pe care l-a avut presa ileagală de partid și mai cu seamă «Pravda», în răspîndirea cîntecelor revoluționare”¹³⁾.

Așadar într-o perioadă cînd nivelul conștiinței sociale a proletariatului a sporit considerabil, ca urmare a activității organizate desfășurate de partidele muncitorești marxiste și apoi marxist-leniniste, cîntecul revoluționar are o înfățișare cu totul nouă. Esența sa ideologică este de această dată alta. Factorului spontan i se substituie factorul conștient.

Unii cercetători au accentuat în mod deosebit asupra creării unor elemente tradiționale în folclorul muncitoresc. De exemplu, André Varnagac¹⁴⁾ (parizian) s-a ocupat un timp de greve și a urmărit modalitatea

10) Brochon Pierre, *La chanson populaire française. Le pamphlet du pauvre. Du socialisme utopique à la Révolution de 1848*, Paris, 1957, p. 208.

11) V. I. Lenin *despre cultură*, E.P.L.P., Buc., 1957.

12) Vezi volumul *Russkoe narodnoe poeticeskoe tvorcestvo*. Trudî Institutu Etnografii. AN SSSR, XX, Moskva, 1953, p. 150—195.

13) M. Pop, V. I. Cicerov, în «Revista de folclor», 1, 1958, p. 90.

14) André Varnagac, *Définition du folklore*, Paris, 1938, p. 48.

de transmitere a experienței acumulate, de la o generație la alta, pe baza unor factori de natură folclorică — în special ceremoniali. — Bineînțeles că identificarea ceremonialului grevei cu aspectele festive tradiționale, constituia o poziție greșită a autorului, izvorită din limitele sale de clasă. (În al său *Proiect de chestionar asupra folclorului grevelor*¹⁵), Varagnac găsea prilejul să formuleze întrebări ca următoarea: „Comment se sont organisées ensuite ces petites lêtes?“).

Pentru a înțelege însă mai bine ceea ce reprezintă elementul nou în dezvoltarea folclorului muncitoresc din această etapă, este util să vedem situația de ansamblu a culturii de care dispune această clasă socială. În nici un caz nu poate fi admisă o comparație de egalitate între condițiile de dezvoltare culturală pe care le-a avut la îndemână țărănimea și cele de care s-a putut folosi muncitorimea. Mediul urban, capitalist, cu toate privațiunile pe care le-a impus proletariatului, nu l-a putut obliga pe acesta în mod absolut, să nu citească însușindu-și bunurile progresiste ale culturii scrise, să nu învele ceea ce putea li învățat prin intermediul cinematografiei, să nu-și însușească un repertoriu muzical mai larg, să treacă nepăsător pe lângă atâtea și atâtea importante fapte care au contribuit la lărgirea cadrului cunoștințelor sale. Mai mult decât atât, muncind în întreprinderi care, mai mult sau mai puțin, își bazau procesul de producție pe o tehnică avansată, pe o tehnică rezultată de pe urma ultimelor descoperiri științifice, proletarii au devenit înși cu o concepție materialistă despre viață și societate. Din folclorul lor au exclus ceea ce ținea de domeniul învechitelor forme de conștiință socială. Francezul Arnold Van Gennep remarcă în 1943 că „laptul esențial este că în munca industrială bazată pe științele matematice, mecanice și fizico-chimice, el (n.n. muncitorul) nu mai poate să facă apel la magie ori la raționamente analoge“¹⁶).

Din toate aceste motive, speciile folclorice tradiționale nu pot să fie cultivate în folclorul muncitoresc în totalitatea lor. Nici măcar genurile folclorice tradiționale nu pot fi toate reluate. Creațiile epice de amploare lipsesc în folclorul muncitoresc, datorită noilor condiții de viață (timpul limitat de care dispun proletarii în vederea cultivării cîntecului și versului, în producția capitalistă) și datorită noilor concepții. Marx și Engels au insistat de mai multe ori asupra acestui aspect. Iată una din observațiile lor: „Oare concepția asupra naturii și asupra relațiilor sociale, care stă la baza lanteziei grecești și de aceea și a artei grecești, este posibilă o dată cu existența mașinilor textile, căilor ferate, locomotivelor și telegrafelor electrice? Ce poate Vulcan împotriva lui Roberts and Co., Jupiter împotriva paratrăsnetului și Hermes împotriva Creditului Mobiliar! Orice mitologie învinge, subordonează și formează forțele naturii în imaginație și cu ajutorul imaginației, ea dispune o dată cu dominația efectivă asupra acestor forțe ale naturii“¹⁷).

Această nouă stare de lucruri a schimbat deci configurația generală a culturii folclorice muncitorești, a modificat volumul acesteia. Se reduce

15) «Revue de folklore français et colonial», t. VII, 1936, p. 130.

16) Arnold Van Gennep, *Manuel du folklore français contemporain*, tome I, part. I, Paris, 1943, p. 56.

17) Marx și Engels, *Opere*, vol. XII, p. I, p. 200 (ed. rusă).

considerabil numărul pieselor din vechiul folclor țărănesc, utilizate de muncitori. Apar elemente noi și prețioase care prin conținutul lor încep (chiar dacă inițial într-o măsură puțin sensibilă) să influențeze concepția de viață a altor clase și categorii sociale, cultura celorlalți creatori și consumatori de folclor care alcătuiesc masele populare.

În mod deosebit este necesară sublinierea raporturilor ce se stabilesc între cultura folclorică literar-muzicală muncitorească și literatura și muzica de proveniență cultă. Referindu-se la creația folclorică rusă și sovietică, cercetătorul A. N. Lozanov făcea următoarea constatare: „În anii pregătirii și înlăptuirii primei revoluții ruse și în deceniul care a precedat revoluția din octombrie, poezia orală a poporului a suferit influența literaturii progresiste”¹⁸). „În mediul țărănesc și mai ales în cel muncitoresc, începe să pătrundă literatura clasică mai ales sub forma poeziilor și a cîntecelor. Aceste poezii se învață, se transcriu și se transmit din gură în gură... Mai ales creația orală a muncitorilor se distinge prin influența poeziei intelectualilor revoluționari democrați”¹⁹). Influența operelor literare culte progresiste asupra folclorului muncitoresc ori integrarea lor directă și totală uneori, în acesta, face ca problemele formei și conținutului creației artistice muncitorești să fie acum substanțial noi. Forma tradițională folclorică rezistă mai puțin, în timp ce conținutul operelor respective este deosebit de evoluat.

Această stare de lucruri a făcut ca unii cercetători să vorbească chiar de un proces „de ștergerea granițelor dintre literatură și folclor”²⁰), concluzie mult prea pripită, după părerea noastră.

Într-adevăr, o dată cu creșterea nivelului conștiinței de clasă a proletariatului, chiar în condițiile capitalismului, cultura clasei muncitoare se consolidează după legi noi. Sînt frecvent întîlnite unele atribute care sînt neapărat de creația folclorică, cum ar fi: oralitatea, anonimatul, caracterul colectiv (bineînțeles, cu modificările de conținut impuse de evoluția social-culturală generală). Dar sînt tot mai frecvent întîlnite și unele atribute ori aspecte care caracterizează mai ales literatura cultă, scrisă. (Unele cîntece revoluționare circulă prin intermediul gazetelor muncitorești etc. Astfel de exemple găsim chiar în folclorul nostru muncitoresc și putem cita: *Doina hașului* etc.)²¹).

Rolul partidelor comuniste și muncitorești, al marxism-leninismului, în formarea noii culturi a clasei muncitoare este deosebit de evident. Universalitatea socialismului științific, universalitatea sarcinilor revoluționare ale proletariatului sînt factori care influențează asupra fizionomiei culturii clasei muncitoare, inclusiv asupra fizionomiei folclorului acesteia. Principiul internaționalismului proletar este aplicat prin însușirea unor bunuri care din punct de vedere al conținutului lor sînt universal vala-

18) A. N. Lozanov, *Problemele periodizării creației poetice populare ruse din sec. XVIII, pînă în ajunul Marelui Octombrie n folklorul rus*. Materiale și cercetări. Ed. Acad. de Șt. U.R.S.S., vol. I, (1956), p. 39—49. Trad. 725 I, FB, 14.

19) *Ibidem*, p. 8.

20) G. Samarin, *Despre unitatea folclorului cu literatura*, în «Voprosi literatury», 12, 1959, p. 166—173. (Trad. I.F.B., 719).

21) *Doina, cîntece, strigături*, E.S.P.L.A., 1957, p. 178.

bile. Astfel, unele elemente de cultură proletară devin folclorice (*Internaționala* etc.).

Un fapt însă trebuie subliniat în plus: preluarea conștientă a unor bunuri culte, selectarea lor activă, folclorizarea lor dirijată, sînt deja factori care subliniază necesitatea rezolvării următoarei probleme: ce aparține în acest caz literaturii culte, ce aparține folclorului și ce aparține culturii de masă? Dar asupra acestor întrebări vom mai reveni atunci cînd vom lua în discuție trăsăturile celei de-a treia faze deosebită de noi în dezvoltarea folclorului muncitoresc.

Credem că pe baza sublinierilor de pînă acum este posibil să rezumăm caracterele folclorului muncitoresc în cea de-a doua fază a existenței sale: legat prin mii de fire (sub raportul conținutului, ca și sub cel al formei) de literatura cultă, progresistă, se dezvoltă conștient și nu spontan, ca o consecință firească a nivelului înalt de conștiință socială, atins de clasa care îl promovează. Întreține tot mai lejere relații cu folclorul țărănesc pe care îl depășește ca conținut, dar nu-l egalează în privința formei, circulația petrecîndu-se mai ales pe alte căi decît cea orală, iar contribuția colectivității remarcîndu-se în special în privința acceptării unui produs oarecare, decît în privința permanenței lui șlefuirii. Universalitatea poziției de clasă a proletariatului, creează toate condițiile necesare universalității unor motive folclorice muncitorești. Opoziția dintre folclorul muncitoresc al acestei etape — din punctul de vedere al conținutului său de clasă — și cultura scrisă a claselor exploatare este deosebit de pregnantă.

Victoria revoluției proletare în domeniul culturii aduce modificări structurale. Prin crearea culturii socialiste, ea exclude continuitatea existenței culturilor de clasă opuse. Folclorul, ca bun artistic al maselor populare, nu se mai află în poziție contradictorie față de cultura nouă, socialistă. Noile raporturi stabilite între folclorul literar și literatura cultă, scrisă — socialistă, sînt determinate de trăsăturile fundamental schimbate care însoțesc cele două calități discutate.

Caracterizarea esențialelor prefaceri care însoțesc folclorul în perioada de după victoria revoluției socialiste, solicită neîndoios preocupări deosebite. Ceea ce vom încerca noi să realizăm este doar o sumară schiță orientativă, corespunzătoare mai mult unui repertoriu de probleme decît unei liste de rezolvări.

Intr-adevăr, folclorul muncitoresc, după victoria revoluției socialiste, cuprinde două laturi: tradițională și nouă. În latura sa tradițională se includ toate acele elemente vechi (din fazele anterioare) care se mai păstrează încă atunci cînd reprezintă un bagaj cultural, pozitiv. Mai sînt cîntate imnurile revoluționare de valoare documentară, mai sînt folosite elementele valoroase comune folclorului țărănesc etc.

Pînă la însușirea unei culturi diferențiate de cea folclorică, muncitorii creează încă numeroase bunuri folclorice. I. V. Krupeanskaia, în legătură cu această stare de fapt, observa că tematica noilor cîntece o ocupă „întrecerile socialiste care cuprind toate verigile producției, toate

păturile societății socialiste. Cei care prin diverse fapte frânează construirea socialismului sînt satirizați²²⁾.

Statul muncitoresc-țărănesc, dictatura proletariatului eliberează și descătușează pe muncitori nu numai de exploatare, ci și de ignoranță, de neștiință. Bunurile culturale progresiste își îndeplinesc acum rostul pentru care au fost create, se bucură de o reală răspîndire. Literatura cultă, pictura, muzica, sculptura, coregrafia, teatrul — în formele cele mai evoluat pe care le-au atins — devin parte integrantă a culturii maselor populare. Ele dezvoltă creatorii esența pozitivă a culturii folclorice, realizîndu-se astfel un proces de valorificare activă a creației populare. La rîndul său, creația populară continuă să apară cristalizîndu-se în realizări adînc influențate de noua stare de lucruri. Conținutul și forma artistică a bunurilor culturale nou create de masele populare se îndepărtează de elementele tradiționale. Vechile trăsături caracteristice folclorului iau înfățișări noi.

Situația generală a folclorului țărănesc nou creat este deplin comparabilă cu cea avută de folclorul muncitoresc în cea de-a doua fază de existență, deosebită de noi.

După victoria revoluției socialiste, folclorul muncitoresc — ca întreaga cultură a maselor populare — se apropie în mod deosebit de literatura, muzica, coregrafia cultă. Această situație face să apară o nouă noțiune, cea a „culturii de masă”. În folcloristica sovietică, V. Anikin, în 1959, arăta în legătură cu această chestiune că: „cercetătorii trebuie să rezolve următoarea problemă: această formă a creației de masă va avea o dezvoltare ulterioară sau ea este doar o mărturie a trecerii culturii noastre artistice de masă pe o treaptă superioară de dezvoltare²³⁾”. După părerea noastră, observația aceluiași cercetător, Anikin, potrivit căreia „să incluzi toate producțiile creației populare de masă în folclor, este la fel de imposibil ca și considerarea tuturor acestor producții drept creație literară pură²⁴⁾”, este deosebit de judicioasă și pornește de la constatarea că esența culturii de masă este deosebită față de cea a folclorului sau a culturii nepopulare.

De remarcat că în această perioadă, clasa muncitoare consumă mai ales bunuri ale culturii de masă. În același timp, ea tinde spre un proces de intelectualizare. În ce privește bunurile folclorice propriu-zise — cum arătam și mai sus — acestea continuă să fie folosite și uneori chiar nou create; deși într-o proporție mai scăzută, ori într-o modalitate esențial schimbată (adaptate, prelucrate). Faptul că muncitorii au acum un ridicat nivel cultural face ca bunurile folclorice să constituie o parte din repertoriul lor cultural, prețuită și păstrată conștient.

Spuneam la început că este utilă clarificarea problemelor folclorului muncitoresc, deoarece prin analogie pot fi rezolvate și unele aspecte generale ale căilor de evoluție urmate de cultura folclorică a altor clase și categorii sociale.

22) I. V. Krupenskaja, *Creația de cîntece populare în perioada de după război*, în «Sovetskaia etnografia», III (1951), p. 64—85.

23) V. Anikin, *Aspecte ale creației de masă contemporane a folclorului*, în «Voprosi literatury», nr. 12, 1959, p. 158—165 (trad. I.F.B., 720, p. 7).

24) *Ibidem*, p. 2.

Departă de a pune măcar în discuție toate chestiunile teoretice principale în legătură cu creația folclorică muncitorească, socotim totuși utilă orice intervenție, dat fiind faptul că observațiile făcute pînă în prezent sînt deosebit de puține.

ГЛАВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАБОЧЕГО ФОЛЬКЛОРА

Краткое содержание

Говоря о главных теоретических особенностях рабочего фольклора, автор пытается установить некоторые характерные этапы его развития, а именно, три основных этапа: 1). от зарождения пролетариата до превращения его из класса в себе в класс для себя, 2). от формирования революционного сознания рабочего класса до победы социалистической революции, 3). послереволюционное развитие рабочего фольклора.

Особенности народного творчества каждого из этих этапов подчеркиваются в статье следующим образом:

Рабочий фольклор осуждствуется на основе древних фольклорных произведений подмастерий и ремесленников средневекового города, а также на основе народного сельского творчества, сохранявшегося и развивавшегося органически благодаря тому, что большинство рабочих, перешедших при капитализме в городскую среду, было крестьянского происхождения. Это доказывает, что рабочие, помимо создания собственного фольклора, пользуются также крестьянским фольклором. Новое народное творчество характеризуется тем, что его новое содержание, соответствующее общественно-экономическому положению рабочего класса, сохраняет некоторые древние фольклорные формы (виды, жанры). Появляются и новые виды народного творчества как, например, революционная песня. Идеологическое значение фольклора данного периода не отличается коренным образом от предыдущих этапов, потому что лишь теперь происходит выяснение общественно-политических задач пролетариата.

Второй этап начинается при превращении пролетариата из класса в себе в класс для себя и характеризуется всё большим освоением принципов научного социализма. Из древнего фольклора были устранены отжившие отрицательные смысловые элементы. (Суеверия, ереси теряют доверия после того, как рабочие капиталистического производства стали понимать законы естественных наук — физики, химии, математики). Растёт объем передовых, фольклоризированных художественных произведений, освоенных по всем характерным особенностям фольклора. Коренным образом изменяется идеологическое содержание революционной песни, которая получает всеобщее распространение. Эпический стихотворный жанр не соответствует требованиям рабочего фольклора, а в особенности возможностям его развития, потому что у рабочих мало свободного времени. Таким образом равновесие между фольклорными жанрами и видами изменяется.

Победа социалистической революции приводит к тому, что, вообще,

фольклор перестаёт быть элементом антагонической культуры эксплуатирующих классов.

Лишь социалистическая культура оценивает прогрессивные элементы народного творчества и передаёт массам положительные духовные достояния, до сих пор не доступные им. Появляется новая конкретная форма культуры, определенная обобщением духовных достояний человечества, а именно, массовая культура. Это влияет на объём нового народного творчества, которое растёт качественно и убывает количественно.

Изучению данного процесса следует уделить особое внимание и основывать его на внимательном наблюдении конкретных форм последующего фольклорного проявления.

LES PRINCIPAUX TRAITS DU FOLKLORE OUVRIER

Résumé

Dans cet article on discute les principaux aspects théoriques du folklore ouvrier, en essayant d'établir les étapes caractéristiques de son développement : 1) de la formation du prolétariat jusqu'à sa transformation d'une classe en soi en une classe pour soi ; 2) du moment où la conscience révolutionnaire de la classe ouvrière est déjà cristallisée jusqu'à la révolution socialiste et 3) après la victoire de la révolution socialiste.

Chaque étape du développement du folklore présente certains traits caractéristiques que l'on doit souligner.

A la base du folklore ouvrier se trouvent les anciennes productions folkloriques rurales, qui ont pénétré et se sont développées grâce à l'origine paysanne de la majorité des ouvriers que le capitalisme a transplantés dans les villes. Le folklore ouvrier contient donc des éléments du folklore paysan. Ce qui caractérise ces productions c'est le contenu nouveau correspondant à la situation sociale et économique de la classe ouvrière, exprimé dans certaines formes folkloriques anciennes.

Signalons aussi l'apparition de nouveaux genres comme, par exemple, le chant révolutionnaire. La valeur idéologique du folklore de cette première période n'est pas trop grande, car le processus de clarification des charges sociales et politiques du prolétariat n'est qu'à son début.

La seconde étape marquée par la transformation du prolétariat d'une classe en soi en une classe pour soi se caractérise par la pénétration de plus en plus large des principes du socialisme scientifique. On élimine de l'ancien folklore ce qui a vieilli, ce qui a un sens négatif. Les superstitions perdent leur crédit, du moment où les ouvriers, engagés dans la production capitaliste, commencent à connaître les lois de la nature (physiques, chimiques, mathématiques).

Le nombre des œuvres littéraires progressistes, qui passent dans le folklore, s'accroît. Le contenu idéologique du chant révolutionnaire devient de plus en plus radical ayant une circulation générale. Les épopées et les poèmes sont moins cultivés, parce que le temps pour les créations artistiques des ouvriers est de plus en plus réduit. Donc, l'équilibre entre les genres folkloriques est modifié.

Après la victoire de la Révolution Socialiste le folklore ne représente plus un élément de culture antagoniste par rapport à la culture des classes exploiteuses. La culture socialiste (unique) valorifie les éléments positifs de la création populaire et transfère aux masses les biens spirituels positifs autrefois inaccessibles. Une nouvelle forme, concrète d'existence de la culture apparaît, déterminée par la généralisation des conquêtes spirituelles de l'humanité, la culture de masse. Celle-ci influence le volume de la nouvelle création folklorique, en l'augmentant qualitativement et en le réduisant quantitativement. Ce processus devra être étudié en se basant sur l'observation attentive des formes concrètes de manifestation folklorique ultérieur.

ASPECTE DIN ARTA DE TRADUCĂTOR A LUI MIHAIL SADOVEANU

1. TRADUCERILE DIN MAUPASSANT ȘI PRIMELE TRADUCERI DIN TURGHENIEV

DE

EM. LEVIȚCHI

Cercetătorii în domeniul criticii literare precum și lingviștii s-au ocupat — și nu fără dreptate — de operele lui Mihail Sadoveanu, găsind în ele confirmarea și concretizarea unui șir de probleme strins legate de dezvoltarea limbii noastre literare, de evoluția și perspectivele literaturii naționale. A rămas în umbră, însă, unul din aspectele creației literare a scriitorului și anume activitatea sa de traducător.

În comunicarea de față vom încerca să precizăm principiile pe care se sprijină Mihail Sadoveanu în traduceri și să ilustrăm prin câteva exemple felul în care înțelege să rezolve dificultățile izvorite din specificul gândirii și exprimării a două popoare ce se deosebesc prin dezvoltarea lor de-a lungul veacurilor, prin obiceiuri și limbă.

Mihail Sadoveanu s-a ocupat de traduceri încă din anul 1900, când a publicat, sub semnătura Ilie Pușcașu, prima versiune a cărții lui Turgheniev: *Зануку Охотника*. În 1909 apare o nouă ediție a aceluiași povestiri, traduse ca și cele dintâi din limba franceză. Traducerea lor direct din limba rusă a fost făcută în 1946. Toate aceste ediții sînt incomplete (9 povestiri). Abia în 1954 cartea *Зануку Охотника* este tradusă în întregime (25 povestiri).

Mihail Sadoveanu a mai tradus: în 1907 din Maupassant — *Povestiri alese*; în 1910 din Taine: *Despre natura operei de artă*; *Despre producerea operei de artă*; în 1915 din A. Russo: *Piatra Teiului*; *Iași în 1840*; și în sfîrșit, în colaborare cu alții, din Wilhelm Kempf: *Caravana*, în 1931.

Din această înșirare a traducerilor se precizează cercul de interese ale scriitorului, afinitățile sale. Notăm pe de o parte preocupările pentru problemele teoretice cu caracter istorico-filozofic care urmăresc să pună în lumină fenomenul literar în generalitatea lui, iar pe de altă parte preferința pentru scriitorii în a căror opere se dezvăluie cu o simplitate

impresionantă dramatismul vieții omenеști, înăbușită de vitregia unor vremi nedrepte și vibrează puternic sentimentul dragostei pentru natură, pentru viață. Turgheniev și Maupassant, iar alături de ei A. Russo, cîntărețul Moldovei, pentru care Mihail Sadoveanu a simțit întotdeauna o dragoste înduioșată.

Criticul literar ar putea releva numeroase consonanțe între năvălele lui Maupassant, povestirile lui Turgheniev și istorisirile scriitorului român. Nu este aceasta intenția noastră. Am vrea să subliniem orientarea fără greș a lui Mihail Sadoveanu spre conflictele psihologice cu grave rezonanțe sociale și preferințele sale pentru artiștii care știu să simtă înțelegerea viu al naturii, s-o cuprindă în tablouri ample — imagini vii ale unei țări, cu specificul ei, cu oamenii și mai ales omul simplu din popor.

Așadar, activitatea literară a lui Mihail Sadoveanu împletește, aproape din primii ani, creația originală cu traduceri.

În articolul său *Cîteva observații despre limba și arta literară a lui Mihail Sadoveanu*¹⁾ academicianul T. Vianu face următoarea observație cu privire la primii ani de activitate literară a scriitorului român: „Caracteristica începuturilor sale este siguranța lor aproape deplină. Citind primele sale narațiuni, întîmpinăm ecouri ale creației literare anterioare, dar nici o dibuire, nici o stingăcie [...]. După 50 de ani și mai bine de activitate literară, creațiile maestrului, mai grele de gînduri, purtînd înțipărirea experiențelor adunate în lungul răstimp, au totuși prospețimea primelor înfloriri”.

Observația aceasta este valabilă nu numai pentru operele originale, ci și pentru traduceri.

„Orice traducere — spune Turgheniev — este destinată în primul rînd celor ce nu cunosc originalul. Traducătorul nu va urmări să dea cunoscătorilor prilejul de a aprecia felul în care a tradus cutare vers, cutare expresie. Munca sa e destinată maselor. Iar masa cititorilor este impresionată numai de ceea ce-i în adevăr frumos, numai de ceea ce-i scris cu talent; talent, dar creator, iată ce i se cere traducătorului. Cea mai riguroasă probitate nu poate fi deajuns în acest caz. Cu cîtă probitate conștiințioasă reproduce viața un daghereotip! Și totuși un portret bun nu este, oare, de mii de ori mai frumos și mai aproape de realitate decît orice daghereotip?”²⁾. (Notăm printre altele, că Turgheniev a fost el însuși traducător, și dintre cei mai valoroși. Jurnalul fraților Goncourt (ed. def. Paris, Flammarion, vol. V, p. 152) menționează că la una din reuniunile obișnuite, în casa lui Flaubert, Turgheniev a tradus și interpretat două din operele de tinerețe ale lui Goethe. Cităm: „Dans cette traduction, où Tourguénief cherche à nous donner la jeune vie du monde naissant, palpitant dans les phrases, je suis frappé de la familiarité, en même temps que de la hardiesse de l'expression. Les grandes, les originales oeuvres, dans quelque langue qu'elles existent, n'ont jamais été écrites en style académique”. În corespondența lui Flaubert (ed. Conard, 1929, vol. VIII, p. 17) găsim mențiunea: „Tourgue-

1) «Limba romînă», Nr. 5, 1955, p. 11.

2) Тургенев, Полное собрание сочинений, том I, стр. 260—261, 1883.

neff commence aujourd'hui à traduire le troisième conte. Il paraîtra en français dès qu'il sera paru en russe").

Mihail Sadoveanu îmbină în traduceri sale probitatea, în sensul ei cel mai larg, cu măiestria artistică. Respectînd specificul limbii romine, el a știut să dea întotdeauna versiunea cea mai potrivită a originalului, așa cum ar fi scris-o autorul respectiv, dacă ar fi fost român. Citind traduceri menționate, nu le percepem ca traduceri și urmărim fără efort, prin claritatea transparentă a frazei, deslășurarea conținutului.

Cercetătorul atent își dă seama, însă, că această claritate și simplitate, această naturalitate, sînt rezultatul unui proces îndelungat de analiză a operei respective, a conținutului ei, a specificului realizării artistice, și de selectare a mijloacelor pe care le oferă limba romină pentru traducerea fidelă a tuturor valorilor originalului, într-un ansamblu armonios. Acest studiu prealabil, efectuat cu toată seriozitatea și cu o adîncă înțelegere a problemelor de limbă și literatură ni se pare deosebit de important. Am avut prilejul, de mai multe ori, să constatăm că greșelile cele mai grave dintr-un șir de traduceri — atît recente cit și mai vechi — se datoresc neglijării acestei condiții absolut necesare pentru realizarea unei traduceri bune. Traducătorul nu are dreptul să falsifice conținutul de idei, nici specificul concretizării acestuia. Și nu are dreptul, pe de altă parte, să negligeze normele limbii în care traduce. Neajunsurile multor tălmăciri rominești nu se reduc la mici greșeli în traducerea unui cuvînt izolat, a unei expresii sau fraze. Autorii lor distrug specificul național al operei, specificul gîndirii și stilului din original. Nu e de mirare că publicul românesc nu-l cunoaște pe Nekrasov, nu simte farmecul operei sale. Nu e de mirare că poemul dramatic *Rusalka* de Pușkin, prezentat publicului nostru în versiunea lui I. Costin, n-a atras atenția. Puțini traducători își dau seama de dificultățile pe care le prezintă munca lor, puțini au înțeles că echilibrarea judicioasă a unor cerințe contradictorii se poate realiza numai atunci cînd traducătorul stăpînește în întregime materialul în fața căruia se află, pentru a-i găsi forma cea mai potrivită.

Nu sînt necesare investigațiile bio- și bibliografice pentru a afirma cu toată certitudinea existența unei faze de documentare în munca de traducător a lui Mihail Sadoveanu (indiferent dacă a lucrat singur sau în colaborare cu alții, dacă a tradus direct după original sau a folosit o versiune nestilizată). Acestei faze i se adaugă trăirea fenomenelor, în plan afectiv, în planul emoției artistice. Și aici intervine în înțelegerea fenomenului literar personalitatea puternică și originală a scriitorului român, caracterizată cu deosebită subtilitate de T. Vianu, atît în *Arta prozatorilor romini*, unde se oprește în special asupra lirismului lui Sadoveanu, cit și în articolul menționat din «Limba romină». Cităm un fragment din acest articol: „Urmasul lui Alecsandri și Eminescu este el însuși un mare poet original. Organizația lui nervoasă și morală este dintre cele mai sensibile și mai adînci. Ochiul vede, urechea aude, toate simțurile lui vibrează” (p. 11).

Acestor însușiri prețioase li se mai adaugă una, pe care o socotim deosebit de importantă atît pentru creația originală, cit și pentru traduceri și anume: înțelegerea adîncă a importanței cuvîntului ca reflec-

tare fidelă a gândirii. De aici, căutarea cuvîntului celui mai precis, mai nuanțat, mai bogat în rezonanțe.

Dacă ne referim la atitudinea lui Mihail Sadoveanu față de traduceri, trebuie să subliniem că măiestria transpunerilor sale — în care conținutul de idei și specificul formei rămîn neștirbite — se datoresc, înainte de toate, percepției operei de artă ca unitate perfectă a conținutului și formei artistice. De aici și înțelegerea noțiunii de fidelitate. În ciuda afirmațiilor unui șir de teoreticieni, opere intraductibile nu există. Acei ce admit ideea de intraductibil pornesc de la detaliu, neglijînd întregul. Dacă, însă, acest detaliu, care nu poate fi tradus întocmai, îl raportăm la ansamblul operei, stabilind relația dintre parte și întreg, atunci vom găsi și mijloacele de transpunere cele mai potrivite. Ele nu vor coincide, poate, cu originalul, din punct de vedere formal, dar vor fi pe deplin valabile sub aspect funcțional. În lucrarea sa *Introducere în teoria traducerii* (Moscova, 1953) A. V. Fedorov arată că „intraductibile sînt numai acele elemente izolate ale limbii originalului, care prezintă abateri de la normele generale ale limbii, adică numai elementele dialectale și acele cuvinte din jargoanele sociale care au un pronunțat colorit local sau social“. Funcția lor de localizare dispare în traducere. Însă limba dispune de mijloace variate, care pot crea pentru aceste cuvinte dacă nu funcții identice, cel puțin asemănătoare, raportîndu-le la limba comună întregului popor, la ansamblul operei. Sînt numeroase cazurile, cînd traducătorul, foarte fidel în ceea ce privește detaliul, falsifică originalul ca unitate, tocmai din dorința de a fi cît mai credincios.

Mihail Sadoveanu rezolvă numeroasele dificultăți ale traducerii, urmărind prezentarea fidelă a originalului, considerat în ansamblul lui, și folosind întreaga bogăție a limbii romine.

Între anii 1907—1915 operele lui Maupassant capătă o răspîndire destul de largă la noi, ceea ce se poate observa din numeroasele traduceri apărute în această perioadă. Cele mai multe sînt stingace și lipsite de culoare. Se remarcă totuși traduceriile lui Emil Gîrleanu (*O viață*, 1908), N. Beldiceanu (*Cei dinții fulgi*, 1901), G. Ibrăileanu (*Bel-Ami*) și mai ales nuvelele traduse de M. Sadoveanu.

Pentru a ne da seama de valoarea traducerii lui Sadoveanu e de ajuns să ne oprim la prima nuvelă *Le champ d'oliviers* care oferă ceretătorului un material bogat și variat. Alegerea aceasta ne permite de altfel să comparăm versiunea analizată cu alte două versiuni, apărute mai tirziu, una de M. Carp³⁾, cealaltă fără menționarea traducătorului⁴⁾.

Ne atrage luarea aminte în primul rînd titlul, cu semnificație mult mai largă decît simpla fixare a locului unde se desfășoară drama aflatului Vilbois, figura centrală a nuvelei. Scoborîtor dintr-o veche familie picardă, regalistă și religioasă, el renunță la cariera de magistrat pentru care se pregătea și se face preot, în urma unei adînci decepții sentimen-

3) *Livada de măslini*. Trad. de M. Carp, Buc. (Biblioteca Dimineața, Nr. 4—5).

4) *Nuvele*. . . Buc. 1908 Biblioteca Universală, Nr. 14).

tale. Fire cinstită, dar primitivă și violentă, abatele e un preot cu vederi strîmte, dar bun pentru credincioșii săi. În liniștea vieții de țară, în credința simplă și naivă el și-a găsit echilibrul. Dar trecutul irupe în viața tihnită a preotului și se răzbună cumplit, punîndu-l pe abate față în față cu liul său, făptură mirșavă, cu instincte criminale. Ingrozit, preotul își curmă viața.

Ce rost are în această dramă grădina măslinilor? Chiar de la început, peisajul sobru, abia schițat, întovărășește pașii abatelui prin lumina estivală spre suferința ce-l pîndește:

„Era o seară de iulie. Soarele scînteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub un strat de praf, umbra neslirșită a preotului, al cărui tricorn uriaș alerga pe cimpul învecinat ca o pată întunecată, ce sărea pe toate trunchiurile de măslini întîlnite în cale, apoi cădea la pămînt și se tira printre copaci” (vers. Sad. p. 10).

Jocul acesta de lumini și umbre nu este un simplu efect artistic plăcut ochiului, ci o prevenire simbolică a celor ce se vor desfășura în planul vieții omenești reale.

Un al doilea fragment zugrăvește locuința abatelui „vărgată, hăcuită, tăiată în bucăți de ramurile și frunzele măslinilor care erau plantați în grădina aceea fără îngrăditură, în care ea părea că crescuse ca o ciupercă de Provența”.

Semnificația acestor tablouri ni se dezvăluie mai tirziu, după întîlnirea dintre tată și fiu, cînd pentru a treia oară grădina măslinilor, cufundată în răceala amurgului, intervine ca prevestire simbolică a duerii: „Abatele se-nlioră și ridicînd deodată ochii, cu mișcarea obișnuită preoților, zări împrejurul său cutremurîndu-se pe cer frunzișul mărunt, albicios al copacului sfînt, care adăpostise în umbra-i subțirică cea mai mare durere și singura clipă de șovăială a lui Crist. O rugă scurtă izvorî din deznădejdea lui...” (p. 29). Acestui tablou îi urmează scena în care liul își dezvăluie cu cinism mirșăviile săvîrșite și cele plănuite.

Peste deznodămîntul tragic se așterne întunericul. „În mijlocul grădinii măslinilor, coliba zugrăvită trandaliriu se făcuse nevăzută, în întunecimea adîncă și mută” (Notăm în treacăt procedeul, atît de frecvent în operele lui Sadoveanu însuși, de a zugrăvi sau reliefa stările sufletești prin intermediul peisajului: căsuța trandalirie care dispare reliefează năruirea credinței, distrugerea morală a omului). Bucuria tihnită s-a destrămat. În fața suferinței omul s-a răzvrătit, respingînd-o, măturînd-o din calea sa și nimicindu-se pe sine însuși.

Pentru cei ce rămîn în viață, pentru mulțimea poporănilor neștiutori, grădina măslinilor se conturează în lumina galbenă a felinarelor ca o viziune de infern, ca o damnațiune:

„Îndată începură a alerga lumini pe fața pămîntului, printre copaci, venind spre ea (spre căsuță). Pe iarba arsă se plimbau lungi lumini galbene; sub strălucirile lor rătăcitoare trunchiurile întortochiate ale măslinilor semănau uneori a monștri, alteori a șerpi din iad înlănțuiți și răsușiți”.

Reiese clar din fragmentele menționate intenția lui Maupassant de a concentra în titlu tragedia unei vieți care, omenească fiind, plămădită

pentru bucurie din singe viu și cald, nu poate accepta suferința. Muntelui Măslinilor și acceptării suferinței i se opun în planul vieții omenеști cîmpia și refuzul de a primi, de a suporta durerea. Folosirea imaginii din Evanghelie nu poate însemna o profesiune de credință a autorului. Ambianța religioasă reliează figura preotului și agravează conflictul psihologic. Moartea abatelui Vilbois este consecința năruirii singurului sprijin moral pe care îl mai avea: credința. Și nu e greu să relevăm în nuvelă aderențele puternice ale dramei psihologice cu ambianța socială.

Mihail Sadoveanu a surprins cu multă perspicacitate valoarea și sensul titlului și intențiile autorului. Pentru reflectarea fidelă a acestora el sacrifică detaliul. *Le champ d'oliviers* a devenit în versiunea românească *În grădina măslinilor*, titlu care, chiar dacă atenuează opoziția din original, evocă asociații de idei foarte precise și se mulează perfect pe simbol.

Tată de ce nu putem considera ca izbutită variantele pe care le aflăm în traducerile făcute de alți autori: *Livada de măslini* (M. Carp), *Grădina cu măslini* (fără autor, 1908).

Grădina și nu *livada* (care nu apare în Evanghelie); *măslinilor*, articulat, deși în original articolul lipsește și nu *cu măslini* sau de *măslini*, pentru că atunci orice asociație, orice apropiere este înlăturată.

În același spirit larg rezolvă Sadoveanu și alte dificultăți ale traducerii. Una din ele este limbajul eroilor nuvelei. Două lumi, două atitudini diferite față de viață se ciocnesc în nuvelă, determinînd catastrofa finală. Tatăl și fiul se deosebesc profund unul de altul, prin structura lor înterioară, prin ambianța socială care i-a modelat și care i-a dat fiecareia leul său special de exprimare. Preotul folosește limba curentă, din care educația și profesunea au eliminat aproape tot ce e particular, specific dialectal, fără a o sărăci. Limbajul borlașului, în care abatele trebuie să recunoască pe propriul său fiu, poartă pecetea relațiilor și îndeletnicirilor sale dubioase, a mediului în care l-a zvrilit pe bastard familia nobilă, în sinul căreia legea nu-i dădea dreptul să rămînă.

Cităm un fragment numai:

— *Maintenant... papa... papa curé!... Est-ce drôle d'avoir un curé pour papa!... Ah! Ah! faut être gentil, bien gentil avec bibi, parce que bibi n'est pas ordinaire... et qu'il en a fait une bonne... pas vrai... une bonne... au vieux...* (p. 118—119).

Vers. Carp:

— *Acuma... tată... tată părinte!... ce ciudat e să ai tată un popă! Ha! Ha!... Trebuie să fii drăguț cu bibi, că bibi nu-i lucru prost... și fiindcă i-a făcut una bună... nu-i așa?... una bună... căzătorei aceleia...* (p. 35).

Vers. Sadoveanu:

— *Acum... tată... taică părinte!... Ce caraghios e să ai de tată un popă! Ha! Ha! Să fii levent, foarte levent cu bibicu, fiindcă bibicu e un om ca acela... și i-a făcut o șolie năzdrăvană... nu-i așa?... năzdrăvană... babalicului...* (p. 48).

Din cele două versiuni, a doua ni se pare mai desăvîrșită. Pe cît de naturală și potrivită este expresia *taică părinte*, pe atît de fals, de artificial, sună *tată părinte*, căci îi lipsește nuanța familiară; ea se percepe ca

o tautologie. Cuvîntul francez *bibi* în textul românesc (vers. Carp) nu spune nimic, pe cînd înlocuirea lui cu un cuvînt integrat în sistemul limbii noastre, romînizat prin sufixare (*bibicu*), creează o anumită atmosferă, particulară unui anumit mediu, alături de *levent* mult mai pregnant și mai colorat decît banalul *drăguț*.

Schematizînd, am putea spune că nuanța specială a limbajului se realizează în cazul de față prin trei cuvinte bine alese, îmbinate cu artă (*bibicu*, *levent*, *babalic*). Și am mai putea adăuga că ridicolul tragic al situației nu suportă folosirea epitetului *ciudat*, ci numai a celui mai aproape de sensul din original (*drôle*) — *caraghios*.

În exemplul care urmează merită relevată siguranța cu care Sadoveanu alege corespondentul românesc cel mai potrivit pentru expresia idiomatică franceză:

Ah! papa, faut pas me la faire... T'es curé... Je te tiens... et tu j'ieras doux, comme les autres! (p. 121).

Vers. Carp:

Ei, tată, nu mă joci pe mine... Ești preot... te am în mină... ai să mi te pleci de frică, ca și ceilalți! (p. 36).

Vers 1908:

Aha! băbacule, nu te juca!... Ești popă... te am în mină... și o să joci, ca și ceilalți (p. 67).

A! ascultă, tată... să nu mă faci... Ești popă... he! o să joci cum ți-oi cînta eu, ca și ceilalți (vers. Sadoveanu, p. 50).

Și mai interesant e felul în care Sadoveanu izbutește să rezolve problema transunerii cuvîntului dialectal. Maupassant introduce în una din replicile servitoarei cuvîntul *maoufatan* din dialectul provençal:

— *Quoi, un mendiant?*

— *Peut-être, oui, je ne dis pas. Je croirais plutôt un maoufatan* (p. 80).

În traducere, valoarea dialectală a cuvîntului se pierde.

Traducătorii nuvelei dau soluții diferite:

Vers. Carp: *Cred că-i vreun bagabont* (p. 14).

Vers. 1908: *Cred că-i un făcător de rele* (p. 48).

Prima soluție nu ne satisface, pentru că în cuvîntul *bagabont* nu apar particularități fonetice sau lexicale aparținînd unui anumit dialect, ci se reliefează stilcirea unui neologism; și apoi, e prea specific mediului zugrăvit de Caragiale, prea *caragielesc*, am îndrăzni să spunem. Expresia *făcător de rele* e ștearsă.

Iată acum versiunea dată de Sadoveanu:

Mai degrabă aș crede că-i vreun borfaș... și spuse vorba asta în dialect provençal: maoufatan (p. 21).

Traducerea realizată de M. Sadoveanu se remarcă printr-o măiestrită îmbinare a limbii literare și a celei populare, printr-o dozare artistică a neologismelor. Și în cazul de față criteriile de selectare se subordonează principiilor generale menționate. Atît limbajul eroilor, cît și limba folosită de autor urmăresc reliefaarea personajelor, a caracterelor. Sfera folosirii lor e bine delimitată.

Cuvinte și expresii ca: *mămuță*, *primarele*, *daraveri*, *babalic*, *romanțier*, *țop!* în supă cu păsat, s-au ciorovăit, au șters-o... apar numai

în vorbirea borfașului. Tot așa, pe una și aceeași pagină vom găsi *scrimbiți* în dialog, alături de *scrumbii* integrat în narațiune.

În zugrăvirea abatelui, în nararea unui șir de episoade din viața lui este folosit amplu neologismul, mai cu seamă în fragmentele referitoare la viața pe care a dus-o în capitală și la drama sentimentală (*vanități, pervers, a imputa, perfidie, onoare, argument, raționament* etc.).

Atunci când se referă la viața abatelui Vilbois în micul sat provençal, traducătorul este extrem de econom în folosirea neologismului. Pe primul plan apar cuvinte ca: *poporâni, hatir, asemălui, fecior* ș.a.

Nici într-un caz, nici în celălalt nu putem vorbi de dominația exclusivă a neologismului sau de lipsa lui totală, ci numai de dozare. De altfel îmbinările unor categorii diferite de cuvinte creează, în foarte multe cazuri, efecte stilistice neașteptate. (Notăm că ele sînt mult mai tranșante în limba română, decît în limba franceză). Iată de pildă o frază:

Bătrînul asemălui multă vreme pe trecătorul acesta necunoscut cu vechea sa imagine și nu mai stătu la îndoială: era copilul lui (p. 28).

Asemălui alături de *imagine* contrastează puternic. Folosirea verbului *asemălui* intră în sfera prezentului (ne referim la viața preotului) și se armonizează cu limbajul oamenilor de la țară printre care trăiește abatele. Iar cuvîntul *imagine* ne readuce în atmosfera trecutului. Fraza în ansamblul ei echilibrează și definește contradicțiile latente ale eroului, opoziția dintre prezent și trecut.

Din astfel de îmbinări ale cuvintelor, cumpănite cu deosebită artă, din prospețimea și vigoarea lor izvorăște farmecul versiunii realizate de M. Sadoveanu.

Am vrea, în încheierea acestei sumare analize, să subliniem arta cu care Sadoveanu „cel mai mare poet descriptiv al literaturii noastre” (T. Vianu), știe să dea viață, prin mijloacele de care dispune limba română, peisajului care însoțește discret desfășurarea dramatică a evenimentelor. Vom prezenta un fragment din partea introductivă a nuvelei, atît în limba franceză, cît și în cele trei variante românești pe care le-am avut la îndemînă.

C'était par un soir de juillet. Le soleil éblouissant, tout près d'atteindre la crête dentelée des collines lointaines, allongeait en biais sur la route blanche, ensevelie sous un suaire de poussière, l'ombre interminable de l'ecclésiastique, dont le tricorné démesuré promenait dans le champ voisin une large tache sombre qui semblait jouer à grimper vivement sur tous les troncs d'oliviers rencontrés, pour retomber aussitôt par terre, où elle rampait entre les arbres.

Sous les pieds de l'abbé Vilbois, un nuage de poudre fine, de cette farine impalpable dont sont couverts, en été, les chemins provençaux, s'élevait, fumant autour de sa soutane qu'elle voilait et couvrait, en bas, d'une teinte grise de plus en plus claire (p. 65).

Fragmentul acesta ne amintește, prin curgerea lină a perioadelor, stilul lui Flaubert, al cărui discipol știm că a fost Maupassant. Două fraze ample cuprind două tablouri desfășurate lent, unul învecinat cu fantasticul, celălalt ancorat în real.

Am relevat mai sus importanța acestui peisaj în structura nuvelei.

Să urmărim acum cele două versiuni românești (Carp și vers. 1908), lăsând la o parte, deocamdată, traducerea lui Sadoveanu.

Vers. Carp :

Era o seară de iulie. Soarele orbitor, gata să se lase pe creasta zimțată a dealurilor îndepărtate, întindea de-a curmezișul pe șoseaua albă, învăluită într-un giulgiu de colb, umbra nesfârșită a preotului, a cărui tricorn peste măsură de mare preumbla pe cimpul vecin o pată mare, care parcă se juca urcându-se repede pe toate trunchiurile măslinilor, pe care-i întâlnea ca să cadă apoi iute pe pământ, unde se tira printre copaci.

Un nour de colb mărunț, de făină de aceea care nu se poate pipăi și care acopere vara drumurile din Provence, se ridica sub pașii părintelui Vilbois, jumegind în jurul antereului pe care-l învăluia, acoperindu-i poalele cu o spoială cenușie din ce în ce mai deschisă (p. 5).

Vers. 1908 :

Era o seară de iulie. Soarele orbitor, aproape de-a atinge muchea dințată a dealurilor depărtate, lungea chezeșat pe drumul alb, îngropat într-un giulgiu de pulbere, umbra nesfârșită a preotului, a cărui pălărie colțurată prinbla pe cimpul vecin o pată largă întunecoasă, care părea să se joace din goană de-a aburcatul pe toate trunchiurile de măslin ce ieșeau în cale și apoi cădea numaidecât jos și se tira printre pomi.

Sub picioarele părintelui Vilbois, un nor de pulbere mărunț, de acea ometiță subțire de tot, care acopere vara drumurile provențale, se ridica, făcând jumărie în jurul rasei, pe care o presura și acoperea la partea de jos, c-o vopsea din ce în ce mai deschisă (p. 40—41).

Nici una din aceste versiuni nu ne satisface, cu toate că amîndouă încearcă să urmeze îndeaproape originalul. Autorii șovăie în alegerea cuvîntului celui mai potrivit din șirul sinonimelor existente în limba romînă. Șovăie, pentru că nu sînt nuanțele ce le deosebesc. Cuvîntul-imagie, viu și sugestiv, dispare, unitatea tabloului este distrusă. Fraza își pierde mlădierea firească, devine greoaie. Relevăm numai cîteva stîngăcii :

Sinonimele *praf*, *colb*, *pulbere* a căror nuanță diferită a subliniat-o Mihail Sadoveanu, sînt folosite fără discernămint.

Verbul *a presura* sugerează o mișcare de sus în jos, o cernere. Nu putem spune că praful care se ridică și se așează pe poalele unui anterieu *il presură*, și încă *cu vopsea*, care prin compoziția sa nu se lasă *presărată*. Și mai puțin izbutită e imaginea prafului care se așterne *ca o spoială*.

Să ne oprim acum la traducerea lui M. Sadoveanu :

Era o sară de iulie. Soarele scintietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub un strat de praf, umbra nesfârșită a preotului al cărui tricorn uriaș alerga pe cimpul învecinat ca o pată întunecată, ce sărea iute pe toate trunchiurile de măslini întîlnite în cale, apoi cădea pe pământ și se tira printre copaci.

De sub pașii abatelui Vilbois se ridica un nor de praf, făină subțire, cu care sînt acoperite drumurile provensale, vara, jumega pe lingă anterieul său, acoperindu-l la poale cu un vâl cenușiu din ce în ce mai deschis (p. 10).

Sugestiv și exact este epitetul *horbotat*, folosit adesea de Sadoveanu ;

imaginea prafului care *fumegă* este bine aleasă, mai ales în comparație cu varianta *scotea fumărie*. Cuvîntul *teinte* din original, tradus în primele două versiuni prin *vopsea* și *spoială*, cu toate că sensul lui în cazul de față este *nuanță*, își găsește la Sadoveanu correspondentul poetic neînregistrat în dicționarele francezo-romîne, dar foarte nimerit. Într-adevăr, un *val* de praf, așternut peste haină, îi dă o nuanță cenușie, prin transparența căreia se întrevede ori se bănuiește culoarea inițială.

Încă un amănunt care ne dă prilejul să revenim la rolul neologismelor. Ultimul fragment citat, în versiunea Sadoveanu, conține pentru a denumi profesiunea eroului doi termeni: *preot* și *abate* (iar nu *părinte*, ca în celelalte două versiuni). Vom observa că Sadoveanu folosește neologismul *abate* alăturîndu-l numelui propriu *Vilbois* și obține astfel accentuarea coloritului local.

Toate aceste detalii sînt coordonate într-un ansamblu armonios. Ritmul frazei lui Maupassant se repetă neștirbit în versiunea romînească. Pentru a-l menține, Sadoveanu triază sinonimele și după criteriile ritmului. Astfel, în locul traducerii textuale: *tricorn peste măsură de mare citim tricorn uriaș*; în locul propoziției greoaie: *care părea că vrea să se joace din goană de-a aburcatul pe toate trunchiurile de măsline* — una simplă, cu o cadență accelerată: *ce sărea iute pe toate trunchiurile de măsline*. Dispar o serie de cuvinte de importanță secundară, a căror prezență în versiunea romînească ar fi împovărat fraza (de ex. *aussitôt, sembler jouer, s'élever...*).

Trebuie relevată de asemenea personificarea ușor schițată în original și desfășurată amplu în traducere. În original: [...] *dont le tricorn démesuré promenait dans le champ voisin une large tache sombre qui semblait jouer à grimper* [...]. În traducerea Sadoveanu: [...] *al cărui tricorn uriaș alerga pe cîmpul vecin ca o pată întunecată ce sărea iute* [...].

Personificarea aceasta nu e supărătoare. Dimpotrivă. Ea întărește valoarea simbolică a peisajului, anticipînd în jocul fantastic al umbrei omenеști pe trunchiurile măslinilor lupta omului însuși, a abatelui, cu destinul.

Pentru a intui toate acestea, pentru a le trăi și a le da viață, traducătorul trebuie să fie poet el însuși, artist cu viziune clară, cu sensibilitate excepțională. Aceste calități le subliniază critica în opera lui M. Sadoveanu.

Sensibilitatea aceasta deosebită, înțelegerea profundă a textului, se manifestă în cele mai neînsemnate detalii, în alegerea unui cuvînt, în folosirea timpurilor, în alegerea prepozițiilor. Iată un fragment din finalul nuvelei:

— *Il était trop saoul, répliqua le brigadier. Et tout le monde fut de son avis, car l'idée ne serait venue à personne que l'abbé Vilbois, peut-être, avait pu se donner la mort* (p. 128).

Nimeni nu crede că abatele s-a sinucis. Bănuiala cade asupra borfașului, care zăcea alături de preot, amețit de băutură.

Iată acum versiunea Carp, alături de aceea a lui Sadoveanu:

Vers. Carp:

— *Era prea turtă, răspunse brigadierul. Și toți fură de părerea lui,*

căci nici prin gând nu i-a trecut cuiva, că s-ar fi putut ca preotul să-și fi curmat singur firul vieții (p. 40).

Vers. Sadoveanu :

— *Era mort beat! răspunse brigadierul. Și toți au fost de părerea lui, căci nimănui nu i-a trecut prin cap gândul că poate abatele Vilbois și-a făcut seamă singur* (p. 56).

Expresia *se donner la mort* poate fi tradusă și *a-și curma firul vieții* și *a-și face seama*. Dat fiind că fraza în care se află exprimă gândurile unor oameni simpli de la țară, versiunea întâi, livrescă, nu e cea mai nimerită. De altfel fraza întreagă e greșit construită și alterează sensul din original. Folosirea timpurilor și a modurilor subliniază ideea că preotul nu și-a curmat singur viața, ceea ce concordă cu părerea sătenilor, dar contrazice ideile autorului, clar exprimate în original și prezentate fidel în versiunea Sadoveanu.

În cursul uneia din plăcutele întruniri din casa lui Flaubert, Turgheniev a vorbit cu însuflețire despre cartea sa *Povestirile unui vîndător*, încheind cu aceste cuvinte: „Si j'avais l'orgueil de ces choses, je demanderais qu'on gravât sur mon tombeau ce que mon livre a fait pour l'émancipation des serfs. Oui, je ne demanderais que cela...⁵⁾).

Scriitorul rus a subliniat unul din aspectele operei sale, cel mai important. Trebuie să adăugăm că în aceste povestiri cu subiecte variate, cu nenumărate figuri aparținînd diferitelor categorii sociale, s-a reflectat întreaga Rusie de la mijlocul veacului al XIX-lea, cu toate frământările sociale, cu toate durerile, Rusia cea umilă și măreață în același timp, supusă, înrobită, dar purtînd în sine răzvrătiri latente. Are multe asemănări această carte cu *Sufletele moarte*, în care Gogol a îmbinat cea mai acerbă critică cu cîntarea cea mai pasionată a țării sale, prezentată simbolic în troica înaripată.

Peisajul care ocupă un loc însemnat în fiecare povestire și se desfășoară amplu în final pare să spună că pe întinsurile pitorești ale Rusiei nu se putea să nu răsară și oameni viguroși, capabili de aventuri și de visare, de minie și de duioșie.

Trebuie să subliniem interesul deosebit pe care-l manifestă M. Sadoveanu pentru acest mare scriitor al veacului trecut. E de ajuns să amintim că *Записки Охотника* au apărut în țara noastră în patru ediții, toate realizate de Sadoveanu, fiecare reprezentînd un pas înainte, rezultat al procesului de cizelare atentă.

Am arătat chiar de la început că alegerea aceasta se sprijină pe o adîncă înțelegere a problemelor cu caracter social pe care le înfățișează cartea, pe aprecierea entuziastă a măiestriei artistice, fără de care orice intenție ori tendință rămîne stearpă. Problema țărănimii era actuală, arzătoare, am putea spune, la începutul acestui veac. Ea se reflectă în nuvelele și schițele din tinerețe ale lui Sadoveanu. Am putea cita nume-roase nuvele în care țăranul e zugrăvit cu un realism zguduitor (*Mer-*

5) Edmond et Jules de Goncourt, *Journal. Mémoires de la vie littéraire*, Paris Flammarion, s.a. tome V (1872—1877), p. 26—27.

gind spre Hirlău, 1907; *O umbră*, 1906; *Un cal și-un om*, 1907) în care asuprirea începe să trezească mînia, cumplita mînie a disperării.

Chiar în primele ediții ale versiunii românești, Sadoveanu a izbutit să prezinte cititorului un Turgheniev incomplet poate, dar foarte apropiat de cel adevărat, și aceasta prin intermediul unei traduceri franceze, în cel mai bun caz mediocre.

În prefața la volumul *Povestirile unui vînător* din 1946, Sadoveanu menționează că în 1900 a tradus, în colaborare cu N. Beldiceanu *Зануцки Охотника* după o versiune franceză *Récits d'un chasseur*, lucrare slabă. Titlul exact era *Povestiri vînătorești* și a apărut la Folticeni, tipografia Saidman, sub semnătura Ilie Pușcașu. Această ediție a fost revăzută și tipărită în 1909 în ed. bibliotecii populare „Minerva”.

În aceeași prefață (1946), Sadoveanu arată că a cunoscut mult mai tirziu traducerea lui Charrière *Mémoires d'un seigneur russe*. Această observație rectifică greșeala strecurată în prefața ediției „Minerva”, unde autorul ne informează că a dat versiunea românească după traducerea Charrière.

Cartea lui Turgheniev *аниски О хотника* a fost tradusă în limba franceză de mai multe ori și publicată în diferite ediții. La Biblioteca Centrală a Universității din Iași se găsesc:

1. *Récits d'un chasseur*. Paris. Flammarion s.a.
2. *Mémoires d'un seigneur russe*, trad. par Ernest Charrière, 1908, Paris, Hachette, 2 vol.
3. *Récits d'un chasseur*, trad. de M. Halpérine-Kaminsky. Paris. Ollendorff, 1893.

Nici una din aceste ediții nu poate fi numită bună. Ernest Charrière procedează cu foarte multă libertate, amplificind textul original, „completînd” portrete și peisaje, adăugînd fiecărui titlu subtitluri explicative — un fel de clasificare a temelor. Această din urmă operație (adăugirea subtitlurilor) pornește de la o intenție lăudabilă. Numele proprii care figurează în titlu nu spun nimic cititorului francez. În practica traducerii se recurge adesea la schimbarea titlului. Totul este însă ca acest titlu nou să corespundă temei și mai ales să fie în concordanță cu stilul operei, cu concepțiile autorului. Subtitlurile date de Charrière nu sînt evocative, ci mai curînd descriptive, tinzînd spre stilul documentar:

Khor et Kalinytch — Serfs russes dans les campagnes.

Ermolai et la meunière — Serfs russes dans les villes.

Le cabaret — Le sentiment musical chez les Russes.

Un rendez-vous — Amours de village etc.

Pasiunea precizărilor e uneori supărătoare!

Cam în același fel procedează și autorii celorlalte două traduceri. Deși nu au avutul îndrăzneț al lui Charrière în formularea unor titluri noi, mai „atractive”, în schimb le deformează pe cele din original. Astfel *Biriuc* devine *Le Birioule* la Halpérine-Kaminsky și *Birouk* în ed. Flammarion.

Dintre toate traducерile menționate, cea după care a lucrat M. Sadoveanu este cea mai puțin izbutită.

S-ar părea cu totul inutilă analiza unei traduceri sau, mai bine zis, a unei adaptări atît de puțin reușite. Așa e. Ele n-ar trebui să intre

în preocupările criticii. Totuși, traducerea menționată se află la baza versiunii românești apărute la începutul acestui veac, versiune citită ani la sir. Am putea afirma, fără să greșim, că cititorii români au avut mai mult noroc decît cei din Franța. Transformarea aceasta neașteptată a textului francez fad, incolor, prozaic, într-o carte captivantă, a fost opera unui scriitor tînăr, foarte tînăr, la începuturile carierii sale literare.

Ni s-a părut interesant să ne oprim asupra acestei metamorfoze, analizînd versiunea franceză cu toate greșelile, șovăielile și poticnelile, urmărind paralel cu aceasta rezolvarea dificultăților de traducere în versiunea românească.

Traducătorul francez a încercat o adaptare a lui Turgheniev și a început prin amputări grave, mînat, probabil, de dorința de a nu plictisi publicul cu descrieri de natură sau portrete prea detaliate. Ceea ce a supraviețuit a suferit un proces complicat de decolorare și însiropare, pentru a putea fi digerat ca lectură distractivă de un public care, necunoscînd nici limba, nici țara îndepărtată unde se petrece acțiunea, n-avea cum să tragă la răspundere pe traducător și trebuia să-l creadă pe cuvînt.

De la început, atmosfera în care evoluează narațiunea e stranie și misterioasă, nu numai pentru francezi, ci adesea chiar pentru cititorul rus, dacă vreunul din ei va fi avut curiozitatea să răsfoiască această carte. Numele proprii sufăr transformări neașteptate. *Petrusca* devine *Petroucka*, *Ulita* — *Aulita*, *Nedopiuskîn* — *Trédopiuskîn*, *Vasilisa* — nume de femeie — *Vasile*, *Iașca* — *Iacka*; *Obaldui* se italianizează devenind *Obaldoni*. Cuvîntul *paleha* — poreclă dată locuitorilor din ținuturile împădurite — se transformă în nume de botez *Polekha* (în mîntea traducătorului, probabil un diminutiv de la *Polia* — *Pauline*).

Denumirile diferitelor sate, orașe și riuri creează în traducere o hartă geografică plină de lantezie: *Jeltuhino* devine *Ielsoukhino*; *Simbîrsk* — *Limbîrsk*, *Lgov* — *Lyoze* etc.

Și mai amuzantă e apariția neașteptată a numelui unui scriitor prea bine cunoscut francezilor — *Corneille*. Traducătorul nu și-a închipuit, desigur, că țăranul rus care-l rostește, ar fi auzit vreodată de scriitorul francez. Prin urmare, i-a dat un alt înțeles. Cităm: *En avant, Corneille, dit-il, et vivement* (p. 40). În ciuda majusculei, trebuie să înțelegem că e vorba de cioară. Într-adevăr, cuvîntul rusesc *ворона* înseamnă *cioară*, iar în sens figurat *gură-cască*, *nătărău*. În limba franceză însă, neintegrat în vreo expresie idiomatică, sensul acesta figurat nu se găsește.

Oricum ar interpreta cititorul francez citatul de mai sus, el va da greu de înțelesul lui.

Cum procedează Sadoveanu, care n-a cunoscut originalul? Multe din greșeli le îndreaptă (ceea ce presupune, bineînțeles, documentarea asupra căreia am insistat), în special numele de familie și de botez. Denumirile geografice cele mai cunoscute își recapătă forma obișnuită. În ceea ce privește cuvîntul *Corneille*, Sadoveanu îl înlocuiește printr-un nume comun, mult mai aproape de original:

Pornește, păcătosule! (p. 25).

Un alt fenomen interesant. În textul francez apar cuvinte rusești transcrise cu multă libertate. Ele rămîn neînțelese de cititorul francez.

Autorul traducerii nu le explică nici în text, nici în note. El nu le-a dat nici corespondentul francez, căutînd să păstreze în felul acesta culoarea locală. Procedul acesta artificial a fost și este încă prea adesea folosit. Ținem să precizăm că un cuvînt străin sau două într-un text nu creează încă specificul național, ci ar putea cel mult contribui la reliefaarea culorii locale. Nu orice cuvînt, însă, trece neschimbat într-un text tradus, ci numai acela care denumește noțiuni inexistente în limba în care traducem. N-are nici un rost să menținem în traducere cuvîntul rusesc *сестра* de pildă, de vreme ce noțiunea există în limba romînă și putem deci, scrie *soră* fără a știrbi culoarea locală. Iar noțiunile noi cer explicații, fie în text, fie în note. De lucrul acesta n-a ținut seama traducătorul francez.

În astfel de cazuri Sadoveanu procedează cu mult discernămint, urmărind înainte de toate, să nu stîrneasce nedumerirea cititorului, iar în al doilea rînd, să înlanțuie imaginile într-un tot organic. Astfel pentru unele cuvinte el dă corespondentul romînesc exact sau apropiat, pe altele le păstrează, netraduse, explicîndu-le. De exemplu:

1. *Birouk dălia le houchah* (p. 43).

Biriuc dezlegă lațul care ținea brațele tilharului (p. 27).

Textul romînesc e clar, pe cînd pentru francezi rămîne un mister ce anume a dezlegat Biriuc.

Houchah este transcrierea incorectă a cuvîntului *кушак* — cîngătoare, curea.

2. *...petites bouteilles de chlofs* (p. 115).

Reiese că *шроф* ar fi un fel de băutură cunoscută numai la ruși. El înseamnă de fapt *carafă* cu o capacitate de 1 l. și ceva. Sadoveanu traduce pur și simplu: *butelci*.

3. Cuvîntul *kabitka* sau *kalitka* (uneori) rămîne și el neînțeles:

La porte de la kalitka cria sur ses gonds (p. 32). Cuvîntul *калитка* înseamnă *porțiță*.

La Sadoveanu: *Poarta țipă în țițini* (p. 21).

4. *Chouga* (p. 147) vrea să fie transcrierea cuvîntului rusesc *дуга* Sadoveanu traduce: *cerc*.

Dacă întilnește în textul rusesc un proverb, traducătorul francez se străduiește să-l traducă întocmai, cuvînt cu cuvînt, ceea ce poate da uneori rezultate bune. Uneori, dar nu întotdeauna.

În povestirea *Certophanov și Nedopiuskin* vom găsi în original un proverb care subliniază nepotrivirea dintre cei doi prieteni nedespărțiți, Certophanov și Nedopiuskin: *Куда конь с копытом, туда и рак с клешней*.

Proverbul e tradus în felul următor:

Là où le cheval passe avec son sabot, l'écrevisse avance avec sa pince (p. 75).

Nevăzînd, bineînțeles, nici un sens în această frază, Sadoveanu o omite. Înțelesul adevărat al proverbului apare în versiunile romînești din 1946 și 1954, unde aflăm corespondentul romînesc: *a tunat și i-a adunat!* (p. 269)⁶.

6) Citat după versiunea din 1954.

Notăm din cele spuse mai sus preocuparea lui Sadoveanu de a da o versiune clară, bine încheată, în care fiecăruia, fiecă frază să contribuie la reliefarea ideii sau imaginii, la păstrarea specificului național.

A fost, fără îndoială, o operație grea aceea de a găsi în haosul de cuvinte și fraze, contradictorii uneori, altelei obscure, sensul inițial, de a reconstitui un tablou, un portret, o narațiune. Și trebuia, desigur, mult entuziasm tineresc, multă admirație față de scriitorul rus, pentru a învinge aceste greutăți, pentru a reclădi edificiul armonios, dărîmat fără milă.

Logica și arta de a vedea i-au fost călăuze. Vom vedea din cele cîteva exemple de mai jos cum un text fără sens devine în versiunea românească nu numai inteligibil, ci și pitoresc:

1. *Les maisons étaient sales et nous eûmes toutes les peines du monde à trouver une isba, sinon blanche, du moins grise* (p. 174).

În textul francez notăm preocuparea (ciudată, poate) pentru culoare, care nu e întotdeauna un semn al curățeniei și bune stări. De altfel белая изба nu înseamnă aici *casă albă*, ci o casă cu vatră, cu sobă sau cuptor, spre deosebire de черная изба — casă fără hodgeac, în care fumul umple odaia, ieșind prin pod, pe ușă, pe ferestre. Din versiunea franceză Sadoveanu nu putea afla acestea. De aceea a încercat să reconstituie imaginea, imaginea sărăciei. Astfel, în locul casei cenușii, apare *bojdeuca muruită* (p. 84). În versiunile următoare apare sensul exact:

Găsim tare greu o izbă ceva mai încăpătoare, nici vorbă de una cu vatră (ed. 1954, p. 324).

2. Un alt exemplu. Un țăran cam prostănac, care fiindcă e cel mai în vîrstă dintre frați, le poruncește celorlalți mult mai ageri, este prezentat astfel în versiunea franceză:

Il a des frères qui ne sont pas de fameux gaillards, mais, comme il est l'aîné, les autres se soumettent (p. 175).

Opoziția dintre fratele cel mai mare și ceilalți dispare și conjuncția adversativă e lipsită de sens pentru cititori.

Iată acum versiunea românească:

Frații lui is cam ai dracului, dar cum dinsul e cel mai mare, n-au încotro (p. 84).

Fără să cunoască originalul, prin simpla logică a conturării personajelor, Sadoveanu reconstituie sensul din original.

3. Iată un alt amănunt, lipsit de importanță poate, care ne dezvăluie, însă, integrarea perfectă a traducătorului român în ambianța povestirii. Este vorba de notarea timpului. În textul rusesc găsim прошло минут двадцать. Cuvîntul минута pus înaintea numeralului arată aproximația. În versiunea franceză citim: *Un quart d'heure se passa* (p. 189). La Sadoveanu: *a trecut așa preț de un sfert de ceas* (p. 92).

S-ar părea că nu are nici o însemnătate această nuanță. În povestire, însă, aprecierea timpului apare într-un moment de mare încordare, cînd eroii simt că-i pîndesc primejdii necunoscute și așteaptă înfrigați. E greu să ne închipuim că în timp ce urmăresc tot ce se petrece în jurul lor (sînt la druni), se uită la ceas.

4. Iată încă un fragment:

— *Essaye de les devancer.*

Il m'obéit, mais la téléga nous suivit et se retrouva près de nous (p. 191).

E greu să ne închipuim că o căruță *urmează* o alta, care se află *în urma ei*. Versiunea românească e clară și nu dă loc la nedumeriri:

— *Vezi, nu poți trece înainte, pe la dreapta... Dar teleaga cirmii și ea către noi și n-avurăm pe unde trece* (p. 95).

Către noi înseamnă aici o depiasare tot spre dreapta.

Exemple de acest gen sînt destul de multe.

Un alt neajuns al traducerii franceze este prozaismul, banalitatea, lipsa de expresivitate și de vigoare, uneori chiar un soi de dulcegărie, caracteristică istorioarelor morale de calitate inferioară:

Et les premiers jours de printemps, lorsque la nature renaît, quand le soleil vient réchauffer la campagne, consoler la petite alouette [...] (p. 251).

La Sadoveanu:

D'apoi în întiile zile de primăvară, cînd natura învie, cînd soarele încălzește cîmpia și umple de voie bună ciocîrliile (p. 127).

Versiunea românească din 1946, realizată după original, e mai bogată, mai poetică. În ciuda deosebirilor dintre cele două versiuni românești, menționate aici, ele au unitatea de stil a originalului. Dăm mai jos fragmentul în versiunea din 1946:

Cînd sub razele piezișe ale soarelui, în locurile unde s-a ochit pămîntul, ciocîrliile își înalță cîntecul nădejdi (p. 341).

Versiunea echilibrează într-o viziune poetică plină de pitoresc expresia populară metaforică și metafora cultă.

În descrierile lui Turgheniev ne impresionează precizia, notarea exactă a detaliilor și în același timp rezonanța poetică a ansamblului, relevată prin cîteva epitețe, printr-o metaforă sau comparație. Versiunea franceză izbutește rar de tot să reliefeze această particularitate:

Des excroissances circulaires, épaisses comme des lèvres, et dont on fait l'amadou, apparaissaient à côté des fraisiers aux longs filaments roses (p. 152).

La Sadoveanu:

Boțuri rotunde și tari de iască răsăreau pe trunchiurile mari, impresurate de vițe lungi de fragi (p. 71).

Textul rusesc:

Круглые губчатые наросты с серыми каймами, те самые наросты, из которых вываривают трут, лепились к этим пням; земляника пускала по ним свои розовые усики. (p. 188).

Să analizăm întii textul rusesc. E o descriere precisă, delicat colorată; fiecare din elementele ce o alcătuiesc se desprinde cu deosebită claritate din ansamblu. Nici un cuvînt nu strică armonia tabloului, căci precizia nu implică numaidecît folosirea termenilor științifici. Pe traducătorul francez l-a încurcat una din particularitățile limbajului științific în Rusia. Bună parte din terminologia științifică, în special în unele domenii, cum ar fi științele naturii, se bazează pe lexicul popular. Deci cuvinte ca: нарост усики ș. a. pot fi traduse în mai multe feluri, în ra-

port cu contextul (excreșcențe sau boțuri, modilci, filamente sau circei etc.). Aceasta e explicația neajunsurilor versiunii franceze.

În prima versiune dată de Sadoveanu, remarcăm înlăturarea prozaismelor, evitarea neologismelor și înslirșit eliminarea cuvintelor care nu dau o imagine clară a lucrurilor, care le deformează. Au rămas netraduse cuvintele *épaisses comme les lèvres*, căci comparația e lipsită de sens. Traducătorul francez n-a înțeles cuvântul *рубчатый* și a crezut că acest adjectiv provine din substantivul *рыба* buză. În realitate *рубчатый* înseamnă spongios și vine de la *рыбка*.

Așadar, prima versiune românească a reconstituit, în parte, originalul. Valoarea lui întreagă apare în versiunile următoare (1946, 1954):

Modilci rotunde și spongioase cu chenar cenușiu, din care se scoate iasca, creșteau pe aceste trunchiuri. Fragii își întindeau printre ele circeii trandafirii (p. 108).

Traducerea aceasta este exactă și poetică nu numai prin imbinarea liniilor, a culorilor, ci și prin ritmul bine cumpănit al frazei.

Ordonarea logică a ideilor se poate urmări și în folosirea timpurilor, versiunea românească corectînd greșelile celei franceze:

J'entrai dans le bois. Le chemin que j'avais suivi serpentait entre d'épais massifs de noisetiers et de coudriers, l'obscurité y était profonde, j'avancais au hasard (p. 29).

...Intrai în pădure. Drumul serpuia printre tufișuri dese de alun; înaintam la întimplare prin întunericul adînc (p. 19).

Observăm că Sadoveanu a eliminat mai-mult-ca-perfectul, care, nici în textul francez de altfel, n-avea nici un rost, a înlăturat repetițiile și a grupat fraza fragmentată, tăiată, într-o unitate melodioasă, cu înăntuire logică.

Am urmărit în aceste cîteva exemple precizarea atitudinii traducătorului față de textul pe care-l interpretează, subliniind siguranța cu care M. Sadoveanu se orientează într-o versiune mediocră și izbutește să reconstituie, măcar în parte, specificul operei în discuție.

Ediția din 1946 cuprinde 10 povestiri, traduse de data aceasta după original. Ea se deosebește de cea din 1954 prin numărul mai redus de povestiri, care au fost de altfel retipărite aproape fără modificări. Micile schimbări introduse în ultima versiune au urmărit conturarea mai fidelă a originalului, îmbogățirea cu nuanțe care rămăseseră nevalorificate. Iată cîteva exemple:

1. *se pudrează, se fardează, fluierează și injură* (p. 101, 1946).

În ediția din 1954 cuvîntul *fluierează* a fost înlocuit prin *țipă*, mai potrivit pentru caracterizarea figurii respective și mai aproape de original. *пищит*.

2. *Se așează din nou, vroi să vire mina sub pernă și-și dădu cea din urmă suflare* (1946, p. 102).

În versiunea 1954:

sărută crucea.

Acesta este sensul exact al verbului *приложиться* confundat în versiunea precedentă cu *прилечь*.

3. *Niște negustori de pește și carne sărată au dormit la noi* (1946, p. 16).

Niște negustori de vite.

este traducerea cea mai nimerită a cuvîntului *прасол*. E drept că dicționarul *Даль*⁷⁾ menționează și sensul *negustor de pește și carne*, mai exact cei ce cumpără pește și carne în cantități mari. D'al' pune în paranteză și cu semn de întrebare (pentru a le pune la sărat?). Însă pe lângă acest înțeles mai general Dal' citează și altele, caracteristice unor anumite regiuni. Astfel, pentru reg. Tambov figurează înțelesul: *negustor de vite*; pentru Kursk, Oriol și alte cîteva: *chiabur, telal* etc. ...

Dat fiind că aceste regiuni se află în partea centrală a Rusiei, nu prea departe unele de altele, considerăm mai nimerită versiunea românească din 1945. (Turgheniev a descris tocmai aceste ținuturi în opera sa).

Alteori modificările urmăresc reliefarea culorii locale sau precizarea împrejurărilor în care se desfășoară acțiunea.

O serie de nume proprii sînt transcrise cu mai multă exactitate: *Hlinovo* în loc de *Klinovo*; *Piotr* în loc de *Petre*. Cuvîntul *suman* din ed. 1946 este înlocuit prin *caftan*; cuvîntul *dajdie* prin *obroc*, explicat în notă.

Uneori deosebirile constau, după cum am spus, din simple completări, necesare pentru adîncirea conținutului și interesante prin valoarea lor sugestivă:

1. *Stăteau doi țărani* (1946, p. 113).

Stăteau în genunchi doi țărani (1954, p. 127).

Completarea aceasta subliniază caracterul relațiilor dintre moșieri și țărani.

2. *Femei cu Țuste vărgate alungau din calea noastră cinii, aruncînd în ei cu surcele* (1946, p. 110).

Femei cu Țuste vărgate alungau din calea noastră cinii, lipsiți de istețime sau prea sirguincioși, aruncînd în ei cu surcele (1954, p. 122).

Nuanța ușor ironică reliefează pe de o parte supunerea țăranilor, înfricoșați de sosirea boierului, iar pe de altă parte ne permite să citim printre rînduri și să completăm imaginea tipică a moșierului-zbir.

Observăm, în unele cazuri, îndepărtarea din punct de vedere formal de textul rusec, ceea ce duce la sporirea valorii artistice a traducerii. Astfel maxima: *Большой член лучше отсечь разом* (p.21).

tradusă întii textual:

Membrul bolnav mai bine îl tai dintr-odată (p. 22), devine în versiunea 1954:

Răul trebuie tăiat din rădăcină, corespondent perfect, luat din vorbirea curentă.

Adesea cizelarea frazei se realizează prin înlăturarea neologismului:

bubuiturile puștilor răsuna la unison (1946, p. 52),

bubuiturile puștilor trosneau laolaltă (1954, p. 78).

Notăm și înlocuirea verbului *a răsuna* prin *a trosni* mult mai sugestiv în cazul de față.

În toate aceste retușări se simte mîna atentă a maestrului, grija deosebită de a pune în valoare expresivitatea limbii romîne, de a nu pierde nimic din nuanțele originalului.

7) Владимир Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, С. Петербург-Москва, 1882 г, т. III.

Și mai putem adăuga că autorul versiunii nestilizate din 1946 pare să nu cunoască prea bine limba rusă, ori poate nu cunoaște îndeajuns opera lui Turgheniev, fapt care a atras după sine un șir de mici abateri, imperfecțiuni, a căror vină n-o poartă M. Sadoveanu. În schimb, în versiunea din 1954, se simte prezența unui adînc cunoscător al limbii ruse, atent la fiecă nuanță, la fiecă amănunt, se simte omul care prețuiește adînc literatura rusă.

Această ultimă versiune a *Povestirilor unui vîndător*, merită, însă o analiză mai amănunțită.

ПЕРЕВОДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИХАИЛА САДОВЯНУ

Краткое содержание

Переводческая деятельность Михаила Садовяну представляет особый интерес, как с точки зрения развития румынской культуры, так и для изучения развития румынского литературного языка. Эта сторона творчества Садовяну не привлекала до сих пор внимания литературной критики, несмотря на то, что переводы из иностранной литературы осуществляются параллельно с созданием произведений отечественной литературы.

Интересно отметить, что внимание М. Садовяну привлекают писатели как Мопассан, Ален Руссо, а главным образом Тургенев, творчеству которого румынский писатель посвятил много лет.

М. Садовяну переводит главным образом с французского языка. Даже первые переводы „Записок охотника“ осуществлялись на основе французских переводов, в большинстве случаев неудовлетворительных.

На основе анализа перевода одного из рассказов Мопассана, можно проследить приёмы выявляющие общественные конфликты, приёмы типизации и т. д.

Изучение перевода „Записок охотника“ ставит другой ряд вопросов, из которых главное место занимает выявление особой чуткости М. Садовяну в вопросах языка и литературы. Благодаря этому исключительному дарованию, румынский писатель превратил искажённый французский текст в произведение искусства, оказавшее сильное влияние на румынских читателей в начале XX-го века.

„Записки охотника“ были ещё раз переведены Садовяну в 1946 и 1954 гг., на основе подлинника. Они представляют особый интерес для изучения вопросов литературных влияний и теории перевода.

LES TRADUCTIONS RÉALISÉES PAR M. SADOVEANO

Résumé

Les traductions réalisées par M. Sadoveano présentent un intérêt tout spécial pour la culture roumaine, pour l'évolution de la langue littéraire roumaine. Cependant les critiques littéraires n'ont pas accordé d'attention à cet aspect de l'activité littéraire du grand romancier roumain, quoiqu'elle s'étende sur des dizaines d'années.

M. Sadoveano a traduit une série d'oeuvres littéraires étrangères. Le choix des auteurs comme Maupassant, Al. Russo, Tourguéniev est significatif, car il témoigne des affinités de l'écrivain roumain. Fait intéressant, la plupart des oeuvres sont traduites du français, qu'il s'agisse de Maupassant, de Al. Russo, qui a rédigé ses oeuvres en français, ou de l'écrivain russe Tourguéniev.

L'analyse d'un récit de Maupassant *Le champ d'oliviers*, traduit par Sadoveano permet de saisir les procédés qui mettent en évidence les conflits sociaux, les procédés de typisation etc.

La traduction des *Récits d'un chasseur* de Tourguéniev pose une autre série de problèmes, dont la solution révèle l'extrême sensibilité de Sadoveano au phénomène littéraire. Grâce à cette sensibilité, à cet art de saisir l'essentiel, de présenter la réalité en images poignantes, l'écrivain a su transformer le texte français fade, contradictoire, absurde parfois, en un véritable chef-d'oeuvre, beaucoup plus proche de l'original que la version française. M. Sadoveano a donné en 1946 et en 1954 deux autres versions des *Récits d'un chasseur*, réalisées cette fois d'après l'original russe. La dernière surtout, celle de 1954, présente un intérêt considérable pour l'étude des influences littéraires et de la théorie des traductions.

G. V. PLEHANOV, FILOZOF MARXIST

DE

I. DAVIDSOHN

G. V. Plehanov este, fără îndoială, una dintre figurile strălucite ale culturii ruse și mondiale, unul dintre reprezentanții de frunte ai gândirii marxiste și dintre activiștii de seamă ai mișcării muncitorești internaționale. De la el ne-a rămas o operă vastă și variată în care sînt tratate probleme de cea mai mare însemnătate din cele mai variate domenii: filozofie, economie politică, istoria doctrinelor social-politice, religie și ațesim, artă și literatură. În toate aceste domenii, Plehanov a adus o contribuție valoroasă, grație erudiției și talentului său. În desfășurarea activității lui Plehanov, este necesar să deosebim trei momente, trei etape: a) perioada apartenenței lui la narodnicism (1875—1883), b) perioada marxist-revoluționară (1883—1903) și c) perioada alunecării pe poziții oportuniste, perioada menșevică (1903—1918). Lucrările lui cele mai valoroase, acelea prin care opera lui își păstrează valabilitatea și eficiența, sînt cele care aparțin etapei mijlocii, în cursul căreia, ca eminent teoretician marxist, el a desfășurat o vie activitate pentru răspîndirea învățăturii marxiste în Rusia, pentru explicarea și argumentarea principiilor marxismului, pentru apărarea tezelor lui revoluționare împotriva falsificărilor revizioniste și încercărilor de subminare, care s-au produs în sînul mișcării socialiste internaționale sau mișcării socialiste din Rusia. Pentru această activitate, Plehanov și-a cîștigat stima lui Lenin, care, referindu-se la lucrările din perioada marxistă, arăta că operele filozofice ale lui Plehanov trebuie să intre în seria manualelor obligatorii ale comunismului. În comunicarea de față, ne propunem să facem o prezentare succintă a contribuției marxistului revoluționar Plehanov în domeniul filozofiei marxiste, în domeniul materialismului dialectic și materialismului istoric.

În istoria gândirii filozofice, Plehanov a adus un aport remarcabil, interpretînd cu multă pătrundere și cu un strălucit talent învățătura materialist-dialectică a lui Marx și Engels și aplicînd cu măiestrie tezele marxiste la explicarea căilor dezvoltării sociale din Rusia. Cunoscător profund al izvoarelor teoretice ale marxismului și al condițiilor istorice în care a apărut gîndirea marxistă, el a avut o adîncă înțelegere a marii

revoluții, pe care a săvârșit-o marxismul în filozofie. În materialismul filozofic marxist el vedea treapta cea mai înaltă atinsă, în dezvoltarea ei istorică, de gândirea materialistă, expresia filozofică a celei mai înaintate clase a societății contemporane: proletariatul revoluționar. Pentru a ilustra semnificația revoluționară a materialismului filozofic marxist, Plehanov a acordat o deosebită atenție cercetării procesului de dezvoltare istorică a concepțiilor materialiste. Studiile și aprecierile lui referitoare la gânditorii materialişti ai trecutului (Democrit, Lucrețius, Spinoza, Holbach, Diderot, Helvelius, Feuerbach și marii democrați revoluționari ruși) reprezintă un aport deosebit de prețios în această direcție. Prin ele Plehanov a dat o lovitură puternică istoricilor burghezi ai filozofiei, obișnuiți să prezinte într-o lumină falsă gândirea materialistă și să umbrească semnificația ei în dezvoltarea istorică a filozofiei. Să observăm însă că admirația pentru această gândire materialistă a trecutului a fost și cauza unor exagerări în interpretările lui Plehanov, unei anumite neînțelegeri a caracterului limitat al concepțiilor unor gânditori ai trecutului, cum au fost Spinoza, Diderot, Holbach sau Feuerbach. O trăsătură caracteristică a materialistului Plehanov este poziția lui militantă, criticismul lui ascuțit. Atacurile lui se îndreaptă cu tărie împotriva idealismului de toate felurile, împotriva idealismului subiectiv al lui Berkaley, Hume, Kant, Fichte, al filozofilor neokantieni și machiști și împotriva idealismului obiectiv al lui Platon, Schelling sau Hegel. Agnosticismul și eclecticismul filozofic a fost de asemenea ținta atacurilor lui ascuțite, și articolele lui îndreptate împotriva construcțiilor eclectice ale lui Bernstein, Schmidt și Struve pot fi citate ca exemple. Cu deosebită vigoare s-a ridicat Plehanov împotriva obscurantismului religios, armă folosită de exploatori pentru subjugarea spirituală a maselor. În numeroase lucrări, materialistul militant Plehanov a dezvăluit esența reacționară a idealismului și religiei, legătura strânsă dintre idealismul filozofic și construcțiile religioase. În lucrările filozofice ale lui Plehanov sînt abordate și tratate în spiritul consecvent al materialismului filozofic marxist problemele esențiale ale filozofiei: problema raportului dintre materie și gândire, problema legăturii indisolubile dintre materie și mișcare și problemele teoriei cunoașterii, problema cognoscibilității lumii și a adevărului obiectiv. În acest din urmă domeniu însă Plehanov a comis greșeli însemnate. Sub influența negativă a unor poziții idealiste, el a făcut, la un moment dat, concesii teoriei false a hieroglifelor, care contestă senzațiilor noastre caracterul de imagini, considerîndu-le doar ca niște semne, simboluri, hieroglife. O asemenea concepție duce nemijlocit la agnosticism, la concluzii false, opuse gnoseologiei marxiste.

Plehanov a îmbrățișat cu toată convingerea dialectica materialistă a lui Marx și Engels. În lucrările lui din perioada marxistă și în unele lucrări scrise după anul 1903, el s-a dovedit a fi nu numai un fervent adept și apărător al dialecticii, pe care a explicat-o și popularizat-o, ci și un creator plin de originalitate pe făgașul înțelegerii dialectice a realității, prin aplicarea largă, adîncă și multilaterală a legilor și categoriilor dialecticii la interpretarea diverselor aspecte ale vieții sociale. De-a lungul întinsei și variatei lui opere, numeroase probleme din cele mai variate domenii sînt abordate și rezolvate în spiritul fecund al dialec-

ticii. Plehanov a văzut în dialectica materialistă instrumentul de cercetare cel mai adecvat pentru domeniul filozofiei, istoriei, economiei, artei, literaturii. Fără a proceda la tratarea sistematică a problemelor dialecticii, el le-a ilustrat prin prezentarea vie a exemplelor, care constituie modele de aplicare creatoare a metodei. Plehanov a înțeles că meritul excepțional al materialismului lui Marx și Engels rezidă în caracterul lui dialectic, în aceea că, în formula materialismului dialectic, s-a realizat legătura indisolubilă dintre înțelegerea materială a lumii și metoda dialectică de abordare a fenomenelor. Subliniind deosebirea calitativă dintre vechiul materialism premarxist și materialismul contemporan al lui Marx și Engels, el a arătat că acesta din urmă a lichidat mecanicismul și sterilitatea metafizică a celui dintii, grație înțelegerii procesului istoric al dezvoltării, grație dialecticii, care constituie trăsătura lui esențială. Studiile profunde și originale ale lui Plehanov despre materialismul premarxist, relevând meritele acestor însemnați gânditori progresiști, scot, în același timp, în evidență sterilitatea unor poziții, care, fiind lipsite de o teorie justă a dezvoltării, erau condamnate la inerție. Dialectica a dat aripi materialismului filozofic, deschizând cimp liber de manifestare spiritului său revoluționar. Cercetător profund al izvoarelor filozofiei marxiste, Plehanov a acordat o deosebită atenție filozofiei lui Hegel și, în primul loc, dialecticii hegeliene. În aspectul dialectic al construcției filozofice hegeliene vedea Plehanov însemnătatea ei deosebită, iar aportul valoros al lui Hegel la progresul gândirii filozofice îl vedea în acel simbul rațional inclus în dialectica lui, în acea idee fecundă a dezvoltării ascendente. La sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, cînd filozofii apalogeți ai burgheziei imperialiste întorceau spatele hegelianismului, respingînd tocmai aspectul lui revoluționar, dialectica, Plehanov, fără a uita aspectele negative ale construcției filozofice hegeliene, teoria de esență mistică despre spiritul universal, a insistat asupra conținutului pozitiv al dialecticii, asupra fecunde înfrînări pe care teoria dezvoltării a exercitat-o asupra mersului înainte al gândirii filozofice și științifice. Se știe că adversarii marxismului au încercat să conteste orice originalitate lui Marx și Engels, afirmînd că dialectica marxistă nu reprezintă nimic nou față de construcția lui Hegel, că între dialectica marxistă și cea hegeliană se poate pune semnul egalității. Marx însuși a respins cu toată hotărîrea aceste afirmații neîntemeiate, subliniind, într-un text bine cunoscut, opoziția radicală dintre dialectica lui materialistă și dialectica idealistă a lui Hegel, arătînd limpede că concepția lui dialectica reprezintă antipodul concepției hegeliene. Plehanov are meritul de a fi înțeles deplin acest lucru și de a fi apărut cu tărie dialectica materialistă și spiritul ei revoluționar. El a arătat că dialectica hegeliană, înăbușită de sistemul idealist al lui Hegel, era condamnată să-și consume potențele revoluționare în domeniul iluzoriu al gândirii pure, în elerul abstracțiilor hegeliene, pierzîndu-și eficacitatea, irosindu-și, în bătălii imaginare, virtuțile critice. Făurind dialectica lor materialistă, teoria dezvoltării lumii reale, materiale, Marx și Engels au construit un instrument ascuțit nu numai de cercetare, ci și de transformare revoluționară a realității, în primul loc a realității sociale, un instrument al progresului istoric real. Prin aceasta tocmai aportul lor la dezvoltarea gândirii filozofice are o semnificație excepțională. Subli-

niind necesitatea negației, pieirii a tot ce-și pierde realitatea în torentul dezvoltării ascendente continue, dialectica materialistă constituie un scandal pentru apărătorii ordinii burgheze, pe care aceștia o prezintă ca fiind veșnică, imuabilă. Folosind dialectica, Marx și Engels au dovedit necesitatea istorică a pieirii capitalismului și biruinței socialismului. Întreaga construcție sociologică a marxismului este pătrunsă de spiritul dialecticii, care, aplicată la realitatea socială, permite înțelegerea caracterului logic al dezvoltării fenomenelor sociale, înțelegerea succesiunii ascendente a diferitelor formații social-economice, pe baza dezvoltării continue a forțelor de producție. Plehanov a avut o justă înțelegere a raportului dintre dialectica hegeliană și dialectica marxistă și a însemnătății saltului calitativ, care s-a realizat prin elaborarea dialecticii materialiste. De pe pozițiile științifice ale dialecticii materialiste, el a combătut concepțiile rigide, metafizice, construcțiile înguste ale eclecticismului sociologic burghez, care se întemeia pe o interpretare dogmatică a corelațiilor dintre diferitele laturi ale vieții sociale. Respingând dogmatismul eclectic și îngustimea metafizică, Plehanov a avut o profundă înțelegere a principiului dialectic al conexiunii universale, care permite desprinderea legăturilor hotărâtoare, esențiale din ghemul complex al interacțiunilor. În lupta împotriva metafizicii și eclecticismului, împotriva evoluționismului plat, Plehanov s-a arătat deci a fi un adept fervent al dialecticii materialiste, cu toate concluziile care se desprind din această poziție. Astăzi, când apărătorii orînduirii capitaliste, când filozofii și sociologii scutieri ai imperialismului încearcă să valorifice din nou vechile cîrpe metafizice și eclecticice împotriva marxism-leninismului, lucrările eminentului marxist rus Plehanov, străbătute de spiritul dialecticii materialiste, își păstrează actualitatea și însemnătatea, ca arme de luptă pentru progresul social. Plehanov a subliniat adevărul legilor dialecticii și a ilustrat prin exemple acțiunea acestor legi, a legii unității și luptei contrariilor, a legii trecerii de la schimbări cantitative la schimbări calitative și a legii negării negației. În explicarea procesului dezvoltării, el a plecat de la faptul că lucrurilor și fenomenelor le sînt proprii contradicții interne, că lupta dintre contrariile interne reprezintă conținutul principal al dezvoltării, că în această ciocnire continuă de forțe antagonice își găsește izvorul întreaga dezvoltare, în toate domeniile realității, că drumul transformării este acela al ascuțirii acestor contradicții, nu al netezirii antagonismelor și împăcării contrariilor, că rezolvarea procesului este lichidarea fenomenului vechi și nașterea fenomenului nou, în sinul căruia se desfășoară în continuare lupta tendințelor opuse, care împinge realitatea naturală și socială spre forme noi, tot mai înalte. Față de legea unității și luptei contrariilor, sîmbure al dialecticii revoluționare, se manifestă cu deosebire ostilitatea ideologilor burgheziei, care se străduiesc inutil să tăgăduiască existența contradicțiilor sau să găsească argumente pentru a „dovedi” posibilitatea concilierii pozițiilor contrare, atenuării contradicțiilor și deci menținerii orînduirii existente. Învățătura dialectică despre unitatea contrariilor și lupta lor i-a permis lui Plehanov să respingă cu succes încercările unor sociologi burghezi, ca marxistul legal Ștruve, care căuta să tocească ascuțișul revoluționar al dialecticii materialiste, în interesul burgheziei, prin concepția lui falsă și antimarxistă despre atenuarea con-

tradițiilor și conflictelor de clasă. Plehanov a dat o ripostă hotărâtă vulgarizatorilor, care reduceau mișcarea la un proces de simple acumulări cantitative, la desfășurarea evolutivă continuă, lipsită de orice întrerupere a gradației, de orice salt. Adepții unor asemenea concepții recunoșteau numai în vorbe dezvoltarea, negînd-o în realitate. De pe pozițiile dialecticii materialiste, Plehanov a arătat just raportul dintre evoluție și revoluție, unitatea dialectică a acestor două momente, necesitatea întreruperii dezvoltării gradate prin salturi pregătite de o întreagă perioadă de acumulări cantitative, care duc la schimbări calitative radicale. Vorbind despre dezvoltare în înțelesul dialecticii marxiste, Plehanov spunea: „Ca mare revoluționar, Marx nu numai că nu a dat uitării evoluția, ci, dimpotrivă, a descoperit multe din legile ei importante. În marxism istoria dezvoltării omenirii ni se înfățișează, pentru prima oară, ca un tablou armonios, lipsit de fantastic”. „Marx — spune el — a fost primul care a arătat că *evoluția economică duce la revoluții politice*. Datorită lui mișcarea revoluționară contemporană a căpătat un scop clar determinat și o bază teoretică precis elaborată” (Plehanov, *Opere*, vol. III, p. 48). Învățătura dialecticii marxiste despre unitatea și lupta contrariilor și despre trecerea de la schimbări cantitative la schimbări calitative prin salturi a fost folosită de Plehanov în lupta împotriva denaturărilor revizioniste ale lui Bernstein, care, părăsind terenul marxismului, teoria luptei de clasă și revoluției proletare, a ridicat steagul trădării revizioniste, vorbind despre posibilitatea integrării pașnice a capitalismului în socialism.

Plehanov a văzut în negarea negației o lege de bază a dialecticii, al cărei specific constă în aceea că pune în lumină relația dintre vechi și nou, dintre latura conservatoare și cea revoluționară a lucrurilor și fenomenelor, arătînd drumul ascendent al dezvoltării. În legătură cu aceasta, e locul să amintim că Plehanov are meritul de a fi dat răspunsul cuvenit unor dușmani ai marxismului, ca narodnicul Mihailovski, care atacau dialectica marxistă, pornind de la semnificația denaturată a legii negării negației. Mihailovski învinuia pe Marx de faptul că ar fi folosit în manieră arbitrară triadele hegeliene, pentru a desprinde astfel concluzii revoluționare, cu privire la dezvoltarea socială. Luînd apărarea dialecticii marxiste, Plehanov a arătat foarte just că Marx nu introduce realitatea în tiparele triadelor, că specificul metodei lui constă în abordarea concretă și multilaterală a fenomenelor sociale. Forța materialismului istoric nu rezidă în referiri la triadă, ci în studierea științifică a procesului istoric. Folosirea dialecticii materialiste nu înseamnă ignorarea faptelor, precum, în manieră tendențioasă și falsă, afirma dușmanul marxismului, Bernstein, ci, dimpotrivă, se întemeiază pe studiul lor profund și multilateral. Ea pornește de la fapte concrete, considerînd că adevărul este totdeauna concret.

Subliniind aspectele pozitive ale poziției lui Plehanov față de problemele dialecticii, e necesar să amintim că am avut în vedere atitudinea lui în perioada anterioară anului 1903, alunecării lui spre menșevism. După această dată, necesitatea de a găsi argumente și justificări pentru o poziție politică falsă, l-a determinat adesea pe Plehanov menșevicul să se abată de la tezele dialecticii materialiste, să aprecieze evenimentele din punctul de vedere al unei metafizici dogmatice sau să recurgă la arti-

ficii, care transformau dialectica științifică în solistică. Toate acestea însă nu pot anula meritele lui Plehanov marxistul, din perioada premenșevică, a teoreticianului profund și original, care, entuziasmat de dialectica materialistă a lui Marx și Engels, a folosit-o cu vigoare pentru explicarea vieții sociale rusești, văzînd în această metodă, ca și Herzen, o adevărată algebră a revoluției, un instrument ascuțit de înțelegere și transformare revoluționară a acelei realități sociale, în direcția socialismului.

În lucrările lui Plehanov au aflat o strălucită expunere și o rezolvare profundă problemele materialismului istoric. Problematika socială a stat în centrul preocupărilor eminentului marxist rus. În cercetarea și tratarea chestiunilor sociale, el s-a afirmat ca un gînditor marxist multilateral și erudit, ca un adept ferm și un minuiitor iscusit al dialecticii materialiste. Concepțiile sociale ale lui Plehanov, ideile lui privitoare la problemele legate de dezvoltarea socială în genere și de dezvoltarea societății ruse în special se găsesc expuse într-un mare număr de lucrări. Dintre acestea vom aminti pe cele mai cunoscute: *Socialismul și lupta politică* (1883), *Divergențele noastre* (1885), *Augustin Thierry și concepția materialistă a istoriei* (1895), *Despre concepția materialistă a istoriei* (1897), *Cu privire la problema rolului personalității în istorie* (1898), *Chestiunile fundamentale ale marxismului* (1908), *Contribuții la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei* (1896). Aceasta din urmă reprezintă cea mai însemnată contribuție filozofică a lui Plehanov. Lenin a subliniat valoarea acestei lucrări strălucite și prețuirea deosebită de care s-a bucurat, arătînd că ea a servit la educația unei întregi generații de marxiști ruși. Precum se vede, activitatea lui Plehanov în domeniul cunoașterii vieții sociale a cunoscut cea mai largă și mai rodnică dezvoltare tocmai în perioada în care gînditorul s-a situat ferm pe pozițiile marxismului revoluționar. După 1903, alune-carea lui pe pozițiile menșevismului a avut drept urmare îndepărtarea de la linia marxistă în problemele social-politice, manifestarea unor concepții eronate în chestiunile legate de lupta proletariatului, de tactica și strategia clasei muncitoare. Lucrarea amintită mai sus, *Contribuții la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei*, remarcabilă prin rigoarea științifică, marxistă și prin bogăția ideilor, constituie o realizare deosebit de valoroasă în literatura marxistă universală. Consacrată fundamentării concepției materialiste a istoriei, ea a însemnat o lovitură puternică aplicată sociologiei burgheze în general și sociologiei subiectiviste a narodnicismului în special. Analiza critică a concepțiilor premarxiste, a poziției gînditorilor materialști francezi din secolul al XVIII-lea, a construcțiilor socialiștilor utopici și istoricilor burghezi ai restaurației, a concepțiilor idealiştilor clasici germani, scoate în evidență ideea fundamentală că, în perioada premarxistă, legile dezvoltării sociale au constituit un domeniu necunoscut și că este meritul excepțional al marxismului de a fi descoperit legitatea vieții istorice, de a fi construit o teorie riguros științifică despre dezvoltarea socială, de a fi transformat astfel istoria într-o știință adevărată. Descoperirea materialismului istoric a însemnat o revoluție de o excepțională însemnatate. Plehanov subliniază zădărnicia încercărilor pe care le fac filozofii și istoricii burghezi de a ascunde sau diminua valoarea descoperirii lui Marx. Răspunzînd atacurilor neîntemeiate ale

narodnicilor, care afirmau că tezele materialismului istoric nu se bucură de verificarea și confirmarea faptelor, el arată că, dimpotrivă, aceste teze își găsesc cea mai deplină confirmare în analiza fenomenelor sociale. Lucrările lui Marx constituie exemple elocvente de confruntare a principiilor materialismului istoric cu materialul viu al datelor realității sociale. Folosind interpretarea științifică a materialismului istoric, Plehanov scoate la iveală lipsa de consistență atât a pozițiilor subiectiviste cât și a celor fataliste.

Dacă sociologii subiectiviști atribuie întreaga dezvoltare istorică activității personalităților și tăgăduiesc legitatea procesului istoric și opera creatoare a maselor, adepții fatalismului tăgăduiesc orice contribuție creatoare a maselor, a claselor sociale, a partidelor și conducătorilor, în dezvoltarea socială, susținând că aici totul decurge de la sine, în afara participării conștiinței a oamenilor. Situându-se pe poziția științifică marxistă, Plehanov arată că istoria socială este opera maselor, a claselor sociale, care o făuresc în condiții determinate de acțiunea legilor obiective. În același timp, el arată și ce trebuie să înțelegem prin activitatea istorică a personalităților. Studiul acestei probleme Plehanov i-a consacrat una dintre lucrările lui bine cunoscute: *Cu privire la rolul personalității în istorie*. Personalitățile sînt oameni înzestrați cu o putere de înțelegere mai mare decît aceea a celorlalți, care văd mai repede și mai departe decît ceilalți drumul obiectiv al evenimentelor istorice. Forța lor constă în faptul că, prin activitatea lor, exprimă voința și interesele unui anumit grup social, unei anumite clase. Prin personalitățile istorice se exprimă necesitatea istorică. Personalitățile acționează în direcția cerințelor legilor obiective. „Un om mare — spune Plehanov — este mare, nu pentru că însușirile lui personale dau marilor evenimente istorice fizionomia lor proprie, ci pentru că el este dotat cu însușiri, care îl fac mai capabil decît toți ceilalți de a răspunde marilor nevoi sociale ale timpului său, nevoi generate de cauze generale și particulare“. Orice încercare de a se opune mersului legii se soldează cu eșecul, cu prăbușirea. În marile personalități și-au găsit expresia nevoile arzătoare ale dezvoltării istorice. Numai în măsura în care, înțelegînd aceste nevoi și aspirațiile maselor, acționează în această direcție, oamenii mari se realizează ca atare și pot juca astfel un rol însemnat în istoria socială, ai cărei principali făuritori rămîn masele populare, producătorii de bunuri materiale. Plehanov definește foarte exact locul și rolul personalității, atunci cînd arată că „este un erou, dar nu un erou în sensul că ar putea opri sau schimba desfășurarea firească a lucrurilor, ci în sensul că activitatea lui este expresia conștiinței și liberă a acestei desfășurări necesare și inconștiente. În aceasta — spune el — constă importanța lui, în aceasta constă puterea lui. Dar aceasta are o importanță uriașă și o putere colosală“ (Plehanov, *Opere*, vol. VIII, p. 305). Dușmanii marxismului prezintă de multe ori materialismul istoric ca un fel de fatalism economic, care nu mai lasă nici un loc activității libere și conștiente a omului. Plehanov a dezvăluit caracterul fals al acestei poziții tendințioase, arătînd limpede rolul excepțional de însemnat pe care concepția materialistă a istoriei îl atribuie factorului subiectiv, maselor, claselor și conducătorilor, în desfășurarea evenimentelor sociale. Nimic nu este mai străin concepției marxiste despre viața istorică decît ideea falsă a mersului de la sine, a desfășurării automate a lucrurilor. Materialismul is-

toric, luminind drumul dezvoltării sociale, oferind proletariatului o perspectivă limpede și delinind clar scopul luptei lui revoluționare, cheamă clasa muncitoare și masele populare la luptă pentru atingerea țelurilor fixate. Marea lui forță constă în aceea că este teoria științifică a clasei celei mai înaintate a societății contemporane, teoria care, exprimind în maniera cea mai clară necesitatea economică, interesele economice hotărâtoare ale clasei muncitoare, este în stare să pună în mișcare masele celor exploatați, să le mobilizeze, să le ridice la luptă împotriva rânduie-lilor vechi, pentru înnoirea socială. Plehanov a pus un accent deosebit pe însemnătatea teoriei revoluționare, arătind că „fără teorie revoluționară nu poate exista mișcare revoluționară, în adevăratul sens al cuvântului” (*Opere*, vol. II, p. 71). În Rusia de la sfârșitul veacului al XIX-lea, în care falsii prieteni ai poporului, narodnicii, răspindeau ideile lor eronate și reacționare despre pretinsul drum propriu de dezvoltare necapitalistă a acestei țări, lucrările marxistului Plehanov au împrăștiat ceața răspin-dită de acești sociologi improvizați și au adus clarificarea necesară. În vreme ce narodnici ca Mihailovski și Voronțov priveau cu dispreț teo-ria marxistă și afirmau că este vorba de o schemă pe care, în manieră necritică și arbitrară, marxistii încercau s-o aplice Rusiei, Plehanov a arătat că metoda folosită de marxism este aceea a analizei concrete a faptelor reale și că tocmai această analiză a realității dovedea, în ma-nieră neîndoieinică, faptul că Rusia s-a angajat de mult pe drumul dez-voltării capitaliste, că economia orășenească și agrară a Rusiei prezenta elementele clare ale unei dezvoltări capitaliste, că descompunerea comu-nei sătești se producea în virtutea forțelor interne ale acestei dezvoltări, prin afirmarea economiei bănești și producției de mărfuri, prin dezvoltarea relațiilor capitaliste în lumea satului rus. Lucrarea lui Plehanov *Divergențele noastre* conține un bogat material factic, date statistice pre-cise, care ilustrează adevărul tezelor marxiste și caracterul fantezist al speculațiilor narodnice despre drumul propriu al Rusiei, diferit de acela al Occidentului. Rusia se dezvoltă în conformitate cu legile economiei ca-pitaliste, în vreme ce ideologii narodnicismului, în construcțiile lor subiec-tiviste, își închipuiau că pot opune voința lor și dorințele lor acțiunii le-gilor obiective. Marxistul Plehanov sublinia caracterul legic al dezvoltării sociale, faptul că legile obiective ale acestei dezvoltări nu-și au ră-dăcina în conștiința oamenilor, ci în natura relațiilor sociale, relațiilor de producție, în care, în mod necesar, oamenii intră, pe diferitele trepte de dezvoltare a forțelor lor de producție. Datoria sociologului este de a descoperi aceste legi, de a explica necesitatea istorică și nu de a construi sisteme arbitrare, întemeiate pe dorința subiectivă de a impune istoriei un curs, care nu corespunde desfășurării legice. Arătind că legile istorice se manifestă cu aceeași necesitate obiectivă ca și legile naturii, Plehanov în-sistă, în același timp, asupra faptului că se comite o greșeală gravă, când se încearcă explicarea fenomenelor sociale cu ajutorul legilor naturii. Subliniind deosebirea dintre legile sociale și cele ale naturii, el arată că, în domeniul vieții sociale, acționează legi specifice, legile sociale, că ele determină cursul evenimentelor istorice, care n-ar putea niciodată să fie înțelese cu ajutorul legilor biologice sau fizice. Explicind teoria marxistă a dezvoltării sociale, Plehanov a apărat-o cu vigoare nu numai împotriva

narodnicilor, ci și împotriva altor dușmani ai marxismului, constructori de teorii idealiste, false, cu ajutorul cărora încercau să submineze materialismul istoric. În chip deosebit a dovedit Plehanov lipsa de consistență a cunoscutei teorii eclecticice a factorilor, ai cărei adepți se situau pe poziția unei interdependențe abstracte și, ocolind elementul hotărâtor al dezvoltării, lăsau, în fond, fenomenele sociale fără explicație. De pe pozițiile materialismului istoric, Plehanov a indicat ca element hotărâtor al procesului social modul de producție a bunurilor materiale necesare existenței oamenilor. El a subliniat relația dialectică dintre baza economică și suprastructura societății, generată de bază. Pornind de la analiza condițiilor vieții materiale a societății, el s-a ocupat și de însemnătatea factorului geografic. În această problemă, cele mai multe formulări din lucrările lui arată o înțelegere justă, marxistă a lucrurilor. O formulare foarte clară găsim în lucrarea *Istoria gândirii sociale ruse* din anul 1914. El subliniază aici ideea că influența mediului geografic se exercită numai prin mijlocirea relațiilor sociale și că mediul geografic poate determina numai o grăbire sau încetinire a dezvoltării forțelor de producție. Trebuie totuși să amintim că, în unele lucrări, Plehanov se situează pe poziții greșite, prezentând într-o manieră exagerată rolul factorului geografic, pe care îl arată ca element oarecum determinant al dezvoltării forțelor de producție. În lucrările lui Plehanov, un loc deosebit de important se atribuie studiului formelor conștiinței sociale, genezei, dezvoltării lor și rolului lor în viața istorică, rolului ideologiei în dezvoltarea socială. Făcând o ascutită critică diverselor poziții idealiste, cum este, de pildă, așa-zisa teorie a filiației ideilor, care reduce procesul dezvoltării ideologice la un proces de dezvoltare lăuntrică a gândirii, în afara oricăror înrîuriri ale lumii externe, Plehanov a dat problemei soluția științifică, marxistă, arătând că materialismul istoric explică nașterea și dezvoltarea conștiinței sociale și formelor ei, pornind de la existența socială, de la condițiile vieții materiale a societății, de la modul de producție a bunurilor materiale, de la dezvoltarea economică a societății. În studiile sale consacrate istoriei ideologiei, Plehanov a dovedit o profundă înțelegere marxistă a interdependenței dialectice dintre baza economică și elementele ideologice ale suprastructurii, dintre existența socială și conștiința socială, subliniind și rolul determinant al existenței sociale și relativa independență a formelor ideologice și interacțiunea acestor forme. Respingînd mecanicismul pozițiilor vulgarizatoare, ce raportau, în manieră nemijlocită, dezvoltările ideologice la dezvoltarea forțelor de producție, marxistul Plehanov arăta că o asemenea concepție îngustă nu are nimic comun cu esența materialismului istoric, care niciodată n-a afirmat că factorul economic este unicul factor, ci l-a prezentat ca fiind elementul determinant, în ultimă analiză. În consecință, numai o luare în considerare a tuturor interdependențelor și a relativei independențe în dezvoltarea diferitelor forme ale conștiinței sociale ne poate oferi o înțelegere justă a procesului ideologic. Problemele complexe legate de studiul formelor ideologice nu pot fi soluționate just decît dacă ținem seama de faptul că schimbările la nivelul producției se reflectă nu nemijlocit în schimbările ideologice, ci prin intermediul bazei, că însăși această relație mediată este influențată puternic de lupta de clasă, de instituțiile politice și juridice existente.

Dintre formele conștiinței sociale, Plehanov s-a oprit în chip deosebit asupra religiei și artei. Studiile lui consacrate istoriei religiei și ateismului reprezintă contribuții valoroase de analiză științifică marxistă. Plehanov a întemeiat considerațiile lui pe un vast material de fapte și s-a referit la o întreagă varietate de probleme. Ca marxist, el a scos la iveală adevărata esență de clasă a religiei, instrument de înrobire spirituală folosit de exploatatori, și s-a manifestat ca un ateu consecvent și intransigent, demascând toate încercările de a înșela proletariatul cu otrava concepțiilor religioase. În lupta împotriva înșelăciunii religioase, el s-a situat pe poziția marxismului, pe poziția ateismului proletar, și a subliniat opoziția marxismului față de orice formă a ideologiei religioase. În lucrările sale, el a acordat o deosebită atenție doctrinelor ateiste din trecut și a apreciat în chip deosebit pozițiile ateiste ale materialiştilor francezi din secolul al XVIII-lea. Distins teoretician al ateismului proletar, Plehanov considera că lupta activă împotriva religiei și neacceptarea nici unui compromis cu religia reprezintă o necesitate imperioasă pentru partidul clasei muncitoare și pentru ideologii ei. Critica pe care Plehanov a făcut-o, de pe pozițiile gândirii marxiste, religiei și-a păstrat actualitatea. Lucrările lui privitoare la religie reprezintă contribuții valoroase la dezvoltarea științei marxiste, prin profunzimea vederilor, bogăția informației și ținuta de combativitate principală.

Plehanov a desfășurat o largă și multilaterală activitate în domeniul esteticii și al criticii literare, fiind un cunoscător erudit al problemelor artei și literaturii. Prin considerațiile lui profunde privitoare la originea și natura artei, la rolul ei social, la valoarea ei cognitivă și educativă, el a contribuit din plin la constituirea ca știință a esteticii marxiste, aplicând în chip strălucit tezele materialismului istoric la studiul fenomenului estetic. Pășind pe calea deschisă de marii democrați revoluționari, Belinski și Cernișevski, teoreticieni eminenți ai artei realiste, Plehanov a construit o teorie științifică a esteticii înălțată pe fundamentul marilor adevăruri ale marxismului. El a arătat că arta este strâns legată de problematica socială, de viața socială, de lupta de clasă din sinul societății. „Producțiile artistice — spune el — sînt fenomene sau fapte născute din raporturile sociale. Odată cu transformarea raporturilor sociale, se transformă gusturile estetice ale oamenilor și, în consecință, producțiile artistice”. Pentru Plehanov, realitatea, viața reală însăși, reprezintă temelia adevăratei arte, principala ei sursă, iar fidelitatea în redarea realității, veridicitatea cu care este redată realitatea constituie elementul esențial de apreciere a operei de artă. Ideea centrală a construcției lui estetice este aceea a condiționării sociale și a naturii de clasă a artei, aceea că diferitele clase sociale au concepții diferite despre frumos, nutresc idealuri estetice deosebite, în funcție de condițiile economice concrete ale existenței lor. Plehanov avea o idee înaltă despre valoarea cognitivă a marelui arte realiste și despre marele ei rol educativ, despre misiunea artei de a promova ceea ce este nou și progresist în viața socială, de a sluji progresul social. Analiza marxistă a lui Plehanov a respins toate încercările de vulgarizare. Arătînd dependența artei, ca formă a conștiinței sociale, de existența socială, el a insistat, în același timp, asupra independenței relative a artei și asupra legilor ei proprii de dezvoltare. Valorile pe care

marea artă le realizează au o existență mai îndelungată decât condițiile materiale în care, în ultimă analiză, ele își au izvorul. Plehanov a arătat înconsistența poziției vulgarizatoare, care încerca să stabilească o legătură nemijlocită între artă și producție. El a pus în lumină caracterul complex al legăturii dintre diferitele aspecte ale artei și condițiile vieții materiale, și elementele existenței sociale. Îndepărtînd construcțiile false ale vulgarizatorilor, schemele lor simpliste, Plehanov și-a îndreptat, în același timp, atacurile viguroase împotriva esteticii idealiste, împotriva falselor concepții subiectiviste ale narodnicilor și, mai tirziu, împotriva curentelor idealiste, decadente ale esteticii burgheze contemporane, expresie a descompunerii societății capitaliste. Lucrările lui consacrate criticii decadentismului modernist reprezintă un aport deosebit de prețios la opera de promovare a unei arte realiste, sănătoase, unei arte pline de un bogat conținut de idei și slujitoare a progresului social. În anii reacțiunii, care a urmat înfrîngerii primei revoluții burghezo-democratice din Rusia (1905—1907), Plehanov a luat atitudine fermă împotriva încercărilor idealiste, burgheze, de a degrada arta prin practica unui estetism fals și reacționar. Construcția estetică a lui Plehanov are, fără îndoială, și lipsuri însemnate, rezultînd dintr-o insuficientă înțelegere dialectică a lucrurilor. Dar, în liniile ei esențiale, contribuția lui Plehanov în domeniul teoriei artei și literaturii are semnificația unei deosebit de însemnate activități de deschizător de drumuri în cîmpul esteticii marxiste, disciplină care cunoaște, sub influența dezvoltării sociale și științifice, un progres neîntreput.

Pentru o justă înțelegere a contribuției pozitive a lui Plehanov la fundamentarea concepției materialiste a istoriei și socialismului științific și la explicarea și răspîndirea marxismului în Rusia, trebuie să subliniem faptul că, într-un număr însemnat de lucrări din perioada care a precedat trecerea lui pe pozițiile menșevismului, el a enunțat cu claritate ideea dictaturii proletariului. Ceva mai mult, e cazul să spunem că lui i se datorește prima tratare a acestei probleme în literatura social-democrată rusă. Ideea necesității istorice a dictaturii proletare apare net chiar în prima lui lucrare marxistă *Socialismul și lupta politică* (1883), unde se afirmă că realizarea sarcinilor revoluției economice de către proletariat este legată de dominația lui de clasă, de dictatura lui. În același timp se arată că însăși această dominație politică nu poate fi menținută și asigurată împotriva loviturilor reacționare decât prin folosirea hotărîtă a puterii de stat. Plehanov precizează în următorii termeni sarcinile dictaturii proletare: „Înțelegînd condițiile eliberării sale și maturizîndu-se în vederea acestui fapt, proletariatul va lua puterea de stat în propriile sale mîini, pentru ca, după ce îi va zdrobi pe adversarii săi, să organizeze viața socială nu pe bazele anarhiei, care, desigur, i-ar aduce alte nenorociri, ci pe baza panarhiei, care ar permite tuturor membrilor adulți ai societății să participe nemijlocit la discutarea și rezolvarea treburilor obștești“. În această perioadă Plehanov opunea ideea marxistă a dictaturii proletariului falsei concepții a narodnicilor. Nu este mai puțin adevărat însă că, devenind menșevic, după 1903, el a evitat, în lucrările lui din această epocă, să se refere la problema dictaturii proletariului și la aceea a legăturii dintre revoluție și puterea de stat. În felul acesta, el a făcut concesii spiritului oportunist, depărtîndu-se de linia marxismului.

În legătură cu lupta proletariatului pentru putere, Plehanov are, de asemenea, marele merit de a fi susținut necesitatea făuririi partidului propriu al clasei muncitoare și de a se fi ridicat împotriva acelor care se opuneau înființării partidului, în primul loc împotriva economiștilor. Respingînd argumentele acestor oportuniști și încercările lor de a limita activitatea proletariatului la lupta economică, Plehanov a arătat primejdia pe care o prezenta această concepție pentru clasa muncitoare și a demonstrat necesitatea luptei politice. Se știe că el a acționat alături de Lenin în vederea constituirii partidului și că a avut partea lui de contribuție în alcătuirea proiectului de program al P.M.S.D.R. Se știe, de asemenea, că, în legătură cu anumite puncte de vedere, care constituiau îndepărtări de la linia revoluționară a marxismului, el a fost cu severitate criticat de Lenin.

Una dintre problemele esențiale ale situației din Rusia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, era, fără îndoială, problema țărănească și aceea a alianței proletariatului cu țărănimea în revoluția care se anunța. Plehanov a abordat, în multe din lucrările lui, această problemă, dar ideile lui privitoare la țărănime și la posibilitățile ei revoluționare dovedesc că el n-a avut o înțelegere justă, marxistă, a lucrurilor. În problema țărănească, el a avut, mai ales în perioada menșevică a activității sale, o atitudine greșită, de esență oportunistă. Nesocotind situația deosebită, specifică a țărănimii din țările care, în epoca imperialismului, păstrau încă în structura economiei lor agrare rămășițe feudale, subapreciind energia revoluționară de care erau capabili țărani, Plehanov vedea în țărănime o masă amorfă, înapoiată, politicește indiferentă și destinată prin aceasta să fie suportul despotismului țarist, sprijinul autocrației. Străin înțelegerii dialectice a procesului revoluțiilor burghezo-democratice din epoca imperialismului, menșevicul Plehanov, folosindu-se de analogii false și confundind dezvoltarea revoluției din Rusia cu aceea a revoluțiilor burgheze din Occident, din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, considera burghezia drept aliatul firesc al proletariatului în revoluția burghezo-democratică din această țară. Referindu-se la poziția diferitelor clase sociale din Rusia față de revoluție, el ajungea la o concluzie falsă și afirma că, în afară de burghezie și proletariet, nu existau alte forțe pe care ar putea să se bazeze combinațiile de opoziție sau cele revoluționare. Prin poziția lui în problema țărănească, Plehanov a părăsit terenul analizei marxiste, care a apreciat just natura socială a țărănimii și a arătat limpede că ea este chemată să fie aliatul clasei muncitoare nu numai în lupta împotriva moșierilor feudali și autocrației țariste, ci, prin păturile ei sărace, și împotriva exploatării capitaliste. Aparține în întregime lui Lenin meritul de a fi făcut o analiză marxistă magistrală a forțelor sociale angajate în revoluție, de a fi elaborat tezele despre alianța necesară a proletariatului cu țărănimea și despre hegemonia proletariatului în lupta revoluționară. Genialele teze leniniste au căpătat o strălucită confirmare în desfășurarea ulterioară a evenimentelor istorice. Subliniind gravele greșeli oportuniste ale lui Plehanov în problema revoluției și a aliaților proletariatului, trebuie totuși să adăugăm că, în perioada premenșevică a activității lui, el a avut meritul de a fi combătut teoria falsă a narodnicilor, care susți-

neau că Rusia se găsea nemijlocit în fața revoluției socialiste. Arătînd că viitoarea revoluție va fi o revoluție burgheză și subliniind deosebirea dintre revoluția burgheză și revoluția socialistă, Plehanov vedea, în același timp, posibilitatea trecerii imediate de la această revoluție la revoluția socialistă. Mai târziu, devenind menșevic, el a abandonat această teză și și-a însușit punctul de vedere oportunist, care separa revoluția burgheză de cea socialistă printr-o îndelungată perioadă istorică.

Vom termina aceste scurte și generale considerații asupra operei filozofice a lui Plehanov, oprindu-ne asupra unui aspect de o însemnătate excepțională a activității lui. Este vorba de lupta pe care a dus-o el pentru apărarea învățăturii marxiste în general și a filozofiei marxiste în special, respingînd cu intransigență încercările revizioniste de a denatura substanța revoluționară a marxismului, spre a-l transforma într-o doctrină liberală, acceptabilă burgheziei. La sfîrșitul veacului trecut, cînd renegatul Bernstein a pornit pe drumul jahn al revizionismului, numai Plehanov, în întreaga social-democrație internațională, s-a ridicat cu tărie în apărarea pozițiilor marxiste atacate de revizionști. În articolul său *Marxism și revizionism*, Lenin sublinia acest fapt în următorii termeni: „Singurul marxist în social-democrația internațională, care a criticat în mod consecvent, din punctul de vedere al materialismului dialectic, toate trivialitățile imposibile înșirate de revizionști, a fost Plehanov”.

Din punct de vedere filozofic, revizionismul bernsteinian a fost o încercare de a lichida materialismul dialectic, înlocuindu-l cu doctrina idealistă a neokantianismului. Făcînd cor cu ideologii burgheziei, cu profesorii burghezi de filozofie idealistă, revizionști și-au însușit lozinca reacționară „înapoi la Kant”, încercînd să răspîndească în sinul social-democrației doctrina filozofului idealist și proclamînd necesitatea revizuirii gîndirii marxiste și completării ei cu tezele filozofiei critice kantiene. Asalturile revizionismului filozofic au rămas fără răspuns din partea teoreticienilor internaționalei a II-a, care manifestau o atitudine indiferentă sau chiar binevoitoare față de activitatea de subminare dusă de revizionști. În atmosfera aceasta de nepăsare sau complicitate, a răsunat glasul de protest al marxistului rus. Într-o serie de articole strălucite (*Bernstein și materialismul, Cant împotriva lui Kant sau testamentul spiritual al d-lui Bernstein, Konrad Schmidt împotriva lui Karl Marx și Friedrich Engels, Materialism sau kantianism, Încă o dată despre materialism*), Plehanov demască cu energie și cu profunzime revizionismul filozofic și apără tezele fundamentale ale materialismului filozofic marxist, subliniînd opoziția dintre eclecticismul plat al construcțiilor revizioniste și caracterul unitar, armonios al teoriei marxiste, ale cărei elemente componente sînt strînse într-o indisolubilă legătură. În același timp, el arată limpede substratul adevărat al construcțiilor revizioniste, esența lor social-politică și relația ce există între revizionismul filozofic și încercările burgheziei de a submina mișcarea muncitorească, lipsind-o de teoria ei revoluționară.

O deosebită însemnătate prezintă apărarea pe care a făcut-o Plehanov dialecticii materialiste, principala țintă a atacurilor revizioniste. Furia cu care revizionștii s-au năpustit asupra dialecticii este ușor de

înțeles. Prin esența ei, dialectica este o metodă critică și revoluționară, care privește totul din punctul de vedere al schimbării neîntrerupte, care respinge orice idee de stagnare, care anunță pieirea a tot ce este în numele neîncetatei deveniri. Firește că această concepție nu putea fi pe placul burgheziei și apărătorilor ei revizionști, interesați să descopere argumente filozofice, pentru a justifica veșnicia orînduirii capitaliste. Apărînd dialectica marxistă, Plehanov subliniază faptul că tocmai folosirea dialecticii, de care este pătrunsă întreaga operă a lui Marx și Engels, le-a permis acestora să transforme construcțiile socialismului utopic într-o teorie profund științifică. Dar profesorii burghezi și ucenicii lor din rîndurile revizionștilor nu puteau accepta dialectica; ei încercau, precum spune Lenin, să înlocuiască dialectica „sireată” (și revoluționară) prin „evoluția” simplă (și liniștită). Se știe că revizionistul Bernstein s-a ridicat cu ură înverșunată împotriva concepției marxiste despre viața socială, împotriva materialismului istoric. Revizionismul bernsteinian a fost o încercare de a readuce idealismul în știința despre societate, de a îndepărta interpretarea științifică, materialistă, a fenomenelor sociale. Apărător al burgheziei, Bernstein nu putea accepta concluziile revoluționare ale analizei sociale marxiste, teoria marxistă a revoluției, învățătura lui Marx și Engels despre stat și dictatura proletariatului. Denaturînd în manieră vădită adevărul, Bernstein a încercat să prezinte materialismul istoric ca o doctrină fatalistă, care ar reduce dezvoltarea socială la acțiunea unui determinism economic orb și ar elimina cu totul orice manifestare a factorului subiectiv, a activității libere a omului, a activității raționale.

Ridicîndu-se în apărarea marxismului, Plehanov a adus o contribuție valoroasă la înțelegerea justă a problemelor de bază ale materialismului istoric. El a scos la iveală falsificările revizioniste ale lui Bernstein, dovedind în manieră strălucită că nimic nu este mai străin teoriei sociologice marxiste decît nesocotirea rolului factorului subiectiv în viața socială, că, dimpotrivă, materialismul istoric este singura concepție care a reușit să dea o explicație științifică raportului dintre obiectiv și subiectiv în istorie, dintre acțiunea determinantă a factorului economic și rolul deosebit de însemnat al activității umane, al activității politice și ideologice. Desprinzînd din complexul relațiilor sociale relațiile economice ca relații hotărîtoare, Marx și Engels au arătat, în același timp, că istoria este opera oamenilor, că oamenii își făuresc istoria în condiții determinate, în ultimă analiză, de acțiunea legilor economice, de necesitatea economică. Tocmai materialismul istoric a subliniat cu deosebită vigoare importanța activității politice a maselor, a claselor, partidelor și personalităților, rolul teoriei și ideilor înaintate și însemnătatea ideologiei, influența reciprocă a elementelor politice și ideologice ale suprastructurii și acțiunea lor asupra bazei economice. Fără a subestima contribuția lui Plehanov la dezvăluirea și combaterea încercărilor revizioniste, trebuie să arătăm că meritul de a fi făcut o analiză profundă și integrală revizionismului, sub toate aspectele lui, meritul de a fi dat o lovitură zdrobitoare construcțiilor dușmănoase ale revizionștilor aparține lui Lenin.

Plehanov a deslășurat o neobosită activitate de critică și combatere

a pozițiilor ostile marxismului și tendințelor revizioniste care s-au manifestat în Rusia, la sfârșitul veacului trecut și în primii ani ai veacului nostru. Este cunoscută lupta lui împotriva narodnicismului. Împreună cu cei din grupul „Eliberarea muncii”, Plehanov are meritul de a fi combătut cel dintâi, și cu deosebită energie, concepțiile false și primejdioase ale pretenșilor prieteni ai poporului. Opera începută de el a fost desăvârșită de Lenin, care a dat narodnicismului reacționar lovitura de grație și a nimicit influența ideologică și politică a acestuia. Plehanov a înțeles esența oportunistă a economismului și a dezvăluit oportunismul economiștilor în articole pline de combativitate. De asemenea, el a înțeles natura revizionistă a concepțiilor așa-zisilor „marxiști legali”, de felul lui P. Struve, care, răstălmăcind anumite teze marxiste, încercau să le folosească în interesul burgheziei și rânduieilor capitaliste. Plehanov a supus unei ascuțite critici ideile acestor avocați ai capitalismului, travestiți în haine marxiste. Mai târziu, în perioada 1908—1912, el a dus împreună cu Lenin lupta împotriva empiriocriticismului. Însemnătatea lucrărilor lui Plehanov îndreptate împotriva revizionismului internațional și rus poate fi înțeleasă și apreciată cu deosebire în epoca actuală, când revizionismul, unealtă a burgheziei imperialiste, și-a reînceput afacurile, folosind, în linii generale, aceleași argumente ca și revizionistii din trecut (Bernstein, Kautsky etc.) și încercând să reînvie vechile poziții oportuniste, nimicite de critica marxistă a lui Lenin și Plehanov.

Precum am arătat, după 1903, Plehanov a alunecat pe pozițiile oportunismului menșevic și s-a îndepărtat, prin aceasta, de linia științifică a marxismului, de învățătura lui revoluționară. Deși putem cita și din această perioadă opere valoroase, în domeniul filozofiei marxiste, cum este lucrarea *Chestiunile fundamentale ale marxismului* (1908), (ultima dintre lucrările filozofice ale lui Plehanov, în care găsim o expunere sistematică a materialismului dialectic), cum sint articolele îndreptate împotriva empiriocriticismului, în general însă poziția lui menșevică din această etapă a fost cauza unor greșeli grave în domeniul teoriei și practicii revoluționare. Menșevicul Plehanov, luând locul marxistului Plehanov, a rămas în urma istoriei, a încetat a mai înțelege sensul adevărat al evenimentelor care se desfășurau sub ochii lui, a ajuns, la rândul lui, prizonierul unor construcții false, reacționare, înfirmate de realitate. Fără să uităm acest capitol din viața și activitatea lui, atunci când trebuie să ne pronunțăm asupra locului pe care îl ocupă Plehanov în istoria mișcării muncitorești ruse și internaționale, este necesar să ne referim în primul rând la contribuția deosebit de valoroasă pe care a adus-o el în perioada ce a precedat anul 1903, explicând, dezvoltând și apărând cu fermitate și pasiune învățătura marxistă, în lucrări filozofice strălucite, pline de erudiție și scrise cu pana unui scriitor de mare talent. Aceste lucrări reprezintă un monument impresionant de gândire, un bun foarte prețios al proletariatului internațional. Prin această parte a operei lui, Plehanov este și rămîne un eminent gânditor marxist. Marele Lenin dînd întreaga lui prețuire acestor scrieri, spunea că nu este posibil de a deveni un comunist adevărat, conștient, fără a studia tot ceea ce Plehanov a scris în filozofie, căci este ceea ce s-a scris mai bun în literatura internațională a marxismului. (*Încă o dată despre syndicate, Opere*, vol. 26).•

Г. В. ПЛЕХАНОВ, ФИЛОСОФ МАРКСИСТ

Краткое содержание

В настоящей работе автор выявляет ценный вклад Г. В. Плеханова в область марксистской философии в течение второго периода его деятельности, предшествовавшего его переходу на оппортунистические позиции меньшевизма (1883—1903).

Этот вклад, значение которого было подчеркнуто Лениным, заключается в сильном утверждении материализма и диалектики, в безоговорочной критике идеализма и метафизики, в глубоком разумении материалистического понимания истории, которое он старался выяснить и распространять, прокладывая, таким образом, путь к победе марксизма в России.

Автор пытается выявить некоторые из основных сторон теоретических взглядов Г. В. Плеханова, подчёркивая вопросы идеологического развития, роль масс и личности в истории, значение социалистической революции и диктатуры пролетариата. Автор настаивает также на значении борьбы Г. В. Плеханова против ревизионистских попыток, начатых Бернштейном и продолженных другими ревизионистами прошлого, — попыток очистить марксизм от его революционного содержания и превратить его, таким образом, в либеральную буржуазную теорию.

Эта сторона философских трудов Г. В. Плеханова имеет особенно важное значение при нынешних обстоятельствах борьбы против современного ревизионизма.

G. V. PLEKHANOV, PHILOSOPHE MARXISTE

Résumé

L'auteur se propose de mettre en lumière la contribution remarquable de G. V. Pléchanov dans le domaine de la philosophie marxiste, pendant la seconde période de son activité, qui a précédé son passage aux positions opportunistes du menchévisme (1883—1903). Cette contribution, dont l'importance a été soulignée par Lénine, consiste dans l'affirmation vigoureuse du matérialisme et de la dialectique, dans la critique sans réserve de l'idéalisme et de la métaphysique, dans la profonde compréhension de la conception matérialiste de l'histoire qu'il s'appliqua à expliquer et à propager, ouvrant ainsi la voie à la victoire du marxisme en Russie. L'auteur cherche à faire ressortir quelques-uns des aspects essentiels de l'activité théorique de Pléchanov, en insistant sur les problèmes du développement idéologique, du rôle des masses et des personnalités dans l'histoire, de la révolution socialiste et de la dictature du prolétariat. L'auteur souligne aussi l'importance de la lutte menée par Pléchanov contre les tentatives révisionnistes, inaugurées par Bernstein et continuées par les autres révisionnistes du passé, de vider le marxisme de son contenu révolutionnaire et de le transformer ainsi en une théorie libérale acceptable à la bourgeoisie. Par cet aspect, l'oeuvre philosophique de Pléchanov présente un grand intérêt, dans les circonstances actuelles de la lutte contre le révisionnisme contemporain.

DEZVOLTAREA LOGICII FORMALE ÎN RAPORT CU LOGICA CLASICĂ ȘI CU LOGICA MATEMATICĂ

DE

PETRE BOTEZATU

Progresul spectaculos al logicii matematice contemporane a redeschis cu acuitate problema raportului acestei discipline cu logica formală nematematică.

Stăruie întrebarea dacă acestea constituie două științe distincte sau dacă, dimpotrivă, una trebuie să absoarbă pe cealaltă. Problema s-a ivit în cadrul filozofiei idealiste și chiar din această cauză ea a fost copleșită inițial de confuzii și atitudini preconcepuate.

Într-un studiu recent¹⁾, A. N. Knighin, analizând cu pătrundere întreaga situație, distinge trei poziții principiale. Unii (A. Tarski, A. Church etc.) reduc logica formală la logica matematică, pe care o consideră forma superioară a logicii, alții (T. Greenwood, I. Orlov etc.) reduc logica matematică la logica clasică, fiind convinși că cea dintii nu a adus decît modificări exterioare, în sfîrșit alții (A. A. Markov, S. A. Ianovskaia etc.) consideră logica matematică drept o ramură specială a logicii generale, consacrată studiului demonstrației matematice.

Criticînd ceea ce este greșit în aceste atitudini și reținînd ceea ce este valabil, A. N. Knighin reușește să clarifice laturile fundamentale ale problemei. Astfel, el ajunge la concluzia importantă că logica clasică și logica matematică sînt științe deosebite. Ambele discipline urmează să fie cultivate cu stăruință, fiindcă nici obiectul lor nu este identic și nici nu răspund exact la aceleași întrebări. Practica impune în acest domeniu coexistența a două științe vecine.

Dar, în acest caz, o nouă problemă se deschide. Care este drumul pe care-l va urma logica formală nematematică? Logica matematică este în posesia unui program de lucru bine stabilit, deși diferențiat pe curențe.

În acest timp, logica clasică se zbate într-un impas. În general, ea a rămas limitată la un cerc de probleme și de soluții devenite tradiționale. La aceasta se adaugă unele încercări timide de a transplanta cîteva din noțiunile și rezultatele logicii matematice.

---

1) A. N. Knighin, *Asupra problemei raportului dintre logica matematică și logica clasică*, «Analele Romîno-Sovietice», Matematică-Fizică, 2, 1959, p. 143-155.

Întrebarea esențială, care se ridică acum, este dacă logica formală trebuie să rămână sau nu la forma ei tradițională. Iar dacă se admite că ea trebuie renovată, care sînt căile de urmat? Se recomandă oare ca ea să-și apropie noțiunile logicii matematice, mai puțin aparatul formal al acestora? Ar însemna atunci ca ea să devină o logică matematică vulgară și desigur că nu acesta este țelul urmărit.

Vom încerca, în cele ce urmează, să determinăm premisele acestei dispute. Concluziile se vor impune de la sine.

1. Logica clasică nu este o teorie deductivă.

Prin logica clasică, înțelegem corpul tradițional al logicii, așa cum apare în manuale și tratate. Ea cuprinde două mari capitole: deducția și inducția. Afară de aceasta, raționamentele se mai divid în imediate și mediate și în categorice, ipotetice și disjunctive.

Logica clasică nu alcătuiește o teorie deductivă, așa cum sînt *Elementele* lui Euclid. Deși Aristotel a conceput știința ca un sistem deductiv²⁾, după modelul matematicii, cu toate acestea el nu a construit logica formală în ansamblul ei ca o disciplină deductivă.

Anumite părți ale logicii sale, de pildă, teoria silogismului, înfățișează unele aspecte deductive, dar fără ca acestea să fie riguroase și complete. Pornind de la acestea, s-a putut reconstitui în mod axiomatic — așa cum a procedat J. Lukasiewicz — silogistica aristotelică. Dar aceasta reprezintă o reconstrucție în spirit modern și nu o oglindire fidelă a logicii aristotelice.

Una din cerințele elementare ale metodei deductive este precizarea sistemului de axiome, diferențierea clară dintre axiome și teoreme. Din *Organon* însă nu rezultă un sistem de axiome pentru logica formală. Cu toate că Aristotel se străduiește să demonstreze totdeauna ceea ce susține, el nu se preocupă să determine cu grijă de fiecare dată care sînt supozițiile pe care se sprijină demonstrațiile.

Așa se explică de ce demonstrațiile lui sînt uneori circulare. Astfel s-a putut arăta că operația reducerii silogismelor de figura a doua și a treia la figura întâi conține un cerc vicios. Reducerea modurilor se face folosind conversiunea judecăților, iar conversiunea este întemeiată cu ajutorul unor silogisme³⁾.

Deși recunoaște că principiile gîndirii, tocmai fiindcă sînt principii, nu pot fi demonstrate deductiv, Aristotel recurge, pentru principiul contradicției și al terțiului exclus, la demonstrații prin reducere la absurd⁴⁾, care, după cum se știe, necesită axiomatic principiul terțiului exclus!

Este clar că Aristotel, deși a avut în față modelul unei științe deductive ca geometria, nu a reușit să construiască logica formală ca un sistem deductiv.

Această trăsătură s-a păstrat pînă astăzi în logica clasică. Nu apare

2) E. W. Beth, *Les fondements logiques des mathématiques*, Paris, Gauthier-Villars, Louvain E. Nauwelaerts, 1955, 2-e éd., p. 1—2.

3) O. Hamelin, *Le système d'Aristote*, Paris F. Alcan, 1911, 2-e éd., p. 186. Theofrast, Eudem și Alexandru s-au străduit să elimine acest cerc.

4) *Metaph.*, IV, 4; IV, 7.

nicăieri grija de a separa axiomele de teoreme. O mare parte din aserțiuni sînt enunțate fără demonstrație, prezumîndu-se evidența⁵⁾). Iar atunci cînd se demonstrează o teză, nu se delimitează presupunerile care stau la baza demonstrației.

Putem caracteriza logica clasică drept o *teorie empirică*. Ea se află încă în faza adunării de material, a clasificării lui fragmentare și nesigure, a descoperirii unor legi și a demonstrării lor parțiale. După două milenii și mai bine de cercetări logice, încă nu știm care sînt supozițiile minimale, necesare și suficiente, pentru a construi corpul logicii formale nematematice.

II. Logica clasică nu este o teorie completă.

O știință empirică ajunge completă, dacă reușește să cuprindă într-un sistem unic totalitatea obiectelor pe care le studiază. Pentru aceasta este necesar ca știința respectivă să fie în posesia unei idei fundamentale, privitoare la esența și geneza obiectelor ei. Științele naturale după Charles Darwin, sociologia după Karl Marx, chimia după D. I. Mendeleev, au ajuns în această fază. Locul pe care-l ocupă un obiect în clasificare, îi indică și proprietățile lui esențiale. Pe această bază, K. Marx a putut să prevadă caracterele societății socialiste, care pe vremea lui nu exista încă, iar D. I. Mendeleev să determine proprietățile unor elemente, ca galiul, scandiul și germaniul, care au fost descoperite ulterior.

Logica clasică nu a atins „stadiul lui Mendeleev”. Ea dispune de clasificări imperfecte și controversale. Urmînd o veche tradiție, ea analizează doar cîteva tipuri principale de raționament, a căror caracterizare este de altfel nesatisfăcătoare. Categoriile folosite sînt grupate în: deducție-inducție (și eventual traducție) și categoric-ipotetic-disjunctiv. Dar nu se poate determina ce locuri vor ocupa, în aceste clasificări, raționamentele de relație, raționamentele funcționale (între întreg și parte), raționamentele matematice specifice și numeroase alte forme de inferențe necunoscute tratatelor.

Anchorozîndu-se în teoria claselor, logica clasică a pierdut legătura cu practica gîndirii, care este mult mai bogată în forme.

Ca teorie empirică a gîndirii logice, logica clasică este *incompletă*. Ea studiază puține forme și le clasifică defectuos. Astfel este clar astăzi că silogismul nu este un raționament deductiv în toate formele lui. Dar ce este atunci silogismul? Logica clasică, redusă la noțiunile ei tradiționale, nu-l mai poate defini⁶⁾.

III. Logica clasică este o teorie neformalizată.

Logica clasică folosește limbajul comun, neformalizat. Acesta, deși inferior limbajului matematic ca precizie și rigoare, reușește să prindă mai multe aspecte ale realității studiate.

5) C. Sigwart, *Logik*, I, 3), ridică credința în evidență la rangul de *postulat al logicii*.

6) P. V. Kopnin, *Despre unele probleme ale teoriei raționamentului* «Analele Romîno-Sovietice», seria Filozofie, 3, 1956, p. 50.

De aceea logica clasică poate să analizeze operațiile reale ale gândirii în toată complexitatea lor⁷⁾. Ea studiază, după cum știm, toate formele logice: noțiunea, judecata și raționamentul, și pentru fiecare din acestea, structura și felurile ei.

Față de aceasta, o teorie formalizată este limitată, prin însăși structura ei, la anumite aspecte.

IV. Logica clasică nu s-a ridicat la considerații metateoretice.

Nefiind concepută ca o disciplină axiomatizată, logica clasică nu a ajuns la cercetarea critică a propriului său sistem de axiome. Ca urmare, ea nu s-a putut ridica la ideea existenței mai multor logici și la propria sa caracterizare în raport cu acestea.

Logica matematică s-a ridicat la considerații metalogice. Ea a arătat că logica clasică reprezintă o logică particulară, anume o *logică bivalentă*, condusă de principiul terțiului exclus și de principiul contradicției excluse⁸⁾.

V. Logica matematică este o teorie deductivă.

Apărută mult mai târziu decât logica clasică, fie ca o algebră a logicii (G. Boole), fie ca o logică a matematicii (G. Peano, G. Frege), logica matematică s-a putut constitui ca o teorie deductivă.

În această formă, logica poate fi dezvoltată, ca și geometria, pornind de la un grup de enunțuri nedemonstrate și de noțiuni nedefinite.

Caracteristic pentru o disciplină deductivă este faptul că, pe fiecare treaptă a procesului demonstrativ, știm cu precizie care sînt enunțurile și noțiunile pe care ne sprijinim. O deosebire netă există între axiome și teoreme, între ceea ce acceptăm fără demonstrație și ceea ce vrem să demonstrăm. Fiecare teoremă derivă din teoreme anterioare, din definiții și axiome.

VI. Logica matematică este o teorie completă în forma ei elementară, dar este incompletă în forma ei superioară.

O teorie deductivă este completă, dacă toate propozițiile ei generalizabile pot fi derivate din sistemul de axiome al teoriei. Această exigență este împlinită de calculul propozițional și de calculul simplu al predicatelor — așa-numita „logică elementară” (E. W. Beth).

Dar logica elementară nu este suficientă pentru a justifica toate concluziile și noțiunile științelor deductive. Pentru aceasta este necesară o logică mai puternică, anume, calculul lărgit al predicatelor („logica mare”). S-a dovedit însă că această disciplină este incompletă.

VII. Logica matematică este o teorie formalizată.

Metoda deductivă cîștigă în precizie și vigoare dacă este formalizată. În acest caz definițiile și demonstrațiile sînt supuse unor reguli

7) A. N. K n i g h t, *op. cit.*, p. 147 ș.u.

8) G. A s s e r, *Einführung in die mathematische Logik*, B. H. Teubner, Leipzig, 1959, Teil I, p. 1—2.

speciale și știința respectivă este construită cu ajutorul acestor reguli, ca și cum propozițiile ei ar fi simple șiruri de semne grafice, al căror conținut nu interesează. Asemenea demonstrații se numesc *complete* și ele se reduc la operarea unor transformări pur formale asupra axiomelor și teoremelor anterioare.

Logica matematică, aplicându-și sie însăși acest procedeu, a îmbrăcat forma unui calcul: calculul propozițiilor, calculul predicatelor, calculul claselor etc. Ea a câștigat astfel avantajele oricărui calcul: precizie, siguranță, mecanizare etc.

Dar chiar din pricina formalizării, logica matematică a devenit o teorie incompletă din punct de vedere empiric. Ea nu studiază toate formele logice și nu studiază toate aspectele lor. Logica matematică se reduce în esență la o teorie a raționamentului, mai precis, la o teorie a deducției. Iar din procesul complex al deducției, ea reține numai latura pur formală, aceea pe care poate să o redea calculul⁹⁾.

Rezultă astfel o sărăcie a obiectului logicii formale, care nu poate fi compensată prin rezultatele de mare valoare obținute în studiul formal al deducției.

VIII. Logica matematică este și o metalogică.

Logica matematică fiind un calcul cu semne, se poate păși pe o treaptă superioară de abstracțiune, făcându-se teoria generală a semnelor („Semiotica“), teoria generală a calculelor etc.

Dar chiar simpla considerare a sistemelor de axiome logice și a varietății lor, ne oferă concluzii metateoretice importante. În primul rând s-a impus, ca și în geometrie, ideea pluralității logicilor. Pe această cale au apărut logicile polivalente, logicile modale etc., a căror legătură cu practica a putut fi dovedită¹⁰⁾.

IX. Logica formală nu se identifică cu logica clasică.

Logica formală este știința formelor gândirii. Logica clasică nu a reușit să se constituie ca știință a formelor gândirii, în primul rând fiindcă ea este o teorie empiric incompletă. Ea cuprinde doar fragmente imperfecte și nelegate rațional din știința formelor gândirii.

X. Logica formală nu se identifică cu logica matematică.

Logica matematică nu a reușit nici ea să se realizeze ca o teorie completă. Sub forma ei amplă, ea este deductiv incompletă. Apoi, datorită formalizării, ea este și empiric incompletă, nereușind să cuprindă întreg obiectul logicii formale.

Cercetarea multilaterală și structurală a tuturor formelor logice rămîne, și după apariția logicii matematice, o sarcină de viitor.

9) A. N. Knighin, *op. cit.*, p. 145–151.

10) Gr. C. Moisil, *Rapport sur le développement dans la R.P.R. de la théorie algébrique des mécanismes automatiques*, „Acta logica“, 1, 1959, pp. 173–182; cf. A. A. Zinoviev, *Problema valorilor de adevăr în logica polivalentă*, „Probleme de Filozofie“ 3, 1959, p. 154–160.

XI. Logica formală trebuie să fie o teorie deductivă.

Logica formală se poate constitui, după pilda geometriei, ca un sistem deductiv. Se pot delimita noțiunile primordiale și axiomele de noțiunile definite și teoremele demonstrate. Metoda deductivă va introduce ordine și rigoare în domeniul logicii formale. Trebuie să pretendem ca fiecare teoremă să fie demonstrată.

XII. Logica formală trebuie să fie o teorie completă.

Spre deosebire de logica clasică, ce reprezintă doar un început de cercetare, și de logica matematică, ale cărei limite sînt înscrise în însăși structura ei, logica formală poate cuprinde într-un sistem unic studiul tuturor formelor logice în complexitatea lor reală¹¹⁾.

XIII. Logica formală trebuie să fie o teorie neformalizată.

Pentru a putea împlini cerința completitudinii empirice, expusă mai sus, logica formală, deși construită ca o disciplină deductivă, va renunța la formalizare. Ea nu va ambiționa să fie un calcul și o reconstrucție, ci un studiu analitic cît se poate de complet al formelor logice, folosind limbajul obișnuit.

XIV. Logica formală trebuie completată cu cercetări metateoretice.

După axiomatizarea logicii formale, se vor putea întreprinde studii asupra sistemului de axiome. Pe această cale va fi caracterizată logica clasică bivalentă și se va ridica problema determinării altor logici (prin mijloace neformalizate).

XV. Logica clasică, logica matematică și logica formală generală sînt incomplete gnoseologic.

Logica clasică, la timpul ei, iar astăzi logica matematică, în doctrinele neopozitiviste, este considerată ca un *organon* absolut al cunoașterii. Astfel empirismul logic reduce filozofia la înregistrarea faptului imediat al experienței prezente și prelucrarea lui ulterioară cu ajutorul formalismului logicii matematice. Acest procedeu, care urmărește să epureze cunoașterea de orice element „metalizic” — adică materialist — se intitulază „metoda științifică în filozofie”¹²⁾.

În realitate, logica formală, sub orice formă s-ar realiza — fie clasic, fie matematic — nu poate deține, acest rol. În primul rînd, separînd forma de conținutul gîndirii, logica formală nu poate soluționa problema adevărului, care este legată de conținut. „Formele (gîndirii), dacă le considerăm ca „forme distincte de conținut și numai aderente la el”, sînt incapabile să cuprindă adevărul”¹³⁾. Logica formală determină numai

11) Am propus un astfel de sistem în *Teoria raționamentului întemeiată pe structura obiectelor*, «Analele Universității „Al. I. Cuza” Iași», seria Științe Sociale, 1959.

12) B. Russell, *Méthode scientifique en philosophie*, Paris, J. Vrin, 1929.

13) V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 65.

corectitudinea (validitatea) procedeelor. Raționamentele corecte transmit adevărul de la premise la concluzie, dar sînt necesare considerații dialectice pentru a funda adevărul premiselor.

Afară de aceasta, logica formală nu poate justifica nici adevărul legilor ei, chiar ca legi ale formelor logice. Cercetarea dialectică, întreprinsă de clasicii marxism-leninismului din punctul de vedere al teoriei reflectării, a dat la iveală relativitatea acestor legi. Ele sînt limitate, prin exigența identității abstracte și a necontradicției formale, la înțelegerea aspectelor elementare ale realității, anterioare procesului de venirii. „Odată cu această introducere a conținutului în considerațiile logicii, obiectul acesteia devin... nu lucrurile, ci legile mișcării lor, în mod materialist“¹⁴).

Această nouă știință este logica dialectică.

Concluzie.

Logica clasică este o teorie nesatisfăcătoare a formelor gîndirii: este incompletă, nesistematică, neargumentată. Înlăturarea acestor imperfecțiuni nu poate rezulta din matematizarea logicii, deoarece logica matematică, astfel creată, constituie o știință distinctă, de altfel iarăși incompletă.

Logica formală rămîne să fie constituită, îmbinînd metoda cercetării complexe neformalizate a logicii clasice cu expunerea deductivă axiomatizată a logicii matematice. Spre deosebire de aceste științe, ea va putea fi o teorie completă a formelor logice.

РАЗВИТИЕ ФОРМАЛЬНОЙ ЛОГИКИ В ЕЕ ОТНОШЕНИЯХ С КЛАССИЧЕСКОЙ И МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ЛОГИКОЙ

Краткое содержание

Автор доказывает необходимость законченной и дедуктивной науки о логических формах мышления. Эта наука не ограничивается классической логикой, имеющей много недостатков и не отождествляется с математической, логикой которая преследует другие цели.

LE DÉVELOPPEMENT DE LA LOGIQUE FORMELLE PAR RAPPORT À LA LOGIQUE CLASSIQUE ET À LA LOGIQUE MATHÉMATIQUE

Résumé

L'auteur argumente la thèse de la nécessité d'une science complète et déductive des formes logiques. Cette science ne se réduit pas à la logique classique, qui a beaucoup d'imperfections, et ne se confond pas avec la logique mathématique, qui poursuit des buts particuliers.

14) V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 65.

ROLUL CLASICILOR MARXISM—LENINISMULUI IN CONSTITUIREA ISTORIEI FILOZOFIEI CA ȘTIINȚA

DE

ERNEST STERE

Contribuții pe terenul Istoriei filozofiei au existat încă din antichitate. Numeroasele scrieri ale doxografilor și în special opera aristotelică, bogată în referințe privind filozofia anterioară și contemporană filozofului stăgirit, vor constitui întotdeauna izvoare prețioase de informație asupra gândirii filozofice din trecut. Cu toată valoarea lor incontestabilă însă, toate aceste contribuții sînt departe de înțelesul riguros pe care-l asociem astăzi de noțiunea și practica unei discipline științifice.

Cu atît mai puțin ar fi fost posibilă o activitate științifică pe acest teren în perioada evului mediu, cînd interesul pentru trecut se traducea în fapt printr-o operă de „ajustare“ a adevărului istoric la exigențele dogmatice și temporale ale bisericii.

În perioada de formare a relațiilor capitaliste — sec. XV—XVI — au fost create condiții mai favorabile cercetării științifice în toate domeniile.

În ce privește atitudinea față de operele antichității, epoca Renașterii era animată de aceeași năzuință spre autenticitate, tot atît de vie ca și preocuparea de a cunoaște natura exterioară în adevărata ei imagine. Cunoașterea acestui trecut a constituit, fără îndoială, un auxiliar ideologic prețios în lupta contra concepțiilor pe care se sprijinea orînduirea feudală.

Dar înfăptuirile culturale legate mai ales de umanismul Renașterii n-au căpătat și nici n-ar fi putut căpăta în condițiile social-culturale ale acelei epoci, caracterul și valoarea unei investigații științifice propriu-zise.

Abia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea științelor naturii a creat un climat prielnic cercetării istorice în toate direcțiile și elaborării unei istorii științifice a filozofiei. Progresele realizate în chimie, în fizică și mai ales în biologie au avut darul de a impune din ce în ce mai mult, în această perioadă, ideea evoluționistă, teza conform căreia nimic nu este imuabil în natură, totul aflîndu-se în continuă mișcare și transformare. Înălăturînd, într-o măsură, punctul de vedere strict descriptiv, caracteristic pentru orientarea anterioară a științei, noile descoperiri științifice au impus pe primul plan cerința explicării raționale

și în strînsă legătură cu aceasta, o atenție deosebită asupra aspectelor evolutive, istorice, ale fenomenelor. Dintr-o știință pur cumulativă, cunoașterea naturii a căpătat astfel caracterul unei științe care tratează despre: „...procesele, originea și dezvoltarea acestor lucruri și despre conexiunea care unește aceste procese naturale într-un vast ansamblu“ (Marx-Engels, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.A., 1955, p. 421).

E de la sine înțeles că aceste cuceriri ale științei n-au putut rămîne fără răsunset asupra gândirii filozofice și totodată asupra concepției despre istoria filozofiei. Metoda metafizică de interpretare a realității care domina în filozofia anterioară a suferit o lovitură puternică, impunîndu-se în locul ei autoritatea metodei dialectice. A privi lucrurile dintr-o perspectivă istorică, sub aspectul succesiunii și al devenirii lor neîntrerupte, aceasta s-a impus la un moment dat în gîndirea sec. al XIX-lea, cu evidența unei veritabile „categorii“, a unei axiome indispensabile gîndirii științifice.

Roadele acestui „istorism“ nu au fost însă peste tot aceleași. El a aflat expresia cea mai consecventă și cea mai fidelă adevărurilor și tendințelor de bază ale științei în opera clasicilor marxism-leninismului, în teoria și aplicațiunile concepției materialismului dialectic și istoric.

Acomodîndu-se, într-un fel, de pe pozițiile proprii, noului spirit promovat de știința pozitivă, istoriografia de orientare idealistă a oscilat pînă în vremurile noastre între două atitudini tipice, două metode caracteristice în investigația istorică:

a) O metodă „empirică“, rezumată la actul de a juxtapune sistemele de filozofie în ordinea lor cronologică, făcîndu-se abstracție în explicarea și aprecierile asupra lor, de rolul factorilor social-istorici.

b) O metodă speculativă care a substituit explicației științifice propriu-zise, concepția unui determinism pur rațional de care ar depinde apariția și succesiunea ideilor filozofice și istorice.

Concepția hegeliană despre istoria filozofiei a înfățișat, într-o formă tipică, esența acestui istorism abstract și speculativ.

Hegel s-a pronunțat în modul cel mai favorabil studiului istoriei filozofiei, luînd o atitudine critică, binevenită de altfel împotriva acelor detractori care pretindeau că: „...istoria filozofiei e o preocupare sterilă, un sistem contrazicînd pe altul și că mulțimea filozofiilor nu poate decît să probeze inanitatea oricărei întreprinderi filozofice“ (Hegel, *Leçons sur l'histoire de la philosophie*, trad. Gibelin, p. 89, Edition Gallimard). Teza deterministă era inclusă în esența metafizicii lui Hegel ca și în concepția sa despre istoria filozofiei.

Dar acest determinism, implicat de acțiunea universală a unui absolut logic, era redus la o semnificație pur rațională, fără contingente cu istoria efectivă, concretă a societății. Din această perspectivă, întreaga istorie a filozofiei nu reprezintă altceva, după Hegel, decît o introducere la propria sa filozofie; ea redă pe plan filozofic istoria ideii absolute „care capătă conștiința de ea însăși“.

Pornind de la analiza științifică a sistemului hegelian Marx și Engels au dezvăluit și au separat lăsând la o parte, după cum se știe, învelișul ei idealist, reținând ceea ce era valabil și revoluționar în această filozofie, „sîmburele ei rațional”, metoda ei dialectică: „În forma ei hegeliană — va spune Engels — această metodă era inutilizabilă... — această denaturare ideologică trebuie să fie înlăturată. Revenind la punctul de vedere materialist, am concepe iarăși ideile din mintea noastră ca imagini ale lucrurilor reale, în loc să concepem lucrurile reale ca imagini ale cutărei sau cutărei trepte a ideii absolute” (Fr. Engels, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, Edit. P.M.R., 1959, p. 38).

Problema unității, a legăturii dintre logic și istoric, prezintă o deosebită importanță pentru o istorie științifică a filozofiei. Tratată de către Hegel pe un plan idealist, ea n-a putut căpăta o rezolvare științifică decît în cadrul teoriei materialismului dialectic și istoric. Modul în care clasiicii marxism-leninismului au soluționat această problemă este de cea mai mare importanță pentru înțelegerea raportului real dintre teorie și practică, a faptului că activitatea de cunoaștere a omului nu trebuie privită scolastic ca o entitate abstractă, ruptă de realitate, sau izvor al acesteia, ca în filozofia hegeliană, ci în strînsă legătură cu mediul social, cu practica vieții sociale în diversele ei aspecte.

Prin soluționarea științifică, materialistă, a acestei probleme, clasiicii marxism-leninismului au stabilit totodată și premisa fundamentală teoretică și metodologică a unei istorii științifice a filozofiei. În *Sfînta familie*, în *Ideologia germană* și în întreaga lor operă, teza de mai sus era reluată și ilustrată la fiecare pas: „Producția ideilor, a reprezentărilor, a conștiinței este de la început împletită direct cu activitatea materială și cu legăturile materiale ale oamenilor care constituie limbajul vieții reale. Reprezentarea, gîndirea, relațiile spirituale dintre oameni mai apar aici ca izvorind direct din comportarea lor materială. Același lucru este valabil și pentru producția spirituală, așa cum se manifestă în limbajul politicii legilor, moralei, religiei, metafizicii, ale unui popor. Oamenii sînt producătorii reprezentărilor, ideilor lor etc. Oamenii reali, activi, așa cum sînt determinați de o dezvoltare anumită a forțelor productive și a relațiilor corespunzătoare acestora pînă la cele mai îndepărtate formațiuni ale lor.

Conștiința nu poate fi niciodată altceva, decît existența conștientă, iar existența oamenilor este procesul real al vieții lor” (*Ideologia germană*, E.S.P.L.P., 1956, p. 22).

În pasajul de mai sus ni se dezvăluie elementul esențial, pentru a înțelege natura actului filozofic, cit și pentru fundamentarea științifică a istoriei filozofiei. În toate înfăptuirile ei istorice, filozofia s-a manifestat ca o formă specifică a conștiinței sociale, determinată în apariția și orientarea ei ideologică de condițiile materiale ale societății și de lupta de clasă. Implicit în această caracterizare, era enunțată și sarcina principală a istoricului filozofiei: a considera evoluția mișcării filozofice, lupta dintre sisteme și curente prin prisma condițiilor concrete social-istorice, de care ele depind. Lenin a subliniat în repetate rînduri, că esența marxismului, sufletul său viu, îl constituie analiza concretă a problemelor,

în complexitatea lor reală, istoricește determinată. Prin aplicarea acestui principiu de bază al învățaturii marxiste, istoria filozofiei a putut ieși din sfera empirismului și abstracțiunilor goale, pentru a dobîndi caracterul unei științe propriu-zise. Avînd această orientare teoretică la bază, istoria marxistă a filozofiei are ca obiect de cercetare „istoria apariției și dezvoltării concepției materialiste despre lume, în luptă cu idealismul, precum și istoria apariției și dezvoltării dialecticii în luptă cu metafizica”.

Dar pentru a evita o înțelegere unilaterală a legăturii dintre concepția filozofică despre lume și societate a clasicilor marxismului și istoria științifică a filozofiei, ea trebuie considerată și sub un alt aspect: sub aspectul condiționării reciproce, al interdependenței care a existat de fapt în dezvoltarea gândirii clasice, între elaborarea unei teorii materialiste despre lume și a unei concepții științifice despre istoria filozofiei. Într-adevăr specificul și obiectivele istoriei marxiste a filozofiei trebuie privite în amploarea semnificației lor, care nu se epuizează în operația de simplă reproducere a trecutului. Importanța cunoașterii istorice rezidă totodată și în faptul că ea constituie în opera clasicilor marxism-leninismului un suport indispensabil al concepției despre lume. Se verifică în această împrejurare justetea unei observații a lui Cernișevski: „Fără istoria obiectului, nu există teoria obiectului; dar nici fără teoria obiectului nu poate exista ideea istoriei sale, deoarece în acest caz nu există nici o noțiune despre obiect, importanța și limitele sale (C e r n i ș e v s c h i, *Opere alese*, vol. I, 1950, p. 303).

Istoria științifică a filozofiei n-a fost posibilă decît din momentul apariției concepției materialismului dialectic și istoric; dar și istoria ideilor filozofice a reprezentat în gândirea clasicilor mai mult decît un simplu mod de a ilustra adevărul concepției despre lume, ci totodată, un auxiliar prețios și un ferment activ în elaborarea acestei concepții. Vom înțelege mai bine acest lucru dacă vom ține seamă de faptul că principiile de bază ale dialecticii materialiste n-au fost produsul unei teoretizări abstracte, al unei speculații rupte de experiență. În cuprinsul lor se reflectă rezultatul unei ample sinteze teoretice, al unui uriaș efort de generalizare științifică, în care studiul istoric al dezvoltării omenirii pe plan material și cultural a constituit una din componentele esențiale. Gnoseologia marxistă acordă o deosebită însemnătate cunoașterii istorice a fenomenelor, considerînd-o ca un important principiu metodologic în toate ramurile activității științifice. Pentru a soluționa în mod științific o problemă, spunea Lenin, este necesar „...să nu pierzi din vedere conexiunea istorică fundamentală, să privești fiecare problemă din punctul de vedere al modului în care a apărut în istorie un fenomen dat, al etapelor principale pe care le-a parcurs în dezvoltarea lui acest fenomen, și să vezi privind prin prisma acestei dezvoltări, ce a devenit acest fenomen în prezent” (L e n i n, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 457).

Realitatea acestui proces unitar, de condiționare reciprocă, de osmoză intimă între concepția materialismului dialectic și istoria marxistă a filozofiei, apare cu deplină claritate din rolul acordat ideilor de „dezvoltare”

și „progres“. Pornind de la învățătura clasicilor marxism-leninismului cu privire la caracterul de clasă al filozofiei și la rolul luptei de clasă ca forță motrice a dezvoltării gândirii filozofice, istoriografia marxistă a putut da o aplicațiune concretă și a adus o confirmare în plus dialecticii materialiste.

Perspectiva unei dezvoltări dinamice și ascendente — absente din lucrările istoriografiei burgheze — se desprinde în chip natural, științific motivat, din rezultatele acestei istoriografii. Dar epitetul de *progres* aplicat în bloc, asupra procesului de ansamblu al dezvoltării istorice a filozofiei, este încă destul de vag și într-o măsură impropriu. Propriu-zis el nu poate exprima, într-o formă adecvată, decât procesul dezvoltării concepției materialiste. Această împrejurare are la origine faptul că în lupta sa împotriva idealismului, împotriva „vechiului“ susținut de o filozofie statică și reacționară, „noul“ s-a afirmat neconștient și în mod irezistibil promovat, în primul rând, de progresul științelor naturii.

Vom sublinia în ultima parte a expunerii, importanța deosebită a unei alte laturi din opera clasicilor marxism-leninismului, cu un rol determinant în ce privește dezvoltarea istoriografiei științifice a filozofiei. Ea reprezintă contribuția directă pe acest teren, realizările acelei istoriografii care face parte integrantă din opera întemeietorilor marxism-leninismului. Scrierile din acest domeniu ca: *Anti-Dühring*, *Ludwig Feuerbach și sfârșitul filozofiei clasice germane*, *Materialism și empiriocriticism* sau *Caiete filozofice*, constituie tot atâtea strălucite modele de analiză și interpretare științifică, profund materialistă a ideilor filozofice.

În spațiul restrâns a unei comunicări, nu poate fi vorba de o prezentare nici măcar sumară a conținutului acestor lucrări, realizările cele mai de seamă ale istoriografiei marxiste. Vom semnală totuși, un fapt semnificativ și anume, că prima lucrare științifică a lui Karl Marx, teza sa de doctorat, aborda o problemă de istoria filozofiei: *Deosebirea dintre filozofia naturii la Democrit și filozofia naturii la Epicur*. Unele reminiscențe idealiste, de inspirație hegeliană, erau vizibile în această fază de cristalizare a concepției materialiste la Karl Marx. Ele n-au putut însă împiedica și anihila elanul științific și revoluționar al tânărului Marx, adept pe atunci, al iluminismului rancez. Vom reține din cuprinsul acestei lucrări bogate în idei și remarcabile prin acuitatea analizei sociologice, începutul ofensivei împotriva denaturărilor sistematice pe care le practicau istoricii burghezi ai filozofiei. Dezvăluind falsitatea acestor interpretări, Karl Marx a restabilit sensul exact al tezelor lui Epicur (cum era, în primul rând, teza privitoare la leviația spontană a atomilor) demonstrând astfel materialismul consecvent al acestui mare iluminist antic.

Dar pe lângă meritul de a fi adus o contribuție pozitivă într-o problemă de istorie a filozofiei, în ciuda unor șovăieli idealiste, lucrarea de doctorat a lui Karl Marx îl avea și pe acela de a fi promovat o orientare științifică, materialistă în cercetarea problemelor de istoria filozofiei. Călea istoriografiei științifice, era astfel, pentru prima oară, deschisă.

Din întreaga operă a clasicilor marxism-leninismului aparținând istoriei filozofiei, noi nu am menționat decât lucrările mai reprezentative. În

realitate, interesul manifestat în această direcție s-a tradus printr-o activitate extrem de bogată încorporată unor scrieri de un caracter diferit ca: *Sfînta Familie*, *Ideologia germană*, *Dialectica naturii* etc., în numeroase studii, articole și recenzii.

Dacă ținem seama de proporțiile și valoarea acestui material istoric în cadrul întregii învățături marxist-leniniste, se impune în chip imperios concluzia, că preocupările de istoria filozofiei ale clasicilor n-au avut nici-decum un caracter sporadic sau întâmplător. Prin exemplul propriei lor opere, clasicii marxism-leninismului au demonstrat tot odată în modul cel mai convingător, cît de complexă și plină de răspundere este sarcina unui istoric al filozofiei, care este sensul real și valoarea unei metodologii concrete pe acest teren.

În *Caietele filozofice* și în opera sa fundamentală *Materialism și empiriocriticism* Lenin a ilustrat în mod pregnant înțelesul și fecunditatea procesului de analiză concretă, în tratarea problemelor de istoria filozofiei. Rezultă că în aplicațiunea sa istorică, acest procedeu al analizei concrete — în sensul leninist și al întregii învățături a clasicilor — comportă două operații de altfel indisolubil legate: a explica fenomenul cercetat și totodată a-l evalua critic, a face judecăți „de valoare” asupra lui.

În critica sa profundă și multilaterală a concepției lui Mach, Lenin a demonstrat cu strălucire imposibilitatea unei atitudini neutrale în filozofie. Opera *Materialism și empiriocriticism* ne arată totodată și importanța pe care istoria științifică a filozofiei o are în lupta ideologică, necesitatea unei atitudini de partinitate combativă, cu totul opusă obiectivismului burghez.

În exercițiul acestei atitudini partinice, istoricului îi revine dubla sarcină de a explica și a evalua critic fenomenul studiat; pentru aceasta însă — ne arată Lenin — el trebuie să evite criteriile subiective sau formale care stau la baza istoriografiei burgheze a filozofiei.

Pentru a-și atinge țelurile științifice, istoricul marxist al filozofiei trebuie să îndeplinească analiza condițiilor istorico-sociale concrete, cu examinarea atitudinii pe care filozoful sau curentul cercetat a manifestat-o față de științele naturii.

În repetate rînduri, Lenin a subliniat cît de important este pentru istoricul filozofiei să urmărească legătura dintre dezvoltarea filozofiei și a științelor naturii, să poată stabili în ce măsură un sistem filozofic se sprijină pe rezultatul științelor naturii și în ce măsură a stimulat dezvoltarea lor.

Caracterul științific al istoriei filozofiei este strict condiționat de aplicarea principiilor metodologice ale învățăturii marxist-leniniste.

Progresele realizate în această știință pînă astăzi dovedesc fecunditatea concepției materialismului dialectic și istoric și totodată a exemplelor concrete pe care ni le oferă grandioasa operă a clasicilor marxism-leninismului.

РОЛЬ КЛАССИКОВ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМА В НАУЧНОМ ОБОСНОВАНИИ ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ

Краткое содержание

Некоторые достижения в области истории философии существовали ещё в древности, однако лишь с возникновением марксизма-ленинизма стало возможным определение понятия и методологии подлинно научной истории философии.

Решающее значение для установления теоретических и методологических основ научной истории философии имел способ решения основателями марксизма вопроса единства между сознанием и действительностью.

В их трудах, интерес к истории философии проявился в тесной связи с разработкой научной теории о мире и обществе.

Их достижения в этой области являются образцом научного анализа и конкретного изучения исторических и философских вопросов, выявляя необходимость применения принципов марксизма-ленинизма в осуществлении двойной задачи, стоящей перед историком философии: объяснения и оценки философских систем и течений.

LE RÔLE DES CLASSIQUES DU MARXISME DANS LA CONSTITUTION DE L'HISTOIRE SCIENTIFIQUE DE LA PHILOSOPHIE

Résumé

Des contributions importantes dans le domaine de l'histoire de la philosophie ont existé dès l'antiquité.

Mais c'est seulement avec l'apparition des oeuvres des classiques du marxisme, que le concept et la méthodologie propre à l'histoire scientifique de la philosophie ont été établis. La manière dont les fondateurs du marxisme ont résolu le problème de l'unité entre la conscience et la réalité a été d'une importance décisive pour l'établissement des fondements théoriques et méthodologiques d'une histoire scientifique de la philosophie.

Dans leurs oeuvres, l'intérêt pour l'histoire de la philosophie s'est manifesté en étroite relation avec l'effort d'établir une théorie scientifique du monde et de la société. Leurs contributions directes dans ce domaine constituent un modèle d'analyse scientifique concrète, des faits de l'histoire de la philosophie et mettent en évidence la nécessité d'appliquer les principes du marxisme-léninisme dans l'exercice de la double tâche qui revient à l'historien des idées : celle d'expliquer et celle d'évaluer les systèmes et les courants philosophiques.

NOȚIUNILE FUNDAMENTALE IMPLICATE ÎN PSIHOLOGIA PERSONALITĂȚII ȘI RAPORTURILE DINTRE ELE

DE

V. PAVELCU

Problema personalității nu are numai o importanță teoretică, ci și o deosebită valoare practică. Psihologia teoretică generală nu poate rezolva problemele concrete ale vieții psihice, decît în lumina psihologiei personalității. Formarea omului de tip nou în noua orinduire socialistă presupune studii și cunoștințe cu privire la trăsăturile personalității și legile dezvoltării lor.

„Partidul nostru — spune Gh. Gheorghiu-Dej — desfășoară o intensă activitate pentru dezvoltarea conștiinței socialiste și a noilor trăsături de comportare a oamenilor, pentru plămădirea omului nou, membru al societății socialiste“ [2, p. 101]. Realizarea acestui înalt imperativ trebuie să se facă cu contribuția științei despre personalitate.

Tezele Comitetului Central al P.C.U.S. și ale Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, discutate și aprobate de Congresul al XXI-lea al Partidului Comunist, subliniază necesitatea întăririi legăturilor dintre școală și viață și pun astfel în fața instituțiilor de învățămînt sarcini noi. „Legătura strînsă a învățămîntului cu viața, cu producția, cu practica construcției comuniste — spune N. S. Hrușciov — trebuie să devină principiul călăuzitor al studierii bazelor științelor în școală, baza educării tinerei generații în spiritul moralei comuniste“ [3, p. 72]. Formarea personalității dobîndește o nouă semnificație în lumina acestor directive [8].

Se constată totuși, că psihologia n-a ajuns încă la un acord unanim cu privire la noțiunile fundamentale ale psihologiei, cum sînt temperamentul, caracterul, individualitatea și personalitatea.

În vocabularul psihologic al lui H. Piéron, la cuvîntul „personalitate“, se află următoarea observație: „Sensul acestui cuvînt, din cele mai des folosite în psihologia contemporană, a suferit poate cele mai multe transformări. Allport (1937) a numărat nu mai puțin de cincizeci de definiții ale lui“. Același vocabular ne dă trei definiții diferite ale temperamentului. Dicționarul lui H. Warren deosebește patru sensuri diferite ale noțiunii „caracter“.

În ceea ce privește temperamentul, unii autori îl reduc la tipuri fiziologice ale activității nervoase superioare. Alții pun la baza temperamentului însușiri de ordin psihologic, de natură îndeosebi emoțională.

Noțiunea de personalitate se definește adesea, în structura ei, ca o totalitate de trăsături temperamentale — mai ales înnăscute — și de însușiri dobândite în cursul vieții, adică nu ca un complex numai de trăsături dinamice, ci și ca ansamblu de aptitudini, interese, deprinderi, precum și de însușiri de natură intelectuală și emoțională.

Caracterul este delimitat uneori numai ca *mod de acțiune* a personalității, ca o manifestare specifică a acesteia, alături de manifestările temperamentale și emoționale. Această definiție, însă, este adesea lărgită prin includerea numeroaselor elemente de conținut: trebuințe, idealuri, deprinderi, atitudine față de alții, față de sine, față de muncă, însușiri voliționale și intelectuale. Cunoscuta lucrare a lui H. Wallon *Originile caracterului la copil* (1934) poartă subtitlul: *Apariția sentimentului de personalitate*. Rezultă că autorul consideră termenii „caracter” și „personalitate” ca sinonime. În astfel de cazuri, operația de diferențiere a noțiunilor, în conținutul și sfera lor, devine extrem de anevoioasă.

De aceea, socotim necesar ca, mai ales în acest domeniu de realități psihice fundamentale, să se depună eforturi pentru precizarea noțiunilor de bază și îndepărtarea divergențelor existente.

1. Individualitate și personalitate

Plecînd de la analiza etimologică (lat. *individuum*), noțiunea „individ” are prin excelență un sens *biologic* și subliniază însușirea de unitate indivizibilă a organismului. Ca ființă concretă, individul reprezintă o unitate biologică, realizată în interdependența funcțiilor și organelor, atît între ele, cît și în raporturile întregului organism cu mediul înconjurător.

Individualitatea, ca noțiune abstractă, implică în același timp însușirea unicității și indivizibilității. Ea dobîndește un conținut prin aplicarea ei la fiecare din reprezentanții lumii animale, la fiecare individ în parte. În acest sens, se poate spune că fiecare individ are individualitatea lui. Se înțelege că, în lumea animală, individualitatea este mai mult „specificitate”, adică ea este mai pronunțată pe unități de *specii*, familii, decît pe indivizi. Reiese, așadar, că atît unicitatea cît și indivizibilitatea sînt relative, ele variază cu treptele de evoluție a animalului.

Ca reprezentant al unui anumit gen și al unei anumite specii, omul are o individualitate. Ca ființă biologică, concretă, el este „individ”, adică un exemplar, avînd o unitate interioară și indivizibilă în specificitatea ei. Aceste însușiri se manifestă atît în modul de organizare internă a individului, cît și în manifestările lui (psihice) față de mediu.

Personalitatea este o realitate mai ales de ordin social-istoric, „o totalitate de relații sociale” (K. Marx), unitate apărută din unitatea biologică și realizată pe treapta psihică superioară a dezvoltării, organizată pe un fundament superior, acela al conștiinței de altul și de sine, pe baza relațiilor sociale concrete.

Legătura dintre personalitate și societate este recunoscută de multă vreme și se exprimă prin cuvîntul latinesc „*persona*”, care, derivînd din gr.

πεῶσπον, a însemnat pe rînd masca actorului, rolul acestuia, actorul însuși și, în fine, omul în general. Procesul similar s-a petrecut și în trecerea de la vechiul cuvînt rus „licina” la cuvîntul „licinosti”.

Analiza filologică ne dezvăluie legătura între personalitate și societate, între *rolul social* al omului și conștiința lui de sine. Este clar că nu există conștiință fără sistemul de relații sociale, nu există conștiință de sine fără conștientializarea rolului, a locului personalității în sistemul complex al relațiilor sociale.

Iată de ce tratarea personalității nu este posibilă fără raportarea ei la relațiile sociale din care se naște și în care se dezvoltă această personalitate.

Corespunzător deosebirii dintre individ și individualitate există în numeroase limbi deosebirea terminologică dintre termenul concret „persoană” și înțelesul abstract de „personalitate”.

Trebuie să subliniem că înțelegerea personalității, ca izvorînd din individualitate, nu ne permite izolarea ei de „infrastructura” biologică, animală, de care rămîne legată. Dacă nu orice individ este o persoană, ori ce persoană este și individ, fiindcă personalitatea — din punct de vedere genetic — nu este o simplă suprapunere, ci un salt și o *restructurare*.

Trebuie să evităm pe de altă parte și identificarea personalității cu conștiința de sine. Această identificare a adus psihologia idealistă la îngustarea conținutului personalității și, o dată cu aceasta, la îngustarea științei psihologiei, care devine, în acest caz, știința despre procesele conștiente ale omului. Limitarea înțelesului duce și la ruperea conștiinței de obiectul ei. Așa după cum nu se poate reduce esența obiectului perceput la actul percepției lui, la conștiința obiectului, tot așa nu se poate identifica personalitatea cu conștiința de sine a acesteia. O înțelegere cu adevărat materialistă a personalității presupune totalitatea unor calități esențiale ale omului dat și a modurilor lor de manifestare. Conștiința de sine este numai una din componentele personalității. Ea este, în același timp, cauză și efect al activității persoanei, reflectare și reglare, totodată, a calităților ei, cit și a modurilor de manifestare ale acestora.

Trebuie să notăm și tendința de lărgire a sensului de „individualitate” pînă la contopirea lui cu înțelesul de personalitate. În acest ultim sens se folosește uneori termenul de „psihologie individuală”, punîndu-se accent pe specificul unic și ireductibil al psihicului studiat.

2. Formă și conținut.

Dacă prin individualitate înțelegem unitatea biologică, iar prin personalitate — unitatea psihică, este necesar să deosebim, în cadrul acestor unități, *conținutul*, de ordin biologic sau psihologic, de *forma* manifestării acestuia, de formele de adaptare a individului și a persoanei.

Prin temperament înțelegem modul de manifestare a trăsăturilor (mai ales înnăscute), a conținutului biologic; de aceea, temperamentul îl socotim ca *formă a individualității*. În mod analog, raporturile dintre *caracter* și *personalitate* ne apar ca relații dintre *formă* și *conținut*.

Conținutul *individualității* reprezintă o structură de calități, apă-

rute, pe de o parte, în procesul realizării unității dintre organism și mediul extern (aspectul extern al echilibrării) și, pe de altă parte, în efectuarea unității trebuințelor între ele (aspectul *intern* al echilibrării organismului). În mod similar, conținutul *personalității* este totalitatea calităților și însușirilor (orientarea, interese, trebuințe, aptitudini, idealuri etc.), apărute, pe o bază biologică, din relațiile omului cu mediul *social* și din corelațiile interne ale trebuințelor, intereselor între ele.

Care sînt raporturile dintre temperament și caracter, dintre forma individualității și aceea a personalității? Ambele realități reflectă modalitățile de existență a conținutului, a comportării omului. *Temperamentul*, în însușirile sale generale de forță, mobilitate, echilibru, reprezintă însușiri dinamice generale, îndeosebi înnăscute, ale relațiilor de adaptare, externe și interne, iar *caracterul* este un mod specific de manifestare a trăsăturilor dobîndite, pe baza celor înnăscute, pe care și le subordonează, în noile condiții de ordin social și moral. Cu alte cuvinte, temperamentul reprezintă un mod de manifestare a bazelor biologice ale persoanei, forma de adaptare reglată de legile generale ale sistemului nervos, iar caracterul este un mod de manifestare a activității *conștiente* a omului, în relațiile acestuia cu mediul înconjurător, social, și atitudinea față de sine, mod reglat de normele sociale ale comportării și trăit în cadrul sistemelor social-istorice.

Astfel, se înțelege de ce „conținutul trăsăturilor tipice ale unuia și aceluiași tip temperamental poate fi deosebit și chiar „contradictoriu“ și de ce, de asemenea, „pe terenul unuia și aceluiași tip de sistem nervos se pot forma, după cum a arătat A. G. Kovalev, tipuri calitativ diferite de caracter“ [9, p. 66].

Apare problema cu privire la locul pe care-l ocupă, în schema prezentată de noi, clasificția lui I. P. Pavlov a tipurilor umane de activitate nervoasă superioară. Această clasificare poate fi privită din trei puncte de vedere: (1) ca determinarea formelor de interacțiune a două niveluri, biologic și social, în dezvoltarea ontogenetică și filogenetică a omului, (2) ca forme de interacțiune a două trepte de cunoaștere și (3) ca forme de interacțiune a două modalități de reflectare, diferite prin caracterul și mijloacele folosite, dar identice prin nivelul lor de echilibrare, de adaptare. În toate aceste cazuri, tipurile artistic, gînditor și intermediar, reprezintă mai curînd *forme* de manifestare, de acțiune, decît *conținutul* personalității.

O altă precizare necesară privește aspectul intelectual, adesea înlăturat din structura personalității: care este locul ocupat de activitatea intelectuală în sistemul de noțiuni ale personalității? Formîndu-se în procesul de interiorizare a acțiunilor, gîndirea omului posedă însușiri inerente și acțiunilor lor externe. Concepția despre lume, orientarea activității de cunoaștere, conținutul noțiunilor și al experienței fac parte din conținutul personalității. Activitatea de gîndire nu dezvăluie numai trăsăturile dinamice, temperamentale ale personalității, ci și trăsăturile ei de caracter, cum sînt, de ex. sinceritatea convingerilor, probitatea și consecvența muncii intelectuale etc. Munca intelectuală presupune o restructurare, cu ajutorul unei reglări nervoase superioare, conștiente, a însușirilor „spontane“.

Conținutul activității intelectuale este indisolubil legat de modul lui de manifestare, adică de trăsăturile temperamentale și caracteriale ale omului; el se întregrează în conținutul personalității.

3. *Generalul și particularul.*

Afară de prezența unității dialectice a contrariilor în relațiile dintre conținut și formă, ea se află și în relațiile dialectice dintre general și particular, specific. Conținutul biologic, în manifestările sale dinamice, temperamentale, reprezintă generalul, iar conștiința omului, cu interesele ei specifice, trebuințele și scopurile ei, cu formele ei caracteristice, reprezintă particularul. Unitatea generalului și a particularului ar putea fi înțeleasă, prin parafrizarea cuvintelor lui Pavlov, ca unitatea dintre canava și model.

Materialismul dialectic a determinat formele fundamentale ale mișcării, calitativ deosebite, și a demonstrat imposibilitatea explicării integrale a fenomenelor particulare prin legi cu caracter general.

S. L. Rubinstein a atras atenția asupra greșelilor ce se pot săvârși atunci când, în explicarea fenomenelor, legilor specifice li se substituie numai cele generale.

Una din principalele sarcini ale psihologiei — după părerea gânditorului sovietic — este determinarea legilor ei specifice și una din normele ei conducătoare este de a explica fenomenele cerute prin legi specifice corespunzătoare [12, p. 193—194].

În lumina acestor principii se rezolvă de către psihologii sovietici și problema relațiilor dintre legile mai simple și mai generale ale maturizării sau ale așa-zisei „dezvoltări spontane” și legile complexe ale educației [ex. 5, 6, 7]. Mecanismele innăscute sînt condiții interne care fac posibilă, numai, apariția anumitor însușiri specifice, fără a hotări structura și conținutul lor.

În legătură cu problema caracterului innăscut al operațiilor logice, Jean Piaget exprimă părerea, pe care o socotim justă, că chiar dacă legăturile nervoase se aseamănă cu structurile logice, logica nu este reductibilă la legile nervoase. Acestea din urmă oferă numai posibilități, a căror actualizare presupune condiții de ordin fizic și social (schimb de informații, control mutual etc.). „Caracterul specific al acestor condiții determină realizarea a ceea ce maturizarea o face numai posibil” [10, p. 32—33].

Aplicația acestor adevăruri la psihologia personalității clarifică atît legăturile dintre însușirile innăscute, temperamentale și cele dobîndite, ale caracterului, cit și interdependența conținutului cu forma.

4. *Inferior și superior.*

Relațiile reciproce examinate ne mai sugerează o idee importantă: a raporturilor dintre inferior și superior. I. P. Pavlov a determinat relațiile dintre cele trei instanțe de reglare a activității nervoase: instanța reflexelor absolute (a centrilor subcorticali), nivelul reflexelor condiționate ale primului sistem de semnalizare și nivelul de reglare al celui de-al doilea sistem de semnalizare.

Dacă privim psihismul uman în secțiunea lui verticală, individualitatea ne apare ca un stral inferior, biologic al relațiilor dintre individ și mediu, reglate la om, ca și la animal, de primul sistem de semnalizare, iar conținutul conștient al personalității ca o unitate nouă și, din punct de vedere al succesiunii, secundară a relațiilor dintre om și societate, relații reglate de al doilea sistem de semnalizare. Acesta își subordonează conținutul experienței acumulate de lumea animală în decursul nenumăratelor generații, transformându-l. „Aci — după cum spune A. N. Leontiev, apare sfera de acțiune exclusivă a legilor cu totul noi și anume a celor social-istorice” [7, p. 19].

Pe baza legilor biologice, generale și inferioare, se structurează legile psihologice, relativ mai particulare, mai specifice și superioare, prin care se manifestă experiența personală și conștientă a omului, legată de poziția socială a acestuia. „Legile generale ale domeniilor situate mai jos” — spune S. L. Rubinștein — își păstrează forța lor pentru toate cele situate „mai sus” (p. 14).

În felul acesta apare posibilă precizarea corelațiilor dintre interesele inferioare, individuale și normale superioare, sociale, între instanța inferioară, emoțională și cea superioară, rațională, spirituală și între impulsurile inferioare, egoiste și reglarea comportării după motive superioare, voluntare, etice. Se precizează, cu alte cuvinte, corelațiile dintre trăsăturile dinamice, temperamentale, ca manifestări ale substratului biologic, și particularitățile caracterologice care reflectă unitatea conștientizată a personalității.

Conținutul conștient al personalității se dezvoltă pe baza contradicțiilor dintre vechi și nou, dintre principiul biologic al individualității și exigențele sociale, de ordin superior; el își asigură funcția pe baza subordonării inferiorului unui sistem nou și superior al reglării comportamentului. În acest nou sistem care se naște, elementele vechi se înlătură sau se transformă, dobîndind un înțeles nou, calități noi.

Este necesar de subliniat, cu această ocazie, că delimitarea între straturile inferioare și cele superioare ale personalității nu înseamnă că nivelurile, instanțele inferioare își continuă existența în același mod ca și înainte, fiind numai inhibitate de formațiile superioare și — atunci cînd sînt eliberate, în caz de dezinhibare — ar învia, după așa-zisa „lege a lui Jackson”, revenind la vechea lor activitate. Cu toată claritatea ei, asemenea interpretare mecanicistă nu este confirmată de fapte. Activitatea conștientă a personalității este determinată, pe de o parte, de posibilitățile biologice, innăscute, dar, pe de altă parte, ea își exercită influența asupra sectoarelor inferioare și această influență duce la transformarea funcțională și structurală a instanțelor inferioare ale personalității. Astfel se explică modificările apărute, sub influența experienței personale și acțiunii conștiente, în însușirile dinamice, temperamentale, ale personalității.

Devine clar de ce mulți dintre psihologi caracterizează temperamentul ca aspect emoțional al personalității, îngustînd și deformînd noțiunea. Afectivitatea, după părerea noastră, se integrează în temperament și caracter prin modalitatea manifestărilor ei, iar prin conținut ea face parte din individualitate în dezvoltarea ei spre stadiile superioare ale personalității.

5. *Spirala dezvoltării și procesul de conștientializare.*

Folosind schema leninistă a spiralei, aplicată de S. L. Rubinstein în procesul de cunoaștere, noi putem descrie mai precis procesul de dezvoltare a personalității și înțelege mai clar cum aceeași calitate de ordin inferior apare la un nivel superior al spiralei ascendente a personalității, dobîndind un nou sens, apărînd într-o nouă lumină („același“ devine „altceva“). Legea dialectică a negării negației se manifestă aici în deplinul înțeles al cuvîntului.

Astfel, de exemplu, conținutul, cu caracter biologic, al reflexului alimentar, al celui defensiv sau sexual, se manifestă cu o intensitate mai mare sau mai mică; fixarea legăturilor temporare se electuează mai rapid sau mai încet; echilibrarea între trebuințe devine mai mult sau mai puțin stabilă; succesiunea, schimbarea lor poate fi mai mobilă sau mai inertă etc. Aceste trăsături dinamice se manifestă și în realizările psihice superioare, cum ar fi, de ex., în procesul de învățare, în munca de producție, în raporturile noastre sociale etc., dar, la acest nivel, modurile inițiale și „spontane“ de reacții se răsfrîng în chip specific prin procesul de conștientializare umană, prin aprecierea propriilor noastre acțiuni, prin intensificare sau slăbire, accelerare sau încetinire a reacțiilor etc. Așa, de exemplu, intensitatea unei acțiuni oarecare, avînd un caracter „spontan“ și situativ la nivelul temperamental, se poate transforma, la nivelul caracterului, în perseverență, curaj; echilibrarea — în chibzuință, stăpînire de sine, reținere sau autocontrol. Slăbiciunea sau inerția temperamentului melancolic poate deveni — în funcție de conștientializarea conținutului și alte condiții — la nivelul superior de caracter, timiditate, nehotărîre, ezitare sau delicatețe.

În ultimele numere ale revistei «Voprosi psihologii» se dezbate problema dezvoltării gîndirii copilului și trecerea acesteia de pe planul acțiunii practice pe planul interior al acțiunii mintale. Această trecere nu este o simplă transpunere de pe planul extern pe unul intern, al gîndirii, ci este un proces de transformare calitativă a procesului de cunoaștere.

Bogoiavlenski și Mencinskaia au subliniat deosebirea dintre generalizarea practică a însușirii cunoștințelor și conștientializarea acestui proces [1, p. 144—149]. Copilul poate aplica corect unele reguli gramaticale fără a ști „de ce“, fără a fi conștient de regula respectivă, așa cum putem gîndi corect fără a cunoaște regulile gîndirii corecte. Însușirea conștientă a regulilor de vorbire sau de gîndire implică un proces de transformare a operațiilor respective și ridicarea lor la un nivel superior, voluntar, de reglare a limbajului și a gîndirii.

În domeniul sentimentelor, ca și în alte domenii de dezvoltare a trăsăturilor psihice, psihologia tinde spre determinarea stadiilor dezvoltării lor. Așa, de ex., o reacție simplă de *furie* și un sentiment complex de *ură*, care duce spre răzbunare și presupune existența conștiinței „de altui“ („alteritate“) pot fi socotite ca două trepte calitativ diferite ale aceluiași afect fundamental. Sentimentul de *ură*, la rîndul lui, se transformă, pe baza unei aprecieri morale și principiale, într-un sentiment de ordin superior, în *indignare*.

În romanul său *Mama*, M. Gorki a pătruns adînc în procesul tran-

sfarmării și trecerii de pe treapta egoistă a iubirii materne spre forma superioară, morală, altruistă a sentimentului de mamă.

Problema lămuririi mai precise a procesului de dezvoltare afectivă „încă nu este rezolvată de psihologi, în cuprinsul ei deplin” — spune P. M. Iacobson. Problema este dificilă prin faptul că la om, sub influența conținutului social, a relațiilor sociale, se restructurează și nivelurile psihice inferioare.

Dacă ne referim la sentimentele cele mai simple și generale, ca plăcerea și neplăcerea, vom constata că reflectările trebuințelor biologice suferă modificări calitative deosebit de importante sub influența condițiilor sociale. Conștiința de plăcere, atunci când această plăcere este condamnată de conștiința noastră (care reflectă pe cea socială), ne poate provoca o neplăcere, după cum și o neplăcere determină o atitudine de satisfacție, atunci când neplăcerea, contrarierea unei trebuințe, este în același timp semnul unei crize morale învinse, este indiciul unui triumf al voinței noastre. Din aceste stări paradoxale, ca plăcerea unei neplăceri sau neplăcerea unei plăceri, se nasc acele salturi calitative care se situează în miezul procesului de dezvoltare.

Același proces dialectic ni se dezvăluie în dezvoltarea prin conștientizare și a altor sentimente, specifice. Indignarea altora față de o motivație a noastră suscită, la rindul ei, indignarea noastră față de propriul nostru motiv sau sentiment. De aceea, conștiința de iubire ne poate provoca nu numai felurite sentimente, ca mirarea, bucuria, duiosia, autoadmirația etc., ci și sentimente de repulsie, indignare sau, poate chiar de ură, atunci când conștiința noastră morală nu-i poate acorda iubirii trăile aprobare, consimțământul, adeziunea personalității noastre morale.

Influența societății și, implicit, a conștiinței noastre asupra sentimentelor este atât de mare, încât ea se manifestă, așa după cum am arătat cu ani în urmă, în cele mai simple reacții, ca cele de durere. Durerea „fizică” reflectă, astfel, întreaga educație și, prin ea, clasa socială căreia îi aparține persoana. Conștiința nu este numai amplificatoarea sau reductoarea stărilor noastre psihice, ci și un factor hotărâtor al transformării lor calitative și al subordonării inferiorului normelor de nivel superior. Interdependența instanțelor psihice explică și așa-zisele sentimente „fictive”, iluziile și delirurile afective. Noi nu știm totdeauna precis dacă un sentiment este atenuat, fiindcă îl credem slăbit sau îl credem slăbit, ori chiar dispărut, fiindcă, în adevăr, el s-a tocit și s-a volatilizat.

Izolarea condițiilor sociale de cele naturale, biologice, despărțirea predispozițiilor interne, a posibilităților innăscute, de experiența conștientă a omului nu este posibilă. Întrucât acești factori se află între ei în legătură indisolubilă, atât conținutul trăirilor, cât și forma lor de manifestare, atât tipurile de contradicții, cât și formele lichidării lor, reprezintă combinații deosebit de complexe și variate în funcție de condițiile vieții omului. Așa, de ex., dacă, în anumite condiții de viață și de educație, personalitatea cuiva este dominată de imperativul conștiinciozității, al meticulozității și mai puțin al rapidității, pe primul plan al structurii personalității apare calitatea muncii, iar tempo-ul, înțelega, trec pe planul al doilea; vom spune atunci că temperamentul respectiv aparține tipului de om încet. Și invers, viața îi formează pe alții să aleagă rapiditatea și atunci vom avea tipul

rapid, dar adeseori superficial. Aceste profilări nu sînt desigur decît extreme, dar în ele ni se dezvăluie calitățile temperamentale transfigurate prin trăsături de caracter. Se poate spune, deci, că liniile de temperament și caracter reprezintă totdeauna forme personale și specifice de echilibrare și adaptare internă, formele personale de reflectare a intensității, tempo-ului, a nivelului de complexitate și greutate a sarcinilor exterioare, sociale.

Greutățile întîmpinate în delimitarea nivelurilor de dezvoltare psihică se reflectă și în încercări de a determina granițele dintre psihologia și logica gîndirii, dintre legile psihologice și cele logice sau etice, dintre legile biologice și cele sociale. De aceea și noțiunea de caracter are un sens dublu: psihologic și etic.

Determinarea specificității legilor psihologice este o operație dificilă, și ea se află încă la începutul ei. Astfel, legea echilibrării acționează pe toate treptele de dezvoltare. Între echilibrarea mecanică, însă, și cea psihică deosebirea este enormă. Nu poate fi identificat, de pildă, schimbul biologic de substanțe dintre organism și mediu cu schimbul, calitativ deosebit, între serviciile umane, pe planul conștient și social. Cu toată asemănarea cu privire la caracterul lor general de autoreglare, nu se pot identifica procesele de autoreglare a mașinii, cu autoreglarea biologică a homeostaziei, iar aceasta cu procesul psihic de stăpînire de sine.

Adîncirea analizei genetice în studiul fenomenelor psihice ne apropie de înțelegerea clară a spiralei în dezvoltarea personalității. Participarea elotului conștient în manifestările personalității ne permite să conchidem că trăsăturile de caracter reprezintă conștientizarea însușirilor „spontane”, innăscute, temperamentale, ale individualității. Conștiința acestora este o nouă atitudine față de ele, izvorită din aprecierea lor, din cunoașterea consecințelor acțiunilor noastre și a influenței lor asupra altora. „Apariția noilor exigențe — spune P. M. Jacobson — ne obligă să ne comportăm altfel față de noi înșine; aceasta duce spre formarea la copil și la adolescent, a noilor atitudini față de propriile lor sentimente și față de sine” [4, p. 270].

Procesul de conștientizare reprezintă o trecere spre un nou nivel, superior, al reglării, nivelul acțiunilor voluntare, al faptelor conștiente. Conștiința necesității stăpînirii de sine, a frînării sau accelerării unei acțiuni este cheia formării caracterului, în interacțiune cu însușirile dinamice, temperamentale ale personalității. Apare, astfel, o nouă corelație între general și particular, inferior și superior, biologic și psihic; se nasc noi forme de adaptare a acțiunii la noul ei conținut, se ivește un nou sens al comportării.

Conținutul personalității, ca act de conștientizare pe un plan nou și superior de relații sociale, a individualității, reprezintă o *unitate nouă*, izvorită din relații noi. Această nouă unitate se reflectă în conștiința verbală a omului ca un *nou înțeles*, rezultat din situația noastră socială, din scopurile și motivele acțiunilor noastre.

În concluzie, noțiunea de personalitate nu apare numai ca o noțiune distinctă față de noțiunile de individualitate, temperament și caracter, ci

și ca o realitate care domină pe celelalte, ca o noțiune care le cuprinde pe toate celelalte. Dacă în relațiile dintre conținut și formă, primul este determinant, în relațiile dintre particular și general, primul presupune existența celui de-al doilea, iar în raporturile dintre inferior și superior, inferiorul este subordonat superiorului, prin personalitate nu înțelegem numai, în sens *ingust*, conținutul unei conștiințe sociale a omului, ci, în sens larg, întreaga lui ființă în manifestările ei biologice și sociale, în reacțiile ei dinamice, temperamentale și caracteriale. Acest complex nou și unitar ne obligă totuși să facem distincția teoretică între temperament și caracter, ca forme, pe de o parte, și individualitate și personalitate, ca reprezentând structuri de conținut, pe de altă parte. Individualitatea și temperamentul, din alt punct de vedere, reprezintă generalul și inferiorul față de specificul și superiorul caracterului și personalității, în sensul îngust al acestora din urmă.

Asemenea înțelegere a noțiunilor fundamentale se integrează într-o viziune de ansamblu a dezvoltării ca proces dialectic de conștientizare progresivă.

B I B L I O G R A F I E

1. Богоявленский Д. Н., Менчинская Н. А. — Психология усвоения знаний в школе, Москва, 1959.
2. Gheorghiu-Dej Gh. — Raport la cel de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român. Ed. pol., Buc., 1960.
3. Hrușciiov N. S. — Cu privire la cifrele de control al dezvoltării economice naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965.
4. Якобсон П. М. — Психология чувств. Изд. Акад. Пед. Наук. РСФСР, Москва, 1958.
5. Костюк Г. С. — Некоторые вопросы взаимосвязи воспитания и развития личности. «Вопр. психол.», № 5, 1956.
6. Леонтьев А. Н. — Обучение как проблема психологии. «Вопр. психол.», № 1, 1957.
7. — Об историческом подходе в изучении психики человека. «Психологическая наука в СССР», Москва, 1959, стр. 9—45.
8. Леонтьев А. Н., Гальперин П. И., Ельконин Д. В. — Реформа школы и задачи психологии. «Вопр. психол.», № 1, 1959.
9. Палей И. М., Пшеничнов В. В. — Учение И. П. Павлова о типах высшей нервной деятельности и проблемы темперамента. «Вопр. психол.», № 5, 1955.
10. Пижае Жан — Проблемы генетической психологии. «Вопр. психология», № 3, 1956.
11. Piéron Henri — Vocabulaire de la psychologie. «Presses Univ.», Paris, 1951.
12. Рубинштейн С. Л. — Бытие и сознание. Изд. АН СССР, Москва, 1957.
13. Wallon Henri — Les origines du caractère chez l'enfant, Paris, Boivin, 1934.
14. Warren Howard C. — Dictionary of psychology, 1934.

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ И ИХ СООТНОШЕНИЯ

Краткое содержание

Автор преследует цель определения понятий индивидуальности, личности, темперамента и характера, в их соотношении.

Индивидуальность это понятие биологического порядка, она представляет собой „неразделимую“ биологическую единицу; единство

содержания, осуществляемое во взаимодействии функций и органов между собой и в соотношениях организма с окружающей его средой.

Личность это понятие психологического и социального порядка, осознанное единство *содержания*, осуществляемое на высшем уровне регулирования, в системе общественных требований и отношений.

Темперамент представляется как *форма* проявления индивидуальности, а характер как осознанная *форма* осуществления единства личности.

Соотношения между индивидуальностью и личностью, с одной стороны, и темпераментом и характером, с другой стороны, это соотношения между содержанием и формой.

Вместе с тем, соотношения между индивидуальностью и темпераментом, с одной стороны, и личностью и характером, с другой, представляют как соотношения между общим и частным, низшим и высшим, как ступени развития организма, как процесс осознания нашего относительного единства.

Ввиду того, что содержание определяет форму, высшее доминирует низшее, а частное, специфическое, предполагает общее, — личность, в её диалектическом единстве, охватывает все три остальные понятия.

LES NOTIONS FONDAMENTALES DE LA PSYCHOLOGIE DE LA PERSONNALITE ET LEURS CORRELATIONS

R é s u m é

L'auteur poursuit le but de définir les notions d'individualité, de personnalité, de tempérament et de caractère, dans leurs corrélations.

L'individualité est une notion d'ordre biologique représentant une unité „indivisible“, un *contenu*, réalisé par l'interaction des fonctions et organes, ainsi que par leur interdépendance avec le milieu.

La personnalité est une notion d'ordre psychologique, une prise de conscience de l'individu, un *contenu* réalisé sur un niveau supérieur de régulation, dans un système des exigences et relations sociales.

Le tempérament est une *forme* de manifestation de l'individualité, de même que le caractère est une *forme* de prise de conscience qui se réalise au niveau de la personnalité.

Les rapports mutuels entre l'individualité et la personnalité, d'une part, et le tempérament et le caractère, d'autre part, sont des rapports entre le contenu et la forme.

En même temps, les rapports entre l'individualité et le tempérament, d'une part, et la personnalité et le caractère, d'autre part, se présentent comme des relations entre le général et le particulier, l'inférieur et le supérieur, comme les degrés du développement de l'être, comme le processus de la prise de conscience de son unité relative.

Tenant compte du fait que le contenu détermine la forme, le supérieur exerce l'action de domination sur l'inférieur, le spécifique présuppose le général, la personnalité, dans son unité dialectique, implique toutes les autres notions.

PROBLEMA MĂRII TERITORIALE ÎN DREPTUL INTERNĂȚIONAL CONTEMPORAN

DE

N. ȚĂȚOMIR

I. Actualitatea problemelor dreptului internațional maritim și considerabilele lor însemnătate rezultă atât din necesitatea asigurării navigației maritime internaționale și a evitării infectării atmosferei și apelor oceanelor cu substanțe radioactive prin efectuarea experiențelor cu armele termonucleare în marea deschisă, cât și din dreptul statelor iubitoare de pace de a preîntîmpina invadarea mării lor teritoriale de către statele imperialiste cu flotă puternică și de a împiedica astfel distrugerea de către flotele străine — prin pescutul pirateresc — a bogățiilor lor piscicole.

În componența teritoriului de stat al statelor cu frontiere maritime (în teritoriul lor acvatic) intră și marea teritorială care înconjoară cu o zonă marină litoralul acestor state.

Nu se poate defini marea teritorială în opoziție cu marea liberă sau invers¹⁾, întrucît o asemenea definiție cuprinde în termenii ei alte noțiuni juridice care trebuie de asemenea delimitate.

Prin „mare teritorială”²⁾ sau „ape teritoriale” se înțelege zona sau lișia mării de o anumită lățime, care înconjoară țărmurile continentale, insulele și arhipelagurile unui stat, face parte integrantă din teritoriul statului riveran și se află sub suveranitatea acestuia.

Pe întinderea apelor teritoriale, care se socotesc, în genere, de la linia celui mai mare reflux de la țărm sau de la insulă — iar acolo unde sînt ape maritime interne, de la limita lor externă, se aplică legislația generală a statului riveran, legile și normele speciale ale acestui stat.

Nu sînt considerate ape teritoriale brațele de mare accesibile naviga-

---

1) Cum procedează unii autori pentru marea liberă (la haute mer), de exemplu G. Gidel în *Droit International de la mer*, vol. I, p. 125, sau cum este redactat proiectul Comisiei de drept internațional referitor la dreptul mării.

2) Termen adoptat la Conferința internațională de la Geneva a plenipotențiarilor statelor membre ale ONU (24 februarie — 29 aprilie 1958), la care s-au discutat așa-numitele „Articole cu privire la dreptul mării” elaborate de Comisia de drept internațional.

ției maritime și care sînt legate cu marea liberă prin căi de ape care se găsesc sub suveranitatea unuia sau a mai multor state riverane³⁾.

Apele teritoriale, parte integrantă a teritoriului statului riveran, au un regim juridic special.

Pentru fundamentarea teoriilor lor referitoare la această problemă, juriștii medievali s-au servit de dreptul canonic. Analizînd glossa Cărții a VI-a a unei decretalii date de papa Bonifaciu VII (1294—1303), juriștii medievali conchideau (îndeosebi, Bartollo — 1314—1357), că, potrivit dreptului canonic, autoritatea statului asupra mării litorale se întinde pînă la o distanță de 100 mile italiene (147 km). În evul mediu, statele au început a-și stabili încetul cu încetul autoritatea asupra acestor ape, fie pentru a îndepărta de coastele lor deslășurarea luptelor navale care dăunau comerțului lor maritim, fie pentru a putea supune carantinei vasele controlate din punct de vedere sanitar, fie pentru evitarea unui atac prin surprindere din partea navelor de război străine sau pentru preîntîmpinarea contrabandei etc.

Extinderea autorității statului riveran asupra mării teritoriale s-a făcut treptat, începînd de la revendicarea dreptului de a lupta în zona respectivă împotriva vaselor pirate și de la încercările de „evangelizare” a populațiilor așa-zis „păgîne”, vecine spațiilor maritime revendicate, pînă la controlul vamal, stabilirea de taxe pentru tranzit și interzicerea pescuitului de către străini.

Începînd din sec. al XVI-lea, dreptul statului asupra mării teritoriale a fost recunoscut aproape unanim. În acest secol, unele state își revendicau mări întregi.

Hugo Grotius justifică dreptul statului riveran asupra apelor teritoriale, stabilind principiul conform căruia apele teritoriale se întind pînă acolo unde se poate efectua de pe mal o constrîngere asupra oamenilor ce se găsesc pe mare, în așa fel ca și cum ei s-ar găsi pe pămînt. („De jure belli ac pacis”, II, cap. III, § 13/2).

Teoria lui Cornelius van Bynkershoek (elevul lui Grotius) formulează acest drept în sensul că autoritatea sau suveranitatea asupra litoralului se termină acolo unde se sfîrșește exercițiul puterii militare, adică distanța la care bate un tun de pe litoral („Ibi finitur potestas terrae, ubi finitur armorum vis”) ⁴⁾.

Galliani, în 1782, aduce precizări în termenii teoriei stabilind teza că întinderea apelor teritoriale este de 3 mile marine (5,55 km) ⁵⁾, atît cît bate artileria.

Practica internațională arată că fiecare stat își fixează lărgimea mării teritoriale, determinînd linia de la care începe, precum și limita ei. Comisia de Drept Internațional nu a propus o limită fixă, apreciind însă că extinderea mării teritoriale dincolo de 12 mile marine nu se justifică

3) Guggenheim, *Traité de Droit International Public*, 1953, vol. I, p. 445.

4) *Dissertatio de dominio maris*, II; aceeași idee, cu alți termeni (*imperium terrae finiri ubi finitur armorum potestas*) în *Quaestionem juris publici*, libri duo, I, cap. VIII.

5) O milă marină internațională are 1852 de metri, ea fiind un minut al ecuatorului.

din punctul de vedere al dreptului internațional (O.N.U., Documente supl. Nr. 9, A/3159).

Actul unilateral al statului riveran, prin care se fixează lărgimea mării teritoriale, este un act licit și opozabil celorlalte state, el neviolând nici regulile generale, nici normele speciale ale dreptului internațional.

Ca un exemplu elocvent poate fi dată Franța, care are mai multe categorii de mări teritoriale: o mare teritorială de 3 mile marine pentru pescuit, o mare teritorială de 6 mile marine pentru neutralitate, adică în ceea ce privește pătrundea vaselor militare străine, o mare teritorială de 20 km. pentru vamă, o mare teritorială de 3 mile marine pentru securitate, cu excepția unor porturi militare, unde marea teritorială franceză este de 6 mile marine (Toulon, Brest, Cherbourg, Bizerta din Africa).

Se poate afirma deci că lărgimea mării teritoriale nu are o limită unanim recunoscută de toate statele, ea variind în aceeași epocă de la o țară la alta, și în aceeași țară de la o epocă la alta⁶⁾.

Deosebiri se văd și în modul de trasare a liniei despărțitoare dintre marea teritorială și marea liberă. Când țărmlul are multe intrin-duri și promontorii, apele teritoriale se calculează de la așa-numitele li-nii de bază, adică linii drepte care unesc punctele promontoriale co-res-punzătoare ale litoralului (continent și insule) și urmează direcția ge-nerală a acestuia.

Curtea Internațională de Justiție a dat la 18 decembrie 1951 (cu ocazia diferendului anglo-norvegian⁷⁾ asupra apelor teritoriale) o ho-tărîre care precizează că statul riveran este cel mai competent să-și fixeze regimul apelor sale litorale⁸⁾.

Statul riveran își extinde suveranitatea sa asupra apelor teritoriale pentru securitatea sa terestră, pentru salvagardarea intereselor sale po-litice, comerciale etc., pentru asigurarea desfășurării normale a vieții populației de pe litoral.

În ceea ce privește natura juridică a suveranității statului riveran asupra mării teritoriale, unii juriști burghezi de drept internațional sus-țin că statul are numai un drept de folosință a acestei zone maritime (pescuit, exploatare etc.), iar alții încearcă să demonstreze, pentru „jus-tificarea” politicii de expansiune a puterilor imperialiste, că marea teri-torială este o parte din marea deschisă (la haute mer) și că statul ri-veran nu poate avea decât drepturi limitate (dreptul de inspecție vamală, de inspecție sanitară etc.) asupra acestei zone.

Aceste „teorii” contrazic flagrant practica internațională, actele ju-ridice internaționale, precum și legislația majorității statelor. Articolul 1 al Convenției de la Paris din 1919, referitoare la reglementarea na-vigației aeriene, califică apele teritoriale ca o parte componentă a teri-toriului de stat.

Conferința de la Haga din 1930, cu privire la codificarea dreptului

6) Aceasta, indiferent de denumirile atribuite porțiunii de mare adiacentă coas-telor: ape interioare, mare teritorială, mare epicontinentală, platou continental, zonă contiguă (aceasta din urmă o porțiune a mării libere).

7) Procesul este cunoscut sub numele de „Anglo-norvegian Fisheries Case” (ca-zul pescăriilor anglo-norvegiane).

8) Recueil de la Cour Internationale de Justice.

internațional, elaborînd proiectul „Despre reglementarea juridică a apelor teritoriale“, a stabilit că apele teritoriale sînt sub suveranitatea statului riveran, deci reprezintă o parte din teritoriul statului respectiv⁹⁾.

În același sens sînt și dispozițiile Convenției de la Chicago (7 decembrie 1944) cu privire la aviația civilă internațională.

Curtea Internațională de Justiție a statuat în anul 1949, judecînd litigiul anglo-albanez, că suveranitatea Albaniei a fost încălcată de vasele militare engleze care, fără permisiunea Albaniei, intraseră în apele teritoriale albaneze pentru pescuitul mineilor.

Comisia de Drept Internațional, la a 8-a sesiune a sa din 1956, a stabilit că suveranitatea țărilor riverane se întinde atît asupra apelor, cît și asupra spațiului aerian de deasupra lor, precum și asupra suprafeței și subsolului fundului din apele teritoriale.

Convenția asupra mării teritoriale și zonei contigue (29 aprilie 1958) prevede că suveranitatea statului riveran se întinde asupra spațiului aerian de deasupra mării teritoriale, asupra fundului și subsolului acestei mări.

II. În literatura juridică internațională burgheză se susține punctul de vedere că lățimea apelor teritoriale trebuie fixată la 3 mile marine. Argumentele de ordin tradițional-istoric cad de la sine: dacă în secolul al XVIII-lea, distanța la care putea să ajungă un proiectil lansat de un tun era de aproximativ 3 mile marine și astfel o mare teritorială lăță de 3 mile marine asigura securitatea coastelor, astăzi, avînd în vedere stadiul înaintat al evoluției armelor moderne, distanța de 3 mile marine nu reprezintă nimic.

Restringerea limitelor apelor teritoriale de la 100 mile la 3 mile se datorește faptului că statele capitaliste aveau nevoie de libertatea navigației și de subordonarea vaselor numai legilor statului, al cărui pavilion îl poartă.

Era anacronică și contrarie intereselor cercurilor comerciale capitaliste concepția juriștilor țărilor scandinave, care susțineau — începînd din secolul al XIV-lea — că apele teritoriale trebuie să se întindă pînă la linia orizontului privit liber de pe litoral, concepție transpusă și într-o serie de tratate și ordonanțe din sec. XVI—XVII.

În consecință, marile puteri maritime au căutat să obțină recunoașterea pe plan internațional a unei cît mai înguste mări teritoriale și aceasta din mai multe motive. În primul rînd, pentru ca navele lor de război să se poată apropia cît mai mult de coastele altor state în scopul debarcării de teroriști, spioni, diversioniști etc., sau în scopul intimidării statelor capitaliste mai slabe (în practica statelor capitaliste se utilizează des așa-zisa „demonstrație“ a flotei navale de-a lungul coastelor

9) Conferința de la Haga din 1930 a împărțit apele de sub suveranitatea statului riveran, după întinderea drepturilor, în: a) marea interioară, b) apele teritoriale, c) zone speciale.

Mările interioare și apele teritoriale fac parte din teritoriul statului. Zonele speciale, dincolo de apele teritoriale, sînt considerate ca ape ale mării libere, asupra lor statul riveran putînd exercita anumite drepturi. Conferința însă nu a rezolvat problema întinderii apelor teritoriale și a dreptului statului de a stabili zone speciale.

altui stat, pentru a-i impune un anumit punct de vedere în luarea unor hotărâri ce interesează statele demonstrante).

În al doilea rând, fără a se teme de concurența pescarilor străini în propriile lor ape, statele imperialiste vor să pătrundă cât mai adânc în apele teritoriale ale statelor capitaliste mai slabe, pentru a-și însuși marile cantități de pește ce se adună lângă coastele lor maritime.

Lățimea de 3 mile marine, adoptată de Anglia și S.U.A. abia la sfârșitul secolului trecut, nu a fost niciodată recunoscută și practică de toate statele și nu există nici o regulă de drept internațional care să prevadă obligativitatea respectării acestei distanțe. Într-adevăr, pretinsa regulă a celor trei mile reprezintă astăzi o condamnată superstiție, dar o superstiție care satisface interesele cercurilor comerciale imperialiste.

De aceea, statele imperialiste nu au scăpat nici un prilej de a obține recunoașterea internațională a acestei prinite reguli.

Conferința de la Haga din 1930, întrunită pentru codificarea dreptului internațional, nu a reușit, cu toate presiunile exercitate de marile puteri imperialiste maritime, să stabilească un punct de vedere unitar în această problemă. Delegația sovietică a arătat cu această ocazie, pe baza argumentelor desprinse din îndelunga practică internațională, că dreptul internațional nu cunoaște norme obligatorii referitoare la limita apelor teritoriale.

Comisia de Drept Internațional a Organizației Națiunilor Unite la sesiunea a VII-a (8 iulie 1955), precum și în „Articolele asupra dreptului maritim” admise de această comisie la sesiunea a VIII-a din 1956, a stabilit, după cum am spus, că practica internațională nu cunoaște o unitate în ce privește lărgimea apelor teritoriale și că dreptul internațional nu are suficiente temeiuri pentru a extinde apele teritoriale peste limita de 12 mile marine.

După studii competente și profunde, inițiate de Adunarea Generală a O.N.U. și cărora U.R.S.S. și alte țări socialiste le-au dat fundamentarea științifică, a fost convocată la Geneva (24 februarie—29 aprilie 1958) prima conferință a O.N.U. cu privire la dreptul maritim internațional la care au participat 86 de state. Puterile imperialiste au încercat iarăși să impună limita de 3 mile marine, fără a avea nici de data aceasta succes¹⁰).

Având în vedere că foarte multe state au o zonă a apelor teritoriale care depășește 3 mile marine (țările scandinave — 4 mile marine, Finlanda, idem; Italia, R.A.U., Grecia. Iranul 6 mile marine; Mexico — 9 mile marine; R.P. Romină, U.R.S.S., R.P. Bulgaria, Indonezia, Columbia — 12 mile marine, Ecuador — 36 mile, Salvador, Honduras, Costa-Rica — 200 mile), propunerea sovietică prezentată la conferința de la Geneva din 1958 (și sprijinită, în afară de delegațiile statelor socialiste, de cele ale Arabiei Saudite, Birmaniei, Ceylonului, republicii Chili, Columbiei, Ecuadorului, Guatemalei, Indoneziei, Islandei, Mexicului, Nepalului, R.A.U., Tunisiei etc.) este și justă și legitimă: „Fiecare stat stabilește lățimea apelor sale teritoriale conform uzanțelor statornicite, de regulă între trei

10) Din cele 86 state care au participat la conferință, numai 19 au apele teritoriale largi de 3 mile marine, printre care S.U.A., Anglia, Franța.

și douăsprezece mii marine, ținând seama de condițiile istorice și geografice, de interesele economice și ale securității statului riveran, de interesele navigației internaționale".

Apele teritoriale ale Uniunii Sovietice au o lărgime de 12 mii marine, calculate de la linia celui mai mare reflux, atât de pe continent cât și de pe insule, iar în apele interioare — de la limita lor exterioară. Această întindere a apelor teritoriale este fixată prin Decizia Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 15 iunie 1927 referitoare la apărarea frontierelor de stat.

Decretul nr. 170 din 25 septembrie 1951, emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, cu privire la modificarea unor articole ale Decretului nr. 41 din 14 februarie 1951, se referă la supravegherea, ordinea și controlul navigației maritime și fluviale, fixând lărgimea mării teritoriale a R.P.R. la 12 mii marine, adică 22.224 km. de la litoral¹¹).

Fără îndoială că statele suverane riverane au obligația pe plan internațional de a garanta libertatea folosirii căilor maritime internaționale care trec prin zona apelor teritoriale.

III. Impotriva politicii expansioniste a imperialismului nord-american, se ridică protestele chiar ale unor juriști de drept internațional burghezi, mai ales din țările Americii Latine.

Rezoluția a XIII-a, denumită „Principiile Mexicului în problema regimului juridic al mării” și adoptată la cea de-a treia conferință a Consiliului interamerican al juriștilor (3 februarie 1956) la propunerea țărilor din America Latină: Argentina, Chili, Ecuador, Guatemala, Mexic, Peru, Salvador și Uruguay (S.U.A. a votat contra), cuprinde idei interesante referitoare la necesitatea asigurării intereselor statelor riverane atunci când se hotărăște asupra lărgimii mării teritoriale, asupra regimului ei și al platoului continental.

„Fiecare stat, se spune în rezoluție, este în drept să stabilească întinderea mării sale teritoriale în limite raționale, ținând seama de factorii geografici, geologici, biologici, precum și de necesitățile economice ale populației sale, de considerații de securitate și de necesitățile de apărare”.

Rezoluția precizează că „întinderea de 3 mii marine a mării teritoriale nu este suficientă și nu constituie o normă generală a dreptului internațional” și ca atare „se justifică lărgirea zonei mării, denumită tradițional mare teritorială”.

Presupusa regulă a celor 3 mii marine este infirmată de faptul că actualmente, din 71 de state care au ape teritoriale, numai 19 recunosc lărgimea de 3 mii.

Fie că în unele țări, ceea ce determină întinderea mării teritoriale este

11) Marea noastră teritorială constituie obiect al proprietății socialiste de stat și pe întinderea ei sînt prohibite navigația fără pilot, pescuitul, măsurătorile de orice fel pentru determinarea adîncimii, temperaturii, gradului de salinitate etc., fotografiatul, vînatul, lucrările de cercetare de orice natură, debarcările înafara porturilor R.P.R. a persoanelor și a mărfurilor. În Decretul Prezidiului M.A.N. nr. 39, publicat în *Buletinul Oficial al M.A.N.* nr. 3 din 28 ianuarie 1956, se menține aceeași lărgime a mării teritoriale.

suprafața platoului continental, cînd acesta este suficient a asigura interesele securității și necesitățile economice ale statului riveran, fie că în alte țări criteriul de determinare a limitei apelor teritoriale este protejarea faunei și florei, legate din punct de vedere biologic de zona acestor ape, și fie că anumite țări nu limitează deloc întinderea apelor lor teritoriale, statele capitaliste mai slabe — printre care țările Americii Latine — adoptă criterii variate pentru a preîntîmpina — prin lărgimea cit mai mare a mării teritoriale — orice infiltrațiune a flotelor străine în zonele bogate în resurse piscicole sau de altă natură.

Statele imperialiste maritime puternice, în frunte cu S.U.A., deși susțin presupusa regulă a celor 3 mile marine, își extind jurisdicția cu mult dincolo de această zonă atunci cînd interesele lor economice și politice impun aceasta.

De pildă, Statele Unite, la sfîrșitul secolului trecut au interzis în mod unilateral vinătoarea de loci într-o zonă a largului mării, care nu se află sub suveranitatea nici unui stat și au reținut samavolnic vasele canadiene care vinau foci înafara apelor teritoriale nord-americane, iar după cel de-al doilea război mondial au încheiat cu Japonia și Canada o convenție prin care vaselor japoneze și canadiene li s-a interzis pescuitul somnului în regiunea nordică a Oceanului Pacific.

Prin toate aceste lapte, S.U.A. își contrazic propria lor teză și încearcă să transforme marea deschisă într-o mare clausum (încă din 1635, Selden în opera sa *Mare clausum* încercase să justifice dreptul statelor de a stăpîni și mările libere). S.U.A. vor să reînvie această doctrină medievală, care a eșuat chiar de la elaborarea ei, pentru a-și asigura dominația asupra mărilor și oceanelor.

Statele imperialiste maritime puternice, în frunte cu S.U.A., nu vor să recunoască — printre altele — că drepturile statului riveran asupra shelfului (platoului) continental se extind asupra speciilor faunei și florei care există într-o legătură fizică și biologică permanentă cu platoul¹²⁾ și motivele acestui reluz sînt lesne de înțeles: marile monopoluri nu vor să renunțe la ciștigurile rezultate din comercializarea uriașelor bogății piscicole sau de altă natură care se găsesc în apropierea coastelor statelor capitaliste mai puțin puternice.

Fără a lua măsuri discriminatorii și arbitrare, statul riveran — în lipsa unor convenții internaționale — poate lua orice măsură de protecție necesară pentru apărarea resurselor maritime ale faunei din apropierea țărmurilor sale, chiar dacă cîmpul de aplicare a acestei măsuri depășește zona apelor teritoriale. Cine vrea să rezolve just problema jurisdicției asupra mării teritoriale trebuie să se bazeze pe recunoașterea suveranității statelor.

Numai cu respectarea principiului suveranității statelor riverane se poate ajunge la o colaborare internațională în domeniul dreptului ma-

12) Conform Convenției de la Geneva, prin resursele naturale se înțeleg resursele minerale și alte resurse anorganice ale fundului mării și subsolului, precum și organismele care aparțin speciilor sedentare. Art. 2. pct. 1 precizează că statul riveran exercită drepturi suverane asupra platoului continental, în scopul exploatării acestuia și explorării resurselor sale naturale.

ritim și la o apreciere justă a factorilor care determină un stat sau altul să fixeze — între anumite limite raționale — lărgimea apelor teritoriale.

IV. Statele imperialiste violează în mod permanent normele elementare ale dreptului maritim. Prin pătrunderea flotelor navale ale acestor state în apele teritoriale străine — indiferent în ce scop — se comite actul de agresiune, calificat ca atare în lumina principiilor de drept internațional unanim admise.

Astfel, suveranitatea Islandei a fost flagrant violată prin invadarea mării sale teritoriale de către flota engleză. Această țară săracă, pentru care pescuitul înseamnă capitolul bugetar cel mai important al avuției naționale, și-a lărgit apele sale teritoriale de la 4 la 12 mile marine — cu începere de la 1 septembrie 1958 — pentru a-și putea menține la linia de plutire economia națională, și așa destul de șubredă. Extinzându-și astfel legitim suveranitatea asupra zonei de 12 mile de la coaste, s-a interzis de la acea dată străinilor să pescuiască în marea teritorială islandeză. Monopolurile engleze, lovite în interesele lor comerciale, au determinat intervenția flotei militare de război engleze, pentru a impune prin forță aplicarea de către Islanda a presupusei reguli a celor trei mile marine, pe care de altfel Islanda nu o aplicase nici înainte de această agresiune armată.

Islanda și-a exercitat un drept suveran al său și orice încălcare a apelor ei teritoriale largi de 12 mile marine atrage responsabilitatea guvernului care a ordonat intervenția forțelor sale navale în zone maritime care se află sub suveranitatea altui stat. Retragera forțelor navale engleze — la începutul anului 1960 — din marea teritorială islandeză nu a însemnat recunoașterea „de jure” din partea Angliei a lărgimii de 12 mile marine a mării teritoriale islandeze.

Suveranitatea Chinei Populare se întinde asupra întregului teritoriu al Chinei continentale, al insulei Taivan, al arhipelagului Penhuledao și al tuturor insulelor înconjurătoare și de coastă. Dar exercitarea acestei suveranități este actualmente împiedicată prin ocupația de fapt a acestor teritorii de către S.U.A. și de către clica ciankaiștă, cu care S.U.A. au încheiat, în noiembrie 1949, un așa-zis „acord” privitor la ocuparea samavolnică a Taivanului de către trupele americane.

Taivanul este o parte inalienabilă a teritoriului Chinei. Pe insula Taivan locuiau chinezi încă cu mult înainte de descoperirea Americii de către Columb (cu aproximativ 900 de ani). În 1945, în urma capitulării necondiționate a Japoniei, care ocupase Taivanul și arhipelagul Penhuledao în 1895, aceste teritorii au revenit Chinei, apartenența lor la China fiind recunoscută prin convenții internaționale (Declarația de la Cairo, 1 decembrie 1943 — semnată de China, S.U.A. și Anglia; Declarația de la Potsdam — 26 iulie 1945 — semnată de China, S.U.A., Anglia, U.R.S.S.; Actul de capitulare a Japoniei din 2 septembrie 1945 etc.).

Orice acțiune a guvernului R.P. Chineze, referitoare la aceste teritorii, constituie o problemă de ordin intern a Chinei populare. Problema Taivanului și a insulelor Penhuledao nu este o problemă internațională nerezolvată și nici un stat sau vreo organizație internațională nu au dreptul să ia vreo dispoziție sau să acționeze într-un fel oarecare asupra

acestor teritorii sau asupra mării lor teritoriale, fără a încălca cele mai elementare norme de drept internațional.

Ocuparea regiunilor Taivanului și insulelor Penhuledao de către forțele armate ale S.U.A. este un atentat la integritatea teritorială și suveranitatea R.P. Chineze.

La 4 septembrie 1958, guvernul R.P. Chineze a luat hotărârea legitimă de a lărgi apele teritoriale ale Republicii Populare Chineze la 12 mile marine. Această prevedere s-a referit la toate teritoriile R.P. Chineze, inclusiv China continentală și insulele ei de coastă, precum și Taivanul și insulele înconjurătoare, insulele Penhuledao, insulele Dunsă, Sișă, Cijunșă, Nanșă și toate celelalte insule aparținând Chinei care sînt despărțite de continent și de insulele sale de coastă prin apele mării.

Potrivit criteriilor generale de demarcare, linia de bază a apelor teritoriale ale Chinei de-a lungul litoralului continentului și în jurul insulelor sale de coastă este o linie formată din linii drepte care unesc punctele de bază de pe litoralul continentului și punctele de bază de pe insulele de coastă de la marginea lor exterioară, iar fișia de apă care se întinde pe o lărgime de 12 mile marine de la această linie constituie apele teritoriale ale Chinei. Zonele de apă cuprinse între limitele acestei linii de bază, inclusiv golful Bohai și strîmtoarea Tziun-Cijou sînt ape interioare ale Chinei. Insulele aflate între limitele liniei de bază, inclusiv insula Dun-in, insula Kaoten, insulele Matzu, insulele Paiciuan, insulele Uțuiui, insulele marele și micul Tzinmindao, insulele Dadan, Erdan, Dundindao sînt insule ale apelor interioare ale Chinei.

Debarcarea trupelor americane pe insulele Tzinmindao (Quemoy) și Matzu (Matsushan), care se află la aproximativ 6 km. depărtare de coastele Chinei continentale, ca și pe insulele Taivan (Formosa) și Penhuledao (Pescadores), precum și pătrunderea navelor americane în zona de 12 mile marine, proclamată mare teritorială chineză, constituie acte de agresiune armată din partea S.U.A. împotriva integrității și suveranității R.P. Chineze.

V. Vasele străine comerciale au dreptul de a efectua „trecerea inofensivă”¹³⁾ prin apele teritoriale ale unui stat, fără a avea nevoie de autorizația specială a statului riveran. Statul riveran nu intervine în reglementul intern al acestor vase, dar le poate obliga să respecte propriile lui reguli, referitoare la ordinea navigației, la inspecțiile sanitare, vamale etc.

Pentru asigurarea securității sale, statul riveran poate dispune ca anumite porțiuni din marea sa teritorială — denumite zone interzise — să fie închise navigației vaselor străine. Locul și întinderea acestor zone trebuie comunicate celorlalte state fie pe cale diplomatică, fie prin revistele de informații maritime care conțin datele necesare pentru comandanții de vase.

Statul riveran, avînd dreptul de jurisdicție în apele sale teritoriale¹⁴⁾,

13) **Jus passagii innoxii**, drept care nu atinge suveranitatea statului riveran asupra mării sale teritoriale.

14) Statul riveran exercită jurisdicția penală și civilă asupra navelor care pătrund în marea teritorială, jurisdicție limitată cutumiar în exercițiul ei atîta vreme cît suveranitatea statului riveran nu este lezată.

dreptul de a stabili reguli de navigație, dreptul de control vamal și de frontieră, dreptul de pescuit și de utilizare a bogățiilor piscicole etc., poate inspecta vasele străine pentru verificarea documentelor, a mărlui și a oamenilor de pe bord, le poate impune pilotarea proprie și le poate interzice efectuarea de cercetări hidrografice. Dacă vasul străin violează legile și regulamentele statului riveran, acesta poate reține vasul și trage la răspundere penală sau administrativă pe căpitan sau pe alte persoane culpabile, conform legilor sale. Vasul particular poate fi reținut și pentru asigurarea daunelor civile, pentru asigurarea executării obligațiilor contractuale și delictuale.

Deși nu există reguli referitoare la trecerea vaselor militare străine prin apele teritoriale, Comisia de drept internațional a subliniat că statul riveran e bine să fie încunostințat în prealabil pe cale diplomatică de intrarea unui vas de război străin în porturile sale, chiar dacă acestea sînt deschise vaselor de cursă lungă. Statul riveran poate admite sau respinge intrarea unui asemenea vas în apele sale teritoriale sau a-i condiționa intrarea de îndeplinirea riguroasă a unor dispoziții speciale. Înstituirea deci a unui regim de autorizare a trecerii vaselor militare este legală.

Vasul militar este obligat să respecte legile și regulamentele statului riveran, prin apele teritoriale ale cărui electuează trecerea pașnică, precum și toate indicațiile comandamentului local militar maritim sau grăniceresc. În caz de violare a legilor și regulamentelor sau dacă, de exemplu, vasele militare străine electuează manevre, hărți, pun mine, iar submersibilele nu străbat apele teritoriale la suprafață, autoritățile locale sesizează de urgență pe comandant și — în caz de neconformare — aduce la cunostința guvernului, pentru luarea de măsuri. Comandantul navei militare străine poate fi invitat să iasă imediat în larg, în marea deschisă, puterea locală — în caz de refuz — putînd folosi chiar forța armată.

Statul riveran are dreptul să reglementeze sau să interzică vînatul, pescuitul (perle, laună marină, produse marine etc.) în marea sa teritorială, să interzică orice acțiuni pentru ridicarea la suprafață a vaselor scufundate sau pentru ridicarea lor de pe bancuri de nisip și de pe recifuri, cu excepția cazurilor de ajutor care trebuie acordat vaselor naufragiate, implicit echipajului lor.

În declarația guvernului R.P. Chineze din 4 septembrie 1958, avînd în vedere situația anormală din Taiwan, se precizează — în scopul asigurării securității statului riveran — că nici un fel de nave străine cu destinație militară și nici un fel de avioane străine nu pot intra în apele teritoriale ale Chinei populare și în spațiul aerian de deasupra lor fără permisiunea guvernului R.P. Chineze.

Măsura este legitimă și în conformitate cu normele dreptului internațional maritim, cum este și dispoziția imediat următoare (pct. 3, al. 2) care prevede că orice navă străină care trece prin apele teritoriale chineze trebuie să respecte legile și regulile corespunzătoare stabilite de guvernul R.P. Chineze.

Pătrunderea navelor militare americane în zona mării teritoriale chi-

neze și violarea spațiului aerian chinez de deasupra mării teritoriale de către avioanele americane constituie tot atâtea acte de agresiune piraterască, acte ce periclitează pacea și securitatea lumii¹⁵⁾.

ВОПРОС О ТЕРРИТОРИАЛЬНОМ МОРЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ СОВРЕМЕННОМ ПРАВЕ

Краткое содержание

В настоящей кратко изложенной работе, автор выявляет современность и значение а также и сложность вопроса о Территориальном море в Международном современном праве, подчеркивая необходимость научного анализа юридического режима части моря, на протяжении которой — как составная часть территории прибрежного государства — применяется общее законодательство этого государства.

Международная практика, превращающаяся в наши дни в обыкновенное правило, показывает, что каждое государство устанавливает ширину своего территориального моря, определяя линию от её начала, а также и её пределы, так как односторонний акт прибрежного устава есть акт дозволенный, могущий быть противопоставлен другим государством столько времени, сколько обеспечено международное мореплавание. Ширинка территориального моря не имеет общепризнанного предела, несуществуя условное или общепринятое правило относительно этого протяжения.

Проекты, разработанные международными конференциями (Гаага, 1930), постановления Международного суда в связи с спорными вопросами (англо — албанский, 1949; англо — норвежский, 1951), предложения, выдвинутые Комиссией международного права, различные резолюции и т. д. освещают — без того чтобы удалось установить единую точку зрения, из-за оппозиции империалистических экспансионистских государств — правильное мнение, что прибрежное государство более компетентно может установить режим своего территориального моря, что каждое государство вправе установить протяжение этого моря, принимая во внимание географические, геологические и биологические факторы, экономические нужды своего народа, учитывая необходимость безопасности и защиты (Постановление XIII, названное *Принципы Мексике касающийся вопроса об юридическом режиме моря*, 1956) и что рас-

15) La 17 martie 1960 s-a deschis la Geneva, in prezenta delegațiilor a peste 80 de țări, o doua Conferință a O.N.U., asupra dreptului maritim internațional. În ședința din 25 martie, delegația R.P.R. a subliniat că tentativa unor state capitaliste de a impune o limită inferioară celor 12 mile constituie o manifestare de ignorare a realităților internaționale, de natură a știrbi interesele a zeci de țări, însumind peste jumătate din populația globului, securitatea lor economică și militară.

În ședința din 8 aprilie 1960, delegația noastră a susținut propunerea justă a U.R.S.S., a Mexicului și a 16 state africane și asiatice pentru consacrarea dreptului statelor riverane de a-și stabili lărgimea mării teritoriale între 3 și 12 mile și a calificat propunerea S.U.A., Angliei și Canadei de a se fixa ca limită maximă 6 mile, drept o încercare lipsită de perspective de a împiedica realizarea dreptului inalienabil și imprescriptibil al popoarelor care vor să-și asigure securitatea și independența lor economică printr-o lărgime adecvată a mării teritoriale.

стояние в три морских мили не составляет и не может составить обязательную норму международного права.

Сильные морские империалистические державы во главе с США несмотря на то, что поддерживают предполагаемое правило трёх морских миль, простирают юрисдикцию за пределы этой зоны и постоянно нарушают элементарные нормы морского права проникновением их морского флота в чужие территориальные воды (английский флот в территориальное море Исландии, американский флот в территориальное море Китайской Народной Республики и т. д.), совершая агрессивные действия, квалифицированные таким образом в свете общепринятых принципов международного права.

Советские предложения, правильные и законные, представленные на Женевской конференции в феврале — апреле 1958 года и в марте 1960 года, синтезируют содержание права прибрежного государства установить ширину своего территориального моря и гармонически сочетают необходимость подчинения установившимся обычаям (по правилу, от 3-х до 12-и морских миль) с необходимостью соблюдения исторических и географических условий, соблюдения экономических интересов и безопасности прибрежного государства, а также и с необходимостью соблюдения интересов международного мореплавания.

LE PROBLÈME DE LA MER TERRITORIALE DANS LE DROIT INTERNATIONAL CONTEMPORAIN

Résumé

L'auteur de cette étude sommaire met en évidence aussi bien l'actualité et l'importance, que la complexité du problème de la mer territoriale dans le droit international contemporain ; il souligne en même temps la nécessité d'une analyse scientifique du régime juridique de cette portion de mer, sur l'étendue de laquelle — comme faisant partie intégrante du territoire de l'état riverain — on applique la législation générale de cet état.

La pratique internationale, qui se transforme de nos jours en une règle coutumière, montre que chaque état fixe lui-même la largeur de la mer territoriale et détermine la ligne d'où commence cette mer et la ligne où elle finit ; l'acte unilatéral de l'état riverain est donc un acte licite et opposable aux autres états tant que la navigation maritime internationale est assurée. La largeur de la mer territoriale n'a pas de limite qui soit unanimement reconnue, car il n'existe pas de règle conventionnelle ou coutumière relative à cette étendue.

Les projets élaborés par les conférences internationales (La Haye, 1930), les décisions rendues par la Cour Internationale de Justice à l'occasion de différents litiges (anglo-albanais, 1949 ; anglo-norvégien, 1951), les propositions de la Commission de Droit international, les différentes résolutions etc., quoiqu'ils n'aient point réussi à établir un point de vue unitaire à cause de l'opposition des états impérialistes à politique d'expansion, sont l'indice de cette conception juste que l'état riverain est

seul compétent à fixer le régime de sa mer territoriale, que chaque état est en droit d'établir l'étendue de cette mer, en tenant compte des facteurs géographiques, géologiques, biologiques, des nécessités économiques de sa population, de certaines considérations de sécurité et de nécessité de défense (Résolution XIII, surnommée: *Principes du Mexique dans le problème du régime juridique de la mer*, 1956) et que l'étendue de 3 milles marines ne constitue point et ne peut constituer une norme générale obligatoire du droit international.

Les états impérialistes, ceux qui représentent une véritable force maritime et à leur tête les Etats Unis d'Amérique, prétendent soutenir la règle des trois milles marines, mais en réalité ils étendent leur juridiction bien au-delà de cette zone et violent ainsi sans cesse les normes élémentaires du droit maritime en pénétrant avec leur flotte dans les eaux territoriales étrangères (la flotte anglaise dans les eaux territoriales de l'Islande, la flotte américaine dans les eaux territoriales de la R.P. Chinoise etc.); ce sont là des actes d'agression, ainsi qualifiés si on les juge à la lumière des principes de droit international unanimement admis.

Les propositions justes et légitimes, présentées par l'Union Soviétique aux Conférences de Genève en février—avril 1958 et mars—avril 1960 sont la synthèse de tout ce qu'implique le droit qu'ont les états riverains d'établir eux-mêmes la largeur de la mer territoriale et réunissent harmonieusement la nécessité où sont ces états de se conformer aux usances qui ont été établies (généralement entre 3 et 12 milles marines) à cette autre nécessité de respecter les conditions historiques et géographiques, de respecter les intérêts économiques et ceux de la sécurité de l'état riverain, et enfin à la nécessité de respecter les intérêts de la navigation maritime internationale.

CONSIDERAȚII ASUPRA OBIECTULUI JURIDIC AL INFRAȚIUNII IN DREPTUL PENAL R.P.R.

DE

BERTHOLD BRAUNȘTEIN

Legile Republicii Populare Române exprimă voința clasei muncitoare și a întregului popor muncitor din R.P.R., voință care urmărește construirea socialismului în patria noastră.

Înfăptuirea acestei voințe — construirea socialismului — este însă condiționată de respectarea întocmai și fără șovăire a legilor în care ea își găsește exprimarea, adică de realizarea legalității populare.

Datorită legăturii dintre construirea socialismului și legalitatea populară, aceasta din urmă constituie o metodă principală de realizare a sarcinilor dictaturii proletariatului.

În activitatea organelor de urmărire și judecată, realizarea legalității populare este legată de calificarea justă a faptelor cercetate sau judecate, iar succesul operațiunii de calificare depinde — mai cu seamă în cazul cînd două infracțiuni diferite se aseamănă sub aspectul trăsăturilor obiective — de cunoașterea precisă a obiectelor juridice pe care ele le vătămă.

Pentru ilustrarea acestei afirmații să luăm un exemplu din practica noastră judiciară :

Prin sentința penală nr. 791/1005, Tribunalul popular al raionului Lipova a condamnat pe inculpata S. S. la un an și 6 luni închisoare corecțională pentru delictul prevăzut de art. 472 comb. cu art. 476 C. p. (adică vătămare gravă a integrității corporale calificată).

Pentru a hotări astfel, Tribunalul popular constată că inculpata, avînd în îngrijirea sa pe minorul M. D., copilul concubinului său arestat, l-a lovit, de mai multe ori, iar de pe urma loviturilor aplicate copilul, în etate de 11 ani, a suferit leziuni corporale a căror vindecare a necesitat mai mult de 15 zile.

Recursul declarat de inculpata împotriva susmenționatei sentințe a fost respins de Tribunalul regional Arad prin dec. pen. nr. 1533/1955.

Împotriva ambelor hotăriri, Procurorul general al R.P.R. a declarat recurs în supraveghere, care a fost admis de către Tribunalul Suprem al

R.P.R., prin decizia nr. 2306/1955, cu motivarea că: „încadrarea juridică a faptei săvârșite de inculpată în art. 472, comb. cu art. 476 C. p., este într-adevăr greșită, deoarece copilul aflându-se sub îngrijirea și supravegherea inculpatei — concubina tatălui său arestat — calificarea legală a infracțiunii săvârșită de inculpată era cea prevăzută de art. 455 C. p., iar vătămrile cauzate victimei fiind grave, sancțiunea ce se aplică inculpatei — conform ultimului alineat al articolului citat este cea prevăzută de art. 472¹⁾).

Cu alte cuvinte, greșeala comună săvârșită atât de Tribunalul popular Lipova, cât și de Tribunalul regional Arad, este de a fi confundat delictul de abuz de drept de corecție — prevăzut de art. 455 C. p., cu delictul de vătămare gravă a integrității corporale calificată — prevăzut de art. 472 comb. cu art. 476 — datorită cunoașterii insuficiente a obiectelor juridice neînlocuite ale acestor două infracțiuni. Astfel, infracțiunea de abuz de drept de corecție și disciplină este o infracțiune îndreptată contra familiei, pe cînd vătămarea integrității corporale este o infracțiune contra persoanei cu care nu trebuie confundată, deși exercițiul abuziv al dreptului de corecție și disciplină se poate realiza prin aceeași activitate materială ca și vătămarea gravă a integrității corporale.

Reprezentînd deci o problemă de însemnătate fundamentală pentru înfăptuirea legalității populare, revine teoriei dreptului penal sarcina să elaboreze noțiunea justă a obiectului juridic al infracțiunii.

În conținutul social politic al obiectului juridic al infracțiunii găsim explicația faptului pentru care teoria burgheză a dreptului penal ignorează sau evită adîncirea problemelor legate de obiectul juridic al infracțiunii.

Dacă ne referim la literatura juridică romînă, anterioară datei de 23 August 1944, găsim, de exemplu, în *Tratatul de drept și procedură penală* al lui I. Tanoviceanu, următoarea definiție: „Obiectul juridic al infracțiunii este dispozițiunea de lege care a fost violată²⁾).

Această definiție se întemeiază pe idealismul burghez care, pentru a camufla esența de clasă a infracțiunii și a dreptului penal burghez, atribuie o valoare absolută normei juridice penale și o separă de relațiile sociale reale pe care le ocrotește. Ca urmare, infracțiunea devine fapta prevăzută și pedepsită de lege, iar obiectul ei, dispoziția de lege violată.

Potrivit unui alt punct de vedere, aparent științific, care și-a găsit expresia și în *Manualul de Drept penal* al lui Vintilă Dongoroz, se consideră „obiect juridic al infracțiunii (sau obiect al protecțiunii penale) interesul pe care norma incriminatoare îl ocrotește³⁾).

Este evident că o astfel de definiție a obiectului juridic al infracțiunii era de natură să creeze iluzia că infracțiunea — în condițiile orîndu-

1) *Culegere de Decizii ale Plenului și Colegiilor Tribunalului Suprem al R.P.R. pe anul 1955*, vol. III, p. 97, Decizia penală nr. 2306/1955.

2) I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*; edițiunea a doua a *Cursului de drept și procedură penală*, revăzut și completat. vol. I, p. 391.

3) Vintilă Dongoroz, *Dreptul penal*, p. 201.

irii burgheze — vatămă, în aceeași măsură, interesele capitalistului și ale muncitorului, ale moșierului și ale țăranului, ascunzînd adevărul pe care Marx îl stabilise, încă în *Ideologia germană* că infracțiunea este „lupta individului izolat împotriva raporturilor dominante“.

Dreptul penal, ca și oricare altă ramură a sistemului de drept, nu apără interese „în general“, ci în favoarea cuiva sau a ceva.

Dreptul consacră, instituie sau dezvoltă anumite relații sociale numai în interesul clasei dominante.

Prin separarea artificială a intereselor apărute de legea penală, de interesele clasei dominante se ajunge la negarea esenței de clasă atât a dreptului penal cît și a infracțiunii.

Cît privește știința dreptului penal, care se dezvoltă în țara noastră pe baza teoriei marxist-leniniste a statului și dreptului, și sub influența creatoare a științei sovietice a dreptului penal, aceasta a acordat, pînă în prezent, o importanță redusă problemelor legate de obiectul juridic al infracțiunii, pentru aceeași cauză pe care, în literatura juridică sovietică, a identificat-o penalistul B. S. Nikiforov, și anume „legătura foarte slabă care a existat între teoria generală a dreptului și diferitele ramuri ale științei juridice, printre care și știința dreptului penal“⁴).

Elaborarea noțiunii științifice a obiectului juridic al infracțiunii trebuie să pornească de la locul pe care dreptul penal îl ocupă în sistemul dreptului, adică de la specificul său, care justifică existența sa ca ramură de sine stătătoare a dreptului⁵).

Afirmția potrivit căreia specificul dreptului penal ar consta în faptul că el apără relațiile sociale reglementate de celelalte ramuri ale dreptului că, spre deosebire de celelalte ramuri el ar avea un caracter complementar, sancționator al acestora, se întemeiază pe: a) atribuirea — neîntemeiată — de sensuri diferite termenilor de apărare și reglementare juridică, și b) pe părerea greșită că diferența dintre ilicitul penal și cel extrapenal este de natură pur cantitativă și nu calitativă.

Formularea al. 1 al art. 1 C. p. R.P.R., potrivit căruia: „Legea penală are drept scop apărarea Republicii Populare Romîne și ordinii sale de drept...“ este, în mod aparent, de natură să justifice deosebirea de înțeles ce se dă termenilor de apărare și reglementare juridică.

După remarca justă a lui B. S. Nikiforov, orice reglementare juridică este în fond și o ocrotire prin mijloace juridice, după cum orice apărare juridică este și o reglementare juridică, deoarece „reglementarea juridică se manifestă întocmai în faptul că norma stabilește regula de conduită și pune această regulă sub protecția statului, iar ocrotirea juridică implică, în general, stabilirea de către norma ocrotitoare a unei reguli de conduită, adică, acea normă îndeplinește o funcție de reglementare“⁶).

Dreptul pozitiv sprijină acest punct de vedere. Astfel, legea nr. 5/1952 — pentru organizarea judecătorească — prevede în art. 2 că: „În Republica Populară Romînă instanțele judecătorești au ca sarcină să apere :

4) B. S. Nikiforov, *Despre obiectul juridic al infracțiunii în Dreptul penal sovietic*, «Statul și Dreptul sovietic», nr. 6/1956, p. 100.

5) B. S. Nikiforov, *op. cit.*, p. 101.

6) *Idem*, p. 102.

a) orînduirea socială şi orînduirea de stat a Republicii Populare Romîne,

b) drepturile fundamentale ale cetăţenilor Republicii Populare Romîne, precum şi celelalte drepturi şi interese garantate de lege etc.", şi în continuare art. 3 precizează că sarcinile instanţelor judecătoreşti se realizează prin:

a) judecarea pricinilor penale şi aplicarea pedepselor prevăzute de lege,

b) judecarea pricinilor civile privind drepturile şi interesele cetăţenilor... etc.

Cu alte cuvinte, atît legile penale cît şi cele civile pe care le aplică instanţele judecătoreşti apără interesele oamenilor muncii enumerate în art. 2 din lege.

Concluzia care se impune, deci, este că atît dreptul penal cît şi celelalte ramuri ale dreptului apără relaţiile sociale convenabile oamenilor muncii din ţara noastră şi că specificul dreptului penal trebuie căutat nu în obiectul apărării, ceea ce este valabil pentru celelalte ramuri ale dreptului.

Pentru a determina specificul dreptului penal trebuie să folosim o altă cale şi pentru sesizarea ei să plecăm de la două exemple.

Relaţiile de familie, în statul nostru democrat-popular, sînt apărute de normele dreptului de familie pe care le găsim în *Codul familiei*. Totodată, şi în *Codul penal* — Cartea a II-a, găsim Titlul XII, *Delicte contra familiei*, ale cărui norme prevăd fapte determinate care, prin gradul lor ridicat de pericol social, sînt perfect distincte de orice alte atingeri aduse relaţiilor de familie, încît pentru ele conştiinţa juridică a poporului nostru muncitor nu poate concepe decît răspunderea penală.

Ordinea obştească statornicită în Republica Populară Romînă este apărută prin H.C.M. nr. 716/1959, care a aprobat *Instrucţiunile privind sancţionarea contravenţiilor la dispoziţiile referitoare la apărarea ordinii obşteşti*, dar totodată, în *Codul penal* găsim Titlul XVII, *Infraacţiuni contra ordinii obşteşti*, care a fost introdus prin Decretul nr. 33 din 25 februarie 1955.

Ceea ce deosebeşte faptele care constituie infraacţiuni contra ordinii obşteşti, de faptele care constituie contravenţii, este gradul mărit de pericol social al celor dintîi care impune, în cazul săvîrşirii lor, aplicarea de pedeapsă.

Această deosebire rezultă, de altfel, din cuprinsul al. 1 al art. 1 al Decretului nr. 184/1954, pentru reglementarea sancţionării contravenţiilor.

Împrejurarea că însăşi dispoziţia legală, citată mai sus, foloseşte drept criteriu distinctiv între infraacţiune şi contravenţie, gradul de pericol social poate justifica oare concluzia că, între aceste două categorii de fapte socialmente periculoase există o deosebire de ordin cantitativ şi nu de calitate? Socotim că nu.

Gradul mai mare de pericol social al unei fapte face ca aceasta să dobîndească o anumită semnificaţie în viaţa socială, să capete o anumită calitate şi anume calitatea de infraacţiune.

În asemenea cazuri putem vorbi despre transformarea cantității în calitate.

Specificul dreptului penal constă, deci, în faptul că spre deosebire de celelalte ramuri ale dreptului (drept civil, administrativ etc.) apără relațiile sociale contra unor fapte determinate, prevăzute în normele sale, și care datorită gradului lor de pericol social sînt calitativ deosebite de orice alte atingeri aduse acelorași relații sociale.

Acest fel de a înțelege autonomia dreptului penal ca ramură a sistemului de drept își găsește confirmarea și în al. I al *Codului penal R.P.R.*, potrivit căruia: „legea penală are drept scop apărarea Republicii Populare Romine și a ordinii sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială față de persoanele care săvîrșesc asemenea fapte”.

Trăgînd concluzia, din toată această argumentare, putem spune că în dreptul R.P.R., obiectul juridic al infracțiunilor îl constituie relațiile sociale pe care le apără legea penală contra faptelor socialmente periculoase pe care le incriminează.

Să trecem acum la unele probleme pe care le ridică obiectul juridic al infracțiunii.

Clasificarea obiectului juridic.

În puținele materiale publicate, care tratează despre obiectul juridic al infracțiunii, acesta este, de obicei, împărțit în: obiect general, care constă în relațiile sociale, care își găsesc expresia în orînduirea socială, orînduirea de stat și ordinea de drept instaurată de popor în frunte cu clasa muncitoare; în obiect special (sau de grupă sau generic), care constă în relațiile sociale de aceeași natură vătămăte de un grup de infracțiuni, și în obiect nemijlocit sau direct, care constă în relația socială pe care o vatămă direct o infracțiune determinată.

Astfel, de exemplu, S. Feller, în articolul *Elementele infracțiunii în dreptul penal sovietic*, publicat în «Justiția nouă» nr. 5 1950, după ce arată că obiectul infracțiunii — în dreptul penal sovietic îl constituie, potrivit art. 6 din *Codul penal R.S.F.S.R.*, orînduirea sovietică și ordinea de drept stabilită de puterea muncitorească-tărănească, în perioada de trecere la orînduirea comunistă, afirmă că: „În cadrul fiecărei diviziuni a părții speciale a *Codului penal*, găsim astfel cite un obiect nemijlocit al infracțiunilor din capitolul respectiv... și că obiectul infracțiunii poate fi și mai diferențiat, în cadrul unor articole din partea specială, astfel art. 175 C. p. R.S.F.S.R., apără patrimoniul particular de distrugere sau degradare, etc.”.

Se pare că obiectul nemijlocit, la care se referă S. Feller, ar corespunde la ceea ce se numește obiect special, iar obiectul mai diferențiat ar corespunde obiectului nemijlocit din clasificarea tripartită folosită în mod curent.

Aceeași împărțire a obiectului juridic al infracțiunii este folosită și de autorul capitolelor consacrate dreptului penal din lucrarea *Principii de drept* publicată de Ministerul Justiției⁷⁾.

De asemenea, C. Stegăroiu, în *Cursul de Drept penal* — partea ge-

7) Ministerul Justiției, *Principii de drept*, p. 539.

nerală — arată, fără a defini noțiunea de obiect juridic al infracțiunii, că în teoria dreptului penal socialist se admite o diviziune tripartită a obiectului infracțiunii, în felul următor: „Obiectul comun tuturor infracțiunilor, al infracționalității, în general, îl constituie interesele obștești de diferite categorii, anumite interese individuale considerate importante pentru viața colectivității, normele de conviețuire existente.

Distingem apoi, un obiect generic al infracțiunii, el fiind un obiect comun unui grup de infracțiuni.

„În fine, continuă C. Stegăroiu, distingem obiectul imediat sau nemijlocit al infracțiunii, care constă în interesul, valoarea, lucrul în mod efectiv prejudiciat“⁸⁾).

Eliminând din discuție faptul dacă riguros științific se poate vorbi de un obiect generic al infracțiunii și n-ar fi mai corect să vorbim de noțiunea de obiect al infracțiunilor de o anumită categorie, socotim că includerea lucrului în obiectul imediat sau nemijlocit se datorește confuziei dintre obiectul juridic și obiectul material al infracțiunii.

Această confuzie constituie o greșeală atît din punct de vedere metodologic cît și din punct de vedere al logicii formale.

Intr-adevăr, dreptul penal ca parte a suprastructurii ocrotește, în mod direct, baza, adică, relațiile sociale de producție și prin aceasta și alte relații sociale, de unde consecința că numai relațiile sociale și nu lucrurile constituie obiectul juridic al infracțiunii⁹⁾.

De asemenea, aplicarea riguros exactă a regulilor logicii, cu privire la operația clasificării, ne duce la concluzia că în obiectul nemijlocit sau direct al infracțiunii nu pot fi incluse și lucrurile.

Astfel, în *Manualul de logică formală* de sub redacția lui D. P. Gorski și P. V. Tavanet, clasificarea este delințată ca: „repartizarea obiectelor pe clase potrivit asemănării dintre ele și în așa fel, încît fiecare clasă să ocupe un loc constant și precis fixat în raport cu celelalte clase“, iar în continuare, autorii adaugă: „la baza clasificării stă operația de diviziune a noțiunii“¹⁰⁾.

Dacă obiectul comun tuturor infracțiunilor îl constituie, după cum afirmă C. Stegăroiu, interesele obștești de diferite categorii, anumite interese individuale, normele de conviețuire, atunci cum este posibil, ca în obiectul nemijlocit, care se întemeiază pe diviziunea noțiunii obiectului comun tuturor infracțiunilor, să găsim elementul — lucru — care nu intră în alcătuirea obiectului comun?

Răspunsul urmează de la sine.

Confuzia semnalată mai sus conduce, pe autorul cursului, și la motivarea greșită a unei soluții juste. Astfel, la p. 11, citim următoarele: „spre exemplu, furtul mai multor lucruri mobile din casa unei persoane constituie — infracțiune cu obiect unic — deși acesta este neprezentat materialmente prin mai mult lucruri mobile, dat fiind că obiectul specific al infracțiunii de furt îl constituie lucrul mobil“¹¹⁾.

8) C. Stegăroiu, *Drept penal, partea generală*, p. 10.

9) În același sens, V. N. Kudreavțev, *Corelația dintre obiectul juridic și obiectul material al infracțiunii*, «Analele romino-sovietice», *Economie—Drept*, nr. 10/1951, p. 104 și urm.

10) *Logica*, sub redacția lui D. P. Gorski și P. V. Tavanet, p. 78.

11) C. Stegăroiu, *Curs de Drept penal, partea generală*, p. 11, p. 11.

Greșeala este evidentă; în cazul de mai sus ne găsim în prezența unei singure infracțiuni, pentru că pe baza aceleiași hotărâri delictuoase s-a vătămât același obiect juridic — proprietatea personală — și nu pentru că obiectul specific al infracțiunii de furt îl constituie lucrul mobil, care reprezintă doar obiectul material al infracțiunii.

Obiectul juridic al infracțiunii și consimțământul victimei. După cum se știe, deși problema consimțământului victimei la săvârșirea unei fapte în contra unor drepturi patrimoniale sau personale, garantate de legea penală, nu este soluționată în partea generală a *Codului penal R.P.R.*, totuși, din unele norme ale părții speciale reiese că acest consimțământ poate, cu respectarea anumitor condițiuni, să înlăture caracterul infracțional al faptei săvârșite.

Socotim că problema valorii juridice a consimțământului victimei la comiterea unei fapte prevăzute în legea penală, poate fi înțeleasă numai în lumina obiectului juridic al infracțiunii.

Intr-adevăr, o persoană care consimte ca alta să-i vătămă drepturi apărute de legea penală consimte la vătămarea unui obiect juridic.

Din această afirmație decurge consecința că trebuie scoase din discuție toate acele infracțiuni în al căror conținut intră, ca o trăsătură componentă, lipsa consimțământului titularului dreptului prejudiciat, deoarece în toate aceste cazuri consimțământul acestuia are drept urmare că nu ne mai găsim în prezența unei fapte prevăzute în legea penală, și ca atare nu se poate vorbi nici de vătămarea unui obiect juridic.

În lumina concluziei de mai sus, socotim ca fiind greșit exemplul folosit destul de des cu consimțământul proprietarului de a i se lua un obiect ce-i aparține, deoarece un astfel de fapt nu este prevăzut în legea penală; art. 524 incriminează faptul de a lua un lucru mobil din posesiunea sau detențiunea altuia fără consimțământul acestuia.

Se poate vorbi de consimțământul victimei, de exemplu, în cazul în care o persoană consimte ca alta să-i aplice o lovitură, deoarece faptul de a lovi este prevăzut de art. 470 C. p.

Condițiile a căror îndeplinire dau consimțământului părții vătămate eficiență juridică, sunt determinate tocmai de obiectul juridic al infracțiunii.

Astfel, în principiu, consimțământul nu poate produce efecte, decât dacă se referă la anumite obiecte juridice, adică la anumite relații sociale care asigură persoanei posibilitatea de a se bucura de unele drepturi patrimoniale sau personale.

Consimțământul nu trebuie să urmărească un scop ilicit, adică să nu ducă la vătămarea unui obiect juridic care nu stă la dispoziția celui ce consimte. Sub acest aspect, un exemplu tipic îl constituie delictul de automutilare (art. 480 C. p.).

În legătură cu valoarea juridică a consimțământului victimei, trebuie să amintim că penaliștii burghezi au încercat să găsească un criteriu după care s-ar putea distinge cazurile în care consimțământul victimei ar înlătura caracterul penal al faptei consimțite, de acelea în care n-ar produce un asemenea efect.

Criteriul, la care s-au oprit cei mai mulți autori burghezi, este acela

al împărţirii intereselor apărute de legea penală în drepturi dobândite, care pot fi deci înstrăinate, şi drepturi înnăscute de care nu se poate dispune.

Sînt considerate ca drepturi înnăscute: viaţa, libertatea, integritatea fizică etc.

Trebuie să remarcăm, din capul locului, că această distincţiune se întemeiază pe noţiunea metalizică a drepturilor naturale ale individului, care ar exista în afară de stat şi ar exprima însuşiri înnăscute ale omului.

Fiind independente de normele dreptului în vigoare, „drepturile omului nu reprezintă nimic altceva decît pretenţii determinate de concepţii juridice şi morale, adică ceea ce este denumit adesea „drept moral“¹²⁾.

Prin urmare, distincţia propusă este lipsită de o bază juridică.

Căutarea unui criteriu care să rezolve, în mod aprioric, cazurile în care consimţămîntul victimei ar înlătura caracterul infracţional al faptei la care a consimţit, este destinată eşecului, deoarece problema obiectului juridic al infracţiunii este, în primul rînd, o problemă politică.

Obiectul juridic al infracţiunii este unul din domeniile în care se verifică cu o forţă deosebită adevărul stabilit de Lenin că dreptul este instrumentul politicii.

În funcţie de interesele clasei dominante, variază nu numai conţinutul obiectelor nemijlocite ale infracţiunilor dar şi importanţa lor.

Evitînd o reglementare cu caracter general, legiuitorul stabileşte, în partea specială a dreptului penal, cazurile în care consimţămîntul victimei înlătură caracterul ilicit penal al faptei săvîrşite.

Obiectul juridic şi modul de săvîrşire a infracţiunii.

Legătura dintre ele este evidentă, deoarece modul de săvîrşire a infracţiunii nu-i decît modul de vătămare a obiectului ei juridic. De altfel, această legătură reiese din unitatea conţinutului infracţiunii ca ansamblu a trăsăturilor prevăzute în lege ce caracterizează o anumită faptă drept infracţiune.

Dacă la unele infracţiuni vătămarea obiectului juridic se poate face în orice mod — bineînţeles în limitele stabilite de legile obiective ale dezvoltării fenomenelor din natură şi societate — la altele, vătămarea obiectului juridic nu se poate face decît într-un anumit mod pe care-l găsim descris în dispoziţia incriminatorie.

Astfel, de exemplu, la denunţarea calomnioasă — care este o infracţiune ce împiedică înlăptuirea justiţiei — obiectul juridic nemijlocit determină şi modul ei de săvîrşire. Într-adevăr, pentru a împiedica înlăptuirea justiţiei infractorul trebuie, potrivit art. 269 C. p., ca printr-o plîngere sau denunţ adresat unei autorităţi să acuze, în chip mincinos, o persoană de săvîrşirea unei infracţiuni sau să inventeze ori să producă contra ei probe mincinoase.

Concluzia, care se desprinde din legătura ce există între obiectul juridic şi modul de săvîrşire a infracţiunii, este că ori de cîte ori obiectul

---

12) S. F. Kecekian, *Normele juridice şi raporturile juridice*, «Statul şi Dreptul sovietic», nr. 2/1955, p. 39.

juridic impune un anumit mod de săvârșire a infracțiunii, acesta trebuie descris, cu precizie, de către legiuitor, în interesul realizării legalității.

Incheind aceste sumare considerații, asupra uneia din cele mai importante probleme ale dreptului penal, ținem să precizăm că fără a avea pretenția de a epuiza problema obiectului juridic al infracțiunii, ele urmăresc doar scopul să atragă atenția juriștilor noștri asupra unor aspecte a căror aprofundare se impune din interese teoretice și practice.

К ВОПРОСУ ОБ ЮРИДАЧЕСКОМ ПРЕДМЕТЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РНР

Краткое содержание

Вопрос юридического предмета правонарушения несмотря на то, что имеет особенное значение в осуществление законности в деятельности юридических органов, все же до настоящего времени был недостаточно изучен в нашей юридической литературе.

Исходя из того факта, что предмет всякого незаконного поведения является общественным отношением, охраняемым нарушенной нормой, автор приходит к заключению, что юридический предмет правонарушения в уголовном праве РНР являются общественные отношения, которые уголовный закон защищает против общественно опасных фактов, инкриминируя их.

Из этого определения юридического предмета правонарушения исходит вывод, что юридический предмет нельзя смешивать с его материальным предметом, как бывает иногда.

CONSIDÉRATIONS SUR L'OBJET JURIDIQUE DE L'INFRACTION DANS LE DROIT PENAL DE LA R.P.R.

Résumé

Le problème de l'objet juridique de l'infraction a été insuffisamment étudié dans notre littérature juridique — bien qu'il présente une très grande importance pour la réalisation de la légalité populaire dans l'activité des organes judiciaires.

Vu que l'objet de toute conduite illicite est constitué par la relation sociale protégée par la norme juridique violée, on arrive à la conclusion que l'objet juridique de l'infraction dans le droit pénal de la R.P.R., est constitué par les relations sociales protégées par la loi pénale contre les faits socialement dangereux qu'elle incrimine.

De cette définition de l'objet juridique de l'infraction découle la conséquence qu'il ne peut être confondu avec son objet matériel comme on l'affirme quelquefois d'une manière erronée.

SPRE REZOLVAREA PROBLEMEI LOCUINTELOR IN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

DE

V. NEGRU

I. Criza de locuințe, produs al orînduirii capitaliste :

Problema locuințelor nu este o problemă nouă ; ea s-a ivit într-o formă mai acută în ultimul secol al erei noastre. La noi în țară, criza de locuințe a fost una din grelele moșteniri rămase de la regimul burghez-moșieresc pentru care, una din formele de exploatare a oamenilor muncii, era contractul de închiriere a locuințelor.

Sînt aproape nouăzeci de ani de cînd Fr. Engels, ocupîndu-se de problema locuințelor în regimul capitalist, a scos în evidență caracterul exploatare al contractului de închiriere¹⁾. Explicația dialectică a acestui fenomen ne-o dă Engels în felul următor : Dezvoltarea rapidă a industriei a atras mase de muncitori de la țară în orașele mari, care se dezvoltă acum ca centre industriale și comerciale. Vechea construcție a orașelor nu mai corespunde condițiilor marii industrii moderne și circulației sporite a mărfurilor. Din aceste motive începe lărgirea străzilor existente, deschiderea de noi străzi ; prin mijlocul orașelor trec acum linii ferate, linii de tramvai și apoi căi de comunicație subterană. Vechile clădiri neîncăpătoare sînt dărîmate, iar locul lor îl iau acum clădiri spațioase, clădiri cu mai multe etaje, necesare sediilor administrației de stat, băncilor, caselor de comerț și hotelurilor.

Tocmai în acest moment al afluenței muncitorilor spre orașele mari, devenite centre industriale și comerciale, — „locuințele muncitorilor sînt dărîmate cu nemiluita“, cum se exprimă Engels. Înainte de avîntul industriei și comerțului existau în orașele europene mulți meseriași și salariați proprietari de case de locuit și a unui petec de grădină sau de pă-

---

1) În anul 1872 Fr. Engels a scris trei articole în ziarul «Volkstaat» din Lipsca, privitor la problema locuințelor. Aceste articole au fost publicate apoi, în anul 1877, într-o broșură intitulată : *Contribuții la problema locuințelor*. În această broșură Engels descrie starea produsă în industria germană după terminarea războiului victorios împotriva Franței, în anul 1871, după care Germania a încasat enorme despăgubiri de război ceea ce a dus la un mare avînt al industriei germane.

mint cultivabil. Dar, o dată cu introducerea mașinilor, situația s-a schimbat; industria casnică de pînă acum începe să decadă din pricina concurenței pe care i-o face acum industria²⁾.

Exodul muncitorilor de la sate la orașe se produce mult mai rapid decît se construiesc case pentru ei, în condițiile existente. De aceea burghezia, posedînd imobile de locuit, poate exploata cu atît mai mult muncitorimea, cu cît — în condițiile capitalismului, arătate mai sus, — „se găsesc chiriași și pentru cea mai mizerabilă cocină“³⁾.

După ce descrie starea de mizerie în care trăiau muncitorii împinși la periferia orașelor mari și exploatarea lor nemiloasă de către burghezie, Engels arată că singura soluție în problema locuințelor nu poate fi decît exproprierea și apoi folosirea rațională a locuințelor. Dar, în regimul capitalist, o atare rezolvare a problemei locuințelor nu este posibilă.

II. Rezolvarea revoluționară a problemei locuințelor în țara noastră după 23 August 1944:

Călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă în rezolvarea problemei locuințelor, clasa muncitoare din țara noastră, îndată ce a pus mina pe puterea politică, a trecut la rezolvarea acestei probleme pe cale legală.

Prima măsură revoluționară luată de statul nostru democrat-popular, în problema locuințelor, o constituie Decretul Nr. 359 din 4 decembrie 1948 pentru înființarea, organizarea și funcționarea oficiilor de închiriere. Regimul oficiilor de închiriere, introdus numai în orașele de subordonare republicană și în cele de reședință, — de județ pe atunci, — rezolvă problema spațiului locativ în lumina învățăturii marxist-leniniste: se ține seamă de interesele și nevoile clasei muncitoare. Nici un contract de închiriere nu se mai poate pune în aplicare fără viza oficiului de închiriere; numai ele au dreptul de a autoriza sau interzice schimbarea destinației unei clădiri, apartament sau încăpere, alit în cadrul unui contract de închiriere cît și în afara oricărui contract.

Pentru a putea ține evidența tuturor contractelor încheiate cu privire la spațiul locativ, se impune forma scrisă a acestora; contractele verbale nu pot forma obiectul unui control și deci nu au valoarea unor dovezi scrise. Toate aceste măsuri aveau drept scop pregătirea principalei măsuri revoluționare care avea să vină neîntîrziat.

La 20 aprilie 1950 a fost publicat Decretul Nr. 92 prin care au fost naționalizate următoarele categorii de imobile: imobilele clădite care aparțineau foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marii burghezii. De asemenea au fost naționalizate imobilele clădite, deținute de exploatare de locuințe, hotelurile cu întreg inventarul lor, imobilele în construcție clădite în scop de exploatare, care au fost abandonate de proprietarii lor, precum și materialele de construcție oriunde s-ar afla depozitate; imobilele avariate sau distruse de pe urma războiului, clădite în scop de exploatare și ai căror proprietari nu s-au îngrijit de repararea sau reconstrucția lor.

2) Marx-Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 566.

3) *Ibidem*, p. 601.

Măsura naționalizării era absolut necesară din cauza sabotajului marii burghezii și a exploatatorilor care dețineau un mare număr de case de locuit, dar pe care nu le mai îngrijeau tocmai pentru a le supune degradării și pe care totuși le foloseau ca mijloc de exploatare a oamenilor muncii.

Urmarea acestei măsuri revoluționare a fost creșterea enormă a fondului de locuințe aparținând statului. Trecerea acestor imobile în proprietatea statului este o trecere liberă de orice sarcini, iar statul s-a substituit în toate drepturile foștilor proprietari. Prin aceasta însă nu s-a adus nici o știrbire drepturilor chiriașilor care se găseau cu locuințele în imobilele naționalizate; atît acești chiriași cît și foștii proprietari ai imobilelor au devenit chiriași ai statului.

Decretul Nr. 92 din 20 aprilie 1950 este, fără îndoială, pasul hotărîtor în rezolvarea problemei locuințelor în țara noastră, dar el constituie numai un început. În orașele mari și în centrele industriale, numărul clădirilor care puteau servi de locuințe, era cu mult prea mic față de nevoile mereu crescînde ale oamenilor muncii, iar repartizarea spațiului de locuit nu era cea dreaptă. Era deci nevoie de o nouă repartizare a suprafeței locative existente în orașele aglomerate și în centrele industriale pentru ca, în limita fondului de locuințe existent, să poată fi satisfăcute cerințele unui număr cît mai mare a oamenilor muncii lipsiți de locuințe.

În vederea îndeplinirii acestui scop a apărut — la 5 aprilie 1952 — Decretul Nr. 78 pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași. Acest decret, completat cu decretele nr. 330/53 și 109/54, precum și cu H.C.M. nr. 1508/53, 1509/53 și 3980/53, are menirea să rezolve problema unei drepte repartizări a suprafeței locative, să aducă o serie de înlesniri oamenilor muncii care au nevoie de locuințe și să ia măsurile necesare pentru buna păstrare și folosire a întregului fond al locuințelor, indiferent dacă clădirile locuibile fac parte din fondul unic al proprietății socialiste de stat sau aparțin particularilor.

Decretul nr. 78/1952 face mai întîi distincția între suprafața locativă și suprafața de locuit a unei clădiri. Suprafața locativă este totalitatea încăperilor cuprinse în clădirile din orașe și centre industriale, care servesc pentru locuințe sau orice alt scop, inclusiv bucătăriile, camerele de baie, vestiarele, spălătoriile și orice alte dependențe. Prin suprafața de locuit se înțelege suprafața încăperilor care servesc pentru locuință sau pot primi această destinație. Întră deci în cuprinsul acestei suprafețe atît camerele de locuit cît și camerele de trecere și cele pentru personalul de serviciu.

Distincția între suprafața locativă și suprafața de locuit a unei clădiri prezintă o importanță practică fiindcă după suprafața de locuit se stabilesc drepturile cu privire la folosința locuinței cît și cuantumul chiriei ce urmează a fi plătită de chiriași.

Pentru a se putea face o cît mai justă repartizare a suprafeței de locuit, s-a procedat mai întîi la efectuarea unor calcule pe baza datelor proprii țării noastre, după care s-a stabilit apoi o normă generală, valabilă pentru toate localitățile în care se aplică dispozițiile decretului nr. 78/52;

această normă este de 8 m. p. pentru fiecare persoană, indiferent de vîrstă, și poartă denumirea de normă sanitară.

În conformitate cu dispozițiile art. 6 din decretul de mai sus, „în orașe și comunele declarate centre industriale, comitetele executive ale staturilor populare vor stabili prin decizii, în raport cu norma sanitară și ținînd seama de densitatea populației și de condițiile locale, suprafața maximă de locuit pentru o persoană, care se numește norma locativă. Norma locativă poate fi superioară normei sanitare”.

În cazurile în care condițiile locale impun stabilirea unei norme locative inferioare celei sanitare, este necesară obținerea unei autorizații date prin H.C.M. Iată, prin urmare, că norma locativă poate fi într-o localitate de 10 m. p. iar în altă localitate de numai 6. m. p. În orice caz însă, norma locativă trebuie să fie unitară pe întreaga localitate.

În istoria raporturilor dintre proprietari și chiriași, în țara noastră, este pentru prima oară cînd statul se interesează de suprafața minimă de locuit necesară unei persoane. Numai regimul socialist, care poartă grija apărării sănătății celor ce muncesc, se străduiește să rezolve problema spațiului locativ în mod cel mai echitabil. Această grijă se manifestă și în altă direcție. Statul nostru democrat-popular încurajează — și pe această cale — pe acei oameni care prin munca ce o depun ori prin funcția ce o îndeplinesc au nevoie de un spațiu suplimentar. Astfel, potrivit art. 7 din decretul nr. 78/1952, au dreptul la o suprafață de locuit suplimentară, peste norma locativă :

a) eroii muncii socialiste din Republica Populară Romînă cît și cei decorați cu ordinele Republicii Populare Romîne ;

b) oamenii de știință emeriți, artiștii poporului, artiștii emeriți, maeștrii emeriți ai artei, profesorii emeriți și învățătorii emeriți ai Republicii Populare Romîne ;

c) membrii Academiei Republicii Populare Romîne și ai institutelor de știință, profesorii și conferențiarilor din învățămîntul superior ;

d) cei care au funcții de răspundere și care prin natura lor trebuie să execute lucrări și la domiciliu, dacă sînt angajați în aparatul de stat ori în organizațiile și întreprinderile de stat și cele cooperatiste, ori sînt activiști ai organizațiilor politice sau de masă ;

e) militarii activi de la gradul de colonel în sus ;

f) bolnavii care au nevoie de o îngrijire specială.

Prin hotărîre, Consiliul de Miniștri poate stabili și alte categorii de locatari care pot beneficia de o suprafață pentru locuit suplimentară. Suprafața suplimentară la care au dreptul persoanele enumerate mai sus va fi stabilită conform normelor prevăzute de decretul nr. 78/1952 și va fi pusă la dispoziția acestora sub formă de cameră separată. În cazul în care suprafața suplimentară nu va putea fi acordată sub forma unei camere separate, se va acorda o suprafață suplimentară pînă la 10 metri pătrați ; fac excepție persoanele arătate la litera b și c de mai sus, pentru care suprafața suplimentară va putea merge pînă la 20 metri pătrați.

Grija pe care o poartă statul nostru democrat-popular oamenilor muncii în folosirea unor locuințe corespunzătoare nevoilor lor mai rezultă și din modul în care se stabilesc chiriile ce urmează a fi plătite pentru suprafața legală ce o ocupă o persoană sau o familie de oameni ai muncii.

În conformitate cu dispozițiile decretului nr. 78/1952 și ale H.C.M. 1508/53, chiria cuvenită pentru fiecare locuință este fixată pe baza următoarelor elemente: a) tariful de bază; b) gradul de confort al locuinței; c) ocupația sau categoria socială a chiriașului și d) venitul chiriașului.

În ceea ce privește tariful de bază, acesta se stabilește în fiecare localitate de către comitetul executiv al statului popular respectiv ținându-se seama de cheltuielile de administrație, de cele de reparație, de cota de amortizare și de impozitul pe clădiri. Tariful de bază este stabilit pe m. p. de suprafață de locuit și este unitar pentru întreaga localitate; el variază între 1,20 lei și 1,50 lei pe lună pentru fiecare m. p. de locuit.

Gradul de confort al locuinței se constată după situația imobilului, după felul de construcție a locuinței (parchet, sobe de teracotă, încălzire centrală), precum și după accesoriile locuinței respective (hol, cameră de baie, cămară, spălătorie etc.).

Ocupația sau categoria socială a chiriașului constituie un important element de apreciere în ceea ce privește stabilirea chiriei. Astfel actele normative care reglementează această materie prevăd reduceri pentru anumite categorii de locatari cum sînt oamenii în vîrstă lipsiți de mijloace, studenții fără venituri și în general cei incapabili de muncă. În schimb, se prevăd majorări simțitoare la stabilirea chiriei pentru imobilele folosite de comercianți, de foștii exploatare care nu s-au încadrat în cîmpul muncii, precum și pentru folosirea suprafeței excedentare.

În sfîrșit, venitul chiriașului constituie de asemenea un element de apreciere la stabilirea chiriei ce urmează a li plătită de locatar. La aprecierea venitului nu se ține seamă numai de cîștigul realizat prin muncă de către locatarul respectiv, ci și de greutatea lui familială. Chiria se stabilește deci după situația reală a fiecărui locatar.

Cîtă deosebire între regimurile trecute și regimul nostru democrat popular! Sub regimul burghezo-moșieresc din țara noastră chiriașii erau lăsați la discreția proprietarului care stabilea chiria, nu după ocupația și veniturile chiriașului, ci în raport cu creșterea crizei de locuințe.

Grija pentru interesele oamenilor muncii rezultă și din dispozițiile legii cu privire la reglementarea schimbului de locuințe; acesta se aprobă de serviciul de gospodărie locativă pe baza consimțămîntului scris al tuturor membrilor majori ai familiei locatarului principal. Schimbul de locuințe însă, nu poate aduce nici o atingere drepturilor subchiriașului care ocupă o parte din suprafața locativă ce urmează a li schimbată.

Legea ocrotește și drepturile locatarilor, care pleacă vremelnice din localitate. Astfel, cei plecați în interes de serviciu, dintr-o localitate în alta, își păstrează drepturile lor de chiriași în localitatea de unde au plecat, timp de 6 luni. Tot așa locatarii plecați în misiune în străinătate, cei chemați pentru satisfacerea serviciului militar, precum și cei concentrați își păstrează dreptul la suprafața locativă pe tot timpul absenței lor.

III. Conservarea, apărarea și sporirea fondului de locuințe.

Constituția Republicii Populare Romîne prevede, în art. 90, că: „Fiecare cetățean al Republicii Populare Romîne este dator să respecte Constituția și legile statului de democrație populară, să păzească, să întărească

și să dezvolte proprietatea obștească socialistă, să respecte disciplina muncii, să contribuie activ la întărirea regimului de democrație populară și la propășirea economică și culturală a țării”.

Fondul de locuințe este — în cea mai mare parte — proprietate obștească, proprietate socialistă de stat. De aceea datoria fiecărui cetățean, dar în primul rând datoria fiecărui locatar, este aceea de a păzi, întări și dezvolta fondul de locuințe pentru că el este al nostru, al tuturor. Orice atingere adusă fondului de locuințe este o atingere adusă proprietății socialiste de stat și constituie o piedică în rezolvarea problemei locuințelor din țara noastră.

Legile statului nostru democrat-popular prevăd sancțiuni pentru cei ce nu înțeleg să respecte avutul obștesc. În lipsa unor dispoziții în codul penal, care să sancționeze infracțiunile locative, golul existent a fost împlinit de decretul nr. 511 din 14 decembrie 1953. Prin acest decret s-a introdus în codul penal titlul XVI, cuprinzând articolele 578¹, 578², și 578³, care sancționează: a) înstrăinarea sub orice formă și degradarea ori distrugerea intenționată de către locatari a bunurilor sau instalațiilor din clădiri proprietatea statului în care locuiesc; b) împiedicarea sub orice formă a aplicării dispozițiilor legale privitoare la reglementarea folosirii suprafeței locative, precum și la bazele de stabilire a chiriei, a cheltuielilor comune de întreținere, folosință și încălzit.

Pentru a stărpi orice urmă de speulă la închirierea de locuințe, același decret prevede sancțiuni grave pentru cei ce pretind, primesc ori plătesc o chirie mai mare decât cea legală; chiriașul care denunță fapta este apărât de pedeapsă.

De asemenea se sancționează fapta proprietarului sau a oricărui locatar, precum și a administratorului de clădire de a face imposibilă conviețuirea celorlalți locatari din clădire. În slrșit, neplata cu rea credință a cotei părți din taxele comunale sau din cheltuielile de întreținere, folosință și încălzit sînt sancționate de codul penal.

Sporirea fondului de locuințe în vederea rezolvării problemei de care ne ocupăm, constituie o preocupare permanentă a Partidului și Guvernului țării noastre. În raportul prezentat la Congresul al II-lea al P.M.R., tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta că în cursul celui de-al doilea plan cincinal se vor construi cel puțin două milioane cinci sute mii m. p. suprafață de locuit pentru oamenii muncii. De problema locuințelor se ocupă și Rezoluția Plenarei C.C. al P.M.R. din 27—29 decembrie 1956, în care se prevede alocarea sumei de un miliard de lei, din fondul central și local, pentru construcții și reparații. În rezoluția de mai sus se precizează că fondurile de stat destinate construcției de locuințe vor trebui repartizate în primul rând sfaturilor populare regionale, care vor putea atrage și fonduri particulare ale oamenilor muncii interesați în construcția de locuințe.

În expunerea făcută în ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, ocupîndu-se de problema construcției de locuințe, arăta că: „În cei trei ani care au trecut de la congres s-au realizat din fonduri și credite de stat în orașe și centre industriale o suprafață de circa 1.400.000 m.p. reprezentînd aproape 40.000 de apartamente”.

Pentru a cointeresa oamenii muncii în opera de sporire a fondului de locuințe, Consiliul de Miniștri, prin hotărîrea nr. 4015 din 1053, a prevăzut acordarea de credite individuale muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor din mediul orășenesc și sătesc, membrilor gospodăriilor agricole colective, care nu au case de locuit, precum și învățătorilor, medicilor și personalului sanitar din mediul sătesc, în scopul construirii de locuințe pe baza cooperării între locatari, precum și de locuințe individuale pentru folosința lor.

Creditele acordate oamenilor muncii prezintă un deosebit avantaj; plata sumelor împrumutate se face în termen de 10—15 ani în mediul sătesc și în termen de 15—20 ani în mediul orășenesc. Ratele se achită lunar și sînt eșalonate astfel încît debitorul le poate face față cu multă ușurință.

Prin H. C. M. nr. 1099 din 2 iulie 1955 s-a prevăzut acordarea de credite muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor care au în proprietate clădiri de locuit în orașe și centre muncitorești, dar pe care nu le puteau termina din lipsă de fonduri. Creditele se acordă pe un termen de cel mult 10 ani cu o dobîndă de numai 1% pe an ceea ce constituie o mare înlesnire pentru cei ce doresc să-și termine clădirile în curs de construcție.

Printre înlesnirile făcute oamenilor muncii în vederea construirii de locuințe trebuie să amintim și măsurile luate prin decretul nr. 493 din 10 decembrie 1954 prin care comitetele executive ale sfaturilor populare au fost autorizate să atribuie, în mod gratuit, în folosință veșnică, parcele de clădire necesare construirii de locuințe individuale; astfel de parcele s-au atribuit muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor și funcționarilor din orașe și comune, precum și membrilor gospodăriilor agricole colective, membrilor cooperativelor de producție meșteșugărească și de invalizi, învățătorilor și personalului sanitar de la sate.

Toate categoriile de locuințe construite în condițiile expuse mai sus sînt scutite de impozite pe clădiri timp de 10 ani de la data terminării lor și nu sînt supuse dispozițiilor privitoare la normarea și repartizarea suprafeței locative atîta vreme cît sînt locuite de proprietari și de membrii familiei lor.

Succesele obținute pînă acum în rezolvarea problemei locuințelor din țara noastră ne îndreptătesc să conchidem că ne apropiem cu pași repezi de rezolvarea completă a acesteia. În raportul prezentat de tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al P.M.R. se arăta că: „Asigurarea oamenilor muncii cu locuințe corespunzătoare va constitui și pe viitor o preocupare permanentă de cea mai mare importanță a partidului și guvernului nostru“.

„Proiectul de Directive prevede pentru 1960—1965 construirea de locuințe noi din fondurile statului, cu o suprafață totală de peste 9 milioane metri pătrați — echivalent cu circa 300.000 apartamente, de peste 3 ori mai mult decît s-a realizat în cei 6 ani precedenți, — de o calitate mai bună și cu un grad mai înalt de confort“.

Nu există colț al țării în care să nu se fi realizat ceva în legătură cu rezolvarea problemei locuințelor. În toate orașele și centrele muncitorești se ridică blocuri cu locuințe confortabile și sănătoase în care se adăpostesc familiile oamenilor muncii scăpați, pentru totdeauna, de exploatarea proprietarilor de case de locuit.

К РАЗРЕШЕНИЮ ПРОБЛЕМЫ ЖИЛИЩНОЙ ПЛОЩАДИ В РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Краткое содержание

Исходя из наульной позиции Энгельса, объяснившего явления жилищного кризиса при капитализме, автор показывает, как решался этот вопрос в Румынии после второй мировой войны.

Во второй части статьи рассказывается о том, какие революционные меры для разрешения вопроса о жилой площади приняла народная власть республики по линии законодательства. Учреждение „*oficiilor de închiriere*“ декретом 359/1948, национализация домов, построенных за счет эксплуатации труда или с целью эксплуатации, декретом 92/1950, установление новых связей и отношений между собственниками и квартиросъемщиками декретом 78/1952 — таковы были первые шаги к юридическому разрешению жилищной проблемы.

В последней части анализируются меры, принятые народно-демократической властью для сохранения и расширения жилищной площади, а также и стимулированию заинтересованности гражданских лиц в строительстве новых зданий. План жилищного строительства выполнен и перевыполнен; в 1960 году предусмотрено строительство 31000 новых квартир.

В заключении автор выражает мнение, что законодатель должен следовать ритму строительства, помогая тем самым окончательному разрешению в последнюю пятилетку проблемы жилплощади.

VERS LA RÉSOLUTION DU PROBLÈME DES HABITATIONS DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

Résumé

En partant de l'explication dialectique, donnée par Fr. Engels, en ce qui concerne la crise d'habitations sous le régime capitaliste, l'auteur montre quelle était la situation en Roumanie à la fin de la deuxième guerre mondiale.

Dans la partie suivante, l'auteur expose les mesures révolutionnaires prises par le régime de la R.P. Roumaine concernant la résolution du problème des habitations: la création des offices de bail, par le Décret 359/1948, la nationalisation des maisons d'habitation, issues de l'exploitation par le Décret 92/1950, la nouvelle réglementation du bail, par le Décret 78/1952, ont formé des étapes vers la résolution du problème des habitations dans la R. P. Roumaine.

Dans la partie finale sont analysées les mesures prises par le régime démocrate-populaire afin de protéger et augmenter le fond des habitations et susciter l'intérêt des citoyens pour bâtir de nouvelles maisons d'habitation. Le plan établi pour les dernières années a été accompli et dépassé; l'année 1960 seront bâtis 31.000 appartements.

En conclusion, l'auteur exprime son espoir que le problème des habitations, dans la R. P. Roumaine, trouvera sa résolution durant le prochain plan économique.

NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DIN CADRUL SISTEMULUI DE CONTRACTĂRI DE PRODUSE AGRICOLE

DE

PAUL I. DEMETRESCU

1) Metoda principală de atragere a produselor agricole în fondul central al statului — a cărei constituire decurge din cerințele legii obiective a dezvoltării planice, proporționale, a economiei naționale — a fost, în primii ani ai dezvoltării țării noastre spre socialism, aceea a cotelor obligatorii — care reprezentau o îmbinare a formei de schimb comercial cu forma de impozit în produse agricole.

Sistemul de cote obligatorii — cu excepția produselor de carne și lână — a fost înlocuit de la plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1956 prin sistemul de contractări de produse agricole — sistem ce a fost înlăptuit la unele produse chiar mai înainte de această dată — și care împletește interesele generale ale statului cu acelea ale producătorilor agricoli.

Sistemul de contractări de produse agricole contribuie atât la planificarea circulației produselor agricole, în concordanță cu interesele dezvoltării economiei naționale, cât și la planificarea producției în organizațiile cooperatiste de producție agricolă contractante — întovărășiri agricole, cooperative de producție agricolă, gospodării agricole colective. El este forma principală de formare a fondului de produse agricole și rolul său crește pe măsura dezvoltării sectorului socialist în agricultură și a creșterii corespunzătoare a producției-marfă.

Contractele ce se încheie în cadrul sistemului de contractări de produse agricole sînt o cale juridică prin care se realizează legătura dintre industrie și agricultură — atât în domeniul producției, cât și în acel al schimbului de mărfuri. Ele se încheie de producătorii agricoli din sectorul socialist și de țărani muncitori cu gospodării individuale, cu organizații de stat și organizații cooperatiste și privesc creșterea, îngrășarea și predarea de animale, predarea unor produse animale, cultivarea și predarea unor produse vegetale.

2) Sistemul de contractări de produse agricole este format din mai multe raporturi juridice, prin care se urmărește:

a) aprovizionarea cu alimente a populației de la orașe și cu materii prime a industriei ușoare și alimentare și aprovizionarea producătorilor agricoli cu produse industriale;

b) cointeresarea producătorilor agricoli la dezvoltarea acelor plante și creșterea acelor animale, care sînt necesare economiei naționale, influențîndu-se în acest mod, pe cale economică, activitatea lor.

Această cointeresare, se realizează prin variate avantaje: avansuri în bani la încheierea contractului; spor de preț pentru predarea unor produse de calitate; semințe selecționate; reduceri de cote pentru contractări de carne și lînă; înlesniri în aprovizionarea cu materiale necesare producției, cu îngrășăminte chimice, semințe.

Pentru stimularea extinderii culturii de floarea-soarelui se acordă astfel producătorilor avantaje în ce privește prețul de cumpărare, avansuri în bani, posibilitatea cumpărării unei anumite cantități de ulei; pentru stimularea contractărilor de legume și zarzavaturi se acordă producătorilor prețuri avantajoase, reduceri de impozite pentru suprafețele cultivate cu produse contractate, semințe, credite, utilaje și mașini pentru irigații și grădinarit.

c) Introducerea de măsuri agrotehnice și zootehnice înaintate, în scopul îndrumării agriculturii și îndreptării ei pe făgașul socialismului.

3) Aceste scopuri urmărite prin sistemul de contractări se realizează, în primul rînd, prin raporturi directe născute din contractele încheiate între organizațiile economice socialiste și producătorul agricol.

Astfel prin contractele care intră în categoria contractărilor de animale, producătorul se obligă să crească, să îngrase, și să predea animale la o anumită greutate și calitate, într-un anumit termen și în schimbul unui preț și a diferite avantaje; prin contractele care intră în categoria contractelor de produse animale producătorul se obligă să predea produsele animale în cantitățile și condițiile prevăzute în contract, la termenele stipulate, în schimbul unui preț și a diferite avantaje, iar prin contractele care intră în categoria contractărilor de produse vegetale, producătorul se obligă, ca prin munca lui, cu materiale date în parte de el și în parte primite, să cultive o anumită întindere de pămînt și să predea organizației economice contractante recolta obținută.

Scopurile urmărite prin sistemul de contractări se realizează, în al doilea rînd, prin raporturi cu alte organizații economice socialiste sau cu organe ale administrației de stat, raporturi datorită cărora se obțin pe de o parte avantajele de care beneficiază producătorul agricol și care nu se limitează la acele pe care le primește de la organizația contractantă, iar pe de altă parte, se înfăptuiește acțiunea de îndrumare de către stat a agriculturii, producătorul primind sprijin și îndrumare agrotehnică sau zootehnică din partea organelor administrației de stat.

4) Contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări prezintă un caracter oneros, producătorul fiind debitorul obligațiilor asumate cu privire la animalul sau produsele animale ori vegetale care fac obiectul lui și creditorul prețului și al avantajelor, iar organizația economică socialistă contractantă, debitoarea prețului și avantajelor cu care s-a obligat și creditoare pentru animalele ce fac obiectul obligațiilor producătorului, a produsului animal sau produsului vegetal.

Contractul are ca rezultate nașterea dreptului de proprietate al statului — în cazul contractelor încheiate cu organizații economice de stat — sau al organizației cooperatiste, în cazul contractării animalelor sau

produselor animale și vegetale, precum și dreptul producătorului agricol asupra banilor sau altor bunuri, pe care le primește ca urmare a contractului încheiat. Dacă părțile contractante sînt organizații economice de stat, ne aflăm în lafa transferării dreptului de administrare operativă directă, de la organizația economică de stat producătoare — gospodărie agricolă de stat — la organizația de stat beneficiară.

Contractele din cadrul sistemului de contractări se încheie pe baza contractelor-tip, întocmite în scopul aplicării prevederilor cuprinse în actele normative referitoare la sistemul de contractări. Contractele-tip cuprind clauze de importanță principală, pe care părțile contractante le concretizează, iar importanța lor constă în faptul că principalele clauze ale contractelor din sistemul de contractări sînt astfel reglementate, încît datorită formeii juridice contractuale să se ajungă la atingerea scopului contractului. În contractele tip se ține seama de specificul fiecărei culturi sau prestațiuni care formează obiectul contractului, iar prevederile din aceste contracte sînt obligatorii, în măsura în care nu lasă posibilitatea unor alte reglementări determinate de către părți.

5) Contractele din cadrul sistemului de contractări stabilesc, în primul rînd, raporturi economice în sfera schimbului de mărfuri, între producătorii agricoli și organizațiile economice socialiste, din moment ce obligă pe producător să predea acestora, animale, produse animale sau produse vegetale, iar organizațiile economice socialiste, la rîndul lor, să aprovizioneze pe producători cu mărfurile industriale pentru consumul personal.

Între producătorii agricoli și organizațiile economice socialiste cu care s-au încheiat contractele, se stabilesc însă și raporturi ce-și produc efecte și în sfera producției, din moment ce organizația economică socialistă controlează modul în care producătorul își îndeplinește obligațiile și aplică măsurile agrozootehnice.

Organizația economică socialistă pune, de asemenea, la dispoziția producătorului, produse necesare hranei animalelor, acordă, în mod gratuit, materialul biologic și sanitar-veterinar; acordă materialul de înmulțire și îngrășăminte; pune la dispoziție măsurile agrozootehnice, acordă materialul pentru combaterea dăunătorilor și aduce aparatura necesară pentru folosirea acestui material.

Ca o consecință a intervenției active a organizațiilor economice socialiste, în procesul de producție al bunurilor ce formează obiectul contractului, contractele din sistemul de contractări prezintă o natură specială.

Intervenția organizației economice în procesul de producție al producătorului nu se găsește în nici o altă categorie de contracte, nici chiar în contractele economice, în care colaborarea, atunci cînd obligația izvoarăște din contract sau dintr-un act administrativ, reprezintă numai instrumentul pentru îndeplinirea unei anumite sarcini de plan. Debitorul și creditorul participă, în aceeași măsură, la executarea sarcinilor respective, obligațiile ce incumbă fiecăreia dintre părțile contractante, în vederea îndeplinirii acestor sarcini, reprezentînd nu numai obligațiile lor reciproce, ci și obligațiile fiecăreia față de stat.

Contractele din cadrul sistemului de contractări, cu toate că au unele

asemănări cu alte contracte, nu intră însă în tiparul nici unui contract cunoscut de dreptul civil, ci prezintă o natură specială, cu o proprie reglementare juridică.

Sînt astfel obligații de natură civilă, aceea a producătorului de a adăposti, hrăni și îngriji animalul, de a-l îngrășa și preda; obligația acestuia de a însămînța suprafața stabilită și de a executa celelalte lucrări agricole. Sînt, de asemenea, obligații civile, obligațiile organizației economice de a pune la dispoziția producătorului ajutorul agrotehnic necesar, de a lua în primire recoltele la termenele stabilite, de a plăti producătorului sumele ce i se cuvin.

Aceste contracte au un caracter civil, indiferent de producătorii agricoli cu care sînt încheiate. Contractele încheiate cu organizațiile cooperatiste de producție agricolă cuprind unele dispoziții speciale față de acele încheiate cu ceilalți producători, însă numai în ce privește avantajele acordate, sporite față de acele acordate celorlalți producători. Deosebiri calitative acestea au numai un caracter cantitativ, neducînd la deosebiri calitative cu privire la natura raporturilor juridice ce iau naștere din contractele încheiate, astfel că în măsura în care în actele normative sau în contractele încheiate nu sînt dispozițiuni, vor fi aplicate prevederile codului civil din materia obligațiilor și contractelor.

6) Avantajele ce se acordă producătorilor agricoli pentru cointeressarea lor materială pot fi obținute nu numai de la organizația economică socialistă cu care au încheiat contractul și în temeiul acestui contract, ci și de la o altă organizație și în temeiul altor raporturi juridice decît acele care se nasc din contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări. Astfel, dreptul producătorului de a obține subproduse și reziduri de la organizațiile economice producătoare de spirit, dreptul de a obține bunuri industriale (talpă, fuse de piele) special destinate producătorilor agricoli, dreptul de a obține credite. Dobîndirea acestor avantaje, de către producătorul agricol, are loc fie pe baza unui alt contract decît cel încheiat în cadrul sistemului de contractări, fie pe baza unor raporturi juridice care n-au natură contractuală.

Se realizează astfel pe calea unui contract, deosebit de acel pe care producătorul l-a încheiat în cadrul sistemului de contractări, dreptul acestuia de a obține subproduse și reziduri de la întreprinderile producătoare de spirit, bere, amidon; dreptul de a obține bunuri industriale. Acest contract este un contract de vânzare-cumpărare, în cazul producătorilor agricoli cu gospodării individuale, a G.A.C., a cooperativelor de producție agricolă și întovărășirilor agricole și un contract de furnizare, atunci cînd producătorul agricol este o organizație economică de stat, iar organizația prin care se obțin avantajele este tot o organizație economică de stat; dreptul de a obține credite, care se realizează prin încheierea unui contract de împrumut bancar.

Producătorul, în cazurile arătate, obține avantajele ce i se cuvin, de la altă organizație economică decît aceea cu care a încheiat contractul din cadrul sistemului de contractări, pe baza altui contract, din moment ce această organizație este terță față de contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări. Organizația economică socialistă, care nu a luat parte la contractul încheiat în cadrul sistemului de contractări, are

totuși obligația legală de a încheia un contract cu producătorul agricol prin care să i se acorde avantajele la care este îndreptățit, de îndată ce acesta întrunește condițiile legale.

Dacă producătorul agricol nu primește avantajele ce i se cuvin, ca urmare a contractului încheiat, are la dispoziție, în vederea realizării acestor avantaje, și ținând seama de natura raportului juridic, căile prevăzute de lege, putând cere astfel executarea în natură a obligațiilor asumate de organizația socialistă și eventual daune-interese.

Avantajele la care este îndreptățit producătorul agricol se realizează și pe baza unor raporturi juridice de altă natură decât prin contract, astfel, în baza contractului încheiat în cadrul sistemului de contractări, organele competente au obligația legală să aplice reducerile din cotele obligatorii de produse agricole, reduceri ce se fac în temeiul unui raport de natură administrativă, ce ia naștere între producătorul agricol și organele competente a aplica aceste reduceri.

Dacă raporturile juridice care iau naștere în cadrul sistemului de contractări servesc la introducerea măsurilor agrotehnicii înaintate și îndrumarea de către stat a agriculturii, ajutorul se acordă și îndrumarea se face sau prin organizația economică socialistă cu care producătorul agricol a încheiat contractul pe baza raportului care ia naștere din acest contract, sau pe linie administrativă.

Astfel în primul caz, organizațiile economice socialiste, părți în contractele pentru cultura de plante tehnice, medicinale sau aromate, ori în contractele referitoare la fructe, se obligă să pună la dispoziția producătorului insectofungicidele necesare și să-i dea posibilitatea de a folosi aparatura corespunzătoare pentru combaterea dăunătorilor și să sprijine pe producători în justa aplicare a măsurilor agrotehnice. În cel de-al doilea caz, le revin comitetelor executive ale sfaturilor populare și unor ministere, sarcina în legătură cu buna deslășurare a activității de contractare, cu asistența tehnică și agrotehnică și în general cu ajutorul ce se dă producătorului pentru ca acesta să-și poată îndeplini obligațiile contractuale.

ЮРИДИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ЗАКЛЮЧЕННЫХ ДОГОВОРОВ В СИСТЕМЕ КОНТРАКТАЦИИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ТОВАРОВ

Краткое содержание

Система заключения договоров на сельскохозяйственные товары является основной формой образования центрального государственного фонда сельскохозяйственных продуктов. Благодаря этой системе осуществляется снабжение продовольствием городского населения, сырьем легкой и пищевой промышленности и в то же время снабжение промышленными изделиями сельскохозяйственных производителей; осуществляется привлечение сельскохозяйственных производителей к развитию растений и к разведению животных, необходимых народному хозяйству, а также внедрение в сельскохозяйственное передовых агротехнических и зоотехнических мероприятий,

Эти цели осуществляются при помощи непосредственных отношений, вытекающих из заключенных договоров между хозяйственными социалистическими организациями и сельскохозяйственным производителем и при помощи отношений с другими социалистическими организациями или с государственными административными органами; из этих отношений извлекает выгоды сельскохозяйственный производитель и осуществляется государством управление сельского хозяйства.

В рамках системы заключений договоров, договоры устанавливают как хозяйственные отношения в сфере товарного обмена между сельскохозяйственным производителем и хозяйственными организациями, так и отношения эффективные в сфере производства с момента, когда хозяйственная организация контролирует, каким образом производитель выполняет свои обязательства и применяет агротехнические мероприятия.

Как следствие активного вмешательства хозяйственных социалистических организаций в производительном процессе производства продуктов, являющихся предметом договора, последний представляет особенный характер, не входящий в рамки никакого известного в гражданском праве договора.

LA NATURE JURIDIQUE DU CONTRAT CONCLU DANS LE CADRE DU SYSTÈME DES CONTRATS DES PRODUITS AGRICOLES

Résumé

Le système des contrats pour les produits agricoles forme la base principale du fonds central des produits agricoles de l'État.

On assure, par ce moyen, l'approvisionnement en aliments et en matières premières industrielles de la population des villes et l'approvisionnement en produits industriels des producteurs agricoles; on cherche à **coïntéresser** les producteurs agricoles à la culture des plantes et à l'échange des animaux nécessaires à l'économie nationale et à introduire en agriculture des méthodes agrotechniques et zootechniques avancées.

On atteint ces buts par des rapports directs, issus des contrats conclus avec les organisations économiques socialistes ou avec les organes de l'administration de l'État, desquels naissent des avantages dont bénéficient les producteurs agricoles et l'État réalise ainsi son rôle de diriger l'agriculture.

Les contrats basés sur ce système établissent des rapports économiques en vue des échanges de marchandises entre le producteur agricole et les organisations économiques, ainsi que des rapports qui ont une répercussion dans le cadre de la production, étant donné que l'organisation économique contrôle la façon dont le producteur s'acquitte de ses obligations et applique les méthodes agrozootechniques.

Ces contrats étant une conséquence de l'intervention active des organisations économiques socialistes dans le processus de la production de biens qui en forme l'objet sont d'une nature spéciale et ne font partie d'aucun des contrats connus de droit civil.

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A MUNCII DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT SUPERIOR

DE

I. BENDITER

1. În anii regimului democrat-popular activitatea științifică în țara noastră a luat un mare avânt, obținându-se rezultate ce nu pot fi realizate decât într-un stat cu orînduire socialistă. În societatea socialistă știința este pusă în slujba celor mai înalte scopuri, ale păcii și umanității. Ea servește ca un instrument de transformare a lumii, de mărire a bogăției sociale a poporului, de creare a unui belșug de produse, în scopul satisfacerii nevoilor materiale și spirituale mereu crescînde ale întregii societăți.

Spre deosebire de regimurile trecute burgheze, care manifestau nepăsare și atitudini dușmănoase față de știință și reprezentanții ei, în regimul democrat-popular societatea și statul de tip nou, socialist, garantează în mod real cele mai largi posibilități pentru fiecare om înzestrat cu aptitudini pentru munca de cercetare, de a-și dezvolta aceste aptitudini și a-și pune întreaga sa capacitate de creație în slujba științei și a progresului. Astăzi, activitatea științifică în țara noastră nu mai constituie apanajul unui grup restrîns de privilegiați; dimpotrivă, numărul acelor care activează pe frontul cercetării științifice crește continuu, porțile științei fiind larg deschise forțelor tinere care întregesc rîndurile intelectualității noi, legată de popor și de cauza construirii socialismului.

Partidul și guvernul acordă toată atenția dezvoltării științei, orientînd activitatea de cercetare în direcția legării ei de nevoile practice ale construcției socialiste, stimulînd și încurajînd munca de cercetare în toate domeniile. Sumele alocate din bugetul de stat activității științifice și creșterii cadrelor necesare dezvoltării acesteia cresc an de an. Dacă în 1956 fondurile alocate pentru învățămînt, știință și cultură erau de 3.078,9 milioane lei, în 1959 ele au crescut la 3.999,7 milioane, iar în 1960 la 4.313,2 milioane lei.

Grija pe care statul democrat-popular o manifestă pentru dezvoltarea

continuă a activității științifice își găsește expresia și în faptul că organizarea muncii de cercetare științifică este reglementată pe cale juridică prin diferite acte normative. Aceasta nu înseamnă o subordonare a însăși muncii de creație în domeniul științei sau îngrădirea activității de cercetare în anumite limite prescrise de lege. Dimpotrivă, reglementarea de către stat a activității științifice se face sub latura ei organizatorică, avându-se în vedere o mai bună planificare, în scopul obținerii unor rezultate cât mai favorabile. Reglementarea juridică a activității științifice are ca scop să garanteze prin mijloacele specifice de care dispune statul, posibilitățile cele mai largi de dezvoltare a muncii de cercetare în toate domeniile.

În *Schița de plan de lucrări tehnico-științifice*¹⁾, V. I. Lenin insistă asupra necesității planificării de către stat a muncii științifice și implicit a reglementării juridice a organizării acesteia. Pe baza indicațiilor date de Lenin și a experienței acumulate în anii construirii socialismului, în Uniunea Sovietică au fost elaborate principiile fundamentale ale conducerii de către statul socialist a activității științifice. Aceste principii constau în: rezolvarea problemelor științifice importante de către colecții științifice organizate de stat; concentrarea eforturilor tuturor oamenilor de știință pentru rezolvarea problemelor fundamentale cele mai importante și lupta împotriva risipirii forțelor; diviziunea rațională a muncii între diferitele institute de cercetări și coordonarea în măsura cea mai mare a activității de cercetare; legătura dintre planificarea muncii științifice și aplicarea în economia națională a rezultatelor cercetării; legătura dintre planificarea muncii științifice și planificarea pregătirii cadrelor de cercetători, precum și întărirea bazei materiale; participarea în măsura cea mai largă a oamenilor de știință înșiși la elaborarea planului de activitate științifică.

Aceste principii leniniste, ca și întreaga experiență a statului socialist sovietic stau și la baza politicii statului nostru democrat-popular, în domeniul organizării muncii științifice.

2. Activitatea științifică în Republica Populară Română se desfășoară în numeroase institute de cercetări ale Academiei R.P.R. și ale diferitelor ministere, departamente și întreprinderi mari industriale.

O contribuție importantă la îmbogățirea științei socialiste în patria noastră reprezintă și activitatea de cercetare desfășurată de cadrele din institutele de învățământ superior.

Munca de cercetare face parte integrantă din procesul complex al activității didactico-științifice. În noua concepție socialistă care stă la baza organizării școlii superioare în țara noastră, universitatea sau institutul de învățământ superior este locul unde oamenii de știință își desfășoară și activitatea lor științifică, pe care o împletesc cu o temeinică activitate pedagogică. Pe drept cuvânt este combătută părerea unilaterală potrivit căreia institutul de învățământ superior ar fi doar locul unde oamenii de știință ar depune activitatea lor didactică, munca științifică rămânând să o desfășoare în institutele speciale de cercetare

1) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, p. 303-304.

științifică ale Academiei R.P.R. sau ale diferitor ministere și departamente²⁾.

Scoala superioară românească are o bogată tradiție de cercetare, catedrele universitare fiind ilustrate și în trecut de mari figuri de învățați, care au adus contribuții importante la tezaurul științei mondiale³⁾.

După reforma învățămîntului din 1948, reformă care a deschis un drum nou învățămîntului superior în concordanță cu țelurile statului democrat-popular, cercetarea științifică în institutele de învățămînt superior a luat un avînt mare, necunoscut înainte. Aceasta a avut ca rezultat perfecționarea continuă a corpului didactic, ridicarea nivelului întregului proces de învățămînt și s-a concretizat într-o serie de lucrări științifice realizate în cadrul catedrelor, care au contribuit la dezvoltarea economiei și culturii naționale și la ridicarea prestigiului internațional al oamenilor de știință din Republica Populară Română.

Îmbinarea activității de cercetare cu munca didactică în învățămîntul superior este unul din principiile de bază, care este exprimat și în actele normative ale statului nostru cu privire la învățămînt.

Încă în legea pentru reforma învățămîntului din 1948⁴⁾, se arată că unul din scopurile principale ale învățămîntului public este „formarea de cercetători și creatori în toate domeniile științei și culturii”. Această idee este dezvoltată și în statutul tip al instituțiilor de învățămînt superior, aprobat în 1953⁵⁾, în preambulul căruia se indică drept una din sarcinile principale ale instituțiilor de învățămînt superior aceea de „a valorifica contribuția adusă științei, literaturii și artei de oamenii de știință, litere și artă din R.P.R., precum și contribuțiile nevalorificate sau intenționate ascunse de regimul burghezo-moșieresc” și de „a organiza activitatea de cercetare științifică, prin care instituțiile să contribuie la rezolvarea celor mai importante probleme ale construirii socialismului în R.P.R. și la promovarea științei...”.

Aceeași concepție stă și la baza celorlalte acte normative care reglementează activitatea de cercetare științifică în instituțiile de învățămînt superior :

— Regulamentul privind organizarea, îndrumarea și controlul activității de cercetări științifice în instituțiile de învățămînt superior, aprobat prin H.C.M. nr. 2111/1953⁶⁾ ;

— Hotărîrea nr. 1003 din 10 iulie 1957 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la îmbunătățirea învățămîntului superior⁷⁾ ;

— H.C.M. nr. 175 din 25.II.1959 cu privire la reglementarea curriculumului⁸⁾ ;

2) Stanciu Stoian, *Pentru o pedagogie a învățămîntului superior*, «Revista învățămîntului superior» nr. 2, 1959.

3) J. Livescu, *Universitățile — focare ale științei înaintate*, «Revista învățămîntului superior» nr. 1, 1959.

4) Decret nr. 175/1948, publicat în Monitorul Oficial, nr. 177 din 3 iulie 1948.

5) H. C. M. nr. 3886 din 17.XI.1953, publicat în Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri al R. P. R., nr. 71, din 24.XI.1953.

6) Învățămîntul superior din R. P. R., Colecția de acte normative. Edit. de stat didactică și pedagogică, 1954, p. 153—162.

7) Colecția de Legi, Decrete, Hotărîri și Dispoziții, 1957, vol. IV, p. 59—81.

8) Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale C.M. al R.P.R., nr. 13 din 25.II.1959.

— Regulamentul privind organizarea și funcționarea bibliotecilor de învățământ superior, aprobat prin ordinul M.I.C. nr. 439/1954⁹⁾;

— Ordinul M.I. nr. 41 din 31 dec. 1954 pentru constituirea fondului instituției și a unor mijloace speciale, precum și reglementarea folosirii lor¹⁰⁾.

3. Conducerea de partid și de stat manifestă o grijă permanentă pentru dezvoltarea științei în general și pentru ridicarea continuă a nivelului muncii științifice în instituțiile de învățământ superior din țara noastră. Astfel, Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. nr. 1003 din 10 august 1957 stabilește o seamă de măsuri menite să contribuie la întărirea și dezvoltarea bazei materiale necesare dezvoltării muncii științifice în institutele de învățământ superior.

Avînd în vedere necesitatea îmbunătățirii continue a calității și conținutului muncii științifice, Documentele Congresului al II-lea al P.M.R. cu privire la cel de-al doilea plan cincinal de dezvoltare a economiei naționale insistă asupra faptului că activitatea științifică trebuie să contribuie direct la dezvoltarea economiei și culturii socialiste, prin legarea ei mai mult de producție, de nevoile economiei naționale, de cuceririle științei moderne.

Noua știință trebuie să se întemeieze pe concepția marxist-leninistă asupra lumii, să fie pătrunsă de ideologia clasei muncitoare, să militeze activ pentru dezrădăcinarea concepțiilor vechi, retrograde, care se mai fac simțite în unele locuri. „Însușirea concepției marxist-leniniste — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — fructifică gîndirea științifică și creația artistică, ajută pe oamenii de știință în orice domeniu ar lucra ei, la aprofundarea și generalizarea științifică a rezultatelor cercetărilor lor, la înlăturarea din știință a tot ce este perimat, antiștiințific”¹¹⁾.

Exprimînd politica plină de grijă a partidului pentru dezvoltarea activității științifice, actele normative care reglementează organizarea muncii de cercetare consacră și direcțiile principale ale acestei munci. Astfel, Regulamentul cercetării științifice în institutele de învățământ superior arată în articolul I că în sarcina instituțiilor de învățământ intră realizarea următoarelor obiective:

a) Pregătirea cadrelor de profesori și oameni de știință care vor lupta pentru înflorirea științei, a acelei științe care de bună voie și cu plăcere servește poporului și deschide larg porțile științei tinerelor forțe ale patriei noastre;

b) atragerea unui număr cît mai mare de cadre didactice la desfășurarea activității de cercetare științifică, pentru a contribui la dezvoltarea economiei naționale, la întărirea apărării patriei și la progresul științei și culturii în R.P.R.;

c) ridicarea calificării științifice a cadrelor didactice la nivelul cerințelor științei contemporane;

d) familiarizarea studenților cu organizarea și rezolvarea proble-

9) *Învățămîntul superior din R.P.R., Colecție de acte normative...*, p. 311—320.

10) *Buletinul Ministerului Învățămîntului*, anul III, nr. 1 (5), seria C, 15.II.1957.

11) Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C. C. al P. M. R. la Congresul al II-lea al partidului*.

melor tehnico-științifice și antrenarea celor mai capabili din ei în activitatea de cercetare științifică ¹²⁾.

Pentru rezolvarea cu succes a acestor obiective, activitatea de cercetare științifică în instituțiile de învățământ superior este orientată în direcția efectuării cercetărilor teoretice și experimentale cu caracter general; rezolvării problemelor tehnico-științifice de mare însemnătate pentru dezvoltarea economiei naționale; îndeplinirii lucrărilor de cercetare științifică de ministere, întreprinderi, institute de cercetări științifice, precum și acordării de ajutor tehnico-științific; efectuării cercetărilor cu caracter didactico-metodic; elaborării de manuale și monografii; popularizării cuceririlor științei și tehnicii moderne înaintate, prin organizarea de conferințe, simpozioane, sesiuni științifice, expoziții, editarea lucrărilor științifice etc. ¹³⁾.

4. Întreaga activitate de cercetare științifică din institutele de învățământ superior este coordonată și condusă de Ministerul Învățământului și Culturii și ea se desfășoară pe bază planificată. În conformitate cu articolul 4 al Regulamentului privind organizarea, îndrumarea și controlul activității de cercetare științifică, aprobat în 1953, munca științifică în institutele de învățământ superior se desfășoară în conformitate cu planurile tematice anuale. Aceste planuri se întocmesc pe catedre, ținându-se seamă de recomandările Ministerului Învățământului și Culturii și de propunerile altor ministere, ale unor întreprinderi și instituții interesate în rezolvarea unor probleme tehnico-științifice, precum și de propunerile membrilor și ale șefilor de catedre. Planurile întocmite de catedre sînt centralizate de conducerile instituțiilor de învățământ și trimise spre aprobare Colegiului Ministerului Învățământului și Culturii.

După aprobarea lor de către M.I.C., instituțiile de învățământ superior primesc fondurile necesare de la ministerele de resort, care au cerut includerea în planul de cercetare științifică a unor anumite teme.

Controlul asupra îndeplinirii planurilor de activitate științifică este exercitat de către șeful de catedră, șeful instituției (rector sau director) și Ministerul Învățământului și Culturii.

Unitatea de bază în cadrul căreia se desfășoară direct atît activitatea didactică și metodică, cît și activitatea de cercetare științifică, în instituțiile de învățământ superior, este catedra. În concepția nouă, socialistă, care stă la baza organizării învățământului superior în țara noastră, catedra reprezintă unitatea organizatorică de bază care cuprinde personalul didactic de la o întreagă familie de discipline identice sau înrudite dintr-o instituție de învățământ superior. Ea trebuie să fie acel colectiv puternic didactico-științific în cadrul căruia să se aplice metodele socialiste de muncă, în scopul ridicării permanente a întregului proces de învățământ. În materie de cercetare științifică, catedra are obligația, conform statutului tip al instituției de învățământ superior, să elaboreze planul tematic de cercetare științifică, iar șeful catedrei este dator să urmărească și să îndrumeze realizarea lui. Șeful de catedră face propuneri de încadrare cu personalul necesar bunei desfășurări a activității didac-

12) Vezi Statutul tip al instituțiilor de învățământ superior, art. 1.

13) Idem, art. 2.

tico-științifice la disciplinele respective și repartizează sarcinile ce revin fiecărui membru de catedră potrivit normelor ce stabilesc obligațiile didactico-științifice ale personalului didactic din instituțiile de învățământ superior. Catedra este deci colectivul de bază în cadrul căruia se elaborează planul tematic și se urmărește realizarea lui.

O atenție deosebită acordă Ministerul Învățământului și Culturii orientării tematicii de cercetare științifică și coordonării întregii munci științifice, astfel ca ea să fie axată pe cele mai actuale nevoi ale producției și practicii construcției socialiste în patria noastră. În Instrucțiunile Ministerului Învățământului nr. 42.520 din 26.X.1953, se atrage atenția cadrelor didactice, ca la întocmirea planurilor tematice să „se concentreze asupra celor mai importante probleme care decurg din sarcinile prevăzute în planul cincinal al R.P.R., evitându-se orice fărâmițare a activității științifice pe teme mărunte...”. Obligatorietatea pentru instituțiile de învățământ superior de „a păstra o legătură strinsă cu institutele de cercetări științifice ale Academiei R.P.R. și ale ministerelor, cu marile laboratoare din fabrici și uzine și cu gospodăriile agricole colective și de stat, în ceea ce privește coordonarea planurilor de cercetări științifice...” este prevăzută și de art. 3 al Regulamentului de cercetare științifică în instituțiile de învățământ superior. Întocmirea, discutarea planurilor tematice de cercetare științifică a cadrelor, urmărirea, îndrumarea și controlul îndeplinirii lor — se arată în Ordinul Ministerului Învățământului nr. 1258 din 12 iulie 1955 — constituie o sarcină principală a conducerii institutelor de învățământ superior.

5. Orientind activitatea de cercetare în direcția legării ei de necesitățile economiei socialiste, Partidul și Guvernul acordă o grijă deosebită și problemelor legate de asigurarea bazei materiale necesare dezvoltării continue a muncii științifice în institutele de învățământ superior.

Conform articolului 7 și Regulamentului privind activitatea de cercetare științifică, lucrările științifice în institutele de învățământ superior sunt efectuate de către personalul didactic și didactic ajutător, în cadrul obligațiilor de muncă didactico-științifică. Cheltuielile necesare efectuării cercetărilor sunt asigurate, conform art. 9 al aceluiași regulament, de către M.I.C. din fondurile prevăzute în acest scop în bugetele instituțiilor de învățământ superior, precum și din fondurile primite de institutele de învățământ superior în baza contractelor încheiate cu diferite întreprinderi și instituții bugetare, în contul cărora se efectuează unele lucrări de cercetare științifică.

Ținând seamă de importanța cercetării științifice în instituțiile de învățământ superior, pentru a ridica calitatea muncii științifice în aceste instituții, C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri al R.P.R., prin H.C.M. nr. 1003/1957 „autoriză ministerele productive de a pune la dispoziția instituțiilor de învățământ superior mijloace materiale și bănești, care să servească la întărirea bazei materiale necesare dezvoltării activității de cercetare științifică...”.

În același scop, al asigurării bazei materiale activității științifice, instituțiile de învățământ superior sunt asigurate cu laboratoare și aparatură modernă. Numai în ultimii ani, de la reforma învățământului, au fost înființate și dotate cu aparatura corespunzătoare laboratoarele de metalur-

gie fizică și hidraulică la Institutul politehnic din București, laboratoarele de mașini hidraulice, locomotive, motoare cu ardere internă la Institutul politehnic din Timișoara, laboratoarele de tehnologie mecanică și turnătorie la Institutul politehnic din Timișoara, laboratoarele de celuloză și hirtie, tehnologia pielii, a blănurilor și a extractelor taniante de la Institutul politehnic din Iași ș.a.¹⁴).

Organizarea unei cîl mai bune documentări științifice, necesară desfășurării activității de cercetare, intră, de asemenea, în preocupările organelor conducătoare de partid și de stat și își găsește expresia în diferite acte cu caracter normativ. Una din măsurile importante în această direcție a fost organizarea Bibliotecilor universitare. După cum prevede Regulamentul privind organizarea și funcționarea bibliotecilor de învățămînt superior, aprobat prin Ordinul Ministerului Învățămîntului nr. 439/1954, bibliotecile instituțiilor de învățămînt superior „sînt instituții de documentare științifică și didactico-ajutătoare ale instituțiilor de învățămînt superior”. Acesta fiind profilul lor, ele au sarcina de a asigura cadrelor didactice literatura și materialul bibliografic științific necesar acestora în activitatea didactică și de cercetare științifică. În afara bibliotecilor universitare, după cum prevede și H.C.M. nr. 1003/1957, în principalele centre universitare au fost create centre de documentare științifică, înzestrate cu reviste și publicații de specialitate din țară și străinătate, documente etc., puse la dispoziția cadrelor de cercetare din instituțiile de învățămînt superior.

6. O problemă importantă este aceea a remunerării activității de cercetare științifică desfășurată în institutele de învățămînt superior de către personalul didactic și didactic ajutător. Pornind de la concepția că activitatea de cercetare se integrează în procesul complex didactic-științific al învățămîntului superior, munca științifică este considerată ca făcînd parte din obligațiile personalului didactic din instituțiile de învățămînt superior. Spre deosebire însă de obligațiile didactice, care sînt stabilite pentru fiecare cadru didactic, conform gradului și titlului său științific, în conformitate cu normele didactice în vigoare, activitatea de cercetare științifică nu cunoaște norme care să stabilească un anumit cuantum de muncă.

Sarcinile privind munca științifică a fiecărui cadru didactic în parte sînt stabilite ținîndu-se seamă de posibilitățile existente, în cadrul catedrei, ele fiind trecute în planul de muncă individual și în planul de activitate științifică a catedrei.

Actele normative în vigoare stabilesc importante măsuri privind stimularea muncii de cercetare în instituțiile de învățămînt superior. Astfel, H.C.M. nr. 1003/1957 prevede că „întrucît cercetarea științifică este o componentă a activității cadrelor didactice, M.I.C. poate aproba degrevarea de sarcini didactice a cadrelor angajate în cercetarea unor probleme importante sau acordarea de concedii de creație plătite, pe o durată de 3—12 luni”. Conform unui Ordin al Ministerului Învățămîntului (Ordinul nr. 41 din 31.XII.1956), rectorii (directorii) institutelor de învățămînt

14) Ștefan Bălan, *Dezvoltarea învățămîntului în anii regimului democrat-popular* «Revista Învățămîntului superior» nr. 1. 1959.

superior dispun de „fondul instituției”, care este folosit pentru stimularea și dezvoltarea cercetărilor științifice ale cadrelor didactice... precum și pentru dezvoltarea altor activități legate de ridicarea și îmbunătățirea continuă a nivelului învățământului superior...”¹⁵⁾.

De asemenea, Regulamentul privind organizarea, îndrumarea și controlul activității științifice în instituțiile de învățământ superior, prevede, în articolul 8, că „în vederea stimulării activității de cercetări științifice, rectorii (directorii) pot acorda trimestrial personalului didactic și didactic ajutat premii pînă la un salariu lunar, iar ministerul de resort poate acorda pentru lucrările științifice excepționale, premii echivalente cu două salarii lunare în cadrul creditelor bugetare acordate”.

O măsură importantă menită să contribuie la ridicarea cercetării științifice a cadrelor din învățământul superior este și reglementarea cumulului. În conformitate cu prevederile H.C.M. nr. 1003/1957, începînd din anul școlar 1957/58, personalul didactic din învățământul superior trebuie să fie încadrat cu funcția de bază în învățământ, cummul în învățământ fiind admis numai în cazuri excepționale și numai cu aprobarea Ministerului Învățământului și Culturii.

Deoarece în unele domenii de activitate cummul a luat proporții exagerate, ceea ce dăuna calității muncii, acei care cumula neavînd posibilitatea să îndeplinească sarcinile ce le reveneau la funcția de bază și la cea cumulată și întrucît practicarea cumulului pe scară largă a devenit o frînă la promovarea cadrelor tinere, printr-o Hotărîre a Consiliului de Miniștri¹⁶⁾, a fost stabilită o nouă reglementare a cumulului, care înlătură deficiențele rezultate din reglementarea de pînă atunci. Conform acestei Hotărîri, cummul de funcții se admite în mod excepțional și temporar numai în cazurile cînd sarcinile nu pot fi acoperite cu numărul existent de cadre de specialitate în domeniul respectiv. Cadrele didactice (numai profesorii și conferențiarii) pot cumula funcțiuni de cercetare în afara instituției de învățământ superior la care au funcția de bază, numai în cazuri excepționale, cînd lipsesc cadrele de înaltă specializare în domeniul respectiv și ele nu pot fi transferate cu activitatea lor de bază în sectorul de cercetări, fiind necesare în învățământul superior. Funcțiile cumulate de cadrele didactice în afara învățământului superior (diferite institute de cercetări) nu pot depăși $\frac{1}{2}$ de normă în afara normei de bază. După cum am arătat mai sus, Ministerul Învățământului și Culturii poate aproba, în cazuri excepționale, cummul și în instituțiile de învățământ superior. În acest caz, conform H.C.M. nr. 175/1959, cummul cuprinde întreaga obligație didactică și este plătit cu pînă la 60% din salariul funcției cumulate. Funcțiuni în învățământul superior pot cumula și lectorii.

Pentru cadrele didactice din învățământul superior se mai prevede o excepție și anume, că ei pot cumula și în altă localitate decît aceea în care au funcția de bază și aceasta, cu aprobarea Ministerului Învățământului și Culturii (art. 5, H.C.M. nr. 175/1959).

Restrîngerea cumulului are ca scop să înlătore deficiențele arătate

18) Buletinul M. I., anul III, nr. 1 (5), seria C, 15.II.1957.

19) H. C. M. nr. 175 din 25.II.1959, publicată în C.H.D. e C.M. nr. 13 din 25.II.1959.

mai sus, rezultate din practicarea pe o scară largă, în multe cazuri nejustificată a cumulării unor funcțiuni. Aplicarea acestor măsuri duce la îmbunătățirea activității didactice și științifice în învățămîntul superior și creează posibilitatea și necesitatea promovării de noi cadre de tineri cercetători și pedagogi.

7. Importante măsuri de stimulare a activității științifice a cadrelor din învățămîntul superior sînt prevăzute de actele normative în vigoare și în direcția lărgirii posibilităților de publicare și difuzare a rezultatelor obținute. Statutul tip al instituțiilor de învățămînt superior și Regulamentul cercetării științifice prevăd obligația pentru conducerile instituțiilor de a acorda o deosebită atenție întocmirii monografiilor fundamentale, manualelor, tratatelor și cursurilor universitare, în scopul asigurării unei pregătiri superioare a cadrelor de specialiști. H.C.M. nr. 1003/1957 prevede de asemenea că Ministerul Învățămîntului și Culturii va lua măsuri de lărgire a posibilității de difuzare a rezultatelor obținute. În acest scop — se arată în Hotărîre — vor fi înființate buletine științifice în limba română, ale institutelor de învățămînt superior, precum și reviste de specialitate, în care să se înfățișeze lumii științifice într-o limbă de largă circulație, lucrările cercetătorilor noștri". Conform dispozițiilor aceleiași Hotărîri, Ministerul Învățămîntului și Culturii poate aproba înființarea unor societăți științifice care să reunească cercetătorii din aceeași ramură de știință, tutelate de M.I.C., care pot avea și publicații proprii.

Transpunerea în viață a acestor măsuri a avut ca rezultat mărirea considerabilă a volumului de publicații științifice ale institutelor de învățămînt superior, creîndu-se într-o măsură din ce în ce mai mare posibilități pentru publicarea celor mai valoroase lucrări.

8. O condiție principală care asigură continua dezvoltare a activității științifice și în institutele de învățămînt superior este ridicarea continuă a calificării cadrelor didactice și a cercetătorilor din diferitele domenii ale științei. După reforma învățămîntului, a fost introdus în țara noastră sistemul pregătirii prin aspiratură, acordarea gradelor științifice de candidat în știință și doctor în știință, fiind reglementată printr-o serie de acte normative, dintre care cele mai importante sînt: Decretul nr. 13/1950 pentru înființarea și organizarea aspiranturii¹⁷⁾, Decretul nr. 291/1953 privind pregătirea cadrelor științifice și didactico-științifice¹⁸⁾ și H.C.M. nr. 2471/1953, privind aprobarea Regulamentului de organizarea și îndrumarea aspiranturii¹⁹⁾. Serioase îmbunătățiri ale sistemului de aspiratură au fost aduse prin H.C.M. nr. 1003/1957, simplificîndu-se formele și reducîndu-se numărul de examene, astfel că accentul cade acum asupra pregătirii disertației.

Pregătirea aspiranților se face în cadrul cadrelor, acestea avînd obligația să propună cadrele cele mai valoroase pentru a fi încadrate în sistemul de aspiratură, de „a include în planul de activitate metodic-științifică urmărirea, îndrumarea și controlul activității aspiranților, aprobarea termenelor de disertație și a planurilor individuale ale aspi-

17) Buletinul Oficial al M.A.N. nr. 4 din 17.I.1950.

18) Buletinul Oficial al M.A.N. nr. 24 din 31.VII.1953.

19) Colecția de Hotărîri și Dispoziții ale C.M. nr. 51 din 13.VIII.1953.

ranților". (Din Ordinul Ministerului Învățămîntului nr. 1258 din 12 iulie 1955 privind măsurile ce trebuie luate pentru pregătirea în bune condițiuni a noului an universitar).

În ceea ce privește doctoratul și acordarea titlului de doctor în științe, conform actelor normative în vigoare, se stabilesc procedura de recunoaștere a doctoratului obținute înainte de anul 1952, precum și condițiile ce trebuie îndeplinite pentru a obține titlul de doctor în științe²⁰).

Confirmarea și atribuirea titlurilor științifice se face de către Comisia superioară de diplome care funcționează în cadrul Ministerului Învățămîntului și Culturii, fiind formată din figurile cele mai reprezentative ale științei și învățămîntului superior din țara noastră.

Reglementarea detaliată a aspiranturii și a modului de acordare a titlurilor științifice constituie încă o dovadă a preocupării plină de grijă a partidului și statului nostru pentru formarea unor specialiști cu înaltă calificare, care să poată contribui cu toată capacitatea lor la dezvoltarea cercetării științifice în patria noastră.

O dovadă a democratismului organizării muncii științifice în statul nostru democrat-popular îl constituie faptul că la elaborarea normelor care reglementează această activitate participă cele mai largi cercuri ale corpului didactic superior. Astfel măsurile care au făcut obiectul Hotărîrii nr. 1003/1957 au fost dezbătute pe larg în perioada septembrie 1956 — iunie 1957 în cadrul unor consfătuiri pe centre universitare și al unei conferințe consultative pe țară (februarie 1957) cu reprezentanții corpului didactic universitar, iar în anul 1958 a fost organizată de către Ministerul Învățămîntului și Culturii o consfătuire a cadrelor didactice și de conducere din instituțiile de învățămînt superior în cadrul căreia a fost examinat modul în care sînt aplicate măsurile prevăzute de Hotărîrea nr. 1003/1957. Pe lângă rezultatele pozitive constatate la această consfătuire se arată ca o lipsă și faptul că se întîrzie cu elaborarea și definitivarea unor acte normative deosebit de importante pentru desfășurarea procesului de învățămînt, acte normative cerute de aplicarea Hotărîrii nr. 1003/1957²¹).

Ulterior acestei consfătuiri au fost emise unele acte normative dintre care amintim H.C.M. nr. 175/1959 cu privire la reglementarea cumulului. Experiența acumulată în domeniul învățămîntului superior ca și avîntul pe care acesta l-a luat în ultimii ani, reclamă însă îndeplinirea dispoziției cuprinse în capitolul final al H.C.M. nr. 1003/1957, ca Ministerul Învățămîntului și Culturii să propună Consiliului de Miniștri elaborarea proiectului de lege privitor la organizarea și funcționarea învățămîntului superior.

Problemele privind dezvoltarea învățămîntului superior și a activității științifice au ocupat un loc însemnat în lucrările Congresului al III-lea al P.M.R. Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, în raportul de activitate al

20) *Învățămîntul superior în R.P.R. Colecție de acte normative*, p. 205-208.

21) *Buletinul M.I.C.*, anul IV, nr. 2, 1958.

C.C. al P.M.R. prezentat la Congres, referindu-se la sarcinile ce revin cercetătorilor din diferite domenii arată că „cercetările în domeniul științelor tehnice trebuie orientate spre rezolvarea problemelor valorificării superioare a resurselor energetice și de materii prime, automatizării și perfecționării mașinilor fabricate în țară, îmbunătățirii tehnologiei în toate ramurile de producție. Pentru cercetătorii din domeniul fizicii și chimiei proiectul de Directive oferă o sferă largă de preocupări în domeniul folosirii energiei nucleare în scopuri pașnice, al mașinilor de calculat și al aparatelor electronice, al semiconductoarelor, materialelor sintetice, petrochimiei, îngrășămintelor chimice”²²).

„În același timp — după cum arată raportul — se va acorda în toate ramurile științei atenția cuvenită cercetărilor cu caracter teoretic, care largesc bazele dezvoltării de perspectivă a cercetării științifice”²³).

Așa cum arată tov. Emil Bodnăraș în cuvântul său la Congresul al III-lea al P.M.R. „opera de construire a socialismului este de neconceput fără stăpânirea științei și a tehnicii”²⁴).

În țara noastră — ca și în celelalte țări socialiste — cercetarea științifică are perspective de nebanuit, ea bucurându-se de tot sprijinul din partea partidului și statului democrat-popular.

Consfințirea pe cale legislativă a normelor de organizare și funcționare a învățămîntului superior, care cuprind în mod implicit și normele cu privire la activitatea de cercetare științifică subliniază importanța pe care statul democrat-popular o acordă dezvoltării științei și culturii noi socialiste în R.P.R.

ВОПРОСЫ ЮРИДИЧЕСКОГО УРЕГУЛИРОВАНИЯ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВЫСШИХ ЗЕВЕДЕНИЯХ

Краткое содержание

В годы народно-демократического режима научная деятельность в нашей стране приобрела невиданный раньше подъем. Научная работа изменила свое направление, сущность и цели, как и методы. К научному исследованию были привлечены многочисленные кадры. В настоящей статье рассматриваются основные вопросы юридического урегулирования научной деятельности в высших учебных заведениях. Выявляются основные черты организации научной деятельности в высших учебных заведениях и их закрепление юридическим порядком. Таким образом, после указания нормативных актов, регламентирующих общие вопросы в этой области, рассматриваются более подробно проблемы как: определение сущности, ориентации, координации, руководства и проверки исполнения научных планов; обеспечение необходимой материальной базы, поощрение и вознаграждение научной работы в высших учебных заведениях.

22) *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român*. Editura politică, București, 1960, p. 91.

24) *Ibidem*, p. 372.

В статье подчеркивается постоянная забота партии и правительства о развитии и подъеме на высший уровень научной исследовательской работы в высших учебных заведениях и в других научно-исследовательских институтах как: в институтах Академии РНР, в ведомственных институтах разных министерств и др.

PROBLÈMES DE LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DE L'ACTIVITÉ SCIENTIFIQUE DANS LES INSTITUTIONS D'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR

Résumé

Sous le régime de démocratie populaire, l'activité scientifique a pris un essor inconnu jusqu'ici dans notre pays. Elle a changé d'orientation, de contenu, de but, ainsi que de méthodes de travail. De nombreux membres du corps enseignant sont engagés dans la recherche scientifique.

Dans cet article, on examine d'abord les principaux problèmes de la réglementation juridique de l'activité de recherches scientifiques dans nos institutions d'enseignement supérieur. On y relève les aspects plus importants de l'organisation du travail scientifique dans ces institutions et la manière dont la législation en vigueur le consacre par la voie juridique. Ainsi, après avoir indiqué les actes normatifs qui réglementent la matière en général, on examine en détail des problèmes relatifs à la détermination du contenu, à l'orientation, à la coordination et au contrôle du travail scientifique, à la planification, à l'assurance de la base matérielle nécessaire à la stimulation et à la rémunération du travail de recherche etc.

L'article souligne enfin le souci constant du Parti et du Gouvernement pour garantir l'essor et le relèvement à un niveau supérieur de l'activité de recherche scientifique, dans les institutions d'enseignement supérieur, aussi bien que dans les autres instituts de recherche de l'Académie de la R.P.R., dans les instituts départementaux des différents ministères etc.

ROLUL CONTROLULUI PREVENTIV IN ACTIVITATEA DE EXECUȚIE ȘI DE DISPOZIȚIE A R.P.R.

DE

S. CIUREA

De la 23 August 1944, cind țara noastră a fost eliberată de sub jugul fascist, clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, condusă și îndrumată de P.M.R., a obținut mari realizări în toate sectoarele de activitate.

Călăuzit de învățătura marxist-leninistă despre stat și drept, și folosind experiența primului stat socialist din lume, U.R.S.S., P.C.R. a organizat și condus lupta poporului muncitor din țara noastră pentru distrugerea statului burghezo-moșieresc român și înlocuirea lui cu un stat nou, de tip socialist.

Una dintre formele principale de activitate ale statului nou creat este activitatea de execuție și de dispoziție sau activitatea administrativă, care are sarcina de a realiza în mod concret funcțiile statului nostru și se deosebește fundamental de activitatea administrativă a statului bazat pe exploatare, care este o piedică în calea dezvoltării noilor relații de producție și are mai mult un caracter militar, polițienesc și fiscal.

Administrația noastră de stat, administrație de tip socialist, prin modul cum este organizată și prin metodele pe care le utilizează creează posibilitatea ridicării nivelului tehnic al producției, creșterea productivității muncii și ridicarea nivelului material și cultural al oamenilor muncii.

În perioada de trecere de la capitalism la socialism, administrația noastră de stat are un rol deosebit de important în acțiunea de înlăturare a claselor exploatatoare de la conducerea și administrația statului și de urmărire a desființării forței lor economice, precum și înlăturarea reminențelor burgheze, care prezintă un pericol pentru construirea socialismului în țara noastră.

Un rol deosebit de important în organizarea, dezvoltarea și orientarea administrației noastre de stat, l-au avut experiența și succesele dobândite de U.R.S.S. în acest vast domeniu de activitate.

Activitatea de execuție și de dispoziție a R.P.R. se deslășoară pe baza și în executarea legilor, care reprezintă voința clasei dominante din țara noastră.

În cadrul acestei vaste activități de stat, s-au înființat și funcționează pe baza unor largi principii democratice, diferite organe de execuție și

de dispoziție, pe plan central și local, a căror sarcină este ca pe baza și în executarea legilor, să realizeze în mod concret funcțiile statului nostru.

Una din sarcinile principale ale acestor organe de execuție și de dispoziție, precum și a lucrătorilor care activează în cadrul acestor organe, este aceea de a apăra, întări și dezvolta proprietatea socialistă de stat.

Această sarcină fundamentală este prevăzută în primul rînd în Constituția R.P.R. din 1952 art. 90 în directivele elaborate de P.M.R., în majoritatea actelor cu caracter normaliv, emise de organele de putere, de organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat.

Ținînd seama de caracterul planificat al economiei naționale, de volumul mare al bunurilor materiale care formează proprietatea socialistă de stat și rolul important pe care îl are această formă de proprietate în dezvoltarea și întărirea statului nostru, precum și în îmbunătățirea materială și culturală a poporului muncitor, organele de execuție și de dispoziție au sarcina de a organiza, într-o formă superioară, gospodărirea bunurilor materiale care formează obiectul proprietății socialiste de stat, de a le folosi cît mai just în procesul de producție și de a asigura disciplina de stat.

Organele de execuție și de dispoziție, în vederea realizării importanteilor sarcini care sînt repartizate în competența lor, utilizează diferite mijloace printre care un rol deosebit de important îl are controlul preventiv asupra modului cum trebuie executate aceste sarcini.

Pornind de la principiul leninist care ne arată că evidența și controlul sînt mijloacele principale care au rolul de a asigura *realizarea* socialismului, problema controlului, care prezintă o deosebită importanță în activitatea de execuție și de dispoziție a statului nostru, a stat și stă mereu în atenția organelor noastre de stat și a P.M.R.

Controlul preventiv, din punct de vedere juridic, a fost reglementat pentru prima dată prin D.C.M. nr. 1598 din 1 ianuarie 1948; iar ultimul act juridic care reglementează această formă de control este H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959 prin care s-a aprobat *Regulamentul privind organizarea și exercitarea controlului preventiv în instituții, întreprinderi și organizații economice de stat, cooperatiste și obștești*.

Controlul preventiv reglementat prin regulamentul aprobat de H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959 este superior controlului preventiv, exercitat în statul burghez-moșieresc român, de către Curtea de Conturi, care avea un caracter pur birocratic deoarece se verificau numai actele justificative, neglijîndu-se total oportunitatea lucrărilor. Această formă de control se exercita numai de organele administrative centrale și numai asupra cheltuielilor, veniturile statului fiind scoase din sfera acestei forme de control.

Prin exercitarea controlului în timpul executării și după executarea sarcinilor cuprinse în planul economic, se creează posibilitatea de a se cunoaște de către conducătorii instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, precum și de organele speciale de control, rezultatele pozitive dobîndite, precum și rezultatele negative care s-au constatat în executarea acestor sarcini.

Aceste două forme de control dau posibilitatea conducerii organelor de execuție și de dispoziție, ca în urma constatării unor abateri de la legalitatea populară, să ia toate măsurile necesare pentru înlăturarea încălcărilor legali-

tății pe perioada următoare de activitate și să tragă la răspundere disciplinară, materială sau penală pe acele persoane care au încălcat disciplina de stat sau au cauzat prejudicii proprietății socialiste de stat.

Controlul exercitat în timpul și după executarea sarcinilor cuprinse în planul economic constituie un instrument principal al organelor de execuție și de dispoziție pentru îndeplinirea concretă a obligațiilor lor, dar nu asigură toate sarcinile care revin controlului ca mijloc de apărare a proprietății socialiste de stat, a legalității populare.

Ținând seama de volumul mare al proprietății socialiste de stat, de dezvoltarea sectorului socialist al economiei naționale, de politica R.P.R. față de drepturile și interesele oamenilor muncii precum și de ridicarea continuă a nivelului lor material și cultural, putem desprinde rolul important pe care îl au organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, în organizarea executării din punct de vedere practic, a sarcinilor de stat.

În vederea realizării acestor importante sarcini de stat, care sînt repartizate în competența organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, controlul preventiv constituie un mijloc important de a preîntîmpina abaterile de la disciplina în muncă, risipa și producerea pagubelor în avutul obștesc, neglijențele, reaua gospodărire a proprietății socialiste de stat.

Măsurile preventive aplicate la timp, dau rezultate mult mai bune în activitatea organelor de execuție și de dispoziție și a lucrătorilor din aparatul de stat, decît măsurile care trebuie luate ulterior de conducerea organelor administrative, de justiție sau de procuratură, după ce dispoziția actului de drept administrativ a fost încălcat, după ce organizarea planificării s-a făcut în mod greșit cu rezultate negative sau după ce s-au produs pagube în avutul obștesc.

În lumina actelor de drept administrativ și a directivelor P.M.R. din ultimul timp, controlul preventiv constituie un mijloc important pentru organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, precum și pentru lucrătorii administrativi care lucrează în cadrul acestor organe, în primul rînd la întocmirea proiectului planului economic.

Întocmirea proiectului planului economic constituie sarcina principală a organelor administrative și a lucrătorilor administrativi, care activează în cadrul acestor organe.

Utilizînd în mod conștiincios metodele Evidenței Contabile și a Evidenței Statistice și exercitînd un riguros control preventiv, lucrătorii administrativi pot furniza toate datele precise și necesare în legătură cu întocmirea proiectului de plan și au posibilitatea să scoată în evidență toate resursele de stat existente în fiecare loc de muncă din cadrul organului respectiv, să le cuprîndă în plan și să asigure o folosire rațională a capacităților de producție existente.

De asemenea, controlul preventiv exercitat de organele competente are rolul de a scoate în evidență, tendințele unor organe de stat, de a planifica sarcini de producție sub posibilitățile reale ale întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, pe care le conduc direct sau le au în subordine.

Aceste manifestări nesănătoase care au fost semnalate în Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959 pot fi descoperite cu ajutorul

controlului preventiv, asupra capacității de producție a întreprinderii și totodată se pot stabili în mod precis cauzele care au determinat aceste manifestări nesănătoase, dacă sînt simple neglijențe sau acțiuni dușmănoase împotriva statului.

Organele de execuție și de dispoziție au o mare răspundere în legătură cu planificarea lucrărilor de investiții peste limită și sub limită, pentru care statul nostru repartizează în fiecare an de la buget importante sume de bani.

Numai în anul 1960, volumul investițiilor este de 23,5 miliarde lei.

Conducătorii organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat precum și lucrătorii din aparatul administrativ însărcinați cu efectuarea controlului preventiv, au obligația de a controla în prealabil, în cele mai mici amănunte, oportunitatea și necesitatea acestor lucrări de investiții și după aceea să fie înscrise în planul economic, pentru a fi executate.

Analizînd problema investițiilor în expunerea la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a scos în evidență unele deficiențe ale organelor de execuție și de dispoziție, în legătură cu executarea investițiilor, subliniind că nu întotdeauna organele locale ale puterii de stat și organele de execuție și de dispoziție ale puterii de stat au executat un riguros control preventiv. „Unele ministere și sfaturi populare nu exercită însă un control prealabil și anunțat asupra acestor cheltuieli”¹⁾.

Proiectul planului economic, întocmit de organele de execuție și de dispoziție, este prezentat în fața organului suprem al puterii de stat, pentru a fi aprobat.

Organul Suprem al puterii de stat, M.A.N., exercită un control preventiv asupra tuturor indicilor cuprinși în planul economic și numai după efectuarea acestui control preventiv, votează proiectul de plan, care devine lege.

După ce a fost votat de M.A.N. planul economic este repartizat organelor de execuție și de dispoziție ale puterii de stat, pentru a fi executat total și la timp.

În vederea executării sarcinilor cuprinse în planul economic și repartizate fiecărui organ de execuție și de dispoziție al puterii de stat, conducătorul organului de stat și în special conducătorul de contabilitate are sarcina de a organiza efectuarea unui riguros control preventiv, asupra executării fiecărei sarcini care izvorăște din planul economic, controlînd existența fondurilor bănești necesare, oportunitatea și necesitatea lucrării și economiile care s-ar putea realiza din executarea sarcinii.

În practică, controlul preventiv își îndeplinește rolul, în cadrul activității fiecărui organ de execuție și de dispoziție al puterii de stat, în vederea executării concrete a sarcinilor care izvorăsc din planul economic.

În conformitate cu regulamentul prin care se reglementează din punct de vedere juridic problema controlului preventiv și care a fost aprobat prin H.C.M. nr. 74 din 1.II.1959, controlul preventiv trebuie să se exercite asupra unui mare volum de sarcini administrative, în vederea preîntîmpinării păgubirii avutului obștesc și a încălcării disciplinei de stat.

1) Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere la plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 decembrie 1959*, p. 17.

Prin exercitarea unui riguros control prealabil în cadrul activității de execuție și de dispoziție, conducătorul organului administrativ și conducătorul contabilității trebuie să asigure încadrarea cheltuielilor în limita fondurilor și creditelor aprobate, respectarea legalității cu privire la plata salariilor, a premiilor, a diferitelor sporuri și indemnizații și a burselor, calcularea sumelor bănești care trebuie încasate, necesitatea și oportunitatea aprovizionării cu materii prime și materiale etc.

În vechea reglementare juridică a controlului preventiv, se prevedea că această formă de control era o sarcină care revenea numai conducătorului de contabilitate care era direct răspunzător dacă mijloacele materiale și bănești erau utilizate în conformitate cu disciplina contabilă și financiară.

Ținând seama de dezvoltarea instituțiilor bugetare, a întreprinderilor și organizațiilor economice din țara noastră și de numărul mare de sarcini în legătură cu buna gospodărire a proprietății socialiste de stat, vechea reglementare juridică a controlului preventiv nu mai corespundea sarcinilor actuale ale administrației de stat și nu mai era un instrument care să satisfacă întru totul cerințele unui control complet și care să dea cele mai bune rezultate practice.

Datorită dezvoltării sectorului socialist în toate domeniile de activitate și a complexității proceselor de producție, obligațiile de serviciu ale conducătorilor de contabilitate au crescut într-o foarte mare măsură, ceea ce îi determina de cele mai multe ori să exercite un control preventiv asupra oportunității și necesității executării sarcinii respective, în mod formal, birocratic și superficial, dînd naștere la un mare număr de abateri de la legalitatea populară.

Această situație concretă cu caracter negativ din viața practică administrativă a statului nostru a determinat o nouă reglementare juridică a controlului preventiv asupra exercitării sarcinilor, care constă într-o largă descentralizare a modului de efectuare a acestei forme de control, asigurîndu-se în condițiuni mult mai bune, înlăturarea operațiilor ilegale, neoportune și neeconomice.

În prezent, după noua reglementare, controlul preventiv se execută în cadrul organelor de execuție și de dispoziție și de conducătorii celorlalte servicii, care sînt precis stabiliți de conducerea organului prin acte administrative și care răspund de necesitatea și oportunitatea sarcinii propusă pentru a fi executată.

Superioritatea noii reglementări constă și în aceea că, desconggestionînd pe conducătorul de contabilitate de exercitarea controlului preventiv asupra tuturor operațiunilor, se creează acestuia posibilitatea de a colabora mai mult cu conducătorul organului de execuție și de dispoziție, de a se orienta mai bine în problemele administrative, economice și financiare, de a organiza în condiții mai bune întreaga activitate administrativă contabilă.

Atribuirea executării controlului preventiv și altor angajați din cadrul instituției, întreprinderii sau organizației economice de stat nu înseamnă că conducătorul de contabilitate este absolvit total de efectuarea acestei sarcini.

În ultimă instanță, conducătorul organului executiv și de dispoziție și

conducătorul serviciului de contabilitate răspund de modul cum sînt folosite mijloacele materiale și bănești ale statului, precum și de necesitatea și oportunitatea lucrărilor efectuate.² De aceea, ultimul control preventiv este exercitat și de acești lucrători administrativi, care au un rol important în realizarea practică a sarcinilor din planul economic.

Prin noua reglementare juridică a controlului preventiv, legiuitorul a urmărit și angajarea răspunderii lucrătorilor de specialitate de la celelalte servicii din cadrul organului executiv și de dispoziție, cu privire la necesitatea și oportunitatea lucrărilor, în care conducătorul de contabilitate nu este întotdeauna cel mai competent să hotărască în mod definitiv.

Pe lângă controlul preventiv exercitat în cadrul fiecărui organ executiv și de dispoziție, un rol important în executarea acestei sarcini îl au și organele bancare, care, așa cum sînt organizate în R.P.R., au mari posibilități de a aprecia oportunitatea și eficiența lucrărilor.

Dar nici aceste organe nu s-au achingat satisfăcător de executarea practică a unui riguros control preventiv.

Consecințele negative izvorite din neexecutarea unui real control preventiv, de către organele noastre bancare, asupra oportunității și necesității lucrărilor planificate de organele de execuție și de dispoziție și în special asupra lucrărilor de investiții, au fost scoase în evidență în expunerea la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, de către tov. Gh. Gheorghiu-Dej. „De asemenea, organele bancare n-au exercitat controlul corespunzător în ceea ce privește necesitatea, oportunitatea și eficiența investițiilor sub limită”²).

Administrația noastră de stat este organizată și își desfășoară activitatea pe baza celor mai democratice principii, pe care nu le-au cunoscut niciodată statele bazate pe exploatare.

Dintre aceste principii amintim doar numai principiul participării maselor la conducerea și administrația statului.

Participarea maselor la administrația statului nu se poate realiza decît într-un stat socialist, care nu este izolat de popor și care întotdeauna ține seama de experiența pe care o acumulează poporul în activitatea sa practică, zi de zi, în toate domeniile de activitate.

În lumina acestui principiu, masele largi populare sînt în măsură să exercite un real control preventiv asupra activității organelor executive și de dispoziție, atît la întocmirea proiectului de plan cit și la executarea lui.

Muncitorii, tehnicienii și inginerii care lucrează direct la executarea obligațiilor ce izvorăsc din planul economic, care cunosc îndeaproape fiecare problemă din punct de vedere practic, nevoile reale ale poporului muncitor și care au o bogată experiență în toate compartimentele de activitate aduc însemnate contribuții organelor de partid, organelor de putere și conducerii organelor executive și de dispoziție în planificarea economiei naționale, putînd aprecia cu toată competența, în prealabil, necesitatea și oportunitatea tuturor lucrărilor care trebuie planificate și executate.

---

2) Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere la plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 decembrie 1959*, p. 18.

Astăzi, în țara noastră, politica Partidului și Guvernului, în toate domeniile de activitate, nu mai este un secret pentru masele largi de muncitori așa cum se prezintă situația în statele bazate pe exploatare.

În R.P.R. importanțele sarcinilor de stat sînt analizate în prealabil și executate de un mare număr de comuniști și de oameni ai muncii sinceri, cinstiți și devotați politicii partidului și guvernului și care depun toate cunoștințele și toată puterea lor de muncă în slujba poporului.

Ținînd seama de aceste reguli cu adevărat democratice, conducerea administrativă, organizația de partid și comitetul sindical din cadrul fiecărui organ executiv și de dispoziție au obligația ca, înainte de a proceda la întocmirea proiectului de plan, să controleze exactitatea datelor prezentate de serviciul de contabilitate, serviciul de planificare, serviciul tehnic, serviciul financiar etc., apreciind totodată oportunitatea și necesitatea lucrărilor propuse.

Pentru ca proiectul de plan să fie întocmit pe baza nevoilor reale ale întregului popor muncitor și să realizeze total scopul clasei dominante din țara noastră, exprimat în directivele Partidului Muncitoresc Român și în toate actele normative emise de organele de putere, conducerea organelor executive și de dispoziție este obligată de a supune acest proiect de plan dezbaterii întregului colectiv în cadrul consfătuirilor de producție.

Procedînd în felul acesta, masele de muncitori au posibilitatea de a exercita un real control preventiv asupra propunerilor făcute și pot da cele mai juste soluții datorită experienței pe care au căpătat-o în executarea sarcinilor care le sînt repartizate în cadrul serviciului în care activează.

În executarea controlului preventiv, un rol important îl au cadrele din organele de execuție și de dispoziție, care trebuie să aibă o bună orientare ideologică și politică.

Pentru a dobîndi rezultate pozitive în această acțiune deosebit de importantă — asigurarea legalității populare — prin utilizarea controlului preventiv, de asemenea, lucrătorii administrativi trebuie să aibă o bună pregătire profesională, o bogată experiență administrativă și un pronunțat spirit gospodăresc.

Lucrătorii administrativi de conducere sînt obligați ca, în activitatea de întocmire a proiectului de plan cit și în executarea sarcinilor importante cuprinse în planul economic, să știe să antreneze la timp în acțiunea de control preventiv pe toți muncitorii, inginerii și tehnicienii în consfătuirile de producție și să țină seama de propunerile și sugestiile lor, care sînt mijloace principale în realizarea practică a sarcinilor statului nostru.

Modul cum este reglementat controlul preventiv în R.P.R., prin ultimul act normativ, a realizat creșterea simțului de răspundere nu numai a conducătorului de contabilitate, dar și a celorlalți conducători de servicii din cadrul organului de execuție și de dispoziție, asupra necesității și oportunității lucrărilor.

Controlul preventiv exercitat în mod conștiințios de conducătorii de servicii și de toți lucrătorii însărcinați în mod special cu executarea acestei forme de control are rolul de a asigura disciplina în muncă a tuturor lucrătorilor în executarea sarcinilor care izvorăsc din plan și care le sînt repartizate pentru a fi executate.

Controlul preventiv întregit și de celelalte forme de control de stat, precum și de controlul obștesc, are rolul de a asigura o ordine desăvârșită în gospodărirea proprietății socialiste, înlăturându-se orice abatere de la legalitatea populară.

РОЛЬ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО КОНТРОЛЯ В АДМИНИСТРАЦИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Краткое содержание

В сфере администрации РНР важную роль играет предварительный контроль, который является главным оружием административных органов в деле предупреждения расточения и очуждения общественного имущества, равно как и других нарушений народной законности.

После нового юридического упорядочения Постановлением Совета Министров № 74 от 1. II. 1959 г., предварительный контроль осуществляется в децентрализованной форме, то есть за проверку уместности и необходимости работ, отвечает не только руководитель бухгалтерского отдела, но и остальные руководители отделений, или работники специально уполномочены руководителем исполнительного органа, с осуществлением этой формы контроля.

Одну очень важную роль в деле осуществления предварительного контроля с положительным результатом имеют административные работники вооруженны хорошей профессиональной подготовкой, углубленными знаниями всех административных задач, развитым хозяйственным духом и высоким политическим и идеологическим уровнем.

LE RÔLE DU COTRÔLE PRÉVENTIF DANS L'ACTIVITÉ ADMINISTRATIVE DE LA R.P.R.

Résumé

Dans le cadre de l'activité administrative de la R.P.R., le contrôle préventif joue un rôle important. C'est l'instrument principal, aux mains des organes administratifs, qui sert à prévenir le gaspillage et les soustractions des biens publics et toutes les autres illégalités.

D'après le nouveau règlement juridique le contrôle préventif s'effectue sous une forme décentralisée. Ce n'est pas seulement le chef comptable qui répond de la vérification de l'opportunité et de la nécessité des travaux mais aussi les autres chefs de service.

Pour assurer des résultats positifs les ouvriers administratifs chargés d'exécuter le contrôle administratif doivent avoir une solide préparation professionnelle, posséder une connaissance approfondie de tous les problèmes administratifs et un niveau politique et idéologique élevé.

D. VATAMANIUC, *I. Popovici—Bănăţeanul*, Editura de Stat pentru literatură şi artă, 1959.

Prosa de specialitate a făcut mereu loc în paginile sale unor articole în care cercetătorii fenomenului literar au căutat răspunsul la problema spaţiului pe care trebuie să-l ocupe scriitorii mărunţi în acţiunea patriotică de valorificare critică a moştenirii trecutului cultural. Răspunsul nu poate fi decât unul singur, acela pe care-l solicită, în prefaţa monografiei sale, şi D. Vatamaniuc. A-i închina un studiu amplu lui Ioan Popovici—Bănăţeanul „înainte de a avea altele, ştiinţifice despre marii clasici“ nu ni se pare un abuz.

Drama vieţii scriitorului bănăţean ca şi opera-i viabilă prin prezenţa autentică a adevărului realităţii merită prezentarea amănunţită pe care ne-a oferit-o D. Vatamaniuc. Scriitorii mărunţi sînt cei ce au pregătit şi au înlesnit apariţia scriitorilor mari şi laolaltă, mari şi mici, ne dau imaginea întreagă, ştiinţifică a istoriei literaturii noastre.

Cele citeva articole mai vechi sau mai noi pe care le-am avut pînă astăzi la îndemînă ne-au înfăţişat în linii mari aspectele mai importante ale vieţii şi operei scriitorului bănăţean. Autorul monografiei, care ne reţine atenţia prin rigurozitatea cercetării exacte şi detaliate, amplifică materialul documentar existent prin valorificarea multor informaţii inedite, îl corectează şi-l judecă în lumina principiilor istoriei literare ştiinţifice.

Sprijinindu-se pe date culese din scrisori, acte de arhivă, cataloage de şcoli, articole de gazetă, tradiţii orale, D. Vatamaniuc reconstituie cu îndemînare mediul social şi cultural în care a trăit şi a scris I. Popovici. Am reţinut informaţiile bogate ce ne sînt comunicate în legătură cu viaţa meşteşugarilor bănăţeni, cu mişcarea muncitorească din Banat şi Transilvania, ca unele care condiţionează şi explică opera scriitorului. I. Popovici şi-a desprins multe din poezii şi aproape toate schiţele şi năvelele din mediul de „maistori“ bănăţeni, în opera sa revin personaje şi situaţii care trebuie să fi fost trăite aievea şi ele nu pot fi căutate decât în viaţa scriitorului însuşi.

Ne-a fost interesat, de asemenea, datele preţioase cu privire la dezvoltarea şcolii şi presei româneşti şi nu ne-ar fi nemulţumit o stăruinţă mai îndelungă asupra literaturii ardelenne, cu particularităţile ei deosebite care caracterizează şi scrisul lui I. Popovici—Bănăţeanul. Printre aceste informaţii, binevenite, ce pun într-o nouă lumină viaţa şi opera scriitorului, am aflat şi altele care, puţin semnificative, dau neaţă economiei lucrării, amplificînd capitolul biografiei în dauna celui închinat operei, rămas mai puţin cercetat. Prin critica noastră literară, tot mai mult în sprijinul istoriei literare, această observaţie, asupra căreia nu mai stăruim, i-a fost comunicată autorului monografiei şi la o eventuală revedere a lucrării, datele care nu pot fi convertite substanţei epocii şi activităţii scriitorului trebuie lăsate la o parte.

În puţinele ei pagini închinat lui I. Popovici—Bănăţeanul, istoria literară burgheză ne-a transmis imaginea unui om timorât, copleşit de neajunsurile unui trai nîcînd îndestulat, a unui scriitor pasiv, resemnat, detaşat de realitatea vremii. Meritul lui D. Vatamaniuc este acela de a ne fi schiţat în monografia sa, sprijinit şi de rîndul acesta, pe date necunoscute sau voit ignorate de cercetătorii vechi, portretul

unui participant entuziast la evenimentele sociale, la lupta pentru emanciparea politică și culturală a rominilor ardeleni, al unui om carc a urit nedreptatea și minciuna și și-a apărut, cu curaj și demnitate, convingerile. Pentru întregirea profilului moral al scriitorului o mai largă cercetare a formației sale intelectuale, a preferințelor literare, a înriuririlor străine exercitate, și mai cu seamă a concepției sale despre viață și artă era necesară, cu atât mai mult cu cit aceste aspecte, alături de altele pe care nu vom uita să le înfățișăm, realizează unitatea stilului său ideologic și artistic.

În studiul operei pe care l-am fi dorit măcar tot atât de larg ca și cel al vieții, dacă nu și mai întins, D. Vatamaniuc și-a îndreptat investigația, cum ne indică, de altfel, și cele două titluri de capitole *Lumea meseriașilor, Lumea meseriașilor și figura muncitorului*, spre schița și nuvela lui I. Popovici—Bănățeanul, adică spre realizările cele mai de seamă ale scurtei sale cariere literare. Procedul acesta al ierarhizării preocupărilor și succesele literare ale unui scriitor îl reținem ca deosebit de util în tehnica istoricului literar cu adăugirea că el trebuie utilizat mai ales în monografiile consacrate scriitorilor cu o activitate întinsă și variată.

Opera lui I. Popovici este însă redusă, am spune chiar neînsemnată ca volum. Ea trăiește prin noutatea și autenticitatea izvoarelor de inspirație: lumea meseriașilor și a muncitorilor.

Alături de prozatorul Popovici—Bănățeanul trebuia, dar, să fi fost pus în lumină și poctul, după cum preocupările pentru culegerea și prelucrarea artistică a folclorului, pe linia formației sale tribuniste, meritau mai multă atenție din partea autorului monografiei. Această ccrință este cu atât mai îndreptătită cu cit între schițele și nuvelele din lumea meseriașilor și celelalte domenii de activitate există și trebuie să existe, o continuitate de idei și atitudini care se evidențiază, cu limpezime, de-a lungul întregii activități culturale și literare a scriitorului.

De ce poczia lui I. Popovici să rămână o simplă ilustrare a unor momente biografice și să nu ocupe un capitol în cercetarea monografică a lui D. Vatamaniuc, în care să se demonstreze în ce măsură poetul rămâne tributari lui Eminescu și am mai adăuga, după Ibrăileanu, lui Vlahuță și unde i se poate recunoaște o individualitate poetică aproape distinctă de orice influență.

Cercetarea prozei scriitorului bănățean este făcută în chip documentat, la obiect, cu rectificarea vechilor păreri potrivit cărora I. Popovici era anexat cind junimismului, cind semănătorismului. Interpretarea scrierilor se face mai ales prin urmărirea destinului eroilor, al meseriașilor și muncitorilor, de viața cărora scriitorul s-a apropiat cu înțelegere și compasiune. Se fac însă uneori aprecieri hazardate, cu atât mai mult cu cit ele nu apar suficient motivate, ca, de pildă, între maistorița Veta, unul din personajele principale ale nuvelei *În lume* și Doamna Chiajna, Tânase Scațiu și Dinu Păturică sau între Ana, fiica maistoriței, și eroinele lui Turgheniev. Mai aproape de realitate este analogia cu eroii lui Slavici și Agirbiceanu.

Judecarea operei lui I. Popovici în contextul literaturii ardeleni nu ocupă însă spațiul cuvenit în monografie. Analizele comparative cu acești scriitori, la care s-ar mai putea adăuga și alții, fixează valoarea operei și o stăruință în această direcție i-ar fi schițat autorului lucrării alte soluții în ceea ce privește locul scriitorului bănățean în istoria literaturii romine. Căci dacă I. Popovici nu este, cu certitudine, junimist, cum a dorit să-l știe Titu Maiorescu — și este meritul lui D. Vatamaniuc de a fi restabilit raporturile reale dintre scriitor și ideologul Junimii — și nici semănătorist, deși există în opera lui o oarecare tendință pentru reinvierea trecutului patriarhal, nu putem afirma cu aceeași siguranță, cum face autorul monografiei, că el poate fi situat în mișcarea de idei reprezentată la noi în acea vreme prin «Contemporanul». Preocuparea de a descrie lumea orașului și atitudinea anticlericală a fostului teolog cu toată ura lui împotriva „popimei” nu pledează suficient pentru acest loc. Orientarea ideologică a scriitorului nu ni se pare prea apropiată de cea a literaților grupați în jurul revistei ieșene, iar personajele schițelor și nuvelor sale nu au, cum recunoaște însuși D. Vatamaniuc, „conștiință revoluționară”. Nici prin mijloacele artistice utilizate, rămase așa de puțin cercetate în cuprinsul monografiei, I. Popovici nu stă prea aproape de proza «Contemporanului».

Formația-i artistică, concepția despre literatură, caracterul etic al scrierilor, particularitățile stilului îl așază pe scriitorul bănățean alături de prozatori «Tribunei», de Slavici, Enea Hodoș, Onițu și alții, nume reținute de D. Vatamaniuc în alt capitol al lucrării sale. Iar dacă am ține să-l apropiem de un scriitor de dincoace de munți, acesta ar fi Vlahuță, de care se leagă prin sensibilitate, prin adeziunea lirică

la cele înfățișate, printr-un subliniat umanitarism și printr-un anume lirism al narațiunii, care constituie o modalitate particulară a realismului amindurora.

Aceste intervenții ale noastre tind să arate că în monografia lui D. Vatamaniuc sînt multe observații noi și interesante care merită să fie reținute și apreciate. Altele n-au însă ținuta concluziilor ultime și convingătoare. Din acest punct de vedere, lucrarea solicită unele revizuri și completări, dacă, firește, autorul va găsi întemeiate întipinările noastre.

Cert este că, în comparație cu tot ce știm pînă acum despre Ioan Popovici-Bănățeanul, cercetarea lui D. Vatamaniuc constituie un pas hotărîtor în valorificarea moștenirii literare a unui inzeestrat scriitor.

M. Platon

Geschichte der Universität Jena, Editura Gustav Fischer, Jena 1958, 765 p.

Cu ocazia sărbătoririi a 400 de ani de la înființarea Universității „Friedrich Schiller“ a apărut la Jena istoricul acestei vechi instituții de cultură, întocmit sub conducerea profesorului Max Steinmetz, de un grup de cercetători de la Institutul de istorie. Lucrarea este prefăcută de rectorul în funcțiune, prof. dr. Otto Schwarz, care ne informează că este „prima prezentare de ansamblu a istoriei Universității din Jena și, totodată, prima prezentare de ansamblu a istoriei unei universități germane, apărută după 1945“.

Cercetări mai vechi stabiliseră, în linii mari, unele fapte mai importante din viața Universității din Jena. Lucrarea de față are meritul de a fi încheiat într-un tot unitar și de a fi interpretat vechiul material documentar de pe poziții marxiste. Ea cuprinde în plus și bogate informații inedite, rod al unei documentări laborioase.

Cele zece capitole urmăresc dezvoltarea istorică a Universității din Jena de la începuturile ei pînă în zilele noastre, în strînsă legătură cu întreaga evoluție social-politică și culturală a țării. Sînt, de pildă, reliefate în cap. I al lucrării interesele de clasă care au determinat înființarea Universității. Principele elector Johann Friedrich pierduse în timpul unui război o mare parte din teritoriul principatului său și, o dată cu aceasta, Universitatea din Wittenberg. Nevoia acut resimțită de cadre cu pregătire superioară îl determină să înființeze în 1558 la Jena o universitate care — după cum se arată în lucrare — avea, la începuturile ei, destinația de a sprijini politica antinațională a descentralizării feudale, dusă de suveran.

Deosebit de bine realizat este capitolul V al lucrării. Ni se înfățișează aici dezvoltarea Universității în perioada clasicismului german de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd Jena devenise un centru al tendințelor de emancipare spirituală a burgheziei germane. Un viu interes îl deșteaptă paginile consacrate marilor scriitori Goethe și Schiller care au contribuit din plin la propășirea Universității *).

Următoarele capitole ale lucrării, la fel de bogate în informații și interpretări, prezintă istoricul Universității din Jena din perioada unificării pînă în zilele noastre. Sînt înfățișate aspecte ale luptei dintre forțele democratice și cele reacționare desfășurate la Jena în timpul Republicii din Weimar, apoi perioada sumbră a hitlerismului, cînd Universitatea se prefăcea într-o instituție de tip fascist și, în sfîrșit, transformările fundamentale săvîrșite, sub conducerea partidului clasei muncitoare după 1945, o dată cu zdrobirea fascismului și cucerirea puterii de către proletariatul german.

*) Datorită lui Goethe se înființează la Jena celebra grădină botanică, o societate de mineralogie, două clinici medicale, un seminar filozofic și un laborator de chimie.

Schiller, al cărui nume îl poartă din 1908 Universitatea din Jena, a funcționat aici timp de zece ani (1789—1799) ca profesor de istorie. Marele dramaturg — după cum scoate în evidență lucrarea — a desfășurat în acest, răstimp o intensă activitate anti feudală.

Date concrete demonstrează convingător superioritatea incontestabilă a regimului socialist. În componența studențimii din Jena intră astăzi în procente peste 60% fii de muncitori și țărani (față de 5% în Germania de Vest); numărul studenților a crescut considerabil, iar sumele alocate de stat întrec cu mult cele de care dispun universitățile din Republica Federală Germană. „Nu există nici o universitate în Germania de Vest — se arată în incheiere — care să se poată măsura cu Universitatea din Jena. Ca parte integrantă a statului muncitorilor și țăranilor, Universitatea pășește cu încredere în al cincilea secol al existenței sale, secolul socialismului“.

Prezentată în excelente condiții grafice și bogat ilustrată, lucrarea *Geschichte der Universität Jena* dovedește o bună orientare metodologică, o largă și temeinică tratare a problemelor complexe ale învățămîntului și științei de pe poziții riguroase științifice. Este o realizare merituosă a universitarilor din Republica Democrată Germană, a cărei apariție o salută cu căldură Universitatea ieșeană, în preajma sărbătoririi centenarului ei.

Hertha Peretz

INGE DIERSEN: *Untersuchungen zu Thomas Mann* (Cercetări despre Thomas Mann), editura Rütten und Loening, Berlin 1959, 366 p.

Opera lui Thomas Mann, eminent reprezentant al realismului critic european în genere și a celui german indeosebi, constituie, de mai bine de trei decenii, una din temele mult dezbătute ale cercetării literare mondiale. În ultimii ani s-au scris numeroase volume, studii și articole, care atestă interesul crescînd pentru creația marelui scriitor *).

Lucrarea lui Inge Diersen, recent apărută în R.D.G., aduce noi contribuții la cunoașterea profilului literar al prozatorului german.

Titlul lucrării nu este — după opinia noastră — cu totul potrivit. Formularea *Cercetări despre Thomas Mann* sugerează mai degrabă ideea unei culegeri de studii parțiale unite în volum. În realitate lucrarea este un studiu monografic care urmărește să înfățișeze drumul scriitorului de la începuturile influențate de decadentism pînă la afirmarea unui militantism social din ce în ce mai ferm. Accentul principal cade pe analiza lucrărilor lui Thomas Mann care pun în discuție problemele artei și ale creatorilor de artă, lucrări cărora le revine — după cum subliniază subtitlul — o importanță deosebită în dezvoltarea scriitorului.

Studiul cercetătoarei germane se desfășoară în cinci capitole. În capitolul I, intitulat *Nuvelle de început și romanul „Buddenbrooks“*, Inge Diersen înfățișează evoluția artistică a lui Mann, pornind de la realizările lui în domeniul prozei scurte, apărute către sfîrșitul secolului trecut. În aceste lucrări, scriitorul sesizează unele manifestări de crepuscul ale lumii burghize; el înregistrează mutilarea valorilor umane, fără să adincească, însă, cauzele și fără să ofere soluții pentru înlăturarea răului. Aceasta, fiindcă nu înțelege încă faptul că originea răscleierii se află în însăși alcătuirea nedreaptă a societății. Cercetătoarea germană reliefează elementele pozitive ale acestor lucrări de debut ale lui Thomas Mann, rezultat al viziunii realiste asupra lumii, fără a trece însă sub tăcere contingențele cu literatura decadentă, manifestate printr-un complex psihologic specific decadenților, cit și prin interesul pronunțat pentru ființe singulare, prezentînd anomalii fizice sau psihice.

Legătura dintre aceste nuvele și cele consacrate destinului creatorilor de artă — obiectul celui de-al doilea capitol îl constituie romanul *Buddenbrooks*. În acest roman se conturează un mod specific de a privi poziția artistului în societate. Înăfășindu-l pe Hanno, ultimul vîrstar al familiei Buddenbrook, Thomas Mann vrea să ne convingă — după cum subliniază Inge Diersen — că arta ridică pe om deasupra mediocrității burghize, făcîndu-l, însă, totodată, slab și înalt pentru viață.

*) Amintim dintre lucrările mai recente pe acele ale lui Hans Mayer, Paul Rilla, I. M. Lange etc. apărute în R.D.G. În Uniunea Sovietică au apărut numeroase studii și articole semnate, între alții, de C. Fedin, S. Turaev, L. Cernaia. La noi, opera lui Thomas Mann a fost discutată de acad. Tudor Vianu și, mai recent, de O. Cisek, A. Margul-Sperber, I. M. Sadoveanu, I. Vitner și alții.

Problema izolării artistului, pusă aici pentru prima oară răspicat, e adincită în nuvelele *Tristan*, *Tonia Kröger* și *Moartea la Veneția*, în care Thomas Mann caută cu înfrigurare cauzele care-l pun pe artistul burghez în conflict deschis cu mediul care l-a generat. Analizând cele trei lucrări amintite, cercetătoarea din R.D.G. scoate în evidență faptul că pe măsura maturizării autorului își dă tot mai bine seama că lumea în care se desfășoară acțiunea lucrărilor sale, lumea burgheziei în decadență, este sortită pieirii. Ordinea aparentă maschează haosul și barbaria.

În capitolul al III-lea al lucrării, Inge Diersen urmărește, analizând scrierea *Considerațiile unui apolitic*, romanele *Muntele magic*, *Losif și frații săi* și nuvela *Mario și vrăjitorul*, evoluția lui Thomas Mann în cea de-a doua perioadă de creație, pe care autoarea o plasează — după părerea noastră eronat — între anii 1918–1942.

Lucrarea *Considerațiile unui apolitic* încheie prima perioadă de evoluție a scriitorului, pentru a face loc unei noi perioade, în care Thomas Mann renunță, în cea mai mare parte, la concepțiile sale vechi, eronate. Frământările social-politice de la sfârșitul războiului, victoria Revoluției din Octombrie, prăbușirea monarhiilor din Europa centrală, revoluția germană din noiembrie i-au prilejuit lui Thomas Mann o revizuire a concepțiilor sale. Însăși evoluția istorică, și odată cu aceasta, posibilitatea de a confrunta curentele ideologice contemporane în consecințele lor l-au făcut să adopte o nouă atitudine, pozitivă, față de democrație, să întrevadă pentru arta sa perspectiva unor răspunderi noi, mai active. Cotitura din istoria europeană devine și pentru scriitorul german o cotitură, în sensul renunțării definitive la estetism și al adoptării unei atitudini mai aproape de sarcinile imperioase ale vremii.

Romanul *Muntele magic* (1924) exprimă încă o poziție de mijloc. Autorul se îndepărtează de burghezia decadență, dar pledează pentru o atitudine apolitică, pasivă. Drept punct final al celei de-a doua perioade de creație a scriitorului trebuie, credem, considerată nuvela *Mario și vrăjitorul*, apărută în 1930. Mica istorioară, inofensivă în aparență, este unul din cele mai puternice pamflete antifasciste din literatura germană, o ripostă vehementă dată puterii distructive a fascismului, confirmind prin aceasta, în mod strălucit, aderarea lui Thomas Mann la pozițiile umanismului militant. Autorul ia aici atitudine contra pasivității cu care se declarase de acord în *Muntele magic*, combate cu tărie ideea căi de mijloc și avertizează popoarele împotriva primejdiei fascismului, indicându-le, totodată, calea de urmat, calea luptei antifasciste.

Nuvela *Mario și vrăjitorul* reprezintă, din punct de vedere al dezvoltării ideologice-politice a scriitorului, o culme, împrejurare ce n-a fost suficient scoasă în evidență de cercetătoarea germană. De aici periodicizarea eronată, amintită anterior. Dezvoltarea prozatorului german după 1930, dată la care începe, după părerea noastră, a treia perioadă de creație a autorului (înfățișată de Inge Diersen în cap. IV și V ale lucrării) se menține pe aceeași linie a umanismului militant, în special a luptei contra fascismului.

Mai trebuie observat, în aceeași ordine de idei, că lucrarea *Cercetări despre Thomas Mann* se încheie neașteptat, odată cu analiza romanului *Doktor Faustus*, fără a se mai analiza lucrările apărute după 1949, de pildă, romanul *Confesiunile escrocului Felix Krull* etc.

Cercetătoarea germană a pierdut, de asemenea, din vedere, închegarea unei sinteze finale, a unei prezentări succinte, rezumative și esențiale, care să marcheze locul lui Thomas Mann în evoluția literaturii germane, eficiența activității sale sau, cel puțin, etapele principale și rezultatele dezvoltării sale pe linie realistă, obiect special al atenției autoarei — după cum indică subtitlul.

Concluzii parțiale găsim, e drept, la începutul cap. V, unde Inge Diersen semnalează ca cel mai important rezultat al dezvoltării lui Thomas Mann, pe linia realismului, trecerea sa de la nuvelă la roman. Inge Diersen pornește de la premisa că romanul, operă integrală, nu are în obiectiv, ca nuvela, o unitate faptică oarecum dată, ci realitatea în ansamblul ei și în procesul ei de devenire. Romanul implică, de aceea, o concepție formată asupra lumii și asupra societății, deci o anumită maturitate ideologico-politică. Planul vast și cuprinzător al romanului oferă mijloace întinse de reconstituire socială și psihologică. Construcțiile epice mai largi sînt totodată opere de idei, în care apar premise, concluzii, prognoze, soluții. Prozei scurte îi lipsesc vasele panorame ale romanului, ea oferă de cele mai multe ori o reflectare imediată și spontană a realității și nu implică în mod obligator privirea lucrurilor de la înălțimea unei concepții deplin cristalizate. Inge Diersen afirmă că în cazul lui Thomas Mann înclinația spre proză scurtă în prima perioadă de creație se explică

tocmai prin lipsa unei concepții despre lume bine definită. O excepție constituie, în opera timpurie a scriitorului, romanul *Buddenbrooks*, rezultatul unor trăiri personale ale autorului. „Această premisă (pentru crearea romanelor, n.n.) a existat pentru Thomas Mann abia în perioada de după 1917, cînd el a ieșit din izolarea în care se afla pătura cultă a burgheziei germane. Înainte de aceasta, scriitorului i-a putut reuși un roman realist, un roman care să se ridice la înălțimea pe care o presupune specia, numai fiindcă a prelucrat experiențe personale, legate de istoria propriei sale familii. Această posibilitate era unică, orice repetare ar fi atras după sine banalizarea. Thomas Mann și-a salvat talentul de acest pericol, lăsîndu-se condus prin romanul de familie spre acel ansamblu de teme care i-a oferit posibilitatea continuării realismului său, dacă nu în lărgime cel puțin în ceea ce privește intensitatea trăirilor emoționale. Însășișarea problematicii artistului îi oferea prilejul reflectării realiste a unor procese sufletești obiective, deși situate în planul unei experiențe sociale reduse...”.

Această explicație este, parțial, valabilă. Thomas Mann n-ar fi putut concepe, desigur, romane ca *Muntele magic* sau *Doktor Faustus* la începutul activității sale scriitoricești. Nu trebuie neglijate însă nici aspectele de ordin artistic ale problemei. Tendenza multor prozatori de frunte de a-și încerca mai întîi puterile pe planul restrîns al nuvelisticii este un fenomen literar aproape general. Thomas Mann își dădea și el seama că proza scurtă e o excelentă școală de maturizare artistică și că ea pregătește lărgirea ulterioară a cîmpului de observație, organizarea materialului faptic în planuri multiple.

Mai trebuie semnalată lipsa bibliografiei. Din notele anexate la urmă rezultă că autoarea a folosit în special materialul din lucrările despre Thomas Mann ale lui Hans Mayer și G. Lukacs. Ea și-a însușit acest material în mod critic insistînd, mai mult decît cei doi cercetători amintiți, asupra limitelor de clasă ale lui Thomas Mann și asupra consecințelor acestor limite. Inge Diersen stabilește, de pildă, cu mai multă precizie decît Hans Mayer, caracterul de clasă al artei lui Adrian Leverkühn (eroul din *Doktor Faustus*) se ferește de supraaprecierea romanului *Lotte la Weimar*, combătîndu-l în această privință pe Lukacs.

Obiectîndu-i unele deficiențe, trebuie să spunem că lucrarea recenzată se înscrie printre cărțile consacrate lui Thomas Mann ca o lucrare meritorie, bine documentată, scrisă cu înțelegere și pasiune. Încadrîndu-l riguros în contextul economic, politic și social al vremii, urmărind rădăcinile creației sale, efectuînd subtile și ample sondaje în opera lui Thomas Mann, cercetătoarea germană întregeste cu notații noi și interesante profilul marelui scriitor.

Hertha Peretz

I. P. I. cd. 1185

PREȚUL 10 LEI